

EGYETEMES REGÉNYTÁR

Képzelt királyok

Történeti regény

Irta
Kupa Árpád

Budapest 1898
Singer és Wolfner kiadása

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5433-96-2 (online)
MEK-14315

TARTALOM

I. kötet.

- I. Ondód és Andód.
- II. Edény-vásár.
- III. Mózes atya.
- IV. A halottak nem harapnak.
- V. Képzelt királyok.
- VI. Egy képzelt királyt újra kiütnek.
- VII. A nóta vége.
- VIII. Férfikorban.
- IX. Magyarország szive.
- X. Idők folyása.

II. kötet.

- I. A magyar szivacs.
- II. Különböző felfogások.
- III. Apró események.
- IV. Hajnalodik.
- V. A tanácsos ur.
- VI. Első kapavágás.
- VII. A honfi bűne.
- VIII. A valóságos királyok is képzelődnek.
- IX. Fejedelem-választások.
- X. Őrtüzek.
- Befejezése a történetnek.

I. kötet.

Rákosi Jenő
írónak ajánlom ezen munkámat, és
szeretettel ajánlom.
1896.

Kupa Árpád

I. Ondód és Andód.

Hervadóra hajlott a mezők korai virága. A tavaszi rózsák bimbói hasadoztak, feslettek, némelyik már szétnyílt bokrába csalta a döngő méhet s ez, rózsa szirmába fürödve az édes illatu levegőben, kéjjel szivta a halvány, aranyszínű mézet.

- Huj! haj! - kiáltott kecskéire a pásztorfiu s belefűtt cserkéregből tekert, havasi kürtjébe, mi azt jelentette:

- Összebb gödölyeim, mert a sűrűből farkas lopódzhatik elő!

Az esztendő levele: a nappal, bevégezni készült kimért idejét, esteledett.

A nap még szétteríté bibor sugarait a havasoknak hóval kontyolt ormain, a bérczek csúcsairól éles szemével fészket keresve, lekanyarodott a szürke héja az erdő fái közé; a völgyek virágai kehelyköntösbe takaródtak az alkony néma csókjára.

Ez erdőkben nem tenyészik az erdők királya, a magas czédrus. Libanon az ő hazája, itt havasok nyulnak fellegbontó koronáikkal a szürke ég alá, s mellettök kicsiny szálla az előttünk elterülő, két testvér-völgy kis faluinak fatornya.

Az egyik tornyon kakas van, sárgarézből, az éberség jele; a másik tornyon kettős kereszt: a golgotai szenvedés némán is beszélő örök fáklyája.

Az egyik falunak a neve, a hol kakas van a tornyon: Ondód, a kettős keresztesé: Andód.

Egy betű különbség a névben; a tornyok jelzői már különfélék.

Az egyik falut, Ondódot, magyarok lakják azóta, mióta a kunok vagy hunok Krisztus után a 374-ik esztendőben Magyarországot elfoglalni Balambér vezérlete alatt bejöttek; Andódot pedig oláhok, szintén jó régen.

Ha az utas az erdélyi Háromszék síkja szélén, a székel Hegyaljához ér, az első hegyen tul van e kettős völgy. Legnagyobb ellensége a nemere-szél, mely a háta mögül támad, ha esővel érkezik, elmosza a rozsvetést; ha magában jön, kitépi az élőfákat és sodorja, pergeti, forgatja, úgy, hogy a fa nem tud eldőlni, míg talpánál fogva a völgy talajára nem állítja s ott szárad el sudaráról minden élőgyökér.

Andód tornyában egy nagyobb fajtájú rézcsengő csilingeli az esthajnalt, Ondódon érczharang bugja a csengő csin-csin pergése közé mély komorsággal: ging-gang, ging-gang.

1679-et irtak ez évben az írástudók. Magyarországon I. Lipót osztrák császár és magyar király, tizenhét török basa, Erdélyben I. Apafi Mihály fejedelem és valamivel kevesebb számú török basa uralkodott. A kis faluk népén az urasági hajdutól kezdve mindenki uralkodni kívánt, ha ők maguk meg nem védik székes jogaikat.

Ondód falu a völgy nyergére volt építve s alig volt negyven háza. A házak jó távol estek egymástól, az egyetlen házsor a völgy torkáig nyult.

A házak csaknem egyformák s egynek ablakából már mécs világít.

E székelház az udvar kerítése, kiskapuja, nagykapuja, az őskorszak kezdetleges, mester nélküli iparának darabjai, milyennel minden nemzet bír az ő nemzeti születése előkorából, mikor már fejsze, véső segített az építőnek.

A nagykapu fölött székel-patkó alaku ivben emelkedik magasra a galambdúc. A kiskapu pillérei, a kerítés czulápjai, ki vannak faragva a földszinég: lapos metszésű virágfüzérekkel, nyilazó lovasokkal, nomád népcsoporttal, kópiás vitézekkel.

A galambdúc gerinczén a hegyesre vágott zszindely-szegés úgy mutat, mint a kérges csipke. A dúcban három sorban, azaz: két emeletben laknak a galambok, fülkékük előtt hid vonul végig a délkeleti oldalon, hol a fülkék szája elé van rakva a ruganyos gyopárral bélelt fészkek. A kapuk oszlopai körül vannak fonva száraz vadrózsaágakkal s ezeknek a tövisei védik a galambfiókákat a macskák, menyétek ellen.

Az udvar alsó szélén egy bivaly-tehén hever kis bornyával, tyukok karicsálnak az eperfaülön. A hímgalambok végig futnak még egyszer a dúcshidon s turbékolva lapulnak a fészkek elé, miben kicsinyeit melengeti szelid párjok. A kiskaput lesve, a pitvarajtóba nyújtózik Morgó, a vén eb s csendes lesz az udvar, midőn az ablakban kigyul a mécs.

Bent a házban egy harminczöt-negyven évesnek látszó, halvány arcú asszony fon guzsalyán, az orsót hosszan eregeti a földön; a finom, vékony fonál tövét néha megnedvesíti ajkával.

Ez az asszony Beregi Ézsaiás özvegye. Férje ezelőtt hét évvel esett el egy csatában, melyet egyik török csapat ellen vívtak a Barczaságon.

A két faluból huszonkilenczen mentek el a székel talpasok sorába s Andódra jött vissza közülök egy: Dragan Szimion, az is össze volt darabolva úgy, hogy fél évnél tovább tartott, míg sebei meggyógyultak.

A falon, hasított fenyőgaly-keretbe, fekete betűkkel néhány szám és betű volt a fehér vászon-alapra kivarva, ennyi:

Értünk és házájáért.

†

1672. január hónap 7-ik napján.

A kereszt annyit jelentett, hogy meghalt az asszony férje, a jelkép, egészében Házi Áldása volt a családnak.

Az özvegy asszonynak árvái voltak, egy leánya: Ricza, tizenkét éves; egy fia: Miklós, tizenhét éves.

Leánya ott font édesanyja mellett pergőrokkán. A rokka kereke gyorsan forgott, a falra aggatott fonál-pázmák mutatták, hogy sokáig szoktak virrasztani a munkában.

Fia ott ült a virágos lóczán, állát a magas asztalra támasztotta, szemei makacsul villogtak, mintha valami ellenszegülésre készülne.

A falak két oldalról tele voltak aggatva vászon-szőnyeggel. A szőnyegek színes czérna-szállal volt himezve: a tulipán, buzakalász, szegfű; a szőlő, a hársfalevél; a vékonyszáru folyóka - fehéreskébe játszó tölcsérvirágaival és a pávatoll.

Az edényes tele volt rakva a felső sorban tányérral, alul, a fogas részen: bokályok, billikomok, kelyhek, karafinák, obikák és kontrék lógtak, szebbnél szebb mázolásokkal, melyben bőven lehetett válogatni: a cserépedény készítés lévén a két falubeliek mestersége, kenyérszerzője.

Dagadó, pelyhes párnák emelkedtek az ágyak tetején. A szoba tiszta volt és ékes.

Pedig az özvegy asszonynak alig volt egyebe annál, mit elősoroltunk. Földjének már négy év óta nem vette semmi hasznát, elpusztította vetését mindig a szeles eső. Mialatt font, fiához beszélt:

- Ugy lesz, az Miklós, a hogy én mondom. Erős vagy már, és legjobb lesz, ha Bécsbe mégy. Ott ritkaság a székely edény, aranyat adnak érte.

- De édes anyám, nem tudom, merre van.

- Ugyan már hogy mondhatod ilyet! Megfordulsz nyugatnak és mégy arra. Ha eltévedsz, megkérdezed, melyik út visz Bécs felé?

- Valahol elfognak a törökök, elvisznek janicsárnak, vagy az osztrákok zsoldosnak.

- Ne félj, fiam, ezektől. Megérezném én, ha baj érne s nem küldenék el; de látod, neked föl kell keresned Mózes bátyádat, hogy kikérhesd tőle adományozó levelét. Egy vagy két év múlva megnősülsz. E háznak, földünknek fele még az övé, az agyagbányában is része van, most az andódi gelencserek használják.

- Jól teszik.

- De nem jól teszik! Az adományozó levélre szükség van, Ricza is megnő, ha megnő férjhez kell adnom. Ha aztán a tiétek itt minden, te is jobb módu leányt kapsz, Riczát is jobb módu legény veszi el.

- Nem lesz arra akkor szükség.

- Ne feleselj! te azt nem tudod.

- De miért küld édesanyám Mózes bátyámhoz, az úgy sem jön a félházért, azért a négy hold földért, Ondódra.

- Nem is éppen azért kell fölkeresned. Én nem ösmerem őt soha, csak apádtól hallottam hírét. A két testvér haragban volt egymással. Mózes elszökött az apai háztól tizennégy éves korában, pápistává lett, azután szerzetes, ott lakik már régóta Bécsben az Ágoston barátok kolostorában. Egy ízben pénzt küldött apádnak, sokat. Gazdagok lehattunk volna belőle; de apád visszaküldte neki a pénzt s csuful ráizent. Akkortájtba kerültem én e házhoz, láttam, mennyire gyűlöli a bátyját, nem mertem egy szót sem szólni róla.

- Majd én is pápista leszek.

- Azt hiszem, erről nem lesz szó. Mózes bátyád nem óhajtja az én szomorúságomat.

- Látta már édesanyám valaha?

- Láttam. Apád halálának mikor híre futott, abban a rettenetes télben lejött hozzánk. Éjfél tájon zörgetett be az ablakon, de én nem mertem beereszteni: férfi volt. Oda hívtalak titeket ágyam elébe, féltem, és téged őriztelek: ki akartál menni, hogy megtudd, ki van ott. Mózes nem mozdult a ház elől, lefeküdt a tornácra, a kutya sem ugatta meg, hozzá bujt, mintha ösmerte volna. Iszonyu hideg volt akkor éjjel, ő mégsem zugolódott ellenem a virradáson, mikor bejött hozzánk.

- Akkor adott nekem harmincz dénárt, Riczának ötvenet?

- Haza hozta apátok láncsáját és azt mondta: megtalálta holttestét, eltemette külön sirba.

- Elvezetett bennünket a sirhoz. Riczával azóta minden hónapba eljárunk oda s virágot ültetünk rá.

A leány közbe szólt:

- Hárman járunk Miklós, elkísér bennünket Iszály is.

- No az nem baj - mondá az özvegy. - Mózes nálunk tartózkodott egész hétig, mikor eltávozott, itt hagyott husz aranyat, hogy használjam el; én azonban nem használtam el, ott van érintetlenül, jó lesz ti néktek: neked, Miklós, mátkapénzül; neked, Ricza, szattyán csizmára, paszomántos pártára.

- Akkor minek küld el anyám, ha ilyen sok pénzünk van?

- Azért, mert Mózes rám parancsolt, hogy jól neveljelek benneteket, majd eljön meglátogatni, ha tizenhat éves leszesz, s én, megakarom előzni jövetelét. Megakarom mutatni neki, hogy milyen derék fiam van, a ki nem riad vissza semmiféle veszedelemtől, győzi a fáradtságot, bátor az akadályokkal szemben. Meglásd! csodálkozik, ha megtudja, hogy egyedül tetted e nagy utat, bizonyosan megajándékoz.

- Nem kell nekem a barát pénze!

- Különös ember az, Miklós. Éppen olyan tüzes, fekete szeme van, mint apádnak volt, a milyen neked is van. Olyan szelid ajka, mint Riczának: pedig haja, bajusza, nagy szakáll, hófehér volt már akkor is, mikor nálunk járt, holott ekkor volt ötven éves. Apád azt mondta róla: Mózes a legokosabb ember Bécsben.

- Akkor nem is volna barát.

- Tuskó! Hiszen Mózes nem olyan kolduló barát, a milyenek a Fogaras földről járnak Andódra.

- A kik mi tőlünk is elvisznek mindig néhány galambfiut.

- Ne sajnáld tőlük. Megfizetett a galambfiókákért Mózes bátyád.

- De édes anyám, a székeleyek csak a kolozsvári vásárig szokták huzni a kólyát.

- Te pedig Bécsig fogod tolni. Sokat látsz ott: drága épületeket, nagy urakat, uri asszonyokat, katonákat. Látni fogod azt a roppant nagy tornyot, melyről azt állította Mózes bátyád, hogy felérne hegyével az ondódi hegyek köldökéig.

- Azért kicsiny az ondódi torony.

A *kólya*, miről a fiu beszélt, nem egyéb egy kétkerekű taligánál, annyi különbséggel, hogy ennek két, rövid rudja van, derékjárommal a végén összekötve.

A derékjárom puha, döngölt kéreggel van kibéllelve, ennek veti derekát, vagy mellét a kólyás, úgy tolja maga után.

Egy koldus járómű, esetlen, durva felszereléssel.

A székeley gelencserek ilyen kólyán szállították határról határra az időben cserépedényeiket. Ha lovat fogott volna elébe, bizonyosan elveszik tőle a törökök, az osztrákok, vagy pedig a nemes ur ispánja.

Kifogtak rajtuk: maguk tolták a kólyát. A lovakért aztán egyik ellenség sem látta üdvösnek, hogy a székeley havasok völgyeibe látogasson.

Beregi Miklósnak ilyen edénnyel megterhelt kólyát kellett volna tolni Bécsig, s azért nem mutatott valami erős hajlandóságot nagybátyja fölkeresésére.

Az özvegy asszony fölállott a rokkája mellől, orsóját a guzsaly kenderébe dugva, föl szólítá két gyermekét:

- Készüljünk a lefekvéshez.

Ricza ágyat vetett a maga és édes anyja részére. A fiúnak csak akkor lesz szabad ágyban hálni, ha megnősül, addig derékalja a föld, párnája a süvege, takaródzója az éjnek fátyola.

Az özvegy ismét megszólalt:

- Imádkozzunk.

Imádkoztak őszinte ájtatossággal. Az imádság utólját így mondta el a két gyermek:

„Nevelj föl bennünket folyók, országok, hold, csillag, fényes nap, mindenható nagy ura; öröme a mi jó, édes apánknak, ki oldalad mellől nézi itthon maradt árváit.”

Az ima után kialudt a mécs. A falu szélén csak a cserép égető hamvasok tüze világított és a hold. Az özvegy asszony házában nagy csendesség lőn; de az özvegy szemére nem jött álom: fiának sorsán gondolkozott, szinte megbánta, hogy oly nagy utra küldi.

Fia se aludt. Sehogy sem akart fejébe férni, hogy ő a kólyát, megterhelve edényekkel, legalább negyven napig tolja csak azért: hogy bemutassa magát egy szerzetesnek, kire az apja mindig haragudott. Észre véve, hogy anyja nem alszik, megszólítja:

- Édes anyám! Nem jó volna, ha Ricza is jönne velem. Segitene tolni a kólyát.

- Oh, te nagy bohó? - rivalt rá az anyja, - miket találsz ki? Most már azért is menned kell. Aludj! Holnapután indulni fogsz.

A fiu egyik szemére rántotta süvegjét és nem szólott többet, elaludt szép csendesen.

Andódon is sokáig égett a mécs azon este a Dragan Szimion házában.

Dragan Szimion, ölnyi magas férfiu, fekete bajuszszal, fekete szemmel, háta közepéig lógó szénfekete göndör hajjal, mely eltakarta széles vállait.

Háza belseje csaknem olyan mint az özvegy asszony szobája; hanem itt a falon, a Házi Áldás helyén, egy hosszunyelű fejsze és egy széles láncsa volt kereszt alakba helyezve.

Dragan Szimion özvegy ember. Felesége ezelőtt halt meg négy évvel. Egy fia, a tizennyolcz éves Iszály, fent pásztorkodott a havasokon, két leánya közül az idősebb, Véta, már tizenkét éves; a kisebbik, Irina, nyolcz éves.

Az ondódi székeklyek oláhoknak hívták az andódiakat, azok is voltak. Egy izben Dragan Szimion is hallotta ez elnevezést gunyosan említeni fiatal, ondódi legényektől.

- Gyertek velem katonának, fiaim, - mondá a legényeknek, - megmutatom nektek, miként kell verekedni, ha a haza baja hí bennünket.

Az erdélyi határszálen nem is volt hiresebb két talpas Beregi Ézsaiásnál és Dragan Szimionnál. E két embert nem látták futni soha másképp, csak előre az ellenség felé.

Mikor Beregi Ézsaiás elesett, Dragan Szimion is ott maradt a csatatéren, tele sulyos sebekkel. Az éj iszonyu hidegében, sebeinek vért könyező ajkai elfagytak, a forró vér melegét legyőzte a fagy.

Késő éjfélt után tért eszméletéhez, edzett teste ugyan megbirta a hideget; de két hét kellett míg falujába vánszoroghatott.

Az ő szobájában nem volt szék, hanem két, alacsony fatuskót használtak ülésnek. A fatuskót oldalára fordítá és párna helyett, mint rendesen tenni szokta, feje alá gördíté.

Fia ott ült előtte a másik tuskón és figyelemmel leste apjának minden szavát.

Véta font, Irina motollára szedte a fonalat; de mind a két leány figyelt apja beszédjére és nem egyszer félbe hagyták munkájukat.

- Menned kell fiam, Iszály, ha ahhoz a házhoz szándékozol.

- Szeretem Beregi Riczát, atyus; pedig ők kevélyek. Szeretnék katona lenni, hogy ur lehessen, mikorra felnő. Akkor, tudom, ő is szeretne.
- Ne vágyj te katonává. Mi lennél? Zsoldos? Örülünk, hogy itt születünk a székely havasok között, hol nincs jobbágy, nincs robot s akkor megyünk katonáknak, mikor magunk akarunk. Csak szolgák lehetünk, ha elhagyjuk határunkat; itt azonban nem parancsol senki, szabadok vagyunk.
- De soha sem huztam én kólyát.
- Megtanulod Bécsig, hallottam, hogy szeretik ott a székely edényt, ritkaságnak tekintik s megveszik jó pénzen. A mi pénzt haza hozasz, mind néked adom. Fölkeresed Beregi Mózes atyát, ott lakik egy nagy templomban, vagy kolostorban. Kutasd, ha oda érsz, míg föl nem találod.
- És ha odatalálok, mit csináljak?
- Megcsókolod a kapu kilincsét és zörgetni fogsz. A zörgetésre előjön valaki s annak megmondod, kit keressz. Az hozzá vezet. Ha Beregi Mózes atyával találkozol, először is kezet csókolsz, mert az pap.
- Melyik kezét csókoljam meg?
- Szamár! a melyiket kinyújtja. Nem tudok én a kézcsókhoz, soha sem volt arra szüksége az ilyen durva pórnak.
- Én nekem miért kell?
- Azért, mert kérni mégy; de én sohasem kértem, anyádat is elloptam az apjától.
- Akkor legjobb lesz, ha én is ellopom Riczát.
- Azt nem teheted, mert özvegy asszony leánya.
- És ha Beregi Mózes elkerget?
- Nem fog elkergetni. Ösmerte ő nagyapádat, nagyanyádat, nekem gyermekkori játszótársam volt. Az ő egyenes üzenetére mentünk a török kőborgó csapatot megtámadni, midőn testvéröcscse elesett, bár az nem tudta, hogy az a támadás a Beregi Mózes atya akaratára történt. Részt vett ő is a csatában, majd elbeszélem, ha vissza jössz, miket csinált ott. Külömb volt mindnyájunknál! Senki sem tudta közülnk, hogy velünk csatázik, csak én. A török basával volt valami baja, láttam, midőn csapatja után vágatott az ütközet után. Én uton, utfélen nyögtem, mikor ő itthon járt; de a két faluban a Beregiéken kívül csak az én házamhoz jött el. Ez barátságára vall. Megmondod neki: szereted Riczát, és ha megnő, feleségül veszed. Ő megszabja kötelességeidet, ha beleegyezik. Neki kötelessége ez, és első joga magyar szokás szerint, mert ő a legöregebb testvér, és a leány anyja özvegy asszony.
- Azt is mondhatja, legyenek pappá, akkor mit csinállok?
- Nem fogja mondani, inkább elutasít, nem teljesíti szived vágyát.
- És ha más urakkal találkozom, miként viselkedjem?
- Köszönsz tisztességgel s tovább mégy.
- Ha pénzt kapok az edényért, hozhatok Vétának és Irinának abból a nagy városból ajándékot?
- Hozhatsz. Bár tudom, első sorban Riczának kedveskednél vele.
- Annak is.
- No hát aludjunk az ajándékra.

- Mikor indulok?

- Holnapután hajnalban.

Beregi Ézsaiásné mit fiának még mondani akart, másnap elmondta és a kólya, utra készen, megterhelve állott az udvaron. Fiát ő is ugyanabban az időben akarta utra küldeni, midőn Dragan Szimion.

Az indulás napján hajnali két órakor felkölté fiát. Miklós felöltözött, kiment az udvarra és sorba nézegette ösmerős állatait.

Megnézte a suta kecskét, megsimogatta a bivalyt, lekergeté az ülőről a tyukokat és megszólítá az öreg Morgót.

- Öreg kutyám! itt hagylak.

A vén eb fölágaskodott fiatal gazdája vállára, szükölt, nyöszörgött, vonított, lompos fejét a fiu kezéhez dörzsölte.

- Bucsuzol ugy-e, öreg?

Megnézte a kólyát. A hosszunyelvű fejsze a saroglyához volt szurva, élelem bőven volt fent.

A szobában anyja, Ricza felöltözve várta. A szobának minden tárgya ösmerőse volt és most mégis olyan különösnek, olyan kedvesnek tűnt föl előtte minden, anyja, testvére: szentnek, az ősi ház templomnak és szemei oly különös rezgésbe jöttek, mintha sirni akarnának.

- Édes anyám ne küldjön el, - suttogá elfogódott hangon.

- Édes anyám ne ereszsze el Miklóst! - sikoltá Ricza.

- Menned kell, fiam. Mi az?! Te még sirni akarsz? Mikor gyengült el benned annyira a vér?

Miklós lehajtott fővel távozott, zugolódás nélkül beállott a kólya jármába, aztán megindult.

- Ricza segíteni fog, mig kiérsz a határból - mondá az özvegy és ő is együtt haladt velök.

Morgó utánuk sompolygott. Egy éber himgalamb repült ki hangos bugással a dúcz eszterhéja alól. A galamb fehér volt, mint az ezüst s mindig az ifju utas feje fölött keringélt; utána a többi galamb is kirepült, mintha vissza akarnák hívni őket.

A faluban mindenki aludt. Így látta jónak az özvegy, ne lássák, mikor fia útjára kél, sem barátja, sem szomszédja ne sirassa fiát - csak ő könyezze! a ki a legjobban szeretí a világon.

A kólya kerekei vékony tengelynyársaikon imbolygottak, mint a részeg ember feje.

A falu tornyát már elfödte a hegy-gerincz előlük, más völgyparthoz értek, hol az ut lefelé kanyarodott.

- Álljatok meg, gyermekeim - szólott az özvegy. - Gyere vissza Ricza. Miklós! itt elválunk egymástól. Menj át az Olt folyónak jobb partjára, tarts a Küküllő vizének, a Küküllő völgye átvezet a Maros völgyébe az Érczhegyek alá.

A fiu sirni akart.

- Nem szabad sirnod, Miklós. Nézd, miként kel fel a nap. A havasok óriás ezüst feje csak picziny porszemek alatta. Egy csillagot láttam le-lefutni az égnek fehér felhős mezőjéről, mikor apád elesett. De mennyi maradt fent! közte a tied is. Utad csak terhes, mint sorsunk. Menj, fiam, járj szerencsével. Az ifju sorsa fut, mint az uszó felhők s ki tudná, hol áll meg. Mondd meg Mózes bátyádnak, én kérem: szeressen tégedet. Isten áldjon meg, Miklós.

Az özvegy megfogta leánya kezét és visszatért. A kólya kerekeinek nyikorgása mindig távolabbról hallatszott. Leültek a faluból kivezető ut tövében egy mohos, kiálló sziklapadkára és az erős akaratu édes anya elkezdett zokogni hangos jajszóval, keservesen.

Leánya vigasztaló szavait ekként háritá vissza.

- Hagyj sirnom, Ricza. Miklós nagy utra indult, soká fogjuk látni.

A hová az özvegy és leánya leültek, az ut tövében, ott kétfelé ágazott el az ut. Hétköznapi történet, ha egy serdülő ifju utra kél. Az apának sokszor boldogság, ha fia távozik a szülői háztól. Arról a szerencséről álmodozik mind a kettő, apa és fiu, mit a jövő méhében rejt; de az anyai szívnak mindig fáj gyermeke távozása: annak szíve az övétől szakadt.

Bereginének sokszorosan fájt. Nem volt bátorsága elmondani fia előtt, hogy Beregi Mózes határozottan követeli elküldését, ki megmondá az özvegynek:

- Ha fiad tizenhat éves korában hozzám nem jön, érte jövök. Fiadnak tanulásra van szüksége s nekem módomban áll az ő neveltetése. Tudod, miből áll a nevelés? Annyiból, hogy ne rekedjen itthon. Ha megunom, haza küldöm. Ha neki nem tetszik a lakás nálam, haza jön s őrizni fogja kecskéidet a havasok aljában. Ha ott marad, nőni fog - kiáltott. Csak ketten vagyunk már székelő Beregiek s könnyű nekem az öcsémből urat csinálni, ha kedve van hozzá. Jobb lesz, ha fiad magától jön fel. Küldd fel edénynyel.

Ezért siratta Bereginé a fiát.

Az utnak egyik ágából léptek hallatszottak. A harmatos mező fölfogta a hangot és a bánatos asszony nem hallotta, csak a köszöntésre emelte föl fejét, midőn Dragan Szimion toppant elébe leányaival.

- Miért sir, asszonyom? kérdé tőle.

- Fiamat siratom, hosszú utra indult.

- Hová?

- Bécsbe.

- Miért?

- Edényt visz eladóra.

Dragan Szimion lesütötte a fejét.

- Asszonyom - mi mind a ketten hibát követtünk el egymás irányában.

- Miben?

- Iszály fiam is oda indult s nem tudattuk szándékunkat egymással.

- Miért ment oda?

- Edényt árul.

- Merre indult?

- Balra.

- Miklós, jobbra.

- Akkor nem találkoznak egymással.

- Mind a kettő megtalálja a maga útját.

- Igaza van, asszonyom. Menjünk haza, hajnalodik.

II. Edény-vásár.

Dragan Szimion levett süveggel kísérte az asszonyt.

- Miért nem teszi föl kegyelmed a süvegét?
- Magamat becsülöm vele, ha fegyvertársam özvegyét süvegelhetem.
- Köszönöm a barátságát Szimion, most már váljunk el, a falu szélén vagyunk.
- De ha Miklósnak hire jön, vagy haza érkezik, tudatja velem, asszonyom?
- Tudatom és viszont arra kérem magát Szimion: ha Iszály haza jön, hozza el a hirt maga, lehet, Miklóstól is hoz üzenetet.
- Ugy lesz, a hogy kéri.

A leányok is elváltak egymástól, Ricza anyjával az ondódi házak felé tért el, Dragan Szimion roppant, medvebőr süvegjét fejébe nyomva, megfogta két leánya kezét és Andód felé indult.

A két ifju pedig haladt az útján, előre, gondtalan fejjel, vidám szívvél. Szívük kevésbé sem fájt a völgyek után, melynek teknőjében kis falujuk épült. Az otthon, a szülék elhagyásán a fiatal szív alig sajog: érzik, hiszik, hogy visszatérnek; elébök tárul a jövő, a jövő meséje, káprázata, s abban uszik ifjai képzeletük.

Egyik sem tudta, hogy a másik utra kelt s egy magas hágónál egyszerre értek a kaptatóhoz.

A hágó nem hegytetőn vonult át, hanem a hegy oldalán, mint egy fél abroncs. Fölötte óriás havas csúcsa, a csúcsnak redves tarkója úgy mutatott, mintha egy roppant, félreütött kalapot viselne jeges fején. Alatta csörtető folyó hömpölygette kristályhabjait. E magasan emelkedő hegyi-út oly keskeny, hogy rajta egy szekér fér meg s ha valaki kaptatójához ér, hangos túlköléssel ad jelt magáról, mely azt jelenti, hogy elindult fölfelé. A tülök hangját átszökteti a tulsó oldalra a folyó viszhangja s ha véletlenül odaát másik kocsi van, annak gazdája vár, míg emez áthalad.

A siheder ekkorra erősen megváltozott. A Hargitától az Érczhegységig hosszú az út. A nap forrón sütött, orczájukat megbarnította; a kólyatolást pedig megunta ez idő alatt mindegyik.

Miklós dühösen indult a kaptatónak, mely terhesebbnek tűnt föl előtte az eddigieknél. Iszály mérgesen feszítette mellét a kólya járomfájának s megindultak - egyik jobbról, a másik balról, - egymással szemben; nem ösmerve a túlkölés használatát s így a keskeny úton találkozniok kellett.

A hágó közepén meglátták egymást. Mindegyik azt hitte, hogy a másik az ő árnyéka s talán a folyó tükréből fölverődő fény űz vele tréfát.

Az út kinos volt, a verejték gyöngyözött dús üstökéből a fiuknak.

A hágó tetején észrevették, hogy valóság az, mit árnyéknak képzeltek, s rémülve vették észre a kitérés lehetetlenségét.

- Térj ki! - ordított Iszály, Miklós felé.
- Térj ki! - mert megfojtlak, - rivallt vissza emez.

Mindegyik kiugrott a kólya jármából, egymásnak rohantak.

Életveszélyes birkózás fejlődött ki közöttük.

A meredek hegyoldal kiálló szirtjei alól a dobogásra fölrebentek az ölyvek. Egy csuszamlás a meredek felé, s bénultan zuhannak alá.

A küzdők látták a veszedelmes mélységet. Mindegyik arra törekedett, hogy a másikat ledobhassa.

Hosszan tartott a küzdelem. Lihegve, pihegve támadták már egymást. Ha az egyik győztesnek hitte magát, a másik kigyó simulékonyságával siklott ki erősebb fogásaiból.

Iszály kőlyájáig hátrált, Miklós a kőlya mellett várfal-módra emelkedő hegyoldalhoz nyomta háttal és ekkor, szembe látva Iszályt, fölsimerte. Ámulva vette le kezét válláról.

E pillanatban Iszály teljes erejéből neki ugrott, lódítása után rémes zuhanás verte föl a csendes völgyet.

Iszály megrettenve bámult maga elé. A lökés erős volt. Miklós a kőlyának vágódott és a kőlyát lebillentette az útról. A zuhanást a kőlya tartalma idézte elő; Miklós pedig egy cserje tövébe kapaszkodva, a másik perczen vidáman ugrott vissza az útra.

- Te vagy, Iszály? - kiáltott ellenfeléhez, ki ijedt szemekkel bámult rá.

- Te vagy, Miklós? Mit mond Ricza, ha megtudja, hogy megtámadtalak? Szégyellem, Miklós, s mondd meg neki: szeretem, ő rá gondolva halok meg.

A tátongó meredélynek szökött, hogy leugrik.

Miklós ugrásában kapta el. A durva posztózeke ropogott fogása alatt, de Iszályt visszarántotta.

- Mit akarsz, szerencsétlen? Talán kőlyádat sajnálod?

Átölelte az Iszály fejét, részvéttel vigasztalá ellenfelét:

- Ne búsulj, Iszály. Ne haragudj rám, nem ösmertelek meg. Béküljünk ki. Megmondom Riczának, hogy szereted, neked adja édesanyám. Én meg neked adom a kőlyámat. Csinálunk a kőlya járomfájához egy kisefát és együtt toljuk ezután. Ugy-e, nem haragszol rám?

Átölelték egymást, azután kihalászták a folyó ágyából a hosszunyelű fejszét s vidáman folytatták utjokat a megmaradt kőlyával.

Néha vigan csörtető uri fogatokkal találkoztak, figyelmet sem vetve a bent ülők a két pórfiura, kik kenyérrel és vízzel táplálkoztak, sehova be nem térve, senkitől semmit nem kérve, nehogy egy „megköszönjük” elmondását mondják el kötelességből.

- Óvakodjunk az emberektől - mondá Miklós, kerüljük őket, akkor baj nélkül érkezünk a kőlyával. Szeretem hinni, hogy a mi czikornyás edényeink tetszeni fognak az osztrákoknak és szükséges, hogy úgy legyen: két kőlya tartalmat kell kiárulnunk az egyikből.

Végre feltűntek előttük a bécsi tornyok. A széles bástyák mogorva komolysággal néztek rájuk, melyeknek falain belül két uralkodó élt. Az egyik maga a bécsi polgárság kiváltságos községi jogaiban, pezsgő, jó kedvű, meleg életével; közte a kolostorok lakói az ő területükön, hol nem parancsolt senki, hová nem ért el sem a község, sem a fejedelmi hatalom keze, csak a pápáé.

A másik maga volt a fényes császári udvar, mely harmincz különféle nemzetiségen, tartományokon uralkodott: fényt, tekintélyt árasztva szét száz meg száz mértföldre. Előismerve a világban első hatalomnak, a nélkül, hogy a soknyelvű birodalom nagy részének forrasztó kapcsai egyébből, mint a belviszályok által alakult gyöngeségen kívül rokon- vagy fajtestvéri kötelékből állott volna.

A bécsi polgárság legkevésbé rendelte alá jogait az udvar hatalmának. E két hatalom sokszor egymást egészítette ki és a közös egyetértésnek egyik részről az udvar birodalmi terjeszkedése, másik részről amazok egyéni gazdagodása lőn jutalma.

A bécsi nép mely állott: az ifjabból, kik ilyen korokban mindig a néppel tartanak, munkásokból, kézművesekből, - rá sem hederített a hatalmasokra. Élt, mint mindenütt a nagyvárosi nép: foglalkozásának, élvezetének, szenvedélyeinek; soha sem ösmerve tekintélyt, gyűlölve az előjogokban élő nagyságokat; gunyolva az udvar zárkózottságát, szokásait, bálványozva és védve a csapszékek poétáját, ki esetlen és e fajta gúnyos dalokkal mulattatá őket:

A minap, egy nagy kaput
Becsuktak, éjfél után!
Se ki,
Se be
Ember nem férhete.

Mégis szegény herczegnek,
Ki hólyaggyomrú, kövér!
A nép
Egy szép
Asszonyról énekel.

A herczeg mond: - zárt kapu
Véd, a mende-mondató!
Kulcsát,
Zárját,
Lakatos csodálja.

Ám a kapun a kulcslyuk
Nincs elfödve; no de ott
Se ki,
Se be
Ember nem férhete.

A két fiu midőn Bécs előképét szemlélé, azelőtt alig félórával egy szerzetes léptetett ki a főkapun öszvérén.

A szerzetes, kámzsáját fejére huzva, mély tüzü szemekkel vizsgálta a tájat.

- Ugy látszik, - mondá - a vadászat az alsó pagonyokban folyik s így bátran mehetünk. Mennem kell Magyarországra. Iszonyú állapotok vannak ott. Az urak bővelkednek minden jóban, dolguk nincs, tehát dőzsölnek és tervezgetnek. Tervezgetésük csupa veszedelem; mert irigyek, árulkodók környezik őket, s árulások árán akarnak hatalmasokká lenni. - Nem győzöm ellensúlyozni a sok árulkodást. És a nép? Egyik helyen szabadságot élvez, s azt rontják, zsarolják az osztrák tisztek. Másik helyen rab, szolga, eb, ráadásul ki van dobva a nemzet erejéből. Nem jó dolgok ezek. - Haladjunk!

Vágtatni kezdett. Az öszvér, a melyen ült, erős, tüzes állat volt; a szerzetes magas nyeregben ült rajta. Nyereg kápájának ormósallangjában hosszú, vasas végű bot lógott; a vas hegyes, éles csapja arra vallott, hogy e bot, láncsának is használható, a felső végén a kettős keresztet markolatnak használva kitűnően védheti az öklöt.

Az oldalán csüngő olvasó erőteljes szent példány volt, s nem szenvedett semmiféle alaki hibában. Végén ott lógott teljes szabályossággal a sulyos vörösréz-kereszt, felette egy kemény bog után kezdődött a *Miatyánk* legnagyobb gyöngye, utána a mandula alaku *Hiszekegy*; tovább a három *Könyörgés*, egy kisebb *Miatyánk*, tiz *Üdvözlégy*, és így tovább.

De minő gyöngyszemei voltak ez olvasónak! Ijjazást bíró vastag húron százegy szem gyöngy barnállott, edzett aczélból, az *Üdvözlégy*-ek kilencz, a *Miatyánk*-ok tizenkét sarokkal; amazok mogyoró-, ez utóbbiak diónagyságúak. Félelmes fegyver egy olyan kézben, a milyennek a szerzetes kezei látszottak.

Derekán a csuha felett ujnyi vastag hármas korda, idegszálakból fonva; két bojtja tüskés buzogányfej; a kordához akasztva egy kobak, vagy csutora.

A szerzetes meglassítá az öszvér vágatását, csutorájának nyakát lecsavará s nagyot ivott fenyőlével töltött gyomrából. Papi volta mellett a keresztes pásztorbot, a szabályos olvasó, a korda buzogány bojtjaival, furcsán bizonyított. Az a néhány korty, mit a csutorából szitt, azt mutatta, hogy ez ember bár nagy utra indult, élvezi a szabadságot, mit a kolostor falain kívül ezelőtt egy órával megkezdett.

Az öszvér ismét vágatásba csapott át. A szerzetes nyergén nem volt kengyel, lábai lógtak; szíjjal kötött sarui, az öszvérnek térdén alul lógtak le s lábszáraitól a csuhát a vágatás szele félre hajtotta.

A szerzetes rendkívül magas ember volt s bámulatos volt az öszvér ereje, mely sulyos terhét játszva hordozá.

Keskeny gáton haladtak, mi az akkori idők szokása szerint csaknem minden huszonöt lépésnyire újabb irányt vett, sokszor derékszögbe kanyarodva. Lehet, csak a talajszűkség alkotta így a gátat, mit két felül iszapos mocsár kerített, tele teknős békával, a békafaj apróbb példányainak milliárdjaival, melyek a Duna kiöntésének eme teknőjében iszonyu lármát csaptak éjjelenként a császárváros őreinek nem kevés boszuságára.

Egy merész kanyarodásnál az öszvér horkanva toppant meg. A szerzetes dereka kissé előre billent és a kantárszárhoz nyult. Az öszvér ágaskodott, topogott, de előre menni semmiképpen sem akart.

- Mi a manó! Megbolondultál? Nem akarsz menni? Akkor én viszlek.

Szólt és leugrott az öszvér hátáról. Megfogta az öszvér nagy fülét. Az öszvér a fogásra kinosan fölnyerített és gyorsan követte a szerzetes lépéseit.

A fordulón áthaladva, a szerzetes ajkán jóízű mosoly röppent végig.

Egy kólyát látott. A kólya egyik kereke a gát oldalba süppedt, és két, e tájon idegen pórfiut, kik a kólya kerekének kiszabadításával foglalkoztak. Rájuk mordult:

- Még megijesztitek lovamat; ficzkók!

A ficzkó czimezésre a két sihederben felforrt a vér, gunyosan kiáltottak vissza:

- Nem ló az, barát: számár!

- Akkor hasonló hozzátok, haszontalanok. Lóduljatok utamból!

- Láthatod, hogy megfeneklett a kólyánk.

- Rántsátok ki!

- Nem birjuk.

- Mert gyávák vagytok!

A kólyáról abban a pillanatban, hogy a „gyáva” szó elhangzott, marokba kerültek a hosszúnyelű fejszék. A két siheder kevélyen szólt:

- Lássuk hát, ki a gyáva, barát!

Fejszjüket fejük fölött forgatták.

Ugy tüntek föl az óriás szerzetes mellett, mint két fiatal fenyő a hatalmas tölgy árnyékában.

A szerzetes olvasójához nyult. Egy ütés e súlyos imádsággal és a két fiu aligha égi hazába nem jut. Azonban mást gondolt. A nem valami barátságos társalgás ez ideig németül folyt közöttük, mely nyelvet a fiuk eltanulták a szász vásárokon. A szerzetes stájer vas szállítóknak képzelé őket, kik szintén kétkerekű taligán hordták a kovácsolt vasat a stájer hegyek közül.

Kihuzta botját a nyeregkápa sallangjából s elébök lépett.

- Teszitek le a fejszét!?

Alig végezte be szavait, botja erősen meglódult kezében Iszály fejszecsapásától. A ficzkók megtámadták a szerzetest, kinek kezében alig fordult egyet botja, mind a két fejsze a mocsárba hullott.

Pusztá kézzel rohanták meg. Támadásuk oly gyorsan történt, hogy a botnak alája szökhettek s a szerzetest két oldalról ragadták meg. Ez eldobta botját és a két sihedert vállánál fogva fölemelé, mintha apró gyermekek lettek volna.

- Szétmorzsolak benneteket, ficzkók!

Fogása alatt a két ifju fölszisszent fájdalmában. Miklós magyarul kiáltott föl:

- Ezért meglakolsz, barát, akármilyen erős légy. Megmondom Mózes bátyámnak: bántottál bennünket. Az nem fél tőled!

- Ki az a Mózes?

- Az én bátyám, Ágoston barát.

- Hát te ki vagy?

- Beregi Miklós.

- És a társad?

- Dragan Iszály.

- Honnan jöttök?

- Andódról és Ondódról.

A szerzetes maga felé kényszerítette a fiuk arczát, mélyen szemökbe nézett.

- Mit hoztok?

- Székely edényt, eladóra.

- Nem kell az itt senkinek.

- Dehogy nem kell. Szép edényt hozunk!

- Melyek az utban maradnak.

- Nem maradnak.

A szerzetes erős fogása alatt a két fiu újra felszisszent.

- Ereszsen el bennünket, visszamegyünk az erdőhöz csapófáért, azzal kiemeljük a kőlyát. Sietnünk kell!

- Ugy-e, most már nem gorombáskodtok?

- Erősebb vagy; de ne várd, míg csapófánk lesz!

- Ujra kezdenétek a verekedést?

- Az nem lenne máskép.

A szerzetes mosolygott.

- Ne fáradjatok vissza, gyerekek, megfogom a kólya rúdját, ha megmozdulna.

A kólya nyikorgott a huzás alatt, a kerék tengelyagyig levágódott; de a szerzetes minden erőlködés nélkül a gát közepére rántotta.

- Haladjatok vele! - riadt az elámult kólyásokra.

- Hát a fejszénk?

- Megtaláljátok, ha visszafelé jöttök. Bécsbe nem szabad fegyvert vinni a parasztnak.

- Mi szabad székelők vagyunk.

- Annál inkább.

Miklós elébe lépett.

- Barát ur, köszönjük emberségét, Mózes bátyám előtt nem panaszkodom, hanem megdicsérem.

- Haladjatok! Előre! - volt rá a válasz.

A két fiu engedelmeskedett. A kólya kerekeinek nyoma tovább haladt a gát tetején.

A szerzetes összefonta kezét s ott állott mozdulatlanul, mint a magányos oszlop. A kólyásokat már nem látta, csak a kerék nyikorgása hallatszott, mégis utánuk nézett s midőn a hang a távolság miatt odább neszelt, megindult.

Azonban nem arra vette útját, a merre előbb tartott; hanem a fiuk után. Az öszvér kantárszárát fölfogva, visszafordult gyalog Bécsnek.

Egész lényén nagy boldogság ömlött el. Fejét mélyen hajtá, mint a ki erősen gondolkozik, csak néha vágta fel gyorsan, mint a csatáló s szeme ragyogott a kámzsa bőbitája alatt. Elmerengett gondolataiban, mint a kit az öröm tulságos érzelmei rohannak meg s öröme tüzésénél melegszik.

A közelből kürtszó hangzott, a kürtszót több kürtszó követé. A szerzetes fölriadt merengéséből.

- Az utak elzártnak, a császár kíséretével együtt hazatérőben van. E ficzkók még valami bolondot követnek el együgyűségekben, jó volna sietnem, - mormolá s öszvéreire pattant, mely gyorsan iramodott el vele.

Későn érkezett.

A gát végénél kezdődő mezőn már nehéz lovasok állottak az utak torkánál. A közlekedés meg volt szüntetve, míg az udvari kíséret elvonul.

A két fiu azonban ott rekedt a mező közepén. A kólyának egyik kereke örökre felmondta a szolgálatot: összetört s a kólya féloldalt dülve, mint a szárnyon lőtt madár, ott rekedt, rudjával Bécs falait fenyegetve.

Az odavágtató lovaskapitány látva a kólya mozdulatlanságát, szitkozódott és káromkodott; de a kólya állott rendületlenül. A két ficzko szájátva bámulta az aranyos vitézt, ki olyan ropogós káromkodást vitt véghez.

Arra nem volt ideje a kapitánynak, hogy onnan eltávolítsa őket és maga állott a kólya elé, kivont karddal.

- Ez otromba járómű - dörmögé - vagy szerencsém, vagy szerencsétlenségemet okozandja: a figyelem rá fordul.

A vadászcsoporthoz közelgett.

Elül tizenkét kürtös fújt sima, hosszú rézkürtökön valami közönséges indulót, egyenlően megnyújtott ütemekben.

Utána lovas testőrség szakasza következett, majd a solymárok tollas kalapjukkal, a főurak hosszuszárú tábori csizmákban, felkötő sarkantyúkkal; a császár és udvari kísérete hölgyekkel; újra egy testőr-szakasz és hátul, jó távol maradva a menettől, a peczérek, szijra fűzött ebekkel.

- Hajoljatok földig! - dühöngé a kapitány hátra s ő maga úgy ült nehéz mecklenburgi lován, mintha oda nőtt volna.

A sihederek hallatlannak vették az utasítást, felállottak a kólya oldalára, bámszan nézték onnan a ragyogó felvonulást.

Arról fogalmuk sem volt, mily helyzetbe jutottak akaratlanul. Mit tudja az egér, magtárpadról-e, vagy bársonyszőnyeggel terített drága fabutorokat rág fogaival? A havasokon érezték, ha fújt a hideg szél s egyszerű, egyenlő körben élve, e társaság ősi, romlatlan kincsét hozták durva zekéjük alatt: az önérzetet.

Bámulták, mint vásárokon bámulták a medvetánczoltatót. Szívük érzelme, üres fejük gondolatfutása nem érezte, nem értette ama magas hír jelentőségét: egy hatalmas császár jön kíséretével.

I. Lipót magas, sovány alakját a testőrök elvonulása után már látta a kapitány. A császár száraznak látszó keskeny arczát feléje fordította, mit szögletes hosszú álla élessé tett és hidegnek tüntetett föl.

A császár nevetésre fakadt. A kocsija mellett léptető lovagnak intett: állítsa meg kíséretét.

A kapitányt verejték lepte el a nem várt fordulat következtében s jól hallotta, midőn Lipót egyik urtól kérdezé:

- Ösmeri ön a kapitányt?

- Ez Dorn Henrik, felség, a nehéz lovasság első osztályából.

Lipót a kapitány felé fordult:

- Dorn kapitány, miféle látványban akar bennünket részesíteni a háta mögött álló ösmeretlen suhanczokkal és e különös járóművel?

A kapitány fogai vaczogtak a meglepetéstől. A császár őt nevéen szólítja! Alig birta elrebegni válaszáat:

- Kegyelem, felség! Itt találtam őket.

A helyzet érdekessé kezdett válni. Lipót intésére az udvar kegyeltjei egy csoportba verődtek, az ösmeretlen látvány szemlélésére.

A két fiu azonban nem értett az egészből semmit. Nézték a sólymokat tartó apródokat s ezeket tartották a vadászkíséret érdekességének.

I. Lipót osztrák császár, kit az osztrákok nagy Lipótnak neveztek, egyike volt amaz uralkodóknak, kik ama nagy uralkodócsalád szövetségéhez tartoztak, mely mint család és katolikus egymással szövetségben élt, nem egy izben faja és népe érdekei ellenében.

Az úgynevezett „caezári társaság” ekkor élte izmosodó korát. Ez emberek - por és hamu, mint az ókor bibliája mondja - fejükön hordva a nemzetek koronáját, hatalmuk mellett bizonyos ködszerű fényvel voltak a nép szemében övezve. Mint a vallás, melynek érző szálai a hitben olvadnak föl, mint reménypárái az érzelmeknek; a vele egyedül testvér: a lélek eszményi dicsőségében.

I. Lipót is hitte a lélek halhatatlanságát abban az értelemben, a mint a vallása tanítá. Ez óriás, fátyollal borított eszményi világban szeretett elmerengeni, s többre becsülte egy ékes szavu pap előadását, mint az ágyuk dörgő zenéjét, a csaták véres szomorujátékát.

Az ő kezében volt letéve a világ egyik birodalmának sorsa, oly korban, midőn egy szomszéd állam, a megtépett, de gazdag Magyarország át volt alakulandó.

Neve és kora vérbetűkkel lenne fölírható Magyarország történelmének lapjára, ha nem tudnók azt, hogy egy ember nagysága mindenkor kicsiny, s azt a nagyságot mily rokontényezők szolgáltatják.

I. Lipót szerette a politikát és a kockakajátékot. Mint ember igyekezett jó lenni s ez utóbbi tulajdonsága miatt házi pénztára nem egyszer üres állapotban volt.

A két fiu neveletlensége, kik sapkájukat fejükön tartották, tetszett neki; pedig vadászatain szigorú pontossággal hajtottak végre a czeremóniás szabályok, hogy sokszor minden lehetett volna, csak vadászat nem.

Egyik minisztere mély hajlás közben kérdé:

- Felség! Kegyeskedik elrendelni e pórfiuk megszólítását?

- Hivja őket élém. Tudni akarom, kicsodák, honnan jönnek.

A miniszter beszélt a két fiuval, Lipót mosolyogva hallgatta.

- Ah! - kiáltott föl - Erdélyből jönnek? Akkor idegenek hozzánk. Erdély még nem a miénk, s szívesen kell látni, urak, ha érdeklődésünket felköltötték! Mi célból jöttek hozzánk? - kérdi a minisztertől.

- Valami rokont látogatni, felség.

- Ki az a rokon?

- Ugy mondják, Beregi Mózes.

- Ki ösmeri az urak közül?

Senki sem felelt.

- Valami szegény ember lehet, vagy polgár. Ezeknek általánosan ösmert nevök nincs - mondá egy ur a kíséretből.

- Mit hoznak?

- Cserépedényt, eladás végett.

- Ez pompás! Urak, csináljunk vásárt, vegyük meg ez edényt! Magam is viszek gyóntatóm-nak, ki azt hiszem, nem fog érte haragudni, hogy ez egyszer nem aranyedénnyel kedveskedem.

A két fiu hozzá fogott a kólya tartalmának kiürítéséhez s mikorra kiürült, egy darab sem volt a földön, hanem kézben.

- Urak és hölgyek - mondá Lipót - arannyal fizessük az edényt.

Ez időben a kíséret szélén is lejátszódott egy másik kép. Az öszvéres szerzetes átjutva a katonai körzeten, megszólítja a testőrszázadost:

- Tiszt ur, vezessen a felséghez.

A százados rá nézett a hatalmas alaku egyszerű papra, kit úgy látszott, mintha nem ösmerne meg.

- Tiszt ur! folytatá a szerzetes - látja ön e jelvényt? - És szétnyitotta mellén a csuháját, mely alól egy aranykereszt a császár arczképével tűnt elő. E fejedelmi ajándékkal Lipótnak alig három-négy bizalmasa birt a papi rendből.

A tiszt jelentést tett a testőrezredesnek, ki bejelenté a császárnak.

- Hadd jöjjön, mondá Lipót mosolyogva, - egy cserépedénnyel megajándékozom.

A szerzetes mélyen meghajolt előtte.

- Jó, hogy jön, Mózes atya. Vásár van. Önnek is meg kell nyitni erszényét.

- Felség! - válaszolt a megszólított, - ösmerem ez edényt, ott készülnek, a hol én születtem. E két fiu hozzám jött. Az egyik, régi barátomnak a fia; a másik, testvéremé: édes öcsém. Felség! örülök, hogy ezek a jövevények jó kedvre hangolták, s ennek emlékére egy kegyért esedezem: fogadja el ajándéku tőlem e csekélységeket.

III. Mózes atya.

A nemzetek történetében egymást űzi a fény és árny. Karöltve járnak együtt, mintha a fácán fészkébe venné a baglyot; a holló versenyre hívná a rigót; az aranyt rozsdá lepné, a gyémántot emésztő gombák pusztítanák. Nincs másképp! A csók sem mindig édes, van az örömnék méze, mérge, bánata: mert a jogot elgázolja az igazságtalanság; a módot meglopja az irigység; a bátorságot leveri az árulás és végre: lakodalmi tort ül a szép felett a rút.

A harang nem bug, nem kong, nem cseng, ha nincs ki ércznyelvét lóbázza. A nemzetek emberekből állanak; az emberek pedig némely korban alszanak s úgy tetszik, mintha légmentesen el volnának zárva az indulatok, (néha a tenger is mozdulatlan) vagy kihalt volna belőlük az eszmény, a mi nélkül kor, nemzet, nép, ember nem élhet; mi a léleknek levegője, nemzetek, népek, emberek lángolása: mit ujra fakaszt a jövő, ha int - ébredőre.

A bécsi Szent Ágoston kolostor nehéz tölgyfaajtója csikorogva nyílt ki, s rajta a rendfőnök nehéz utazó-kocsija gördült be, egy szép, fiatal szerzetessel.

Történetünk kezdő idejétől számítva, ez a közönséges eset megelőzte ezt harmincz, harminczöt évvel. A rendfőnök erős botra támaszkodva lépett ki kocsijából, a szerzetesek valódi örömmel fogadták a főpapot, ki a rendnek apátja, azon kívül uralkodó családhoz tartozó herczeg volt.

A rend tagjai mély tisztelettel viseltettek irányában, tekintélye őszintén el volt ösmerve bennök. A szerzetesek az apátot közönségesen, János testvérnek szólították, s minden további czimezés meg volt tiltva a rendfőnök által.

Az apát alig szállt le kocsijából, minden szerzetes ölelésére sietett, és azután, midőn az apát már czellájába vonult a vele jött szerzetessel, mindnyájan a kolostor udvarán maradtak még, a kapu nyitva állott, mintha vártak volna valakit.

Rövid idő múlva a napos testvér csengetyűje megszólalt, s hívta őket a kolostor tanács-termébe, hol ekkorra az apát, az őt megillető magasabb széken ülve fogadta a bevonulókat.

A szerzetesek némán foglalták el helyeiket, a komorságig rideg egyszerű teremben, melyben a pallótól kezdődve egy erős, idomtalanul faragott keresztfa állott, oda támasztva a falhoz, tetejével csaknem a mennyezetig érve. A keresztfán a keresztények Istenfiának szobrát tövis koszorújával művészi kéz faragta, valószínűleg egy a XV., XVII-ik század nagyművészei közül, kik az ugynevezett: „északi faragvány-művészet”-nek hatalmas alakjai valának, semmivel sem kisebbek az akkori festőművészeknél, szobrászoknál.

A faragott vértanukoszoru fölött, egy másik, természetes gallyból font koszoru is volt, mása az eredetinek, Jeruzsálem fáiról.

E teremben e keresztfa, e tövis koszoru volt az egyetlen fényüzés: a hitnek alvó képe; keresztényi jelző az igaz vértanúságról.

És e komor teremben, becsukott tüzanyagnak látszott az a hatvan főből álló szerzetes csoport, melynek csaknem minden tagja a nagy értelem, a nagy testi erő fölött rendelkezett s talán ezekről elmondaná a bölcsész:

- Éjszakában mécs; sötétségben világosság az ember!

Az apát fölállott székéről, a szerzetesek követték példáját, és némán hallgatták szavait.

- Testvérek! Ő szentsége a pápa, áldását küldi rendünkre és mindnyájatokra. Azt kívánja: „Zöldüljön a fü a réteken, kalásztenger borítsa a rónát, erős legyen a munkás karja; teremjen só, ércz és drágakő hegyeink méhében, halak milliói lakozzanak a folyók ágyában, boldog legyen a nép, segítve az elhagyott, legyünk boldogok ezek szemlélésében mi is: a kik szeretjük az embert, a hazát, az Istent.”

A szerzetesek Ament mondtak az áldásra.

- És most - folytatá - foglaljátok el testvéreim, székeiteket. Gyűlést fogunk tartani, a melyen beszámolok római utamról és arról a vesztésről, mi rendünket ez utunkba érte. Jelentésemet e naplóba fogjátok találni, - az asztalon fekvő pergamen csomóra mutatva, - olvashatjátok, gyönyörködjete benne. A vesztés, mely bennünket zárandok utunkba ért: a kegyes Lucián testvérünk elhunyt - hamvait Olaszhon homokja födi. Egy olajfa tövéhez temettük, melynek gyökerei az ő elmúlt gondolatait szívják föl, hirdetvén a békefának levele a kegyességet, a békességet az emberek között. Az örök világosság fényeskedjék hamvai fölött.

- Amen. - Zúgták a szerzetesek.

- És most felhivlak benneteket testvéreim, hogy Lucián testvérünk helyére a rend titkárát választátok meg, a ki méltó legyen arra a fényes kitüntetésre, mint a milyen az elhunyt volt hosszú ideig. E választás jogotok. Választátok a legérdemesebbet közületek, elrendelem a titkos szavazást.

A szerzetesek minden vitakozás nélkül szavaztak, és a pergamenszeletek felolvasása után kitünt, hogy azokon egy kivételével egyforma név volt felírva.

- Minden szavazat Mózes testvérré esett, - hirdeté ki a szavazatok eredményét az apát. - Az egy ellenkezőt azt hiszem, maga írta.

A szerzetesek, meleg vonzalom kifejezésével néztek az apát mellett álló ifju szerzetesre, ki elsápadva hallá a választás eredményét.

Az apát a fiatal szerzeteshez szólott:

- Hallottad a szavazás eredményét Mózes testvér! Szólj, és köszönd meg testvéreid bizalmát.

Az ifju magas alakja fölegyenesedett és remegő hangon kezdett beszédéhez:

- Testvéreim! Az érdemetlent érte kitüntető bizalmatok. Mikor, mint beteg fiut, az utca sarából falaitok közé hoztatok, gondolni sem mertem, hogy egykor soraitokban állok és később - már ily korán - a legmagasabb állásra juttattok, mit jogaink alapján adhatunk. - Ne ítéljete el, ha mindnyájunk előtt mint hü szolgája hitünknek, meggyónom lelkem betegségét, mit sem levetkezni, sem magamból kiirtani nem bírok, a mi nő bennem, mint az élet, a földdel takart magban. - Ha álomra hajtom fejem, álom nem jó szememre. Ha ébren vagyok, álmodom; ha forróság gyötör, hűsít; ha hidegség marja arczomat, annak melegsége áthatja minden idegem. Mig imádkozom s keresem elmém világánál Isten oltárát, kis házat látok egy szűk völgyben; ha fellegek titkát fürkészném, cserényt látnék sik pusztában. Mi ég felé tör bennem, aláhuzza e föld s kéteskedem: nem a föld-e, az ég! Számnak talán nem volna édes a pünkösdirózsák szirmairól gyűjtött méz; de édes ott a levegő! andalgó zene az ott üvöltő szél. - Behoztatok közétek, hol csak Istennek vagyunk adósa, mégis oda jár gondolatom szárnya, hol rab, szolga agg nemzetem s népe, faja természetével ellenkező, lépcsőzetes társadalmi állapotban nyög, idegen kéz alatt. Szerelmes vagyok: ez a betegségem. Kiolthatatlan lánggal ég bennem: a honszerelem.

A szerzetes itt szünetet tartott, majd emeltebb hangon folytatá:

- Ez talán bűnöm és a bűnös érdemetlen bizalmatokra.

A szerzetesek meleg szeretettel vették körül a lelke titkát föltáró szerzetest.

Az apát vette át tőle a szót:

- Ennyi a gyónásod, ez a bünöd, testvérünk? Nem bűn az, hanem ösztön, vérigazság. A föld egyforma vastag mindenütt; a vizek habot hajtának, a hol a nap melege óvja a jégkéregtől: a fák leveleiken, gyökereiken szivják be az éltető eső páráját a földnek minden pontjain: a költöző madarak mégis fészkeikre térnek. Miért oda? Minek keresik föl azt? - Mert otthon vannak, testvérem. A föld régi, az ember is régi, a madárfészek is az! S mig föld, ember, madárfészek leend: élnek a fajok, nemzetek, a család, a haza, s megnépesül a madárfészek. - Capistranói János 600 keresztes bécsi ifjut vitt le a nándorfehérvári győzedelmes csatához. Várj és légy résen! Ki hazájáért lelkesül, arra sok munka vár. Addig élj boldogul közöttünk.

- Amen - morajlott helyeslőleg.

Másnap este a választás után az apát magához kérte titkárát s örömmel mondá neki:

- Mózes testvér, szerencséd meg van állapítva. Ma délután ő felségénél voltam, jelentést tettem római utamról. A császár jó kedvében volt s felhasználva az alkalmat, elbeszéltem, mennyire megnyerted a pápai udvar és ő szentsége tetszését. Kérdezősködött családod felől, mondtam: hogy egyszerű, Beregi Mózes vagy, kinek nemesi palástja a kámzsa. A császár elgondolkozott, midőn megtudta utóbb, hogy erdélyországi vagy, s azt mondá: „Ez országgal céljai vannak házunknak.” Később tudtomra adta, hogy látni óhajt, s ma esteli tizenegy órakor a császár gyóntatója, Müller jezsuita testvér hozzá fog vezetni. Légy készen, öltsd magadra durvább kámzsádat, agyaddal fényeskedj közöttük.

- De, - mondá meglepetve az ifju szerzetes - hasznomra válik-e, ha ő felsége kegyeibe fogad?

- Mindenesetre hasznodra válik, testvér. Mi, a kik császároknak nem születünk, jobbágyai vagyunk: a szolgák szolgálja, ki minél többet segíthet, annál inkább él fogadalmának. Menj bátran! Császár kegyencének lenni irigylésre méltó állapot, az birhatja a jó tettek bőség szaruját.

A fiatal szerzetes rövid idő alatt bizalmasa lőn Lipótnak, ki csak papi társaságban találta jól magát és egyetlen vágya volt tovább tolni birodalmának határait.

E tipegő járásu, petyhüdt husu császár két hatalmat ismert birodalmában. Az egyik megbocsájtott minden bűnököt hite szerint s ő egyénileg így nem érezte magát bűnösnek. A másik hatalom a császárság volt. Érezte, látta önmagát e tudatban. Ha lábait közsvény kinozta, vagy melle sipolt, elővette a bibliát, imádkozott. Környezete jónak ismerte; bőkezű volt mindenkihez, kik közel állottak hozzá.

A biblia lapjainak forgatása, a tudós férfiak vitatkozása, a tudat: hogy ő a császár, sok olyan dologra tanítá, a mit más halandók nem igen tudnak. Tudta, hogy az Isten messze van, ő pedig a birodalmában. Mindennap lába előtt látott görnyedni viharverte hősöket, kik hadakat vezettek nevében; ezt tudva, élt és uralkodott úgy, hogy az osztrák történelem „nagy” előnévvel tisztelé meg.

De éppen egyéni jósága teremtette meg azokat a féktelen vágyakat, mit miniszterei, tábornokai, kegyeltjei üztek a gazdag prédáért, mi különösen Magyarországon, Erdélyben oly bőven találkozott részökre.

Egy összhangzó, vágyakkal telt összeesküvés volt kormányzó testülete, előkelőbbjei, utolsó zsoldos katonája. A vágyak összhangzása, az érdekek egyenlő iránya anyagiás cél felé tört s ezért: a jogot eltiporta a kétszinűsködés; a reményt kijátszotta a furfang: az ítélő birák kofák, gyávák voltak s nem pirult arcuk, midőn a magántulajdon elkobzásának jogát ítéletükben kimondták, ítéletüket megindokolták: hogy földönfutó legyen az, ki mindnyájukért küzdött s

annak dus javában az áruló, a hóhér, a hazug győző fürödjön. Ez eljárás kalmár versenyhez hasonlított, az is volt: történelmi méreteken.

„Szerezzen mindenki magának s ne kérjen tőlem.” Ez volt Lipót felelete, ha valamelyes kapzsiságról értesült. Csak jó és hozzá hü kezekben maradjon szerinte s őt nem bántotta lelkiismerete, az alkalmazott eszközökért.

Meghitt körében, pap bizalmasai előtt idézte a bibliának azt a mondását: „A földi tulajdon vándorol egyik gazdától a másikhoz. A földön semmi sem állandó.”

Beregi Mózzal egy izben hosszas vitát kezdett a császári állapotról.

- Az uralkodók - mondá - nemzetek atyja. Így volt, így lesz. Változhatnak a formák; de uralkodók mindig lesznek.

- És az apák mindenkor bölcsek, - hagyta helyben Lipót szavait a szerzetes.

- Az apák igen, de az uralkodók nem mindig. D., az ön apátja mondá nekem, hogy kegyed mily ügyes vitázó, bonczoljuk e tételt. Az apáknak szükségük van, hogy bölcsek legyenek, mert ők nevelnek: de az uralkodók kormányoznak. Mit gondol? Nem helyesebb-e születni uralkodónak, kit kész trón vár, melyre csak föllép, mint a ki trónt csinál és arra fölhág?

- Trónra születni, felség, a szerencse széterjedése, mihez többet tenni nem lehet. Trónt alkotni, dicsőség; de a korona csak bölcs és jámbor kormányzás után fénylik mindkét esetben.

- Bölcsen? Jámborul? Tévedés ezt kívánni. Az emberi óhaj más, mint az uralkodói kötelesség. Az embernek fáj, ha körme alá egy szilánk furódik; ha husába tövis fészkel be magát. Egy család sir, ha gyermeke meghal. Egy község rémülve fut össze a földrengéstől, vagy ha tüzet jelez félrevert harangja; a pásztor busul a nyáját őrző eb vesztén; harcosnak bajtársa dülte fáj; egy országnak lehet bálványa, mely szíve hurjaival játszik; embereknek, családnak, országnak lehet fájdalma, jajja, keserősége; öröme; de mije van az uralkodónak?

- Jó lelke felség, mely ha megérzi a bajt birodalmában, akkor az uralkodó birja népe lelki kincseit.

- A baj kétféle, szent életü férfiú. Az uralkodónak nem baj az, a mi baj az embernek. Az uralkodó kezében egy szép hadsereg kavics, a mit bibor parittyájából kidob. A parittya erszénye egy óriás fogalomból áll: a felség fogalmából s midőn a várfalak tövétől a lörésekig emelkednek a hullák; büszke árboczu hajók nyüzsgő harcosai tenger fenekére süllyednek; pánczéllal vértezett hadseregeket golyó, kard, döghalál pusztít; az uralkodó kabátjáról leesik egy gomb, mit ujjal cserélnék fel siető ujjak: egyértékű mind: a gombot tükrözni, az embereket jutalmazni kell! Ennyiből áll az uralkodó baja.

- Felség! Ha ez így van, akkor az uralkodók emberek koponyáiból iszszák a tejet, eczettel higitják a tintájukat, biztató szavuk a halál kaszája. A szobrászt csontváz faragásával bizzák meg, a festőt az alkony rajzolásával, melyhez ők ülnek az enyészet mintájául! A költő halotti tor dalára írja szövegét és a hegedű, a sip, a czitera zenéje így szól kezeikben: Hu, hu! hu, hu!

Lipót kaczagott s utána mondá a szerzetesnek.

- Hu, hu! hu, hu!... Nincs másképpen, aligha lesz valaha másképpen. Lefestettük az uralkodói fogalmat elég hiven, milyennek találja, szent életü férfiú?

- Borzasztónak, felség, mint a tűz-esőt.

- És ez így van mindenütt. Akár fekete, akár vörös, vagy fehérbőrű uralkodói fogalomról van szó.

- De felség! ez nem lehet így s ha így volna, mi enyhíti?

- Az ember, szent életű férfi! a ki gyakorolja az uralkodói jogot. Az embernek piros a vére. Nemzedéke születésekor, annak sirásánál is melegszik, és ha légy száll a bölcső fölé, védi tőle; ha füst megy a szemébe, könnyezik; a ködtől köhög; tavasz melegétől áradozik a szive; bűbájos zenét talál e szóban: szeretlek. Az ember érző lény, az uralkodók emberek. E természetes állapot enyhíti ama fogalmat.

- Felséged, bölcs ember.

- Szeretnék az lenni, és mi csak lelki dolgokkal törődünk, Mózes atya. Önt szeretni fogom. Szükségem van ékes magyarázására. Hol a bibliám, kezdje meg olvasását.

Mózes atya éjfél tájban lépett ki a császári udvar kapuján. A szolgálattevő tiszt megszólította:

- Ne kísértessem haza, tisztelendőségedet?

- Köszönöm, tiszt ur. Egyedül szoktam menni.

A város keskeny utcái közé benézett a hold, a gönczölszekér még helyén állott, Beregi Mózes fölnézett a telt holdra és nagyot ásított.

- Azt hiszem, mai beszélgetésünk megösmertette velem a császárt. Velünk imádkozik, hittani tételek fölött vitatkozunk és akkor - ember; azontul - uralkodó. Rossz bolygó kíséri hazám csillagát, érzem magam is, hogy az ösmeretség sorsom ágya lesz; de akárhogy legyen, csak hazámé válnék jóra. Mi ránk, papokra, szüksége van az embereknek - a császár nem kevésbé irtózik a pokoltól, és én hazám boldogulásában találnám menyországomat.

Sokáig nézett kelet felé. Merengéséből egy magyar: „Dicsértessék a Jézus Krisztus!” szakítá félbe. Oda nézett, a merről a köszöntés jött.

Magas, sovány ember állott háta mögött, ki úgy látszik, követte az uton.

Az embernek nagy, nyusztprémes kucsmája alól csak vastag, ágaskodó kurta orra, vékony, hosszú száj-szélei, kiálló széles álla látszott és a vékony, himlőtől ritkított néhány szál, vöröszőke bajusz.

A nyakig gombolt mente, a meggyszín posztónadrág, a sarkantyus cserzett bőr-topánka, bár előkelő lengyel vagy magyar urat mutatott, de ez mind oly bő volt gazdájának, hogy e toprongyos kinézésű alakot, széles görbe kardjának komolysága mellett is megnevették volna Bécs utcáin, ha nappal látják, esetlen, kaszálló lépéseivel.

Mózes atya feje tetejére nézett az embernek, köszöntésére halkan mondá:

- Mindörökké. Amen! Kihez legyen szerencsém?

- Nem ösmersz barátom? Ugy-e elfeledkeztél otthon szenvedő barátaidról?

- Én nem felejtkezem el senkiről; de nem ösmerek rád.

- Ah, barátom, mert te az igaz uton vagy, csak a lélekkel foglalkozol. Emlékezz rám, tudod mennyire szeretlek: Kéri Ferencz gróf vagyok, Kaboldról jöttem látogatásodra.

A szerzetes sokat hallott másoktól Kéri Ferenczről, valamikor találkozott vele Magyarországon: de hogy semmi barátság nem volt közöttük, ezt jól tudta. Azonban mellőzte állítását s nyájasan kérdé tőle:

- Mivel lehetek szolgálatodra, ha már barátodnak ösmersz?

- Annak, kedves barátomnak. Örülök, hogy közöttünk van egy ember, ki mindnyájunk fölött áll s bámuljuk hatalmát.

- Ne tulságoskodjál barátom, ezek a szavak engem nem illethetnek. Nem jobb volna, ha holnap reggel fölkeresnél a kolostorban, ott megakadna a falba, émelygős dicséreted.

- Maradjunk itt, kedves barátom, nem eresztelek el, míg kérésem elő nem terjesztem. Hiába háritod a dicsőséget magadtól, megillet. Ma te vagy a leghatalmasabb magyar ember: te barátja vagy ő felségének, a császárnak.

- Ohó! Kéri Ferencz. Nagyon balul ítélsz, ha te barátjának képzelsz. Lipót császár nem tűr barátokat maga körül, néhány papot csak kedvel, ennyi az egész. Mert, Kéri Ferencz! a ki hisz, az boldog; Lipót császár pedig hiszi: hogy mi közvetítői vagyunk az égieknek a földiek javára; vagy a földieknek kieszközöljük az égiek kegyelmét. Máskülönben, be- és kijárok az ajtón, mint az eb, a mely nem kér soha semmit s ha vetnek valamit részére, odább áll véle; ha nem vetnek, azért újra bemegy a nyitva hagyott ajtón. Nos? Én még be sem megyek, ha nem hívnak.

- De mindig hívnak, barátom. Tudjuk mi, hogy a császár kedvetlen, ha kevesebb, vagy több időre eltávozol Bécsből, és alig várja visszajöttödöt. Én csak benned bizom, hallgasd meg a császár hű alattvalójának kérését.

- Szívesen hallgatom.

- Barátom, nem magam jöttem Kaboldról Bécsbe.

- Talán feleségeddel együtt?

- Az már megtért ősanyánkhoz, nyugodjék békében; hanem fiamat hoztam magammal, Gotfriedet.

- Nem találtál magyarabb nevet neki, barátom?

- Már a nagy név kiválóság.

- Ugy látszik, érted az emberek gyöngéit.

- Csak tapasztaltam.

- Miért hoztad fiadat magaddal?

- Azért, kedves barátom, hogy a te jószágod segítségével ő felsége testőrei közé fölvetessék.

- No, ebben én alig lehetek segítségére: nem vagyok katona.

- Pedig benned bizunk.

- De mit akarsz te fiaddal a testőrök között? Az osztrák udvar testőr-százada közönséges katonákból van összeválogatva s hogy fiad, legalább testőr-apród lehessen, ahhoz szükséges, hogy a hadicsapatoknál főtishti rangot viseljen.

- Legyen fölvéve egyszer, meglásd: fiam ott fogja magát tisztté felküzdeni.

- Mit tud a fiad?

- Többféle nyelveket.

- Ez sokat ér.

- Tud biztosan löni.

- Ez, szerencséje.

- Kitűnően viv karddal, törrel, alabárdal. Jól üli a lovat, és jó tánczos.

- Ezeket mind tudják a testőrtisztek, de mind ezek a magyar embert nem képesítik testőrségre. Mit tud még?

- Tud alázatos lenni följebbvalója előtt; tud csuszni, mászni a hatalmasok lábainál; tud hű lenni, nem kérde, nem bírálva a rábizottakat.

A szerzetes undorral fordult el a beszélőtől, ki szerencséjére nem látta a félsötétben a mély megvetést, mely a szerzetes arcán végigvonult.

- Kedves barátom - folytató Kéri Ferencz - ne fordítsd el fejedet a hallottakra, magam neveltem ilyenek. Ki haladni akar följebb, e tulajdonságok nélkül föl nem ér.

- És fiadnak vére hajlik ezekre, a miket mondtál?

- Kicsiny kora óta figyelem a természetét s ilyenek találtam, ezek legjobban kinyitják előtte az ajtót.

- Tőlem azt kéred: legyenek kapustok.

- Esedezem hozzád, nagy férfit.

- Vannak neked barátaid Kéri, a kik szintén megtehetik ezt.

- Hidd el, senkim sincs, vagy csak olyan kicsinyek, mint magam vagyok. Te más vagy, mint a többi, hogy mily nagyra becsülnek, bizonyítja e levél, mit tisztelőid küldtek.

A szerzetes átvette s föltörte a levelet. Ajánló sorok voltak azok, aláírva Magyarország két nagy hőstől, kiket fél Európa ismert: Zrinyi Miklós gróftól a költőtől; öcsétől Zrinyi Péter gróftól. A szerzetes némán hajtá le a fejét.

- Mit akarnak ez urak fiaddal?

- Azt akarják, hogy emelkedjék és bizhassanak benne.

- Más céljaik nincsenek?

- Semmi egyéb, azt mondták: „Bár több magyar fiú volna ott.”

A válasz után, a szerzetes szótlán maradt. Ugy látszott, később volna az ajánló sorok elvetésére, mint teljesíteni azt. Majd roppant tenyerét Kéri Ferencz vállára téve, szomorúan mondá:

- Hallod-e Kéri Ferencz? Jól vedd eszedbe, a mit mondani fogok: fiadat fölvetetem a testőrök közé, ám haladjon fegyvereitek alkalmazásával, legyen hű a császárhoz, de legyen hű a magyar nemzethez is: mert ha nem lesz, magam fenyttem meg.

Kéri Ferencz arcán kétes öröm futkosott át, s másnap, midőn Lipót elfogadta, térden csuszott elébe az ajtótul asztaláig, hol Lipót és a szerzetes állott, és ez utóbbi az ablak felé fordulva dörmögé:

- E fajta ebalázattól véd papi ruhám. - És megcsókolá olvasója végén a keresztet.

Kéri Ferencz kívánata teljesült, fiát egy pár év múlva Lipót testőr-apróddá nevezte ki, mint mondá.

- Csak azért is, hogy önnek, Mózes atya, örömet szerezzek, ki sohasem kér magának semmit.

Beregi Mózes élvezte Lipót kegyét. Ellenségei támadtak a hatalmas miniszterek között is, ez egyszerű pap: nagy eszével, éles látásával tervöket sokszor keresztül huzta, míg végre is kegyvesztetté lőn egy pár évre ama tetteiért, melyeket a következő fejezetben leszünk elmondandók.

IV. A halottak nem harapnak.

Tavaszkodott. A gólyák megérkeztek, a hó elolvadt, minden ér, minden folyó duzzadva, terülve dobálta habjait partszélein odább, odább.

A kaboldi vár alatt egy század gyalogság volt elrejtőzve a jegenye nyárfák tövéénél. A katonák muskétások, alabárdosok voltak s fegyvereiket tisztogatták. Az alabárdosok nagyrésze a dárdavas nyakát körülfogó kurta, lószörgallér hiányait pótolta a dragonyosok lovaiból csent sörényből; a muskétások puskájuk csövét tisztították, midőn a vár kapuja kinyílt s azon egy szakasz dragonyos léptetett elő, odaállva a gyalogság elé.

A dragonyosok parancsnoka, sokkal magasabb rangu tisztnek látszott, a ki nem szakaszt szokott vezényelni, és a szakasz elárulja, hogy válogatott emberekből áll, kiknek fele ügyes altisztból került.

A parancsnok egy nagytestű, hosszú szakállu ember, megszólította a mellette álló fiatalabb tisztet:

- Az őr, azt hiszem, jól vigyáz a falakon, s idejében ad jelt, ha a fölfedezett alak közeledik. 1670. ápril 17. Följegyzem magamnak e napot. A tegnapi sikerült, a mai jól kezdődik, holnap indulunk folytatni a harcot e kis királyokkal, kik feltűnő módon lapulnak, és önként rohannak a verembe.

A beszélő tiszt: Pumilló Salvator, Olaszországból jött az osztrák hadsereghez, két testvér öccsével. E zsoldos tisztnek, akkortájtban legszivesebben keresték föl az osztrák szolgálatot, hol még gyors előmenetelre és dus prédára tehettek szert. Pumilló Salvator a dragonyosok ezredese volt már, öccsei: „a szakállas Pumillók”, a mint őket nevezték, szintén ezredesek voltak a lovasságnál.

A vár faláról hosszú túlkölés hangzott át a dombvidéken, az ezredes idegesen rántotta föl lova száját, és kengyelébe állva nézett az előtte elterülő mocsárra, melyben egy papi ruhában öltözött alak gázolt, borzderes lovával.

A szerzetes, ki nem más, mint Mózes atya, a mocsár szélére érve, a vár kapuja felé fordította lova fejét. A ló megkezdte poroszkáló járását, melyben a magyar lovak némelyike oly kitűnő és e ruganyos járásából gyors iramba tud átsapni egy pillantás alatt, mit forgó vágatásnak neveznek a puszták lakói és versenyt futnak ekkor a repülő vadgalambbal.

A nyárfasorhoz érve, a dragonyosok kivont karddal rohanták meg.

- A császár nevében foglyom vagy! - kiáltott Pumilló Salvator.

Mózes atya végig nézett a támadón, és megfordította lova száját, mely szilaj vágatásban tör előre.

- Azt nem hiszem, hogy a császár el akarna fogatni. A tábornok urak, úgy látszik, vadászatra küldték ki e tiszt urakat. Sebaj, ugy-e Hóka? - szólott lovához. - Mi elhaladunk ez urak előtt vigan.

A dragonyosok sora megnyult, mint a délfele indult vadludak éke. Az ezredes az utána lovagló kapitánynyal társalgásba elegyedett.

- Szoritsa lovát Schwarzenberg! Rugtasson mellém, így legalább beszélgethetünk. E papnak jó lova van, nekem tetszik e szép futás.

- Mikor ennyi katona üz egy papot, kinek kard sincs az oldalán?

- Sebaj! kedves kapitány. Mi katonák vagyunk és nem kell látnunk érzelmőségre csábító apróságokat. E pap, a veszélyesebb összeesküvők egyike, a mint a tábornok mondá, s ő volt, ki lejtött figyelmeztetni Zrinyi Pétert, hogy ne induljon Bécsbe.

- Lehetetlen.

- Nem lehetetlen, sőt többet is elkövetett. Önök, kedvesem, azt nem tudják, mire képesek a papok; én megvallom, másként gondolkozom felőlük. Olaszországban születtem, hol minden este találkozunk csuhával, mely gitárt takar s szerelmeskedni megyen. Nem egyszer megtörténik, hogy a csuha alatt hosszú kard lóg, mit összemérnek a fiatal tisztek kardjával.

- A mi papjaink, Pumilló, különböznek az olasz papoktól és ez magyar ember, szigorú vezeklő, ki mindig Bécsben lakott, legkevésbé vett részt a magyar ügyekben.

- Akárhogy van a dolog, ez embert el kell fogunk; azt hiszem, csuhája zsebében viszi az én grófi kinevezésemet, kedvesem.

- Ön nagyravágó.

- Mint minden ide települt földim, kikből már hercegek, grófok, bárók lettek boldogult Ferdinánd császár jóvoltából és magas kegyelméből. Miért ne sütné rám is az a nap? Miért ne mosolyogna rám is az a szerencse? Bölcs Lipótnak kitűnő kormányzói vannak.

- Azt hiszem, Pumilló, az ön grófi kinevezése nagyon siet, lovaink alig ha fognak elébe vágni.

- Dehogyan, kedvesem. Lovam kitűnő, nápolyi faj, erős és győző. Az Alpések legszebb völgyében legelt először, mely Velenczénél dől az Adriának. A nevét egy ottani folyótól vettem. Hajrá! Oglió.

Oglió erős, kos fejét szügyébe vágta és elöttört.

- Mondtam. Szorítsa lovát, kedvesem. A lippizai félvérek, miket I. Ferdinánd fia, a lókedvelő Károly főherceg honosított meg ezelőtt száz évvel, nem bírnak a tiszta nápolyi faj jeles tulajdonságaival. De mi az ördögön ül ez a barát? Teringettét! én jól megnéztem azt a lovat, láttam sovány oldalbordáit, nagy fejét, idomtalan kurta nyakát, ritka sörényét, lompos farkát és azt hittem, egy dülő hosszára sem képes futni.

- Az, Pumilló Salvator ezredes, magyar ló. Megösmertem iramodásáról. Az ön Ogliója, mint mondá: erős és győző; a magyar ló fáradhatatlan és gyors, mint a fergeteg. Kedves Pumilló, az ön grófsága még hozzá sem kezdett igazi futásához.

- És képes volna azt a két ember súlyának megfelelő papot elröpíteni előlünk? Nem, nem kedvesem. Oly teher alatt le fog az roskadni, mi pedig beérjük. Ahol van! Nézze! Teringettét, az ön táltosa csendesen megy. Utána! Megcsipjük.

A két tiszt elhagyva a csapatot, gyors vágatásban rohant a szerzetes után.

Egy gyors kanyarodásra mindegyik kénytelen volt lova futását mérsékelni. Széles, némely helyen náddal felnőtt gázlóhoz értek. A nád tavalyi volt s száraz levelei zörögtek.

- Ereszkedjünk a gázlóba, kedvesem, a gázlón túl elcsipjük a papot, ha lovaink kidőlnének is.

Mózes atya önkénytelenül lassította meg lovát. A támadás okát alig sejtette, vagy legalább meg akart ösmerkedni üldözőivel.

- A pap erősen marad, nem soká utól érjük, kedvesem. Jobbágy legyenek valamelyik őrgrófnál, ha már nem hallja a kiáltást. - Hé, barát! te szentéletű férfiú, ki úgy szalad, mint futóhomok-pusztán a nyul! állj meg, mert lelőlek!

- Elfelejté ezredes - mondá a tiszt - pisztolyaink nincsenek megtöltve.

Mózes atya vissza nézett a gyáva szóra s látta, hogy ereszkedik a gázlóba a mintegy harmincz főből álló dragonyos szakasz, a két tiszt után. Lassabban ment.

- Teringettét, ez baj! - válaszolt Pumilló ezredes az előbbi feleletre. - Mily gondatlanság, hogy pisztolyaink üresek, e papot szerettem volna hátba löni.

Alig voltak már tiz lépésnyire tőle.

- Állj meg czudar pap, mert szakálladat szakállamhoz kötöm! mégis átszolgáltatlak a porkolábnak.

A czudar pap csaknem öt lépésnyire eresztette őket s nyugodtan kérdé:

- Kihez légyen szerencsém, tiszt ur? Ön úgy ordít, mint valami éhes szelindek.

- Pimasz! - ordított Pumilló - e szavadért felnyársallak.

- Talán kiverte várából önöket Kéri Ferencz, azért olyan éhesek?

- Kéri Ferencz?! Buta. Talán azt hiszed, mert te azt ajánlottad a futóknak, hogy hozzá szálljanak, Kéri Ferencz a tiétek? Csakhogy az bejelentette Bécsben előre az érkezőket s ki fogják csalni őket az Ágoston szerzetesek kolostorából, a te nyomorult czelládból, melyet menhelyül ajánlottál nekik, azzal a biztatással: hogy az egyházi terület, pápai védnökség alatt. Buta! - Kéri Ferencz fiát ezért testőrhadnagygyá nevezik.

Mózes atya mélyen elsápadt a hallottakra s hosszú szakállán nagy könnyecseppek gördültek le. A gázlón kiértek. Lova ösztönszerűleg haladt s meg volt közöttük az öt lépés távolság midőn a két tiszt felhasználva zavarát, egy szemhunyorítással értetve egymást, kivont karddal rohanták meg.

- Add meg magad, gyáva! - ordított rá Pumilló.

Mózes atya ismét hidegen válaszolt:

- Tiszturak, mennem kell. Meg akarom tudni, igazat beszéltek-e?

Egy roppant oldalgrással kitért előlük.

- Ha! gyáva. Ujra futsz!

A szerzetes a többszörös meggyalázásra újra elsápadt. Kordáját, mely a híres „baráthurok”-kal volt derekára szorítva, lerántotta: a korda bojtja, az a buzogány forma két, nehéz vas-sulyom, megzudult a levegőben és az előre törő Pumilló felé vágódott, kinek lova az ütéstől összerogyva, maga alá temette lovasát.

Az utána vágató tiszt, a dragonyosok, egy örületes iramodást láttak, néhány percz mulva a barna csuhájú lovas porfelhőbe veszett szemeik előtt.

- Átkozott papja, - nyögött Pumilló ezredes, - agyonütötte lovamat. Emeltessen fel, kedves Schwarzenberg. Mily csapás volt ez! Mintha lánczra kötött ágyu golyó suhogott volna előttem. Szegény Oglió, a mely alpesi zabon nőtt fel, szétzuzott koponyával terül és kedvesem, hiszem, hogy ön ad helyette szép lovai közül? Oglió megdőglött.

Mózes atya Bécs külvárosa előtt megbizonyosodott Pumilló állításának valóságáról. Megölelte lovát, szabadon ereszté, és fájdalmas hangon kiáltott fel:

- Egy ember kevés. Nincs, a kivel keservem megosztanám. Oh édes testvér! miért nem vagy te itt!

Lesütött fejjel haladt a kolostor kapujáig, mely az első kopogtatásra kinyílt előtte, s czellájába sietett.

A rendfőnök már várta. A beszélgetés este kezdődött és Mózes atyát csak reggel látták attól kijönni. Voltak aztán sokan, kik láttak egy szerzetest, hol lóháton, hol gyalog, hol számárháton haladva; az emberek, miután ebben nem láttak semmi különöst, meg sem kérdezték tőle, hova megy? Annyi való, hogy Mózes atya, csak egy év múlva tért vissza, akkor is olyan állapotban, mintha ez év alatt tíz évvel volna öregebb.

Lipót császár másnap magához hivatta, de egyébről, mint hittani dolgokról nem beszélt vele s ezzel meglátta Mózes atya, hogy az ő működése sikertelen és oly dolgok fognak történni, melyeket csak ő sejtett ezelőtt egy évvel.

Jól sejtett. Lipót éppenséggel nem törődött a rá erőszakolt tömeges gyilkoltatásokkal, a kivégzések ekkor tájban vették kezdetüket s Lipót akár mint zárkózott el az emberek elől, mindenkor ott kísértett azoknak árnya körülötte.

Az irtó hadjárat ekkor kezdődött. Magyarország még nem volt Ausztriához csatolva, nem is tudta tartományává sülyeszteni soha; de kihasználni vérét, vagyonát, erre alkalma többször nyílt és a szomorujáték bevezetése ezek a kivégzések voltak.

Háladatosabb nemzetet a föld alig hordoz kérgén, a magyarnál, s történetünk idejében, Lipót, mint Magyarország királya, előre és hátra tolt még az országban, hatalmának mesgyéjét, a mint hadseregének szerencséje előkészítette a gyengülő török hatalom rovására.

A magyar nép fölött pedig hatalmas főurai birtak legnagyobb súlylyal, és ezek, bár a köz-nemességgel együtt jobbágyokul tekintették a lakosság nagy részét, izzó tüzzel növelték a népben a fajszeretetet, s csaknem hihetetlen egyéni hősiességükkel, példái voltak a nemzeti önérték felszításának.

E főurak valóságos uralkodók voltak, azok hibáival és igazságtalanságaival, s nem egyszer ellenségei egymásnak; de véreket áldozni készek voltak minden pillanatban, hogy a közös elnyomót kiűzzék az országból, csak hogy erejük itt ketté szakadt: az egyik az osztrák, a másik a törökhöz szított, egyedül a nép óhajtotta önállóságát.

A vallás, mely végre is rokon érzelmeket fakaszt, a műveltség, mely nyugaton ekkor már virradó félen tündezett elő, ösztönszerűleg vonta a főurak nagyobb részét Ausztria felé: a vele soha nem egyesülhető, vallásban, szokásban véle merőben ellentétben álló török ellen, mely összetörte királyságát, földulta fényes királyi várát, melynél szebb, melyhez hasonló, a nyugaton akkor több nem találtatott s melyről mélabúsan énekelték:

Országunk fénye,
Fajunk dicsősége,
Romba dült ős Budavára...

E főurak nem ösmertek alkuvást magyarságukban és hatalmuk csorbitásában. Végezni kellett velök, alkudni nem lehetett; de hogyan?

Nyílt csatában megtámadni őket egyértelmű lett volna Magyarország elvesztésével.

Nehéz lett volna megtámadni nyíltan Zrinyi Pétert, e világhírű hőst, ki Ottovácson negyvened magával kezdte meg a csatát 10 ezer török ellen, később érkezett másfélezernyi hadával tönkre verte őket. Ki a legerősebb puskacsövet ketté szelte kardja egy csapásával, és a kit Európa keresztény népe fővezérül szándékozott választani a félhold ellen vezetendő csaták vezetésére.

Ki halála napján sógorával, Frangepán Kristóffal együtt azt hitte: hogy nincs bátorsága Lipót kormányának őket legyilkoltatni, ki nem volt egyébben bűnös: minthogy kemény vitéz, gazdag és erős magyar volt.

Életök mindenesetre megmarad, ha nem gazdagok. A kivégzés másodrendű kérdés volt, első: roppant birtokaik prédára bocsájtása. - Akadtak ítéletet mondó bírák Magyarországon, kik a feleség élvezeti jogát, a kiskorú gyermekek öröklése vesztét előre kimondották: hogy mikorra a hóhérbárd alá kerültek a hősök, akkorra már vagyontalan koldusok legyenek.

A tulajdonjog szentsége czérnaszálon függött. A czérna a bírák bátorsága és lelkiismerete volt. Elvágták a czérnát, ezzel megszűnt minden akadály.

Négy főura volt ekkor fogva Magyarországnak. A vád, mit ellenük felhoztak, buta volt és hamis. A négy ember felett mikorra Mózes atya vissza érkezett, már ki volt mondva a halálos ítélet. Ő az egész évben Rómában lakott, és a pápa maga irt levelet a foglyok kiszabadítása miatt Lipótnak. Az Ágoston szerzetesek befolyása minden ponton akadályokat állított Lipót miniszterei elé, kik e szavakkal biztatták császárljukat:

- A halottak nem harapnak.

Lipót belátta, hogy a holtak igen ártatlan ellenségek és rendeletet adott ki, melyben eltiltja a papságnak az államügyekbe való beavatkozását; de ama papok ellen, kiket miniszterei veszedelmeseknek jeleztek, semmiféle súlyosabb ellenintézkedést nem engedett alkalmazni és midőn Mózes atyának az elfogottak érdekében kieszközölt pápai közbenjárására fölhívták figyelmét s büntetését kérték, annyit felelt:

- Hagyjuk Mózes atyát keseregni honfitársaiért, Róma messze van és mi itthon vagyunk.

1671 április 27-én a kapuczinusok kolostorába jókor reggel kopogtatott a császári törvényszék megbízásából Pumilló Salvator ezredes. A rend főnökétől két szerzetest kért, kik a német-ujhelyi kivégzésnél a lelki teendőket végezzék. A rendfőnök, ki már jól tudta: hogy Zrinyi Péterre, Frangepán Kristófra kimondatott a halálos ítélet, ugyszintén Nádasdi Tamásra és Bónis Ferenczre, nyugodtan vette a fölhívást, a szerzetesek kiküldését megígérte.

Midőn Pumilló a kolostor kapuján kilépett, ugyanazzal az ajtónyílással lépett be rajta Mózes atya.

- Terringettét - mormogja az utcán az ezredes - a kivégzésnél a Pió-gyalogezred osztálya fogja teljesíteni a szolgálatot. Félek, hogy e futós barát, ki Ogliómat agyonütötte, ott leend. Bizonyosan jól van értesülve és csuhát cserél. Se baj! Magam is azt teszem. A Pió gyalogezred egyenruhája elég csinos, és valamelyik tisztnek ruhájába fogok belebujni. Terringettét! Oglió kitűnő paripa volt, e papnak hallatlan szerencséje van, hogy ép bőrrel menekült ki a csávából. Még ma délelőtt engedelmet kérek a burokváltoztatásra és e barátot leszurom előbb vagy utóbb. Lázadókkal tervez, azokat védi, Ogliót agyoncsapja! Tisztelendő ur! Ne legyenek Pumilló Salvator, ha kardomat át nem szalajtom a bőröndön.

És fenyegetve öklével a kolostor mogorva falát, gyors léptekkel indult meg; nehéz, térden fölül érő csizmája talpa, csattogott a kövezeten.

Mózes atya egy óra múlva a kapucinus szerzet ruhájába öltözve, egy másik szerzetessel, a kolostor kapujába állott postakocsira ült, s Pumilló ezredes e szerint a ruhacserében nem csalódott. A kocsit Németujhely felé tartott, hol éppen amaz idő tájban tudatta Zrinyi Péterrel a császári ítélethozók titkára: hogy fejvesztésre és kézcsonkításra ítéltettek el. A kínzás többi módját mellőzni óhajtotta az ítélet. Zrinyi Péter kemény szemének megvetésével fogadta az ítéletet és egyszerűen vállat vont. Ez egyszerű vállvonás fejezte ki az utálatot a törpék és a kapzsik ellen.

Mózes atya volt az utána jövő látogató és szomorúan mondá Zrinyi Péternek:

- Miért nem hallgattál reám, barátom. Most szabad volnál, mint a madár s ha akarnád bakóid rettegnének.

- Meglátod, miként halok meg, Mózes. Halálom lesz jövő életem, gyászos sorsunk lesz mécsa a magyar nemzet ébredésének. Összetörnek egyet, vagy százat közülük; de példánk ezerszeresen növeli önérzetét. Elpusztítják családomat: a gyöngye asszonyt, a kis gyermekeket. Mily hősiesség, a villámcsapástól kidúlt törzsek gyöngye növéseit durva kapával irtani! Tégy helyettünk mindent, a mit tehetsz. Tudom, nem félsz, bár bakó leend a te béréd is.

És Zrinyi Péter 1671. április 30-án büszkén, mint egy császár virágot szóró népek közé, kilépett börtönéből, a vérpadra hajtani le hatalmas fejét.

Az ajtókilincsben mentéje megakadt. Az egyszerű vas, mintha figyelmeztetője lett volna sorsának.

A Pió gyalogosok sorából gunyos megjegyzés hallatszott.

- Mily büszke, a ki előlünk futott.

Mózes atya hallotta a megjegyzést és odafordult a gunyolóhoz, kiben Pumilló Salvator ismerte meg. Hozzá lépett, bár tudta, hogy ez is fölismeri őt.

- Tiszt ur! Egy hősnak a kinját csak sehonnaiak gunyolhatják.

Pumilló ezredes véresre harapta ajkát dühében és megvető göggel nézte, mint gördül le a bakó bárdjának csapására Zrinyi Péter és Frangepán Kristóf feje.

Mózes atya ott maradt késő estig a nép elébe tett csonka hullák mellett. Imádkozott nem mint pap, hanem imádkozott kinba fürdő szíve minden fájdalmával.

A nép megjegyezte rá:

- A papnak jól megfizettek, buzgón imádkozik.

Látnia kellett a hullák pellengérre állítását és hallotta a gunyos megjegyzéseket. Paptársai már elváltak tőle, ő azonban ott maradt mellettük, míg este, a fáklyások kísérete mellett a temetőbe vitték azokat. Ott akart virrasztani az elföldelt hantok felett.

Az alabárdosokkal ott maradt városi tanácsos megszólította:

- Tisztelendő ur, távozzunk. Az itt tartózkodás mindenkinek meg van tiltva.

- Engedelmeskedem, tanácsos ur.

- De mielőtt eltávoznánk, nekem hivatalosan számolnom kell.

- Mi az? kérde Mózes atya.

- Semmi egyéb, tisztelendő ur, mint hogy önnek átadom fizetését az elítéltek mellett teljesített szolgálataiért. A többi tisztelendő urak már fölvtették.

- Uram, nekem arra nincs szükségem. A mi szerzetünk sokkal gazdagabb, sem hogy fizetést fogadna el szolgálataiért.

- De társa elfogadta.

- Talán magánczéljaira használandja.

- Az mindegy. Önnek a pénzt át kell vennie Az államkincstártól kap öt aranyat, a várostól egyet, azokat vissza nem tarthatom.

- Mondtam már, tanácsos ur, nekem nincs szükségem a pénzre, és e helyen, ily szolgálatért. Égetné ujjaimat.

- Akkor velem kell jönnie a városházához, igazítsa el dolgát a városbíróval. Menjünk tisztelendő ur, elkisérem! A katonák ma kettős zsoldot kaptak és éjfélig van a dorbézolásra engedélyök, még valamelyik illetlenül viselkednék papi ruhája iránt.

- Tanácsos ur, ön azt mondá: a katonák garázdálkodhatnak.

- Ugy van. Ilyenkor minden polgár becsukja ajtóját kora este. A korcsmárosok nagyrésze is úgy tesz.

- De önt ezek az alabárdosok haza kísérik?

- Csak a városházához. Ily esetekben a tanács együtt van egész éjjel. Menjünk.

- Tanácsos ur, én semmiképpen sem fogadom el ezt a pénzt, de önnek adom, ha kardját nékem adja. Azzal indulhatok hazafelé még az éjjel.

- Ah, tisztelendő ur, mit beszél? E kard nem ér egy fél aranyat. Régi pánczélszuró vas, mit ilyenkor szedünk elő a város muzeumából, díj nélkül is átadom.

- Én pedig az aranyakat, tanácsos ur. Cseréljünk.

A tanácsos leoldta a kardot oldaláról és átadta e szavakkal:

- Tisztelendő ur, imádkozzék értem.

- Isten áldja meg, tanácsos ur, én imádkozom a jó emberekért.

Az alabárdosok a tanácsossal élükön eltávoztak és Mózes atya bánatosan nézett a temetőre.

- Fordulj meg barát, mert hátul szurlak le! - kiáltott rá egy rekedt hang.

A tanácsos jól hallotta a megszólítást és egy az utcára kiszögellő ház sarkához huzódott alabárdosaival.

- Tiszt - mondá magában - ugyan mit akar e pappal? Tiszttel semmi esetre sem lenne okos dolog összetüzni a városi poroszlóknak, de végig nézem a történendőket és tanuskodni kötelességem.

Beregi Mózes maga előtt látta kivont karddal állani Pumilló Salvatort, ezredesi egyenruhájában, nehéz vérttel mellén, vállán és nyakán. Most már vége volt a véres színjátéknak, és a Pió-ezred jelmezére nem volt szükség.

- Mit akar ön? Ereszszen utamra, én pap vagyok.

- Tudom jól, barát; de neked kardod is van?

- Ebek ellen szándékozom védekezni vele.

- Ohó, először én ellenem védekezz.

- Mi rosszat tettem önnek, hogy megtámad:

- Hát Oglióra nem emlékezel? Azóta hollók emésztették meg a dögöt; de én velem számolni fogsz érette.

- Van pénzem, fizetek.

- Nem pénzed kell nekem; de rongy életed. Mit mondtál ma szemembe a vesztőhelyen?

- Azt elfelejtém mondani ezredes ur, hogy gazember vagy.

Pumilló hátra ugrott e szóra.

- Huzz kardot, - ordítá, - mert ledöflek, mint egy undok patkányt.

- Hiszen gyáva vagy.
- Hazudsz!
- Vassal vértized magad.
- Nem vagy nemes, hogy levessem érted.
- Te sem léssz semmi mindjárt. Vigyázz, macska!

(A „macska” cím az osztrák hadseregbe lépett olasz tisztek gunyneve volt.)

Mózes atya most már szó nélkül támadta meg Pumillót. Pumilló magas ember volt; de a szerzetesnek alig ért válláig.

A muzeumból került kard emberül kiállotta az első próbát. Pumilló teljes erővel rá vágott, de sem eltörni, sem leütni nem bírta.

- Meghalsz, hitvány barát...

Tovább nem bírta mondani. Beregi Mózes egy iszonyu döféssel átlukasztotta a mellvértet s pengéje derékig szaladt Pumilló mellébe.

Midőn visszarántotta, Pumilló szakállához törölte le róla a vért jobbról, balról.

- Bár a halottak is így tettek volna életökben - mondá nyugodtan.

Nagy léptekkel sietett a városból.

A tanácsos pedig rohant fölverni az őrseget és a rémes párbaj híre másnap délelőtt már Bécset is fölriasztotta.

Mindenfelét beszéltek róla, de nem hitték el. Mózes atya az ő szemökben jámbor, könnyөрűletes alak volt.

Ugyanaz órában, midőn Zrinyit, Frangepánt Németujhelyen lefejezte a bakó; Bécsben Nádasdy Tamásnak a katolikus, és Pozsonyban Bónis Ferencznek a protestáns urnak gördült le a feje.

A nép összefüggéseket keresett a kivégzések és a párbaj között s azt hitte, hogy az elsőt több is fogja követni.

A kivégzéseket követő estén D., az Ágoston szerzetesek apátja, rendes szokása szerint hittani vitákra megjelent a császárnál.

A császár gyóntató papja társaságában fogadta, s indulatosan támadta meg az apátot.

- Olvassa el a jelentést, a mit ma este adtak be hozzám, kíváncsi vagyok, mit válaszol rá!

Az apát átolvasta a jelentést. Hü pontossággal volt megírva benne: hogy az Ágoston szerzetesek mily ellenmüködést fejtettek ki a kivégzést elrendelő kormány ellen, s benne Lipót úgy volt föltüntetve, kit miniszterei kormányoznak. Le volt írva, Beregi Mózes időzése a pápai udvarnál, és végül: Pumilló Salvator dragonyos-ezredes agyonszurása, a mi pedig csak tegnap este történt.

A jelentés igaz volt minden betűjében, Lipótot jól értesítették.

Az apát nyugodtan szólott:

- Felség, a mi itt írva van, az mind igaz. Mi harcoltunk minisztereivel békés uton, mihez jogunk volt jó katolikusok érdekében.
- De Mózes atya fegyverrel is ölt.

- Felség, ő meg volt támadva, s védte magát.
- De én nem tűröm, hogy birodalmamban a papok államügyekbe avatkozzanak és verekedjenek. Miért e nagy fölindulás? Néhány szunyog a mécs lángjába esett, a mely fölperzselte, ennyi az egész.
- Akarja felséged, hogy Mózes atyát más országba helyeztessem át?
- Azt nem akarom, sőt üldözni sem engedem most. Szükségünk van rá; hanem eltiltom, hogy többé kardot vegyen a kezébe és legalább két évig imádkozzék a szegény Pumillóért.

V. Képzelt királyok.

Az ondódi országutra minden este kiment Beregi Ézsaiásné, az özvegy asszony. Bele nézett a kéklő hegyek szemhatárába, azután haza ment udvarába, megsimogatta az eperfához kötött bivalytehenet és oda szólt a kutyának:

- Feküdj le Morgó. Miklóst nem láttam jönni.

Dragan Szimion maga hajtotta kecskéit a havas oldalára. A kecskék legelhettek pásztor nélkül, Szimion ott guggolt egész nap egy oltárköforma szikla tetején, minden este nagyot tülkölt az Iszály kürtjével. A hullámos hegy, völgy, messze adta a kürtszót, este, midőn haza terelte a kecskenyáját, otthon azt mondá lányainak:

- Véta, Irina! Vegyétek le a zsendiczés lombikot a tüzről, Iszály ma sem jön haza.

A hegyek tetejéről az őszi köd leereszkedett. A nap ritkábban tüzdelt át a levegőnek ezeket az észak fellegeiből ömlő foltjait, a köd minden őszi nap elmultával vastagabban szállott alá. Ilyen napokon sem az özvegy asszony, sem Szimion apa nem nézett nyugat felé; Bereginé kutyája azonban minden nap kifutott arra a helyre, hol az özvegy szokott álldogálni, fölemelte fejét, szűkölt, beleszagolt a ködbe, aztán lompos farkát leeresztve, haza bandukolt az eresz alá, s egész hónapon keresztül nem hallották ugatását.

Az edényt szállító két siheder kiürítette a kólya tartalmát, s Mózes bátyjuk jóvoltából, kitől az ajándékot a császár elfogadta, egy fillér nélkül váltak meg a kólyától.

Lipót jókedvében mindenkinek juttatott az edényből. Mózes atyának a hölgyek siettek mondani egy hizelgő szót, és C. herczegnő magához intve, kérdezé a kezében tartott edény nevét:

- Bokály, fenség.

- És a mázba égetett madár?

- Fenyőrigó.

- Nem ösmerem.

- Ha valaha haza megyek hegyeink közé, hozok fenségednek. Szép madár az s nótája tiszta, mint az ezüst síp-szó.

- Mit beszél? Mózes atya. Ön hozna nekem fenyőrigót? Inkább öcscsét kérném akkor, hogy hozzon és kibéleltem kalitkáját.

- De fenség, az a madár csak szabadon fütől hazájában, mit az Isten kárpitozott ki puha gyopárral, s elönté fenyőillattal, mitől aczélossá válik a tüdő.

- Hálóval kerítették be egy darab fenyvest, s hallani fogom a fenyőrigó hangját, Mózes atya. Melyik az öcsce a két legény közül?

- Az alacsonyabb, fenség.

- Milyen szép szemei vannak, s ezek nemesek?

- Ha szép Fülöp unokája szemébe lát, az nemessé teszi.

- Ah, Mózes atya! Menjen. Önnek, úgy látszik, jobb volna lovagi kardot viselni a kámzsa helyett, sok édes bókot kaptak volna öntől a hölgyek. Ne küldje haza öcscsét.

Iszály ekkorra már süvegje mellé tűzte a virágot, mit egyik szőke hölgytől kapott.

- Mózes atya - mondá a császár - én is azt mondom, a mit C. herczegné. E fiukat tartsuk meg. Vigye őket az apródiskolába, a fölvételi parancsért elvárom.

A vadászmenet a szokásos feszességgel újra megindult, csak a császár kísérete zajongott, kaczagva a kólyán, a sikerült edényvásáron.

Mózes atya megköszönte a lovaskapitány előzékenységét s megígérte, hogy előléptetését a legközelebbi napokban kieszközli.

- Köszönöm, tisztelendő ur. Az ördögbe! igen furcsa helyzetbe hozott ez a kétkerekű alkotmány. Jó katolikus vagyok, ha megkapom előléptetésem, megnősülök és önt kérem meg, hogy áldását reánk adja.

Néhány percz múlva megtisztult a tér. A szerzetes a két fiuval, kik ekkorra megtudták, hogy ki legyen a barát, szintén Bécs kapuja felé tartott. A kólya, ágaskodó rudjával a legmagasabb pont volt a mezőben, a két ifju vissza, vissza nézegetett rá s midőn Bécs kapuját átlépték, nem maradt egyébök annál, a mi rajtuk volt, sőt gyomruk hatalmas éhséget érzett, Miklós határozott bátorsággal kérdé bátyjától, midőn egyik hentes bolt előtt elmentek:

- Bátyám uram! Eszünk mi Bécsben?

Mózes atya elmosolyodott. A kolostor udvarára érve, szeretettel vezeté be őket czellájába s megvigasztalá őket:

- Ne féljete, nem fogtok éhezni itt sem.

A czellában egyetlen szék volt, egy kereszt az ajtó fölött és czombnyi vastagságu esztergált lábakon fekvő kőisfa-asztal; nagy csomó fakötésű könyv.

Mózes atya könyvekből ülést rakott a két fiunak, maga leült az egyetlen székre.

- Üljetek le és beszéljessünk. Vegyétek le a süvegeteket.

Levették süvegjüket, leültek a könyvszámolyra. A szerzetes jól látta a két fiu sarujának lyukas, kopott talpát; látta azt a szép két ifju főt, mi szobrász mintának illett volna: jelezni az ifjuságot, a jövőt, lelkében elhatározó sorsukat.

A sihederek, kik legkevésbé látták a császárbán a ködszerű fényt, a nagyságot; a szerzetesben a tudóst; villogó szemekkel lesték, mikor kerül az asztalra valami ennivaló.

A szerzetes azonban először beszélni akart velök, hogy kilesse, mennyire lesznek hajthatók.

- Most már nálam maradtok, fiuk?

- Nem maradhatunk bátyám uram. Otthon várnak bennünket, válaszolt Miklós.

- De itt jó módok leend. Idővel urak lehetek.

- Minek az nekünk? Otthon is háromszor eszünk napjában. A füben, ha leheverünk nyáron, melegen süt ránk a nap. Télen ürökaczagányt viselünk és nem égeti bőrünket kékre a fagy. Ott minden lépésre friss forrás bugyog a hegyek oldalából, némelyikből borvíz ömlik. Ott szeretnek bennünket: szülőink, testvéreink, kutyánk a Morgó, bátyám uram.

- Hát te Iszály, itt maradsz?

- Ha Miklós megy, én is megyek; ha marad, én is maradok.

- Jól van. Együnk, és aztán folytassuk a beszédet.

A két fiu evett, mint valami farkas. Kemény fogaik széles pusztitást vittek végbe az elébök rakott ételek között. - Mózes atya evés után, azt mondá:

- Nem tudjátok, miért akarom, hogy maradjatok, majd később meg fogjátok érteni. Lehet rátok kárhozat, pokol, s az én tettem vétek, a miért kiveszlek boldog, együgyű sorsotokból. Nagy dolgok vannak készülöben. Magyarország kétfelé van szakítva és Erdélylyel egyesíteni kell. Előbb ki kell verni a törököt, mely hatalmasabb erővel kezd nyugot felé törni, mint valaha. A magyar főurak a helyett, hogy mindnyájan a török ellen készülnének: egyik része az osztrákok felé huz, a nép, fizet mindenfelé. Leányait elhordják kelet háremeibe, férfiai elhajtják várépítésekhez földsánczokat emelni. Én Magyarország egyesítésére törekszem. Összeköttetésben állok azokkal, kik sorsát intézik és szükségem van két erős fejre, a ki megért, négy karra, mely védjen és támadja ellenségeimet. Itt maradtok. Te Miklós, öcsém vagy. Te Iszály, jó barátomnak a fia. Otthon is csak egy életet éltek át, itt is. Ne keressük mi a boldogságot. Pénzünk sok van, de ez nem adja meg. Álljunk harczba a hatalmasokkal, ha hazánk boldogságát megszerezhetjük, az legyen boldog, nem mi. Az a félkerekű kólya, mit ide vonszoltatok, mutatja a nép árvaságát, melynek üdveért vérezzünk, ha kell. Mutassunk ellenségeinek kétszinű orczát, hideg vasat és minden lépésünk, mit fölfelé teszünk, azért legyen téve. Ha veszni kell érette, ne féljete, én előttetek veszek el. Előre!

A két siheder talpra ugrott.

- Mehetünk.

Beregi Mózes, szelid kacaj után felelt:

- Üljetek le fiuk. Lassan fog menni a vágatás. Hangya mászásának meg kell előzni szilaj paripa szökését. Az éji bogárnak helyettesíteni kell a lámpást. Erdők mohája magasabban nőjön a fenyőnél. Szunyognak kell megfogni a pókot; vakondnak kell tanítani a sast: mint állja szeme a nap fényét; sárbogárnak oktatni a méhet, miként lopja meg a virág kelyhét mézétől - - ez a ti sorsotok; pedig oly kicsinyek, oly semmik vagytok, mintha hernyó kelne versenyre a vércsével. De a világ csodákból áll. - Az óriás hegyek némán türik a bontó csákány sebjeit, mit a kis ember vág benne. A legnagyobb kutya csodának látja az embert; kuvasznál hitványabbnak az ökörorsodát; mert azoknak apró csaholásával is parancsol s ha egy vagy kettő túl legel a járás mesgyéjén, lapulva térül legelőjére, ha látja az ebet, a mint fut feléje. A felleg nem nézi, hol laknak imádkozók s hol ülnek orgiát a szemérmén: egyformán ad bimbófakasztó meleg esőt. A gonosz restnek tele lesz csürje, verme kenyérmaggal; a munkás jónak üresen marad foltos tarisznája. Az észnek horoggal huzzák le röpülni vágyó szárnyát, a butának elnézik, mint bandukol előre. Egyik tolvajra ráfogják, hogy gaz, a másiknak diadalszekeret aranyoznak. Megnézik a fát, nem szu rágta-e, és egyik gyilkosnak kifaragják akasztófává, a másiknak ugyanakkor virágot hintenek utjára. - Az eb és az ökör. - Hol van hát az ember? Nem látom. Nem tudom. De sejtem és erősen hiszem: a nemzetek szabadságszeretetében, melynek örökfényű koronáját a hazák védangyala tartja az emberek fölött: mig látni, hallani, beszélni, tenni fog: hogy saját koronáját szabad népek lelkesedése aranyozza.

Harmadnap mulva az első hadapród iskolába - hová csakis különös kegy után juthattak be a növendékek, Mózes atya fölvetette az edénnyel szerencsét próbálni indult két fiut. Az urak, kik a hadászat mestereinek tartották magukat, nagy tisztelettel fogadták az egyszerű szerzetest s megállapították közösen, hogy a fiuk mikor látogathatják meg.

- Azért van arra szükségem - szólott magyarul a két fiuhoz Mózes atya - mert velem is tanultok vinni, löni, mindaddig, mig nálam jobban nem tudjátok.

Történetünk elbeszélése tulajdonképpen ott kezdődik, midőn négy év mulva a császár Mózes atyának ujévi ajándékkul a fiukat hadnagyokká nevezte ki és azok Bécs utczáin vigan csörtették hosszú kardjukat, hamis szemvágásokat küldve az ablakokból leskelődő szöke leányokra.

Mózes atya tudatá velük a császár tervét. Egy figyelő szakaszt akar fölállítani, melynek tagjait a jogara alatt élő különböző nyelvű országok, tartományok fiaiból nevezne ki. Ezek hü

értesüléseket vinnének a császárnak hazájukból és a hadseregekhez titkos utasításokat. A császár e szakaszt nem fogja beosztani hadseregébe, közvetlen főparancsnoka ő maga leendő és a szakaszba a magyarok közül őket: Zrinyi Jánost, Zrinyi Péter fiát és Kéry Gottfriedet már ki is nevezte. A terv keresztül vitele az ő kinevezésükkel kezdődik és a császár, a testőrség parancsnokára bízta a szakasz fölügyeletét.

A mi két hadnagyunk szíve majd kirepült örömeiben a hallottakra. Valljuk meg: ennyi kitüntetés erősen elfelejtette velük Ondódot és Andódot. A mit idáig tanultak, tanítóikat meglepő eredménnyel, abban egy szó sem volt hazaszeretetről, csak hűségről a császárhoz és ez őszintén kifejtett bennük. Ha néha-néha mégis elmerengtek az otthon lakók emlékére, Mózes atya megvigasztalá őket és az ő szavaiban megnyugodtak.

A helyzet, melybe Mózes atya befolyásával kerültek, különös állapotba jutatta őket, a ki éppen az ifjak értelmi fejlődése végett segítette arra. Egyszerű, hadnagyi ranggal, fölötté állottak a törzstisztek nagy részének is, kik nem látták a napot, azaz: a császárt; ők pedig minden nap vehették parancsait.

A nagyravágyás lélektana vagy önzés, vagy eszményi; de minden esetben titkos, elzárt helyzet, vagy állapot, mi az emberek vérére fölfelé kergeti az alacsonyabb sorsból.

A nagyravágyó kezeiben a pizsok igen sokszor művészi tündöklésben mutatkozik az emberek előtt; a ki megízleli, látja a nagyravágyás polczát, és nem veszi észre árnyát, feltjait. Ez az oka, hogy szerencsés kezű, kegyetlen vezérek, önző államférfiak, ha alacsony sorsból hágtak is föl, feledve végképp fajt, hazát, sorsot és nemzetet: égve élve nagyravágyásuknak: a valóságban alázatos, meghunyászkodó szolgák, durva eszközök maradnak.

Az embert meghamisítani nem lehet.

De a ki belát a nagyravágyás fényébe, annak hűsége nem a nyers szolgálé, hanem a baráté, vagy a tisztultabb gondolkozóé, ki tudja, hogy a magas körben is emberek az emberek, és megmarad embernek.

E lélektani helyzetet készítette el Mózes atya a két hadnagynak, ha ezt nem teheti, bizonyosan hazaküldi őket falujokba.

A figyelő szakasz tagjai aztán ifjai könnyelműséggel használták ki az előnyt, mit irigylet állásuk nyújtott, s legkevésbé korlátozták magukat az élvezek és örömek merítésében, bár tavasz multával a városra nehéz napok következtek.

Köztudomásúvá lőn, hogy a török hadsereg ostromolni fogja Bécset. Mohamed szultán a magyar fővárossal bírta a nyugat kulcsát, és a magyar faj ereje benuva tespedett nyomása alatt.

Őrültk gondolata volt ez a török hatalomnak.

Az olajat egyesíteni akarta a vízzel. A mohamedán így szolította a keresztényt: - Te pogány! A keresztény a mohamedánt: - Te pogány! S mind a ketten hívők valának.

Hanem a bécsiek keveset törődtek a prófétákkal s éppenséggel nem féltek a bekövetkező veszedelemtől.

Legkedvesebb mulatóhelye volt a polgárságnak a Zöldfa nevű fogadó: hosszú, gót íves pallású keskeny szobákkal, falai hatalmas pillérekkel támogatva. Ha a háztetőt beütötte valaha az ágyugolyó, mikor még Bécs, császárai ellen lázadt, az erős pallásról legurult az, mint valami fateke.

Az udvar közepén állott a hatalmas platán, fehérbe törő zöld kérgével. A fa régi volt, mint a fogadó. Az ültette, a ki a házat építette és fogadóvá alakította.

Az udvar tövében volt a színpad, hol Hans Sachs verseit szavalták, szindarabjait adták elő és vasárnap esténként a czéhek dalárdája énekelt.

Hétköznap esténként a polgárság munkás része nem igen járt a fogadóba, a nap fáradalmi után posztó paplanaik alatt horkoltak. A hétköznapi esték az uraké voltak és a katonatiszteké. Hans Sachs becsületes verseit ilyenkor félretették: festett képü bohócok, kurta szoknyájú énekesek és utczai poéták, kik a költői rögtönzés mesterei valának a fogadó közönségének szemében, állították ki az esti műsort.

A költői rögtönzés műfaja a bevándorolt olaszok uszálya volt. Ők hozták magukkal, azok pártfogolták, és a kik közül ekkorra számosan osztrák főúri méltóságokhoz jutottak, sőt az osztrák uralkodóház politikáját jó részben ők irányították.

A fogadó hétköznapi közönségének kedvencei ez énekesek valának. Az urak és hölgyek először is azt kérdezték: mi lesz a műsor, és kik énekelnek?

Közben tüzes magyar óborokat ittak. A magyar aszugerezek aranyleve gyöngyözött a poharakban, és a vigdalokat a vendégek együtt énekeltek már éjfél tájban az énekesekkel.

A fogadós jó katolikus volt, mindennap imádkozott a törökökért. Mióta kitudódott, hogy a török hadsereg megszállja Bécset, a Zöldfa fogadó tömve volt vendégekkel, bár a bor árát ötszörösen fölemelték, a mely változást ekképen magyarázott meg a fogadós feleségének:

- Fannikám! A török azért ostromolja Bécset, hogy mi gazdagodjunk. Ha az ostrom sokáig tart, gazdagabbak leszünk a kincstárnál, mely üres és nem cserélünk a török nagyvezérrel. Hogy mi győzünk, az bizonyos: a bécsi nép jól verekszik.

- Azt mondják: a papok is fegyvert fognak.

- Igen. És te angyalom, miután úgy sem tudnál elfutni kövérséged nagy súlyában, virágcsokrokat kötsz a győzők mellé, kik nálunk fogják átdorbézolni az éjszakákat.

- Azt beszélnek, segítségünkre fognak jönni a lengyelek.

- Igen, angyalom. Tegnap óta minden tisztnek a zsebében van Bécs, és Bécs előhatárjának térképe. Észak felől, a Fehér-Kárpátok enyhéjén jön Szobieszki János, a kit az Isten sokáig éltesse. A magyar Dunáról támad a mi herczegünk, a kedves Lotharingi Károly a magyarokkal, kik sokkal nagyobb bolondok, semhogy el ne felejtsek a szenvedéseket, melyeket a jött-ment olasz tábornokok okoztak nekik, a kik tőlem is letagadnak rendesen egy üveg bor árát. A bajorokkal? No azt nem tudom, ki jön; de szép hadsereg ez! És ha a mi kedves herczegünk lemond az osztrák vezérek szokásáról, azaz: nem késik el, akkor a töröknek kitörjük a fogát.

- Ha el talál késni?

- Ősi szokás szerint! Akarod mondani, angyalom. Akkor se félj semmit. Magad mondtad, hogy a papok is fegyvert fognak. Menydörgős menykő! Angyalom, te még nem láttál papot verekedni; de én láttam. Akkor még nem szerettem, ha te a vendégek körül forgolódtál, sokan jártak hozzánk magyar urak. Ezek furcsa hajlamokra csábították a bécsi polgárok feleségeit, ha kellett, eldönggették a férjeket.

- Ugyan! Albert. Volt okod engem gyanúsítani?

- Vörös sapkámra mondom, a mit te himeztél, Fannikám: soha sem tettem, mivel nem akartam a magyar urak ökle alá adni a hátamat. Azért ne ítélj meg. Itt minden fiatal férj magyargyűlölő volt, csak úgy, mint én. Mit tehattünk róla, ezek a magyar urak úgy néztek ki, mint ha mindnyájan született királyok volnának. Finom bajuszuk alatt mindig mosolyog a szájuk, fölötte

mindig nevet a szemök és tudod, Fannikám, az asszonyok szemévilága a férfiak szemévilágának a sugártörése.

- E szerint te haragszol, ha én legjobb vendégeinkhez közelitek.

- Oh dehogy! Eleinte képzelődtem. Azt hittem, megszöktetnek tőlem. De ezek az urak nemes urak, királyok; menydörgös menykő! Egy sem lopott el. Ezek az urak csak megizlelik a mézet, de a méhkast nem veszik a hátukra.

- A papokról akartál beszélni, Albert s ne feledd, hogy a Zöldfa jóhirü fogadó.

- Ember vagy, asszony. Okos vagy Fannikám, de lásd, változnak a nézetek. Ma már lelkesedem a magyarokért és menydörgös menykő! nem bánnám, ha hitelbe innának, csak többet jönnének. Valóságos ünnepem, ha azok a fiatal tisztek nálunk vannak.

- A papok? Albert.

- Igen, a papok jól verekednek. Hát... Tudod... Ezelőtt... Igazad van, rég erről kellett volna beszélnem. No akkor, mikor még kényszerítettelek, hogy a konyhában maradj, egy este sokan jöttek hozzám magyar urak. Egyet ösmertem közülök. Ágoston szerzetes volt, a mi papunk. Éjfél után összevesztek a magyar urak az osztrák főtisztékkel. Menydörgös menykő! Fannikám, ha ekkor láttad volna őket. Istenemre, itt hagytad volna a Zöldfát s utánuk szökölni vagy a holdvilágnál sóhajtozol azóta.

- Ismét gyanusítás, Albert.

- Gyanusítás, igen! Én is elszöktem volna, más is elszökött volna, ha Éva az őse! Mint a fák, úgy emelkedtek helyükről és megvallom, Fannikám: ma is fülemben cseng az a zene, mit kardvasuk okozott, midőn hüvelyéből kirántották.

- A papok? Albert.

- Mit papok! Ott csak egy pap volt: szép magyar ruhában, kard nélkül. Ez szétnyitotta karjait, elébe állott a magyar uraknak s azt mondá:

- Az én dolgom további folytatása ügyeteknek. Ti idegenek vagytok s az én vendégeim. Tiszt urak! - szólott a négy mérgesebb főtiszthez - sétáljunk el egy fordulóra a Zöldfa sarkához, ott keskeny az út és lámpa világít. - A tisztek megindultak, a mi papunk is.

- Kard nélkül?

- Igen, kard nélkül. A folyosón magához intett és megkérde: van-e kardom? Azt felelém: van. Volt is, van is. Ott lógott a falon ötödik öregapám kardja, ki büszke, harczos bécsi polgár volt. Rohantam érte. Én soha sem láttam a kard pengéjét s midőn harmadmagammal ki akartam huzni, nem jött ki hüvelyéből. Szomoruan nyujtottam át s az kirántotta az első fogásra. Huh! Fannikám, hogy füstölt a rozsdától a kardhüvely! - A tiszturak már ott vannak - mondom neki.

- Se baj! - felelé - hadd várjanak egy keveset, szép az élet, ugy-e, fogadós? - Igen szép - gondolám - de csak ha bárányokkal, malaczokkal, csirkékkel áll az ember hadilábon, mint a hogy az én mesterségem kívánja. A kardhüvelyt visszaadta. - Hozza utánam - parancsolá.

- Csak nem mentél vele, Albert?

- Leróttam a bünömet ezzel, Fannikám. Nincs a világnak olyan bucsujáró helye, a hová igazabb lélekkel indulnék vezekelni. A sarok nem volt ötven lépésnyire és én már felénél magam előtt láttam kinyilni a menyországot és a pokol kapuját. Brrr. Ma is fázom, ha erre a hosszú utra gondolok.

- Nekem soha sem mondtad, hogy ily veszedelemben forogtál?

- Csak a félelem nyavalyájában. Fáztam, mégis verejtékcseppek ültek orcámra s ha a verejték nyomot hagyna, ma szeplősebb volnék a ragyavert dinnyénél.

- És mi történt a saroknál?

- Hm. Furcsa dolog történt ott. Én elbujtam a lámpaoszlop mögé s nem vették észre, hogy ott vagyok. Hallottam, midőn a mi papunk mondá: - Urak, készen vagyok, ki jön először? Kidugtam a fejemet az árnyékból s jól láttam, hogy a katonák összenéztek s egyszerre rántották ki kardjukat. - Hallj meg hát kutya! - ordíták. El kell hinned Fannikám, a mit mondok: a félelem, nem tudom, hová nyargalt belőlem; de kiállottam az oszlop mögül és a rozsdás kardtokkal közéjük akartam rohanni. Négyen egy ellen! Segítségért akartam szaladni.

- Hát a magyar urak mit csináltak?

- Azok bent maradtak s azt hitték: fegyvertelen társuk beszél a katonákkal, és másnap ők verekednek velük. Amazzal csak az időt és helyet állapítják meg.

- A pap, tudom, meghalt, s te elnézted mint konczolják föl? Óh, Albert!

- A pap? Fannikám! a pap nem halt meg. Tágas kört vágott ötödik öregapám kardjával, és a kör szélén döfött, a kör közepébe vissza vágott. Két tiszt bukott föl. Az egyik májába kapta a döfést, a másik torkára a vágást. Azok némák lettek mindörökre.

- Borzasztókat beszélsz, Albert.

- Nem beszéltem el soha senkinek. A pap most már röviden végzett. Kiverte a kardot a tisztek kezéből, s annyit mondott nekik: - szégyeljék magukat, hogy négyen támadtak meg. Ez nem férfiaság, csak zsoldosokhoz méltó. Azzal ott hagyta őket, nevét sem tudták meg soha, bár engem még a múlt évben is kérdeztek: mondanám meg, ha tudom. Nekem vissza adta a kardot, s odabent azt mondta társainak: A tisztekkel barátságosan intéztem el az ügyet.

- Ki volt az a pap?

- Az volt, kihez gyónni mentem egy hét múlva, és midőn megmondtam, hogy a két tiszten vettem meg az elesettek vacsorájának árát is, azt felelé: - Egy gazdag emberhez olyan eljárás nem illik. Az volt Fannikám, a kinek prédikációját hallgatni együtt járunk el az Ágostonok templomába és a kit te a legszentebb embernek tartasz a világon.

- Mózes atya?

- Igen, Mózes atya. És ha minden pap úgy fog verekedni, a mint az tud: akkor az őrség parancsnoka, Stahrenberg ur, nyugodt lehet győzelme fölől.

- A kardot hová tetted?

- Ott függ a falon, s mindennap látod, Fannikám. Fölötte őseimnek, a nemes Korn-családnak a czimere. Meglásd, ha oldalomra kötöm és a polgári őrséggel a falakra megyek, úgy fogok vele döfni, mint a mi papunk. Egy, kettő!

- Még leütöd az orromat lelkesedésedben.

- A törököt támadtam hevülésemben és bizonynyal beállok a polgári őrség soraiba. Eh, feleség! Ha a helyett a két leány helyett fiaink volnának, fürgébbek, szilajabbak mint én, mi történnék most? Felcsillanna még egyszer a nemes Kornok czimere!

- Még elérzékenyitesz.

- Nem. Csak eszedbe juttatom a csillagok mulasztását.

- És ha a török mégis beveszi Bécset, mi történik velünk?

- Nem fogják bevenni, mondom. Én hiszek az előérzetekben. A tehén másképp bög tavasszal mint ősszel. A jászlon is megérzi a füvek ujulását, friss széna után ásit, mindennap nyugtalanabb lesz, míg a legelőre nem szabadul. Ősszel lemondással örli foga között a csutkát, bánatosan kérődzik. Ha valaki lábomfejére hág, boszorkánnyal álmodom. Ha nadrágomat éh'omra, fordítva veszem fel, aznap nem bírok a szerencsével. Ha feldöntöm a szájevizes poharat, akkor nap kifut a leves a konyhában; rostélyos szelet megpörköldik, a tejfeles vadgalamb kozmás lesz, a vendégek egymás fejéhez verik a boros üvegeket, aztán kiszórják egymást, s engem megbírságol a rendőrség. Bécset nem foglalják el a törökök: mert a mult ősön építtettem körül a Zöldfa udvarát, pedig ha elfoglalnák, bizonyosan nem építtetem.

- Azt mondják: a császár mindennap misét hallgat és tiszter imádkozik napjában? Én ebben bizom.

- Te csak bizzál abban. Imádkozzatok kénesőért a török fejére, földindulásért talpuk alá. Én bizom Stahrenberg urban, Lotharingi Károlyban, a lengyelekben, a bajorokban, szászokban, a németekben, osztrákokban, magyarokban, a polgári őrségben, az ötödik öregapám kardjában és főleg abban: hogy kerítést építtetem. - A császár? A császár költözik a puskaporszag elől. Az egész udvar hadilábon áll, hogy mielőbb tul lehessenek Bécs határán. A császár tömjénfüst és ájtatos énekek kíséretében fog utazni, utána társzekerek fogják vinni a bibliákat és imád-ságos könyveket. Jobb is így, ha futnak. Csak őket kellene őriznünk, és naponkint minden órában hirül hoznák: „Egy udvari hölgy elájult.” „S. kisasszony görcsöket kapott.” „Q., a komornyik, elesett a szőnyegen és belesántult.” Bumm! Ilyen rémhirekkel ne rémitsen minket senki, Fannikám.

- Nem hittem, hogy oly bátor légy.

- A helyzetet föl kell használni. Mi az ostrom alatt iszonyuan meggazdagodunk. Pinczém, kamrám tömve van, ez is a hadviselés ügyességéhez tartozik. Az udvar hadd menjen az ő szentjeivel. A csapos legényeket, az étekfogókat, mind behívják katonának, a polgári őrség-hez; fogadtam helyettük leányokat, ezeket nem hívják be katonának. A többi vendéglős hátrább van ezzel a gondolattal, koppan az álla, míg utánam szalad és az én rendszerem csapásán indul.

- A zenélők is mindnyájan elmennek?

- Az sem baj. Énekesnőket szerződtettem, a kik majd dalolni fognak harczy nótákat.

- Én csak a papokat sajnálom.

- A papokat? Hm. Ne féltsd azokat; pinczéjük kincset rejt magában: százesztendős óborokat és azok imádkozni is tudnak.

- Az őrség el van látva élelemmel?

- Bőven. A tanács maga gondoskodott, s ha egy évig tartana az ostrom, akkor sem szorulnak a polgárok élelmére.

- De ha a papok elesnek, ki imádkozik?

- Magunk, Fannikám! Most pedig menjünk az udvarra. A vendégek gyülekeznek s kezdődik az előadás.

VI. Egy képzelt királyt újra kiütnek.

- Majd elfelejtettem mondani, Fannikám: az a két fiatal hadnagy, ki nem rég jár hozzánk, a mi papunk öcscei.

- Az a magas és az a kisebb udvari tiszt?

- Igen. Az egyik, az a nagyobb, valami Isaiu, távolabbi rokona; a kisebbik azzal a kemény nézéssel, testvérének fia.

- Leányainkkal sokat társalognak.

- De nem többet, mint kellene. Henrika leányom máris sohajtozik Miklós ur után s Borbála, Isaiu, vagy hogy hívják - urat igen nagyra becsüli.

- Menjünk, Albert. Vendégeink nem tudják, miért késünk.

- Menjünk, Fannikám, vörös sapkámat felteszem tarkómra.

A vendégek valóban türelmetlenkedtek; de nem a fogadás pár távollétén; a műsor, mit a rendező kikiáltott, ujakat és érdekeseket ígért.

- Énekelni fog: Angela, az utólérhetetlen rögtönző. Bemutatja művészetét: két magyar hegedős, kik török fogságból szöktek s hazájukat keresik. Az utcán fogtam el őket, éhesek voltak, még sem akartak kérni. Elhívtam őket ide, hol utavalót szerezhetnek kérés nélkül.

Alig kiabálta el ezt a jelentést a rendező, a közönség egy része azonnal felkiáltott:

- Halljuk a hegedősöket!

A középső asztalnál a császári figyelő szakasz tagjai foglaltak helyet. Kéri Gottfried ott ült Iszály mellett, míg Miklós szomszédságában egy hatalmas vállu, szép ifju ült: Zrinyi János.

Ezek követelték, hogy Angela előtt a hegedősök lépjenek föl.

- Én nem tudom, milyenek azok a hegedősök, mondá Iszály.

- Én sem, - ismétlé Miklós.

- Mi hozzánk jártak s várainkban mindig szívesen láttuk őket - felelt Zrinyi János. - A magyar lantos költészetnek gerliczéi a magyar hegedősök, ott búgnak, a hol megértik őket s énekből megértik a keserű igazságot, miben rab hazánk szenved.

A két kérdező kimeresztette szemeit a feleletre.

- Mi az? - kérdék. - Hát Magyarország szenved, s kinek a rabja?

- Rabja a töröknek, nyakán ott tartja kését az osztrák s erről dalolnak a magyar hegedősök, barátaim.

- Ugyan hagyjátok e hazafias buzdulásokat, - szólott közbe ajkát pittyesztve Kéri Gottfried. - Nem tudom, miféle bolond gondolat volt ettől a rendezőtől magyar hegedősöket fogni, kik mindig siralomról, szenvedésről kornyikálnak.

- Nincs igazad Kéri - szólott hevesen Miklós. - Mi hallani akarjuk őket; még pedig a te kedvencz Angelád előtt. Héj, rendező! a hegedősöket előbb!

Iszály tapsolt.

A közönség nagyrésze pártjukra állott és lábával dobogott a padlón.

Piaczi lárma fejlődött.

A két párt tul akarta kiabálni egymást; a hölgyek tapsoltak mind a két részen, vagy a férfiak poharaival doboltak az asztalon.

A fogadós két leánya mosolygott s azt hitték, a mindennapi jelenet ismétlődik; a nagy zaj után pedig az történik, mit a rendező akar.

Miklós fogát csikorgatta mérgében s kardkosarát verte az előtte álló vastag üveghez.

A másik asztalnak a vendége, egy ezredes átkiáltott hozzá:

- Fiatal ember! csendesebben. Ön alig került ki az iskolából, máris botrányt csinál.

Iszály felelt az ezredes szavára:

- Önnek, ezredes ur, a mi dolgunkhoz semmi köze.

- Vigyázzon, lurkó, bajuszt festek orra alá, ha így beszél.

- Vagy én borotválom le az önét ezredes, a milyen igaz, hogy a császár a közvetetlen parancsolónk.

- Buta! - kiáltotta Miklós - nem hallja, hogy Zrinyi János a mi kívánságunkat helyesli.

Két ember sápadt el a vakmerő szavakra; Kéri Gottfried és Pumilló Teobald ezredes, az elesett Pumilló Salvator öcscse, ki jól tudta az eseményeket és ösmerte mind a négy tisztet az irigyelt figyelőszakaszból; azonban úgy mutatta, mintha nem hallotta volna Miklós megjegyzéseit; de az utolsó mondás, mely Zrinyi János tekintélyét emelé ki, a fülébe zugott.

A fogadós megérkezése elvonta a vitázó közönséget, mindenki hozzá beszélt, saját álláspontját támogatva; ki azonban felelet helyett csak szemöldökét, homlokát rángatta s vörös sapkáját igazgatta nyirott tarkóján.

Miklós elébe ugrott.

- Hallja, Korn apó! Ha nem a hegedősök jönnek Angela előtt, szavamra mondom, hogy kardommal nyársalom föl.

- Bocsánat, tiszt ur, az ellenpártiakon kezdje. Hátha azok is efajta kedves ajánlattal lépnek elé.

Henrika rémülve szaladt a szinpad függönye mögé s néhány percz mulva a rendező harsány hangon kiáltotta a vendégek közé a következőket:

- Uraim és hölgyeim! Angela kisasszony még nem készült el öltözködésével, addig a hegedősök fogják bemutatni magukat.

Korn apó vörös sapkáját csóválva feje fölött, harsányan kiáltá:

- Kezdődik!

A függöny alját kétfelé huzták a szolgák, s két, tizenötéves fiu lépett a szinpadra.

Mindenki meglepetve nézett rájuk.

Kócsagtollas, nyalka legényeket várt a közönség, fényes nemzeti ruhában, s helyette ott állott két napsütött orczáju, sovány fiu: foltos zekében, térdig szakadozott rongyos nadrágban. Csak homloka volt mind a kettőnek ólomszínű sápadt, hol kopott kucsmájok takarta.

Az egyik fiunál nem volt semmiféle hangszer, a másiknál egy három arasznyi nádsíp, bal oldalán nyolcz kis lyukkal, mit ujjaival fogott be.

Hanem ez a nádsíp különös, idegen hangot adott, mintha sirna, s bánatos rezgése a sziveket kereste. Mindenki bámulva hallgatá.

Az egyik fiu a sípot fujta társa énekéhez, ki csengő hangon éneklé:

Fürdik a fekete gólya
Tiszaparti fehér tóba.
Zúg a nád,
Zúg a sás,
Nem hallszik sirása át.

Fürdik a fekete csóka,
Tiszta vizü fehér tóba,
Ha fürdik.
Ha mosdik:
Tolla sohsem fehérlik.

Itt elhallgatott az énekes. A nádsípos, törtfényü szemeit félve veté a közönségre.

- Mondjad tovább, jó hegedős! Aranyakkal fizetjük éneked - kiáltá Zrinyi János.

A síp újra szólt, az énekes folytatá:

Két ur van Magyarországon
Népét töri szolgajárom.
Faluját,
Városát
Nem építik: pusztitják.
Kitől kérjen segítséget!
Országának békességet?
Odaát,
Ideát:
Furják az akasztófát.

Korn apó izzadt homlokát törülgeté, s veres sapkáját zsebébe dugta.

- Az a síp, urak! az a síp! Az egy különös hangszer - beszélte nagy hangon a körülötte levőknek. - Menydörgös menykő! Örülök, hogy kissé beszélem nyelvöket és az a síp! olyan szomoruan beszélt. Uraim! szerződtenni fogom a két fiut s eltanulom a síp fuvását. Őseim értettek a zenéhez: ökörpásztorok voltak a Cseh-erdőben. Fiuk! szavaljatok még egy nótát. Mi hir van Magyarországon?

A fölhívásra a rongyosabb fiu, kinek térdei kilátszottak nadrágjának czafrangjai közül, szavalni kezdte:

Köti a kévét a munkás arató,
Minden gabnaszál Isten áldása
Miből kenyér lesz, puha lágy czipó
Nagy ünnepen az ur asztalára.
Magasba zeng madár éneklése,
Lent sikong, a kaszának pengése;
Buzát arat, mégis bus a paraszt!
Két szeméből sorsa könnyet fakaszt.

Dusan terem földjének ugarja,
Szőlő tőke ontja habzó levét.
Sárga levelet ver őszi eső,
Kardon tartja a szántó tenyerét.

S téli tüznél ha künn, hidegszél fú,
Minden házban ott tanyázik a bú;
Mindenfelé honfi bánat árja
Folydogál: mert másé a hazája!

- Kérdőre vonom Mózes bátyámat, a miért nem tanított bennünket a magyar történelemre, s hogy mi történik otthon, - csattant fel Beregi Miklós.

- Jobb azt nem tudnotok soha barátaim - felelt Zrinyi János. - Éljetek magatoknak, úgy lesztek boldogok.

- A fiuknak pedig adjuk oda minden pénzünket a mi van! - kiáltott Iszály.

- Én, midőn kinevezésemet megkaptam, akkor lettem ura tizenkét kettős aranynak Mózes bátyám szivességéből, azóta zsoldomból élek. Egy hiányzik belőle, a többit oda adom.

- Nekem is ugyan annyim van, - mondá Iszály, - én is oda adom.

- Nekem zsoldomból csörög néhány kis ezüst pénzem, - szólott Zrinyi János, - hozzá adom. Nekem nincs Bécsben bátyám, barátaim.

- És te mit adsz Kéri? - kérdezek.

- Semmit. Higgyétek el, nem érdemes annyira elérzékenyülni azon, mit ezek a rongyos ficzkók csacsognak. Barátaim, az aranyak vagyont érnek ma, és egy fejedelem sem dobálódzik úgy az arannyal, mint a hogy ti dobálóztok.

- Nincs igazad Kéri. Minek becsüljük ezt az aranyat olyan nagyra? Ha az ostrom megkezdődik, lehet, hogy az első nap elesünk, mert tűzkeresztelőnket be akarjuk mutatni pompásan, s ha elesünk: a menyországba nem kell kapupénzt fizetni, tehát minek becsüljük olyan sokra?

- De nem veszünk részt Bécs védelmében.

- Csak nem fognak bennünket valami zárdába küldeni?

- Abba nem, hanem az udvart kísérik.

- Szoknyaőrök leszünk?

- Talán nem tetszik?

- Ha parancsolják, tenni kell; de hidd meg, Kéri, jobb szeretnék részt venni a védelemben.

- Nagyon elégedetlen vagy sorsoddal.

- Nincs igazad. Mindennel meg vagyok elégedve; arról pedig semmit sem tudok, mit ezek a fiuk beszéltek a szinpadon. Az enyimék otthon egészségesek, őrzik helyettünk a nyáját.

- Mégis szoknyaőrségről beszélsz?

- Hát szó a mi szó. Jobb szeretnék verekedni a császáráért, a ki jó hozzánk. Éljen a császár.

- Ne veszekedjünk egymás között fiuk! - kiáltott Zrinyi János. - Éljen a császár.

Kéri Gottfried összeharapta keskeny ajkait s koccintott velök.

A fiuk közeledtek az asztalhoz, süvegjét mindegyik kezében tartá.

- Kérünk alamizsnát, érdemes uraim. Szegény futók vagyunk.

- Honnan jöttök? kérdék tőle.

- A Duna-Tiszaözből szöktünk meg a török elől.

- Hogy jöttetek ide?

- Eltévedtünk, azt mondták, nyomunkba jár a török.
- Honnan valók vagytok?
- Heves megyéből. Mi debreczeni diákok voltunk már; de jobbágy apáinkat addig ütötték-verték az adóért, míg ki nem vallották, hogy mi is élünk. Midőn hazakerültünk, lánczra fűztek bennünket, aztán elhajtottak.
- Most hová mentek?
- Nem tudjuk. Itt akarunk maradni.
- Itt nem ismer benneteket senki és az idegeneket három nap alatt kiutasítják.

- Oh érdemes uraim! - beszélt gyorsan az egyik fiu - mi el tudunk bujni mindenütt. A fák lombosak s nappal ágai közé rejtőzünk; éjjel szedünk annyi hulladékot, a miből megélünk. Ha eső hull, ázunk, ha dörög az ég, szeme közé mosolygunk a villám aranyos pántlikájának, a mi olyan szépen hullámszik a csillagok útján. Vagy elrejtőzünk valamely patak partján, ásunk magunknak lyukat az oldalába. A patakok oldalában ültetett az Isten sűrű cserjebokrokat, talán éppen a mi számunkra. Addig bujkálunk, míg valaki szolgálatába nem fogad, vagy ma, vagy egy év múlva; de nem megyünk el e nagy városból. Elférünk a fákon a verebek között; a patak-árokban a patkányokkal. Leszünk madarak és férgek, érdemes uraim! adjanak alamizsnát.

Iszály átnyújtotta a huszonkét kettős aranyat:

- Fogjátok fiuk, és ne kolduljatok, ezt Zrinyi János adja.

Kéri Gottfried újra elsápadt és a szomszéd asztalnál ülő ezredes is.

Zrinyi János tiltakozva kiáltott:

- Ne higyjétek fiuk! én csak azt a három, kis ezüst pénzt adom.

A fiu a három ezüst pénzből fölvetett egy darabot.

- Ez is sok érdemes uraim, ezt sem tudjuk fölvaltani. Nem szoktunk mi pénzt kérni; de az az ur parancsolta a kérést, ki ide hívott bennünket.

Korn apó jött az asztalhoz.

- A magyar tiszt urak kedvéért léptettük föl e fiukat. A magyar urak, ezelőtt mindig kívánták, hogy magyarok énekeljenek a színpadon, de soha sem teljesíthetém kívánságukat.
- Hallja, Korn apó! Fogadja szolgálatába a fiukat egy évig, mi akkor szolgálatunkba fogadjuk,
- kéré Zrinyi János Korn apót.

Kéri Gottfried gunyosan mosolygott a széke mögé.

- Mi önnek adjuk érte ez aranyakat.
- Isten ments, magas tiszt urak! A városi rendőrségtől ki van adva a rendelet, hogy semmiféle idegennek nem szabad a városban maradni s a ki elrejtí, vagy eltitkolja, vagyona és feje nélkül marad. A Zöldfa, magas tiszturak! ötödik öregapámról maradt rám s fejemet azért őrzöm, hogy a feleségem által himzett sapkát elkoptassam rajta.
- Nem fogadja fel?
- Ne haragudjanak rám olyan hamar. Az előbb fel akart nyársalni, mint valami pulykát a szakácsom. Az aranyakat nem veszem el, de őket felfogadom, csak kérésemet teljesítsék.
- Mi légyen az?

- Tudathassam Mózes atyával, kit az Isten soká éltessen lelki üdvösségem támogatójául: hogy e két fiut felfogadtam s adjon részökre ajánló levelet a rendőrséghez.

- Helyes! Miként fogja bejelenteni őket.

- Mint unokaöcséimet, kik tanulni jöttek.

- Honnan?

- A Cseh-erdőből, a hol őseim tehénpásztorok valának.

- És a másik kérése?

Korn apó hunyorított a balszemével.

- Csak mondja bátran.

- Adják nekem ajándékul azt a nádsípot.

A figyelő szakasz tagjai Kéri gróf kivételével némán nyujtották kezöket Korn apónak.

A függöny újra kitárult.

Korn apó pedig leült a figyelő szakasz tagjainak asztalához, mint a ki ezentul hozzájuk tartozónak tartja magát.

A színpadon, Angela, a kedvencz énekesnő lépett elő. A közönség előre tapsolt kedvenczének, s Korn apó a katonákhoz mindig motyogott valami megjegyzésféléket.

- Ez az Angela, magas urak! Ott született a stájer vashegyek között, a hol sok a tehén s a hol a jó sajtot csinálják: azért olyan vastag. A tehén, magas urak! Őskérődző és a kik vele bánnak hijával vannak minden tűznek; Angela azonban kivétel közöttük.

A közönség Angelához kiabált:

- Énekeljen Bécs ostromáról!

- Lotharingi Károlyról, a vitéz hercegről!

- Üres zsebű Frigyes álmát halljuk!

- A csavargó nótáját!

- A vértések indulóját!

- A zsoldosok vecsernyéjét!

- A jezsuiták siralmát!

- A menyasszony beköszöntőjét!

- A hárem-sóhajokat!

- Az osztrák bánatot!

- A bárányfelhőket!

- A kék Dunát!

- A fekete erdőt!

A kiabálás folyton tartott. Angela megszokta, hogy mindenki kedvencz énekét kiáltsa hozzá, kecses csókutánzásokat szórt a kiabálók közé s nézte, mikor jön a rendező vezénylő botjával.

- Kérjük mi a „magyar tapsost” mondják az ifjak.

- Ah, dehogy! - beszélt a kívánságra Korn apó. - Minek az, magas urak? Árnyékba ügyetlen kertész vet virágot. Síp kell a magyar nótához, nem Angela. Akár gyorspolkát huzatnának a Szent István templom nagyharangjával. Síp kell ahhoz, az én sípom. Igen!

Kéri Gottfried átnézett a szomszéd asztalnál ülő ezredeshez, ki harsány hangon kiáltá:

- Rendező! ide hozzám!

Egy fiatal tisztecskét a rendezőért küldött.

A közönség polgári része látva, hogy a rendező a katonatisztekhez tart, félvén a katonák befolyásától, mindenféle czimekkel illette a boldogtalant.

- Érzi a török jövetelét és katonákra bizza magát - kiabáltak feléje.

A rendező mély meghajlással közeledett Pumilló Teobald ezredeshez, ki néhány szót mondott halkán, majd magasabb hangon folytatá:

- Megránczigálom a fülét, ha nem teszi!

Ezt többen hallották a polgárok közül s gunyosan mondá rá egy fiatal ember:

- Ezek az olasz zsoldosok kiállhatatlanok, mindenütt föltolakodnak.

Az ezredes mit sem hallott a rámondásokból s nagyot ivott az előtte álló vörös borból.

Iszály jól hallott mindent, társaihoz fordulva mondá:

- A hegyes szakállu ezredes veszi át a vezényletet. Mit szól hozzá Korn apó?

- Haragudnám érte, magas urak, ha korcsmárosnak meg volna engedve a harag; de a korcsmárosnak cipellő helyett patát kellene viselni, vagy legalább hasított körmöt mint az ördögnek.

- Na, na, Korn apó. Mi jutott eszébe?

- A korcsmárosnak haragudni nem szabad. Annak barátságos pofát kell vágni, ha feleségének udvarolnak, és a korcsmárosnék - miután jól táplálkoznak - mutatósak is. Menydörgös menykö! Ha véletlenül valamelyik „jó” vendégnek eszébe jut kotyogós fejjel, hogy tánczolni akar, első dolga megtánczoltatni a korcsmárosnét, s ha a többi vendégnek ezen tetszik kacagni, a korcsmárosnak hahotázni kell! A vendégek mulatnak, magas urak! az öröm édes; a korcsmáros férjek sorsa savanyu.

A figyelő szakasz tagjai nevettek Korn apó magyarázatán.

- Nem féltékeny talán a hegyes szakállura, Korn apó?

- Mégsem szeretem, ha rendezőmnek sugva adják tovább a szót. Ezek a bevándorolt olaszok, kik nem akarnak élni narancstermő hazájukban és a ki mind lovag czimmal toppan be hozzánk, olyanok, mint a fészketlen varjak, miket társaik kiűznek az erdőből és melyek a Szent István-templom gót tornyainak csipkéiről kárognak le. Angelával, úgy látszik, bizalmas lábon áll, a miért Angelát elcsapom, úgy is retteg a törököktől, valamelyik fekete máju udvarlója azt mondá neki: „Kisasszony! Kara Musztafa nagyvezir megesküdött: hogy kegyed leend háremének csillaga.” Elcsapom bizonyosan, inkább magam fogok énekelni.

- Az szép lesz, Korn apó.

- Na, na, magas urak. Nem kell gunyolódni. Önök azt kérték tőlem, fogadjam fel a két kóborgó fiut, s én a sípot kértem érte cserébe. Ezzel tisztában vagyunk, most én kérek önöktől nagy szivességet.

- Halljuk.

- Két leányom van.

- Szépek és csinosak.
- És istenfélők, magas urak.
- Együtt imádkozzunk velök?
- Már megint enyelegnek? Nem úgy értem. Az önök védelmébe ajánlom őket.

Iszály és Miklós összenéztek a nem várt kérésre.

- Becsületünkre, Korn apó. Elvállaljuk és teljesítjük kérését.
- Rádásul a nádsíp mellé, én is csatlakozom társaimhoz, - szólott Zrinyi János.

Kéri ajkán ismét gunyos mosoly futott át.

Az ifjak újra összeüttették poharaikat, Korn apó tovább csoszogott vendégei sorában s így gondolkozott:

- Más azt hinné: ebre biztam hájat; de tévedne. Ezek a magyar urak a legvallástalanabbak a világon, vagy különös felekezethez tartoznak, a főeskü náluk: „Becsületemre,” s hallottam, hogy volt köztük, a ki elfelejtkezett becsületére tett fogadásáról, és várfaláról ugrott alá. Ilyen divatot még nem sejtettem a bevándorolt lovag uraknál, bár elég piperkőczök.

A rendező botjával verte a szinpad deszkáját.

- Uraim! Tisztelt közönség! Angela kisasszony, miután nem tehet eleget minden tisztelője kérésének...
- Akkor énekelje: A prágai kartácsot! - zugták a vendégek.
- ...Egy új éneket fog énekelni.
- A czime!
- Mi a czime? - kiáltotta száz torok.
- Az ének czime uraim és tisztelt közönség: „A nagyravágyó ember sorsa.”

Angela két ujjal fölemelé szoknyáját és énekelt:

Volt egyszer egy ember
Szakáll volt kender:
Sok volt a rovása,
Sima lett az álla.
Trallala, trallala,
Csitt!

- Angela csak Angela marad - volt a közönség ítélete. - A dal csinosan kezdődik.

Angela folytatá:

Azt gondolta szegény:
Lehet nyalka legény,
A lányok szeretik,
Szerelmét keresik.
Trallala, trallala.
Csitt!

A közönség tapsolt Angelának és kedvencz virágából font, sárga ibolya koszorút nyújtott föl néhány fiatal katonatiszt hódolója, mit Korn apó egy zugolyból úgy látott: mintha Pumilló Teobald intésére adták volna át.

A polgárság ismét kemény hangokat küldött a hadsereg tagjaihoz, kik megelőzték őket az ajándékozásban.

Angela átadta a rendezőnek a koszorút s tovább énekelt:

Fiatal volt vénnek,
Öreg már legénynek;
A ki pedig nem lát,
Elhagyja a világ!
Trallala, trallala,
Csitt!

- Ki volt az? - kiabálá a közönség, mely szokva volt, hogy minden ének élét valamely előkelő személyhez, vagy osztályhoz fűzze.

- A kisasszony rejtett verset énekel!

- Miért nem mondja meg: kiről?

- Angela! nyilatkozzék!

A rendező jelt adott botjával, hogy az ének ismét kezdődik.

- Nem hallgatjuk meg, míg nem tudjuk, kiről énekel.

- Na még az volna szép, ha kívánságunkat ki sem elégitené - jegyzé meg egy kövér polgár. Kedvesem! - szólott nejéhez - mit szólsz e makacssághoz?

- Beteg leszek, türelmetlenségben.

Korn apó oda sem hallgatott a lármára, mit szeretett, mint fülemüle a hangya fészket, sőt ilyenkor volt legjobban elemében: a lármában fenhangon gondolkozhatott, senki sem ügyelt beszédjére.

- Ugy van. Örülök, hogy leányaim ilyen pártfogókra akadtak. Hallottam, hogy a török sereg között valami gyomorgörccs pusztít. Az semmi!... Hanem az én szegény, Schmerz Tóbiás, korcsmáros társam esete, ki gyomor-rákban halt meg! Hm. Az a gyomor-rák. Megette Tóbiás barátomat, a ki keresztkomám vala életében Okos dolog volt tőlem, biztosítani leányaimat minden veszedelemtől, ezek az olasz lovagok valóságos zseb-rákok: kipusztítják az erszényt, a szekrényeket, a magtárakat, ha valakit cselszövással eltesznek az utból. Azon hiznak fel. Lovag és zseb-rák! A Tóbiás rákja ehhez - fiók rák. Menydörgös menykő! nagy láрма van most, szerencsés, a ki süket, nem hallja ezt a sok számárságot.

A közönség zajgása végre csendesedett, miután a rendező megigérte, hogy az ének végén fogja kimondani, kiről szólt az ének.

Angela az utolsó verset éneklé:

Királyságra vágyott,
Vakon neki vágott,
S egyszer koronája
Lehullt a kosárba.
Trallala, trallala,
Csitt!

A rendező előállott és hangosan kiáltá:

- Pumilló Teobald ezredes ur szivességéből tudatom a tisztelt közönséggel: ez a Zrinyi Péter nótája.

VII. A nóta vége.

Egyszerre három kard szökött ki hüvelyéből.

A figyelő szakasz tagjai, Kérit kivéve, villogó aczéllal fordultak az ezredes felé, ki egykedvűen simogató hegyes szakállát, mintha várta volna e jelenetet.

- Ön szemtelen, Pumilló Teobald! - kiáltá feléje Zrinyi János, - igaz embereket csufol meg, midőn képzelt királyokról csufondáros verseket énekeltet.

- Talán az urfi is arról álmodozik? - veté vissza gunyosan az ezredes és kardot rántott kíséretével együtt.

A közönség megszeppenve maradt helyén, a poharakhoz senki sem nyult.

Miklós és Iszály annyit értett a lefolyt eseményből, hogy bajtársuk apjáról könnyelmű nótát énekeltetett egy katona, kinek kard van az oldalán. Az apród-iskolában társaiktól hallották a multak nagy eseményeit, Pumilló Salvator esetét, és Zrinyi János iránt ösztönszerű szeretetet, Pumilló Teobald iránt utálatot éreztek. Minden tétovázás nélkül rohanni akartak az előttük álló katonákra.

E pillanatban egy igen elmés készülék más irányt adott a kitörni készülő veszedelemnek.

Korn apó lépett közbe s ő biztos eszközzel tudta megakadályozni a fogadójában történhető tettelegességeket.

Az egész udvart ólommécsekbe mélyedő olajos kancsók világították, fölöttük a lángot szabályosan szétterítő kerek koppantyuk voltak elhelyezve, melyek egy központi rántásra ráestek az ólom-mécsek kanóczára. Ilyenkor mély sötétség következett be a fogadó udvarán.

- A macska a sötétben is fog egeret, a bagoly sötétben udvarol a másik bagolynak, de sötétben nem lehet verekedni! s nálam a lámpák kialudtak; - szokta mondani másnap, a vizsgálóbírónak Korn apó, a ki irtózott a tanuzástól.

„A fogadó jó hire minden módon föntartandó.” Ez volt elve, ebben az irányban ügyes volt mindig, s azonkívül, Korn apó, kit mindenki e néven szólított harmincz éves kora óta, gyűlölte az idegeneket, ma pedig szerződésre lépett a figyelőszakasz tagjaival.

Jól látta a titkos szemintéseket, miket Kéri és Pumilló váltottak egymással s miután látott, gyanakvó természete sejtette vele, hogy azok terveznek valamit s ez a valami rossz.

Azt tartotta, hogy a korcsmáros különböző helyzetű vendégeitől sokat hall és így sokat tud a politikai, községi eseményekből, sokszor többet is annál, a mit tudnia szabad. Egyszersmind azt is állította, hogy minden korcsmáros koponyája egy nagy könyv, s a könyvnek lapjai tele vannak írva titkos dolgokkal, miket mámorban jegyeznek föl, önfeledten. Feleségének sokszor mondá szakgatott recsegő hangján:

- Fannikám. Az én könyvemnek van egy nagy csattja: a nyelvem. Harminczkét fogam ép, mint valami páncélverő tör, ha a csat szátyárkodni akarna, közé veszem s ijedtében hallgat.

A mécsek kialvása után a sötétségben az ő harsány szava hangzott:

- Tisztelt közönség! A tiszturak távoznak békével; a mécsek pedig azonnal kigyulnak.

Ugy történt. Az ezredes és kísérete megkezdte a kivonulást, a három fiatal ember nyomon követé.

Korn apó egy ételhordó legényhez ugrott a sötétben és annak adta az utasításokat:

- Ha a katonák távoznak, huzzák föl a koppantyukat azonnal. Gyujtsák föl a mécseket. Ha valami bolond még van a szinpadon: énekeljen, táncoljon; de a közönségből senkit ne bocsássanak az utcára.

A távozó katonák után rohant az asztalok, székek utvesztőjében, kiket még az udvarban utólért.

Megösmerte Zrinyi Jánost s kardszijába kapaszkodott.

- Apja halálának emlékére kérem, magas uraság, ne menjen utánuk.

A meglepett fiatal embert berántotta egy szobaajtón, mely a kaputorokba nyilott s valószínűleg a kapusé volt.

- Mit akar velem, Korn apó? Nekem mennem kell, bocsásson, vagy magát is kiviszem ajtójával együtt.

- Üljön le uram és ne türelmetlenkedjék. A kapu be van csukva, míg a kapust előkerítik, figyelmeztetnem kell valamire. A tiszt urak csak a kapun kívül kezdik meg a verekedést, ha ugyan megkezdik, mert tudják: hogy az udvaron történt verekedésekért rangvesztés és börtön jár, mit Lipót császár, a bibliás, irgalom nélkül kioszt verekedő tisztjeinek, birodalmi székvárosában.

- Beszéljen, Korn apó; de gyorsan. Nem akarok elbujni az ezredes elől.

- Én pedig azt tanácsolnám, bujjék el.

- Mint nyúl a róka elől.

- Igen. Mint a nyúl, vagy mint a leveli béka a napsugár elől, magas uraság. Fülem nagy, fülem tölcserje tág s jól hallok vele mindent. Szemeim épek, mint a nemes gyöngy a kagylóburokban; egy arczfintorításból olvasok vele - és sokat hallottam az ön apjáról, arról a nagy emberről, kinek vagyona fejedelmek vagyonát meghaladta. Sokat hallottam önről. Apját lenyakták: mert félték tőle, hogy király akar lenni, hermelinnel nyakában, aranyjogarral trónja asztalán, sulyos karddal kezében. Ön egyetlen fia, nem akar az lenni, apja sem vágyott rá, mégis annak képzeltek, önre is ráfogják. Ellenségei vannak. Pinczém zugolyában gomba nő, ellenségek ösztönszerűleg támadnak. Az emberi érzelem rózsáskert és fertő, salak és mézpatak friss vize és méreg. Ne menjen ön verekedni, hanem szökjék meg, fusson országokon tul. Itt lépre csalják, cselt szőnek ellene, s kár eldobni ifju életét. Én láttam ma este, midőn Kéri gróf az olasz ezredessel titkos szempillantásokat váltott, s ha nem fut előlük, halál menyegzőjére ér lassu lépteivel is.

- Meg van bolondulva, fogadós ur? Ki bánthatna engemet? Nincs nekem ellenségem.

Korn apó összerántotta magát, mint valami süni, és szeretett volna a kezében tartott vörös sapkába bujni.

- Elmondtam, uram.

- Hozzám mindenki jó, és sok jó barátom van.

- Senkije sincs.

Az ifju összerezzen az utóbbi szavakra, valami fagyasztó igazság volt abban a mondásban.

Valóban nem volt senkije.

Egyedül állott a világon.

Apja nagy vagyonát elkobozták, egyetlen öröksége: a neve, félelmes volt sok hatalmas előtt, mert egy nemzet füzte hozzá reményeit.

Erre nem is gondolt ez ideig. Azt tudta, hogy idegenek környezik; de az idegenek barátságos arcot mutattak.

Nem vétett senki ellen.

Hazáját sem ösmerte jól.

Megsajnálta, hogy a fogadósnak azt mondá: meg van bolondulva?

E perczen tünt föl előtte, mennyire egyedül van, s csaknem elfelejtette az ezredes sértését.

A szoba sötét volt, csak Korn apó parázsszemeit látta villogni. Megszólítá:

- Csakugyan oly sok ellenségem van?

- Hajh, de mennyi!

- Nos, ha oly sok ellenségem van, akkor szemükbe kell néznem azoknak, kell tudnom: mit akarnak velem, miért ellenségeim - Két jó barátom van: Miklós és Iszály! Három ilyen fiatal ember, mint mi vagyunk, kivágja magát minden veszedelemből, Korn apó!

- Ha verekedni kell.

- Más mi kellene hozzá?

- A mit fiatal emberek nem tudnak: kétszinüsködés, alázat. Azonban ez is kevés. A kétszinüsködésre százszinüvé válnak ellenségei, alázatukkal árulójávé.

- Mit kellene tennem?

- Itt hagyni Bécset, hol fogoly volt mindig.

- Ha fogoly volnék, szöknöm kellene.

- Hát szökjék! A fürjet hiába tartják buzaszemmel, friss vízzel a kalitkában; a fekete rigónak hiába rakják elébe a nádmézet, mindegyik kivágyik a fogságból. Az első a buza tövéhez buvik s ott várja, míg a kalász szemet perget a barázdák színére. A másik berkek sűrűjében csattog, napi élelme egy sovány hernyó, egy kemény bogár; de nézze örömét ott, tolla fényét, hangja tisztaságát s eszébe jut, hogy azért van ez, mert szabad! Menjen uram e városból, még ez éjjel, szökjék! Kéri gróf és Pumilló ezredes csere-szemvágása alatt valami lappang, mi vesztét okozhatja.

- Ha megyek, sem történhetik oly gyorsan s nem hiszem, hogy annyira sietős volna.

- Attól tartok, most is késő, uram. Ha a támadás megkezdődik, az már a harcz.

- De miként szökjem? A városba már katonai őrség szolgál minden éjjel, a kapuk őrizve vannak?

- Óh, jó uram, ez a legkisebb baj. Van önnek egy öreg szolgája: Korn apó. Én, a ki gyűlölök minden igazságtalanságot s kész volnék a császárhoz menni panasza, ha valamiért megbírságná a rendőrség. Én mindennap kijárok vajat, füstölt húst venni a falusi piacokra. Kocsisom vigan hajt az őrség között el, kiviszem virradóra és ön fogja hajtani szürkéimet, melyek elég gyorsan futnak. A madár kirepül kalitkájából, a párducz átugorja a tört. Menjen lóhalálába haza. Ott már régen folyik a harcz, ön tudhatja miért, én nem tudom, nem értem, egyszerű fogadós vagyok, ki a felesége által himzett vörös sapkában jár, borait és szakácsa főztét dicséri vendégeinek.

- Barátaimtól el sem bocsuzzam?

- Átadom én a bucsuszót.

- De azok most életüket veszíthetik?

- Ne tartsunk attól, nem féltsem barátjait. Ha kilyukasztják az olasz bőrét, akkor sem lesz semmi bajuk, azoknak hatalmas pártfogója van!

- Ki volna az a hatalmas pártfogó?

- Mózes atya.

- Az egyszerű pap.

- Igen, de a császár nála tartja a jobbik eszt s annak társalgásánál melegszik fel.

- És ön, Korn apó, azt hitte: megszökném, midőn barátaim bajba vannak? Köszönöm jóakarátát, elégedjék azzal, hogy meghallgattam; de ha csillagokkal volna kirakva az út, melyen indulnom kell, akkor sem megyek, jó Korn apó. Hah! A kardok csattognak az ablak alatt. Sikoltást hallok. Ki az utczára!

Az ajtónak ugrott, mit Korn apó, egy gyors szökéssel kiugorva, visszacsapott és bezárt.

Zrinyi János verhette a nehéz ajtót, nem mozdult sarkából; Korn apó pedig sietett a kapu elébe, honnan a kardok csattogása hallatszott.

Midőn Pumilló és kísérete a kapuhoz értek, meglepetve látták, hogy az be van csukva.

- A kapust elő kell keríteni, itt nem verekedhetünk - sugá Pumilló egyik társa fülébe. - A játék különben jól indul, az urfi lépre hág. Mindenesetre az utczára kell vinni bőrét. Ha megöljük, az is érdemül számítódik, ha botrányt csinál, az ő kárára megy. Hej! kapus, - elő a kapukulcsokkal!

Kiséretéből két tiszt és Iszály elrohantak a kapust keresni, Miklós maga maradt.

Makacs fejével elhatározá, hogy minden esetre verekedni fog velök. Mit bánta, hogy magasabb rangú tiszt volt ellenfele! Tanulták ugyan, hogy vannak kisebb és nagyobb rangú emberek; de ők abból a levegőből léptek át, mely alatt nem volt rang az emberek között, és midőn az iskolából kiléptek, azonnal ott találták magukat a legmagasabb rangú emberek körében.

A két véglet rokonnak tünt fel előttük, az emberek ott is emberek voltak, itt is. A báránycaczagány alatt otthon senki sem didergett, itt fütött kályhák mellett is köhögtek az arannyal diszitett bársony kelmékben. Otthon is megéheztek és jóllaktak, itt is megéheztek és jóllaktak: ennyiből állott ítélkezések sorsuk változásán. A két véglet között nem vették észre a roppant mélységet, mi annyira veti azokat egymástól. Még nem tudták fölfogni nagyságát a helynek, hová jutottak s szerették Zrinyi Jánost mint jó barátjukat; nem ösmerték a születés esélyét, sorsuk szeszélyét, mely káprázatos magasra dobta őket oly korán.

Verekedni akart s dühösen kiáltott az ezredesre:

- Fölösleges időtöltés várni a kapust, a kardok szeme sötétben is jól lát, itt elfutni sem lehet, ezredes ur!

Pumilló nem válaszolt a dühösködőnek, hanem folytatá előbbi beszédjét:

- Zrinyi János már odabent elvesztette magát, midőn kardot rántott ránk a gunyoló énekért. Mi az utczán következik, az csak folytatás leend.

- Hátha védeni fogják s azt mondják róla: felháborodása jogos volt? - szólott a kapu árnyékába huzódott katona.

- Ne féljen attól, kedvesem. Egy ember, ki féelmes volt a hatalmasok előtt, féelmes annak maradéka is. Benne van ez a véröröklésben, s ha a véröröklés mást mutat a valóságban, nem mutat mást a képzeletben. A képzelet nem szereti nézni a valót, nem mérlegeli az állapotot, de ítél, és ha gyűlöl, attól nem fog eltérni soha! A hatalmasoknak mi vagyunk harceszközeik, és ha jól működünk, kifényesül sorsunk jövője.

- Ön szellemes férfiú, ezredes. Barátjai azonban el fogják mondani a valót.

- Eh! ne féljen azoktól. Vannak ebek, kik medvebőrtakarón hálnak s gazdájuk terítő nélkül fekszik le, nehogy zavarja azok alvását. Azonban ki hallotta valaha, hogy ebek tanácsát követnék? Mindenkinek az a zene költ lelkében viszhangot, a melyet ért. A gyűlöletnek csak gyűlölet a testvérje, szeretetnek a szeretet. Gyűlölet szeretete az: ha rokon hangon, viszonyló érzéssel segítjük a gyűlölet célját s legszebb vonása, becses fegyvere e tulajdonságok egybefolyásának, az árulkodás.

Miklós közbe kiáltott:

- Talán megsüketült? ezredes ur!

- Aligha, fiatal ember - felelt Pumilló.

- Azt hiszem, igen nehezen is menne önnél: fülei óriás példányok.

Pumilló ezredest hidegvérűsége elhagyta, Miklós felé rohant, ki teljes dühvel várta a verekedés kezdetét.

A kapus ekkor érkezett meg a kulcsokkal, ez vissza adta Pumilló nyugodtságát és a kapu felé indult.

Miklós melléje ugrott.

- Szökik, ezredes ur?

Pumilló ajkaiba harapva sziszegé vissza.

- Elpusztítom a föld színéről fiatal ember, csak várjon idejére. Bátyám haláláért füleiből készítették taplómnak erszényt.

Miklós vissza sziszegett:

- Én pedig nem adok arra időt, hogy taplóba üsse a szikrát; hanem átütöm vértjét és testvérbátyja után küldöm, hogy ne unatkozzék rokonok hiányában, s füleimbe arany csüngőt hordok emlékül.

Nem távozott az ezredes mellől, kardját erősen szorítá öklében.

A kapu kinyílt és az utca közepére futottak. Pumilló kénytelen volt védő állást foglalni, Miklós előre nyújtott karddal rohant rá.

- Csak egy percnyi időt kérek, fiatal ember, míg egyik barátommal beszélek, azután viszem el füleit, és köszönje meg, ha addig élni hagyom.

Miklós leereszté kardját, s Pumilló az utca tulsó oldalára futott, hol köpenyegébe huzódva Kéri állott. Mástól észre sem véve, azt szólítá meg:

- Zrinyi János nem jött velünk, ez változtat dolgunkon. Ugy látszik óvatos.

- Valószínűleg haza menekült.

- Akkor előzze meg. Beszélje el, hogy a császár egyik leghívebb tisztjére nyilvános helyen kardot rántott. Itt az idő, hogy ártalmatlanná tétessék örökre.

- Sietni fogok a hirrel.

- És küldjön katonai őrseget, a ficzkók verekedni akarnak, legyen, a ki fölszedje őket.
- Kemény dolog lesz itt, ezredes. E fiatal emberek a hadapród iskola kitűnő növendékei voltak és gondtalanul vakmerők.

- Nekem különben Zrinyi Jánossal van dolgom csupán és ha valami történék itt, az ő terhére jelentse be.

- Helyes, azonnal indulok.

Pumilló visszatért kíséretéhez és harsányan kiáltá:

- Menjünk, urak!

- Füleimmel mi történik, ezredes? - kérde Miklós.

- Az ön bátorságától szíjjfüggőt tűznek bele a tatárok, ha valamikor elébük kerül, fiatal ember.

Most már nemcsak Miklós, de Iszály is dühösen rohanta meg Pumillót, ki e szavakkal fordult két lovastiszthez:

- Végezzenek az urakkal, aztán jöjjenek utánunk sietve, hajnalban indulunk.

A két tiszt összeütötte kardját velük s néhány forduló után az egyik lovastiszt fölsikoltott, Iszály kardjának hegye hónaljába furódott.

Korn apó erre a sikoltásra ugrott ki a szobából és szerencséje volt még látni, mint ütötte át Miklós ellenfelének vértjét.

Ugyanekkor fordult be az utca sarkára egy polgári őrző, a verekedők felé tartva.

Korn apó Zrinyi János ajtajához rohant vissza s felnyitotta.

- Tévedésből csukódott be, uram. Siessen az utcára barátjaihoz.

- Ah! Korn apó, furcsa tévedés volt az, s minden jó intései dacára szeretném keresztül ütni aczéloommal.

- Higyje meg, magas uraság, semmi rossz szándék nem vezetett; de most már siessen, ott találja őket az út közepén, én is követem.

Az őrző ekkorra a verekedés színhelyére ért, hol a két holttestet találta a földön és a két hadnagyot, hüvelybe dugott kardokkal.

A polgári őrség vezetőjének éles szeme azonban egy harmadik alakot is fedezett föl, ki a fal mellé húzódva, igen gyanús mozdulatokat tett a tovább illanásra.

A nádsipos fiu volt, ki jóakaróinak sorsát leste.

Az őrség vezetője nyakon fogta.

A fiu keservesen sikoltott fel a szorítás alatt és sápadt arczára könnycseppek görgötek.

De fogsága nem soká tartott.

Az őrség vezetője elé lépett Zrinyi János, e szavakkal:

- Széthasítom fejét, ha el nem bocsátja a fiut.

A jámbor polgártiszt rémülten bocsájtá el rabját: a polgárőrök már futni akartak, Korn apó harsány szava hangzott:

- Ah, magas uraság - mondá Zrinyi Jánosnak - tegye helyére azt a jó vasat, szelid polgárok ezek, s az ostrom hírére kötöttek kardot.

- Ha a fiunak nem lesz semmi baja.

- Semmi baja nem lesz, hiszen szolgálatomba szegődtek és nálam nem történik semmi baja. A polgárőrség tisztje keresztfiam: fia boldogult Schmerz Tóbiás barátomnak: Schmerz Ajax. Miért kereszteltetett Ajax névre, csak Tóbiás barátom tudná megmondani, mert életében soha sem mondta meg és Ajax fiam nem vérengző ember, bár tulajdonosa a Szakállas ágyugolyónak, mely igen előkelő fogadó.

Aztán a polgárőrséghez fordulva szónokolá:

- Polgártársak! A török hadsereg közeleg. Minden fegyverfogható emberre szükség van, s előttünk, két férfi hullája fekszik a porban. A tettesek eltávoztak és a katonai őrség azt fogja mondani: a polgárőrséggel tüzték össze, kiknek vitézsége messze földön híres. Ez babért hoz a polgárőrségre és rátok, kik elviszitek kapum elől.

Távolról hallatszott a katonai őrség dobogása, és a polgárőrség, Schmerz Ajax vezetőjükkel együtt elrohantak, mintha őket üznék.

A figyelő szakasz tagjai ámulva nézték Korn apót.

- Se baj, urak - mondá ez - a polgárőrség tagjai nem fognak tudni az itt történt esetekről semmit, még ha kínpadra vonnák is őket. Azokat földicsértem és megtalálták elég gyorsan az elvezető utat, önök is menjenek haza, a katonai őrséggel csak részek bajlódhatnak.

Korn apó a fogadó udvarába lépett, becsukta maga után a kaput. Bent folyt a bohózás s mindenki a szinpadra ügyelt, senki sem gondolt azzal, a mi kint történt. Korn apó pedig ott járkált közöttük, élénken figyelve mindenkire s fogait csikorgatva suttogá:

- A nádsipos gyerek künn maradt s ilyen nagy számár mint én, aligha van bibliás Lipót birodalmában; de nem mehetek ki, míg a vendégek nem oszlanak, oda künt baj van.

A három jó barát nyugodtan indult hazafelé, kardjukat hónuk alá fogva csevegtek.

- Barátaim - mondá Zrinyi János - Korn apó mindenfélét beszélt össze-vissza. Azt állítá: veszedelem fenyeget s kért, szökjem előre. Az öreg alighanem hízelt s jót nevettem rajta. Mi baj érhetne? Holnap indulunk a császárral, mi együtt leszünk s ha észreveszünk valami veszélyt, megfordítjuk lovaink fejét Magyarország felé. Azt hiszem, nem hagytok el? Hárman keresztül törünk ellenségeinken.

A három fiatal ember kezet fogott. E kézfogás volt a frigykötés. Azután szobáikba siettek, mely a császári testőrök szobái mellett volt.

Félóra múlva Kéri Gottfried rontott be hozzájuk e szavakkal:

- Miklós és Iszály! ő felsége a császár hivat benneteket, öltözzetek át és jelentkeztek nála.

A két hadnagy legkevésbé félt a császártól, kiről hitték, hogy igazságos és nem fogja őket keményen büntetni a két lovastiszt haláláért, ha már ezért hivatná őket. Néhány perc múlva díszruhájukba öltözve, siettek a császár elé.

Midőn eltávoztak, a testőrök kapitánya lépett be Zrinyi Jánoshoz.

- Éppen jó, hogy itt találom az urakat. Parancsom van tudatni, hogy indulni fognak Pumilló csapatjával még ez órában. Az udvar holnap reggel indul Bécsből s távol marad, míg az ostrom tart. Pumilló ezredes az udvari kíséret előcsapatát vezeti s önök ahhoz osztattak be.

Zrinyi János és Kéri Gottfried utra készen voltak és a testőrkapitány indulásra szólította fel őket.

- Társaink nem jönnek velünk? kérdé Zrinyi János.

- Valószínűleg a császár kíséretében utaznak, majd az uton találkoznak velük.

- Kapitány ur még itt marad?

- Itt maradok. Bevárom társaikat.

- Helyes! Mondja meg nekik, hogy köszöntöm.

A kapitánynak jó darab ideig kellett várnia, míg amazok megérkeztek s kíváncsian kérdezé:

- Nos, mi hirt hoznak a figyelő szakasz tagjai a császártól?

- Kapitány ur, a császár rendkívül kegyes hozzánk, felelé Miklós. Megbizott bennünket, hogy Bécs ostroma alatt a várost védő parancsnoksággal és a künnlevő hadak vezéreivel tartsuk fenn az összeköttetést.

- Ah, uraim, ne tréfáljanak, hiszen az egyértelmű száz halállal.

- S mi örülünk rajta, kedves kapitány. Már el is osztottuk magunkat. Én Sobiesky János lengyel király hadához indulok, onnan annyiszor jövök vissza, a hányszor szükséges leend. Iszály Lotharingi Károly herceghez megyen. Elvégezzük a ránk bízottakat emberül és az ostrom után ismét találkozunk önnel is, kedves kapitány.

- Ugy legyen urak. Ha megnősülök, falujukból hozom menyasszonyomnak a Boldogasszony képét: akkor ott születnek az igaz védszentek, Isten velünk.

- Hahó, kapitány ur! Hol vannak a társaink?

- Az előcsapattal indultak meg, jőjjenek az udvarra, még hallják a patkók csattogását.

A patkók csattogását valóban hallották. A két fiatal ember az udvaron maradt sokáig, füleiket a földhöz nyomva hallgatták a távolodó csattogást. Iszály egyszerre felugrott:

- Mintha lövést hallottam volna a patkók hangjának veszte után, Miklós.

- Lehet, valami vadász les vadra, a pagonyokban.

Nem gondolták, hogy a lövést megelőzőleg lefolyt egy rövid, szomorú játék.

A lovas csapat alig hogy elhagyta a várost, Pumilló ezredes „állj”-t vezényelt és gúnyosan tette kezét a Kéri mellett lovagló Zrinyi János kardjára.

- Zrinyi Péter fia: Zrinyi János, felsőbb parancs folytán foglyom, s parancsom van a tiroli Rottenburg börtönébe vinni.

Zrinyi János kardjához kapott s Kéri Gottfriedre nézett.

Kéri gúnyosan kaczagott szeme közé, mintha mulattatná ama jelenet, midőn Zrinyi János kardját elveszik.

- Ez pompásan sikerült, ezredes ur, mondá Pumillónak.

- Egy királylyal kevesebb van a birodalomban, gróf úr. Jó lenne, ha szétnézne a csapat körül, nem szeretném, ha valaki korábban vinné meg a hírt nálam.

Kéri a bokrok közé ugratott s egy guggoló alakot vett észre, ki egy bokor mellől nézte a lefolyt eseményt.

A nádsípos fiu volt.

Meg akarta köszönni Zrinyi János jóságát, hogy kimentette a polgári őrség kezéből, azért futott utána.

Kéri fölemelte pisztolyát és lőtt.

A fiu hanyatt bukott a lövés után, kiömlő piros vérét a száraz homok szívta föl.

Ott porladt. Az erdőkből fölkanyarodó hollósereg siettette enyészetét.

Zrinyi János pedig nehéz börtönben sínylett ezután, hozzá nem jutottak a természet vad madarai.

VIII. Férfikorban.

Forditsunk az idő lapjain s odább leszünk tizenöt esztendővel.

Bécs ostrománál kezdődött az élet-halálküzdelem a hatalmas hódító nép és ősi fészket védő régi nemzetek között.

Két eszme választotta el ezeket egymástól, de elválasztotta, mint a tüzet a víztől.

Egyik eszme Mohamed tanában, másik eszme Jézus hitében élt, mindegyiknél tisztán, mindegyik a maga hit-hőseitől várva üdvét.

A keleti félhold hódítani akart, a Jézushivők védték magukat és ezek győztek.

A Habsburg-háznak sohasem voltak fényesebb napjai a tizenöt évnél, Magyarország földje volt a csaták nyílt piacza már kétszáz éven keresztül s ennek dicsőségét is ő aratta.

Bár a csatatér ellene kiált minden hitnek, melyben emberszeretet van, a lelki eszmék útjain haladó reménység szövevénye mégis ott szerzi jövő hite zománczát s olyan kétszáz év, egy kisebb nemzet történetében, mint a mily kétszáz évet akkor élt a nemzet, ha van nagy kor s annak a szenvedésekben dicsőülése: úgy a dicsőülésen a magyarság dicsősége ragyog.

S benne van az örök erő, mely intve bátorítja, példázza e nemzet fiait az állhatatosságra, a mit megkíván tőlük minden kor, mely az időnek világutján rohan tovább, tovább.

A figyelő szakasz tagjait élve találjuk, szobájuk ugyanaz, a melyik akkor volt, midőn az udvarhoz kerültek, és Lipót késett tervének keresztülvitelével, számuk e miatt nem szaporodott.

Ez ok várakozó helyzetüket kiváltságos színüvé tette a testőrök előtt, s nem egyszer voltak a guny és irigység tárgyai.

Hanem erről nem tudtak semmit, azt sem tudták, hogy lakásukat „Medve-odu”-nak nevezték el.

A Medve-oduban kiterített térképet vizsgálva találjuk Beregi Miklós és Dragan Iszály őrnagyot.

Ide emelkedtek az elmúlt tizenöt év alatt rangban, s ha táborozásokban résztvettek, ott a katonai fizetést, itthon testőrszázados fizetést huztak. Hanem az egykor oly szép, selymes ifju arcok ijesztően megváltoztak.

Iszály magas alakján ma is pompásan festett az egyenruha.

Szögletes, közép magas homloka; fekete ábrándos tűzü szeme; horgas román orra; gúnyos, élczelődésre minden pillanatban kész ajkai egyikévé tették ama szép embereknek, kik veszedelmesek a férjekre, a kiknek szép feleségek van.

Beregi Miklós csaknem egész fejjel volt alacsonyabb társánál, mindazáltal nagyobb nak látszott a közép magas embereknel.

Szépen domborult redőtlen homloka alatt mélyen benn ülő barna szemei, előretörő magas sashoz, inkább széles arc csontjai a merész emberre vallottak, és vastag, a szem végétől erősen felhajló sűrű szemöldöke csak növelte merész sége látszatát, mit a rövid, barna bajusz szal árnyékol, kedves metszésű száj szelidített.

Hatalmas vállai, előre domborodott széles melle szinte súlyosnak látszottak; pedig birt patkány fürgeségével, fürkésző szilajsággal, támadó hévvel, czövek-állhatatossággal.

Az akkori idők osztrák katonai szokása ellenére, szakált egyik sem viselt.

És a két férfi arcza annyira tele volt sebhelyekkel, hogy a forradások egymást keresztező vonalai az előttük fekvő térképnek pókháló-forma vonalszáilaihoz hasonlítottak.

A sebhelyek az arczon nem voltak mélyek, de a fejtetőn alig takarta sűrű hajuk a mély vágások barázdáit.

Bécs ostromának nyomai voltak azok, hol hihetetlen bátorsággal kilencszer tették meg az utat a szabadító hadseregből Bécs parancsnokához, az ostromló hadseregen keresztül.

Ez utak a mennyire hasznosak voltak a Bécset védő seregekre, annyira kiélesedett látszata, hogy e két fiatal katonát vesztőkbe üzik. Bátyjuk első kiküldetésük idejében észrevette, de okát nem találta meg.

Mit ezenkívül a csatatéreken végbevíttek, csak tetőzése volt hősiességeknek, s Lipót egy ízben azt mondá róluk: „Ennek a két embernek arczára van írva a lefolyt csaták történelme.”

A térkép, melynek nézésébe annyira el voltak merülve, Közép-Európát ábrázolta s úgy látszott: nem éppen hadi célok végett vizsgálják, legalább Iszály szavaiból nem az tűnt ki, midőn mondá:

- Nem hiszem, hogy a császár megkegyelmezne, Miklós. Csodálom, hogy szabadok vagyunk.
 - És ha ő elrendeli elfogatásomat?
 - Akkor nem hagylak elfogni.
 - De miért rántanád magad is veszedelembe?
 - Ördögöt, veszedelembe! Csak nézd te a térképet, Iszály. Keresd ki a helyet, hol szívesen látnak két tanult katonát. Legrosszabb esetben oda megyünk, mégsem hagylak elfogni mint valami egeret. Az én szobám nem csapda.
 - Dühösek rám a miniszterek.
 - Oh, ezek az urak, kedves barátom jól értenek az utasításokhoz, a parancsok kiadásához, de elfelejtik, hogy a magunkféle emberek kardhegygyel adják a bókot s nem tehetünk róla, ha nem engedjük leszúrni magunkat.
 - De az ő kezökben van a hatalom, s mi, a katonák, csak a birodalom kalapácsai vagyunk.
 - Azt hiszem, a miniszter urak meg lehetnek elégedve a mi kalapálásunkkal; ha nincsenek, odább megyünk.
 - Ej, Miklós aligha eresztenek bennünket.
- Miklós jó izüt kaczagott Iszály utóbbi mondásán, s ebben a kaczagásban benne volt megvetése ellenségeinek.
- Ki fogja bejelenteni bünödet a császárnak? - kérdé.
 - S... tábornok.
 - S... tábornok igazságos ember, híven adja elő az eseményt.
 - Éppen az a baj.
 - Ha neked minden baj, édes Iszályom, nézzük tovább a térképet.
- Az Iszály ujjai között tartott tű a Franciaországot jelző területen állott meg.
- Megvan! - szólott halkan. - Átmegyek a francia királyhoz.

- Oda nem megy!
 - Miért ne mehetnék oda?
 - Lipót ellen nem huzunk kardot; a francia király pedig ellensége.
 - Akkor várjuk be, a mi történik.
 - És addig tölts a pohárba bort, Iszály! Pohárcsengéssel harangozzuk el pályafutásunkat.
- A két bajtárs ivott, alig vették észre midőn S... tábornok lépett be hozzájuk.
- Ah! kedves S..., ugy-e elfogatásunkat hozza hírül? - kérde Iszály a tábornoktól.
 - Még nem, őrnagy ur. A császár minisztereit fogadta előbb, és csak azután rendelt maga elé.
 - A miniszterek akkorra kikészítik a császár haragját ellenem.
 - Megkísértem majd eloszlatni, a miniszterek nem értenek a katonák dolgához. Ha visszajövök a császártól, itt találom önöket?
 - Várjuk, kedves tábornok ur.

A tábornok a császárhoz sietett, hová azonnal bebocsájtották.

A császár elfogadótermében a falfestés, szönyegékités, a butor, mind a rokokó-styl szeszélyesen kanyargó díszítésével volt ékitve, magának Lipótnak az alakjában is alig volt egyenes-ség, s bátran nevezhették testőrei: rokokó-császárnak.

Keskeny homlokát sűrű ráncz borította s egész lényéből hiányzott az ellenálló tetterő, csak tág, világoskék szemeiben ült a jószág pislogó ere.

Testőrein és a figyelő-szakasz tagjain kívül alig ösmert hadseregéből személyesen valakit. Ez utóbbiak hűségére, bátorságára szeretett hivatkozni. Azok a korszakalkotó hadjáratok, melyek uralkodása alatt oly szerencsével folytak, hidegen hagyták: hagyta intézkedni, jutalmazni, büntetni kormánytanácsát, mely félt Lipót környezetétől, az éles szemü papok hatalmától, kiknek akaratát sokszor irányadónak vették intézkedéseiknél.

Ritka eset volt az, hogy a császárnak tudtára adják, mit e két hatalom közül az egyik vagy másik hatalomnak nem tetsző személy ellen keresztül akartak vinni s jelen esetben azért kellett a császár ítéletét kikérni, mert a vádlott ott lakott, hol a császár és erőszakkal elfogni botrányt okozhatott volna.

Lipót szomoruan mondá S... tábornoknak:

- Pumilló Julián meghalt.

A tábornok, ki ős osztrák volt és éppen nem szerette az olasz bevándoroltakat, még szomorubb hangon válaszolt:

- Megtért őseihez, felség, kik között kilencz plebános és püspök vala. Azt hiszem, e rokonok rendbehozzák lelke üdvét.

Lipót leült egy karosszékbe, a válasz kizökkentette utjából hideg célját.

- Mit gondol tábornok? - Hasznára van az emberek lelki üdvének, ha rokonai között papok vannak?

A tábornok nagyot csuklott a kérdésre, nem volt bátorsága előadni véleményét, s némi habozás után, katonás hűséggel felelt:

- A mint felséged parancsolja.

Lipót elmosolyodott a furcsa válaszon; fáradt szempillái gyorsabban rezegtek a szemtekéken, mit a vidámabb érzelmek közeledésének vett a jó tábornok, ki egyformán ösmerte a rideg katonai szokásokat, és Lipót hideg természetét.

- Volt az utcában, hol Pumilló Julián elesett?
- Voltam, felség.
- Megvizsgálta a környéket?
- Pontosan, mindenfelül.
- Kikérdezett mindenkit, ki jelen volt?
- Mindenkit és mindent tudok, mi ez eseményt előidézte.
- Beszélje el nekem az esetet úgy, mintha valamelyik bajtársának beszélne el.
- De, felség!
- Akarom tudni a valót, és igaz szót akarok hallani.
- Felség! én parancsot venni jöttem, s előadásom nem valami folyékony: a csapat vezénylese között nem tanultam meg a jó előadást.
- De a való elmondását nem felejtette el vezénylet közben?
- Nem, felség. És katonai szavamra, mindent igazán fogok elmondani.
- Miként kezdődött?
- A Retek-utczában van a Zöldfa-fogadó.
- Tudom. Magam is voltam ezelőtt farsangon, talárban álarczoskodtunk a polgárok között.
- A fogadó tulajdonosát mindenki „Korn apó”-nak hívja.
- Emlékszem rá, az nem viselt álarczát akkor sem.
- Hűséges alattvalója felségednek, kihez magasabb rangúak is ellátogatnak.
- Talán én is azért látogattam meg.
- Tegnap este igen sokan voltak nála a katonatisztek közül.
- Ön is ott volt, a mint tudom.
- Ott voltam. A fogadás kitűnő tokajhegyaljai borokat szerzett be s miután a Hegyalján már évek óta nem volt szüret, mindnyájan a borkirály tiszteletére siettünk.
- Ez katonadolog.
- Pumilló Julián tábornok, ki a francia nagykövetség tagja, régi barátjaival szintén megjelent.
- A borkirály tiszteletére.
- Igen, annak tiszteletére; mert becsületesemre mondom, felség, a tábornok sokat ivott.
- Dragan Iszály őrnagy kivel volt ott?
- Egyedül jött s megszokott asztalánál foglalt helyet, hol akkor már többen ültek ösmerősei közül.
- Neki megszokott asztala van ott?
- Régi ösmerőse Korn apónak.
- A figyelő-szakasz másik két tagja nem volt jelen?

- Nem volt. Mint mondtam: régi ösmerőse Korn apónak és a legjobb borokból szolgált részére.
 - Honnan ered az ösmeretség?
 - Ezelőtt tizenöt évvel szóbeli szerződésre lépett Korn apó Beregi Miklós és Dragan Iszály hadnagyokkal, hogy leányait megvédik a csábitók ellen és ő két árva fiut ezért magához vesz. A hadnagy urak, bár abban az évben kapták sebeiket, becsülettel megtartották szavukat s nem egy tolakodónak verték be a fejét.
 - Így ők két gazdát szolgáltak; császárt és fogadóst.
 - De csak az egyik szolgálatban szerezték a sebeiket, felség.
 - És a leányait még mindig őrizteti Korn?
 - Nem.
 - Mi történt velök?
 - Az egyik férjhez ment Schmerz Ajaxhoz, ki gazdag bécsi polgár.
 - A másik?
 - Az meghalt, most már angyalok őrzik.
 - Mint Pumilló Juliánt.
 - Azt nem tudom: mert Julián tábornok káromkodva köpte ki lelkét.
- Lipót keresztet vetett magára és intett a tábornoknak, folytassa beszédjét.
- Julián tábornoknak, felség, izlett a magyar aszu-bor és a magas politikáról beszélgetett, midőn egyszer felcsattanva kiáltá: - Nem értem, minek rozsdásítja magát testvérem Erdélyben. A császár a föltétlen birtoklás helyett Erdélynek jogokat biztosít, holott egyedüli biztos kormányzási módszer a vér és vas. Legyőzött ellenek nem elég a nyakára tenni lábunkat: a torkát kell elmeszteni.
 - Ön haragszik a magyarokra, tábornok! - mondá a mellette ülő tiszt. - Haragszom és kaczagom őket. Ott van a kurucz- király, Tököli Imre példája, ki más küszöbe előtt tengeti életét.
 - Ezt állította róla? - kérdé élénken Lipót.
 - Igen, sőt többet és végre azt mondá, csodálkozik azon, hogy felséged megtűr előszobájában olyan két magyarországi tisztet, kinek bátyja képmutató.
 - Kiket értett a tiszték alatt?
 - Dragan Iszály és Beregi Miklós őrnagyokat, kik felségednek hű szolgálói voltak mindenkoron. Dragan őrnagy ezt elérte. És Julián tábornokhoz átszólva, kérdé:
 - Talán engem értett az egyik magyarországi tiszt alatt?
- Julián tábornok dühösen felelt:
- Ha ön az, akkor önt értettem.
- És ekkor a következő párbeszéd folyt le közöttük:
- Erre nem szolgáltam ez ideig.
 - Az nekem mindegy.
 - E szerint ön minden igaz ok nélkül sérteget?

Pumilló gúnyosan kérde:

- Talán a szavaktól is félnek a magyarok?
- Ha a szó, hazug.
- Én nem hazudtam.
- Akkor ön gyáva is, ha visszaszívja állításait.
- E szaváért ön nem fogja látni többé a reggelt, tiszt ur.
- Azaz, hogy ön nem fog visszatérni a szép francia hölgyekhez, tábornok.
- Lássuk.
- Menjünk.

S... tábornok szünetet tartott s Lipót kíváncsian sietteté előadásában.

- Eltávoztak a korcsmából?
- Igen. A korcsma előtt szurta át Julián tábornokot Dragan Iszály őrnagy.
- Volt kíséretökben valaki?
- Mindegyik részről három tiszt.
- Azoktól tudta meg a szomorú hírt?
- Nem, a korcsmáros is végig nézte a párviadalt s tőle kérdeztem: mi történt?
- S mit felelt?
- Azt mondá: A patkány erősebb az egérnél, a sas a csókánál, az erősebb mindig legyőzi a gyávábbat.
- Ebből a feleletből tudta meg, ki győzött?
- Ebből, mert Korn apó, ha valami különös esetről van szó, bölcselkedik és képletekben beszél; továbbá elvitte az asztalról Julián tábornok borát e szavakkal: Szegény bor, nem egyesül az elfogyott cseppekkel, melynek árával Pumilló tábornok örökre adós maradt.
- Ön mit tett volna Dragan Iszály helyében?
- Nem tudom.
- De elismeri, hogy nagy bűn Julián tábornok megölése?
- Elismerem.
- Elitélné Dragan őrnagyot?
- El.
- Nem tudná védeni?
- Nem értek ahhoz, felség. Egyszerű, nyers katonák azok mindaketten, s Dragan Iszálynak nem bátyja volt, kit Julián tábornok képmutatónak nevezett; de barátjának, fegyvertársának a bátyja. Ez önzetlen barátságban látom azt a tisztaságot, mely enyhíti Dragan Iszály tettét és nem érdemel súlyos büntetést.

Lipót fanyarul mosolygott fakó ajkaival, tört fényű szemében tűz gyulladt ki. Felállott üléséből s haraggal mondá:

- Én nem ítélem el! Ön nem tudja megítélni, mit érez az, kinek nemzetét sértik. Az egyén türhet, a honfi nem! Számtalan sebei mutatják, mily hű katona; nemes fölgerjedése, milyen hazafi: merész kötelességében, bátor érzelmeiben.

- De, felség, ugy tudom, hogy Dragan őrnagy egy másik népcsaládhoz tartozik, nem a magyarhoz.

- Más népcsaládhoz; de a magyar nemzethez. Magyar földön született, ott éltek ősei századok óta és magyarnak tekintendők. Julián tábornok sértőleg nyilatkozott a magyarokról s Dragan őrnagyot ez menti.

- Felség, nagylelkü...

- Csak az érzelmeket méltányolom, és akaratommal többé nem történik büntetés, melyek képzelt bűnökön alapulnak. Tekintem két férfit viadalát, a szerencsés győzött nem tiprom el. Minisztereimnek mondja meg tábornok: Ha olyan fontos az az állás, mit Julián tábornok a francia nagykövetségnél betöltött, helyébe Dragan Iszály őrnagyot nevezem, s Pumilló Teobaldot, testvére halála fölött érzett fájdalma enyhítéseül, gróffá.

- Megvihetem a hirt Dragan őrnagynak, felség?

- Vigye meg, s holnap induljon Julián tábornok helyére.

S... tábornok kipirult arczczal beszélte el a császár ítéletét a két jó barátnak s Iszály, Miklós nyakába borulva mondá:

- Bármennyire legyenek tőled, soha sem szünöm ápolni barátságunkat.

Azon napon Beregi Miklóst a császár magához hivatta és titkos megbizással küldte el a dél-magyarországi hadsereghez.

A két barát utja itt elvált egymástól. A testvéri szeretet, mely őket egybe füzte, kettőjük barátságából táplálkozott. Az együtt működés a kettős érzést összeolvasztotta, s közös érzelmeik olyanok voltak, mint két hurja a hegedűnek, melynek a hangja egymásba ömlik.

A hosszabb elválás idegenségét nem ösmerték. Egységök, bizonyos fásultságot osztott el gondolataikban; a barátság próbakövét pedig az egymástól való messzeség edzi, és a jövő mutatja meg, megtalálják-e az emlékezetben a próbakő edző szikráit, együtt kezdődő sorsuk láncszemeinek folytatását?

Rekkenő augusztusi nap volt. Beregi Miklós néhány futárral, a titkos megbizás teljesítése végett haladt a Duna mentén. A zöld gyepen, mit a Dunának tavaszi kiöntése gyengén öntözött, vágatva suhantak át. Sokszor, a sötét éjszakák barnálló ködében csak a folyó fodros hullámai csillámlottak, a holdat, a csillagokat fekete fátyol takarta, s néhol, a szél pihenésében: a víznek ezüstös lapja tükrözé.

Beregi Miklós az uton, mindig Iszályról gondolkozott, fájt neki a magánosság.

A Telecskai dombok agyagos völgyein sokszor úgy tünt föl a kis csapat, mint valami szálló madár, mely akadályra nem találva hullámos enyelgéssel szeli utjait.

Itt találta hadserege közepén, Lipót jeles hadvezérét, Savójai Jenő herczeget s közlé vele a császár üzenetét.

A herczeget meglepte a parancs, hosszan elgondolkozott.

- Mindennap ellenkező utasítást kapok a hadügyminisztériumtól, - szólott végre Miklóshoz.

- Azt hiszem, fenség, ez a parancs nem változik: mert utasításom van az eredmény hírét bárkinél előbb megvinni, s kérem a legnehezebb küldetésekkel lásson el, annak kivitelében.

A herczeg az asztalán kiterített térképhez lépett, a két férfi sokáig beszélt az éj csendjében a teendőkről.

A herczeg táborának helyzete nem a legjobb volt, a török szultán, II. Musztafa személyesen vezette az Aldunához nagyszámu seregét, sem céljait, sem utjának irányát nem sejtette a herczeg, és így, az ütközés parancsa, mit Beregi Miklós hozott a császártól, nem kis zavarba hozta.

- Ki fogja nekem az ellenség célját földeríteni? - kérdé töprenkedve Beregi Miklóstól.

- Magam, néhány bátor katonával.

A kora reggel már újra utban találta, és a herczeg parancsot adott serege összevonására.

Hét nap mulva tért vissza a kis csapat. Beregi Miklós elhozta az ellenség vezérének terveit és előkelő foglyokat, kik állításait megerősítették.

Ugyan ekkor érkezett meg Kéri Gottfried is, ki a hadügyminiszterium egyik utasítását hozta el.

Ebben pedig az foglaltatott: a herczeg kerüljön minden összeütközést az ellenféllel.

Beregi Miklós soha sem vette komolyan Kérit. Túrte rossz indulatát, ösmerte szolgálai természetét, de az ő irányában nyíltan, semmi cselszövést nem kísérelt meg.

Az alattomos ellenségről nem birt kellő tapasztalattal, sötétben látott mint a hiuz; de az emberi jellem alakoskodásába emberösmerete nem látott be.

Az udvaronczból nem ragadt rá a képmutatás. Szolgát látott az alázatosban s többre becsülte a tetteket, a hűséget.

De az egyedüliség - elszakadva Iszálytól, ki birt a kigyó fürgeségével a kutatásban - gondolkodóvá tette s Kéri megjelenése kellemetlen hatással volt rá.

A herczeg fiatal korában XIV. Lajos udvarában élt s papnak nevelték. XIV. Lajos udvara a szerelem tanyája volt: hol nem hittek a papoknak, nem hittek a férfiaknak, de szeretni divat volt. A herczeg levetette a papi ruhát, nem ostromolta a szerelem-áhitókat; azonban hitt csillagában, merész szíve nehezebb dolgok felé vonzotta.

A Tiszához vezette seregét és támadott, támadásának eredménye volt a dicső, zentai diadal.

Beregi Miklós ott volt a csata hevében, hova csak utána rohantak a harczolók. A csata még folyt, a győzelem azonban ki volt víva és Savójai Jenő megölelte.

- Kettőnké a borostyán - szólott hozzá. - Az enyimet a hir szárnyára veszi, az ön tollait nem veszik észre. A vándor, a sik közepén látja a tornyot, a nyüzsgő népet, mely a tornyot emelte, nem. Az ön szerepe e csatában rugója volt a győzelemnek.

- Örülök, hogy szolgálhattam, fenség.

- És én kérem, szolgáljon máskor is. Helyzete az udvarnál, érthetetlen. A császárnak titkos vágyait vinni tovább s igaz hirt vinni azokról, miről mindenki hazudik előtte, veszedelmes játék, az ember csak ellenségeket szerez magának vele. Őrnagy ur, csak önről nem merik mondani: hogy szoknyahős; a császár előszobájában lebzselőkről, azt mondják. Én meghívom: jöjjön velem. Sok szép dolgokat viszünk keresztül.

- Fenség, köszönöm hívását; de a császárt nem hagyom.

- Ha nem hagyja, ne felejtse el, hogy hívtam, mindenkor szívesen látom. Most pedig vágasson a császárhoz, mondja el dicsőségünket, mondja el, hogy terhelve lesz a kincstár a gazdag zsákmánytól, fényben fürödhetik a korona diadalunktól.

- Mindezeket elmondom.

- Siessen is. A futárok nem soká indulnak jelentésemmel, s előzze meg őket, nekem is vannak ellenségeim. Aztán jöjjön vissza a császár válaszával, megtalál ott, a hol leszek. Hozza el boldogságomat, ha császáromnak örömet szereztem.

Beregi Miklós elvágatott. Szolgája alig birta annyira hajtani lovát, hogy ne téveszsze szeme elől.

A zentai hős a Tisza szigetéről nézte át a csatát, s csendesen mormogá:

- Minden eset esélyeken alapszik.

- Mi az? - kérdék tőle kísérői.

- Semmi. Egy vágató lovat látok. Ha az nem jött volna hozzám, ezek most nem volnának olyan csendes emberek...

Beregi Miklós meghozta a császár köszönetét, s a mi azután történik, azt már nyíltan mondják följobbvalóitól a zentai győzőnek.

Mert a vezéreknek is van följobbvalójuk, azt jól tudta Beregi Miklós, ki háromnapi mulatás után a tiszántuli részeken haladva, császárjának igaz hirt akart vinni Magyarországnak a Tisza folyótól szegélyezett virágos völgyéről.

IX. Magyarország szíve.

A császár utasítása annyiból állott: lovagoljon föl Beregi Miklós a Tisza derekáig, nézze át a tájat, melyen keresztül vonul az utolsó török sereg Magyarországból, mert annak végleges kiűzését elhatározta.

Megbízását könnyen teljesíthetné; a szem messze látott a rónán, az itt lakó emberek érzelmeit kiösmérhette, nyílt volt itt mindenki, mint a szétpattant kagyló; egyenes, mint a sík.

A Nagy-Kunság határához érve, önkénytelenül rántotta fel a füvet harapdáló lova száját, a kép, mely eléje tárult, meglepte.

A nyár perzselő heve ekkorra elmúlt, olyan őszi éledése volt a tájnak, mely gazdag, mint a tavasz: de míg az jeget oszlat, ezt a jég töri le. A tavaszt, ha kiszikkasztja a nyár; a másik, még rövid élettel kivirul télelőre s neve magyarázza meg magát: az ősz.

Tiszta sík ez, mit apróbb folyók szeszélyes kanyargásai barázdálnak. A kövér fekete földnek virágtól tarka zöld gyepén, messze hangzik a méla kolompszó.

Az itt lakó nép pásztoréletet él. A faluk sűrűn vannak s templomaiknak tornyát mocsártengek színén, őszi verőfényen is játszva ringatja a pusztai fény csalóka árnyéka.

A határok közösek; a szántást, vetést, aratást végezni haza járnak határaikból az emberek, s ezeket elvégezve, künt laknak a pusztákon, hegyes, süvegalaku nádkunyhókban. Télben, a kiszáradt erek aljában legeltetnek, míg a legelőt vastag hó nem takarja, egyedüli meleg ruhájuk a juhbőr kacagány, mely első lábaival van nyakukba kötve; égető nyári napokon egyedüli árnyékolója, kalapjának széles karimája.

A füvek tövéénél találnak különös idomu hegyes kövecskéket, a mit kova helyett tüzzvetésre használnak a gyékény pelyhéből készült taplóhoz. E kövecskék, melyekből tüzzsikrát vet a pásztor aczélya: régi nyílhegyek s ki tudja biztosan, melyik nemzet ezreinek volt véres csatája e síkon? Hiszen a föld örök oszlop, csak vendégei, az emberek változnak óriás kérégen.

Karámok, cserények, eszteringák, gulyák, ménesek, nyájak népesítik a pusztákat. A nép künt és a falukban olyan magyar, mely alig tudja, hogy mások is vannak a világon rajtuk kívül. A kit idegennek ismer, mint ellenségét ismeri.

E kánaáni bőségű föld szemlélésében merült el s bámult maga elé, mintha földi paradicsomot látna.

Előtte hatalmas laponyag, gyengén magasodó dombjaival. Sehol országut. A fű mindenütt vastag szőnyeggel teríti, a csapások nyoma elsimul rajta. A keskeny dombokon, költöző darusereg rendezi csőrével hónalj-tollait, kitepi belőle a fölösleget, hogy messze útján könnyebben lengjen szárnya. Az őrdaru meglátja a lovast, megismeri, hogy nem az, ki vele a pusztákon él, s nagyot kurjant. Karcsu testét kinyújtja, szárnyait repülésre emeli. A másik perczben levegőben uszik a darusereg, kurjantásaikat veri a pusztá viszhangja.

A dombok tövében magas, kiszáradt vén nyárfa ágai merednek a fellegek alá. Száraz ágain szoros sorokban csicseregnek a füsti fecskék, villás farkuk remeg a zajos csevegésben, - ezek is költöznek; bucsuórájukat töltik a rónaság vázán.

A folyók berkeiből előtör a csalogány édes éneke, mintha leány ajka susogná reszketve a szerelem bűvös ébredését. A kökényfa árnyékában néhol még virít az őszi pipacs s a kökényfa sűrű levelei közül a pipacs piros csuprába bámul a zöldleveli béka: puszták, erdők időjősa.

Beregi Miklóst egy hangos: „jónapot kívánok!” köszöntés rezzenté föl.

A dombok alól fiatal, olajbőrű legény léptetett lovával halkán melléje.

- Ki vagy?

- Cselédje vagyok Sie Lőrincz uramnak - felelt a legény.

- Ki az? Hol lakik?

A legény balra mutatott s Beregi Miklós egy magas tanyát látott a távolban, körül kisebb épületekkel, a mi e tájon nagy ritkaság volt. Megkérde a legénytől:

- Hogy hívják e földet?

- Kun-lapos.

Beregi Miklós hosszan nézett az előtte levő legényre, ki soha sem látott urat és éppen nem érzett ki hangjából a meglepetés, sem a fegyverek, sem az utasok szép ruhája nem költöttek benne különösebb kíváncsiságot.

E vidék népe soha sem volt szolga, előtte az ember soha sem volt ur - csak ember.

Csaknem minden nemzetestben találunk szabados néptörzseket. E néptörzs nem tudta, mi a rendi uralom, nem szolgált a hazán kívül senkit, kiváltságos törvényekkel kormányozták őket, a milyen természetüknek megfelelt.

A legény egykedvű föllépését ez magyarázza meg. Szolgafaj nincs és nem volt, csak emberek voltak a szolgák. Az ember csak idomul szolgává, a ritkábban előforduló született szolgavér fönt és alant egyenlő, soha sem férfiu, soha sem hiv; tulajdonságai émelyítőek.

Beregi Miklósnak eszébe jutott ifjúsága, kedves meglepéssel szemlélte a legényt és fölelevenedtek emlékében az ondódi napok.

Talán a táj szépsége, talán lelkének hirtelen változása okozta, hogy ez emléknél édes anyja is eszébe jutott?

Mert ez ideig a szülőföld képe alig tűnt föl szemei előtt. Immár egy ifjúság röppent el mellőle és soha sem látogatta meg testvérjét, édes anyját. A helyzet változásával apránként mosódtak el lelkéből az emlékek s bátyja, ki nagy hatással volt rá mindig, az első évek multával soha sem említé előtte. Ő nagygyá akarta tenni öcscsét s az reményén fölül megállva a helyet, hová segítette, az udvarnál az egykori ifju katonát már „vasember”-nek nevezték.

A természet szépsége volt talán, mely lelkéből érzékenyebb megnyilatkozásokat tépett e helyen? Lehet, vagy inkább mindenkre száll egy pillanatban átható erő, mely változtat az élet szekerének irányán és az egyes sorsában, e pillanat az élet tengelye.

Azt mondá a legénynek:

- Fiu, elmegyek ahhoz a tanyához.

A fiúnak ez a kijelentés nem nagy örömet okozhatott. Ahhoz a fehér házhoz, kardos aranyos ruhájú lovag, idegen öltözetű csatlós nem szokott járni; az ismeretlenség ellen a köznép bizalmatlansággal vértézi magát.

A legény röviden válaszolt:

- Én a nádasba megyek.

Otthagytá őket s belovagolt a nádas sűrűjébe, melynek minden részét ugy ismeré, mint a réti szárcsa és kigyószerű hajlások között átlovagolt tulsó oldalára, hol földve lévén a náderdőtül, elvágtatott a fehér tanyához, megelőzve az oda szándékozókat.

Mikorra Beregi Miklós a tanyához érkezett, már ott várta Sie Lőrincz, egy széles vállu zömök alak.

Negyven-ötven éves ember lehetett.

Beregi Miklós leugrott lováról, kezét fogott az egyszerű emberrel.

- Eljöttem magához, Sie Lőrincz gazda s időzöm, míg a szolgálom eteti, itatja lovamat.

- Isten hozta kegyelmedet a házamhoz, lovag ur. Szívesen látjuk.

Sie Lőrincz a válasz után házába hívta vendégét.

- Elragadó szép ez a vidék, maradjunk künt.

- Nekünk, a kik lakjuk - legszebb, lovag ur.

A ház előtt, fehér macska játszott a farkával, forgott sebesen, még sem tudta elfogni.

Beregi Miklós leült a ház elébe, melynek udvarát a küszöbig borította a fodros porcsinfű s kardját leoldta oldaláról.

Az ülések, úgy bent a házban, mint künt: száraz lófejek; kiszáradt, évtizedeken egymásba fonódott zsombik-torzsák valának és e természetes zsámolylyal szolgáltak a vendégnek.

Sie Lőrincznek négy éves fia szaladgált hajlós nádszál paripán a ház körül, s midőn az idegen kardját meglátta a fűvön, abban hagyta paripázását, oda sompolygott a kardhoz és félénk örömmel simogatta. Majd egyet gondolt s elfutott, az árvatövis bugókon pillangót ütni süvegével, midőn egyet ütött, visszasompolygott a vendéghez és gyöngén megérinté kezét.

- Bácsi! Adja nekem a kardot, én magának adom e lepkét.

Az édes anyja, egy kerek arczu, erős, szép asszony, ijedten kiáltott rá a pitvarajtóból:

- Ne alkalmatlankodj, lurkó!

Beregi Miklós felugrott üléséből a hangra, köszönt és bemutatta magát az asszonynak, ki ijedten csapta össze két tenyerét.

- Istenem! vitéz ur. Mennyire össze van darabolva az orczája.

Beregi Miklós mosolygott a felkiáltásra, nem válaszolt az asszonynak, hanem a sirni akaró fiúnak oda adta kardját a kezébe, ki alig birta a sulyos kardot, mégis örült.

Aztán beszélgetett Sie Lőrinczczel mindenféle dologról, mely legkevésbé érdekelt katonákat. Beszéd közben végig nézett a tanya udvaránál kezdődő szőlőtökesorokon, melynek sárgás-piros színű levelei már hullottak, tőlük barnára süthette az őszi nap a venyigéjén függő, kövér bogyóju gerezdeket.

A szőlősorok között füzfaágból font méhköpükből rajzottak a méhek, a rétek virágai felé. Itatóra indult a fehér gulya, s bornyaik vidám bőgéssel ugrándozták körül anyjukat.

Tej, méz, bor hazája volt e néptörzs által lakott rónaterület; televénynyel borított fekete földjén, kalásztenger ontott magot, s a nagy költő maga így énekelt róla egykor:

Értünk Kunság mezején.

Ért kalászt lengettél...

Beregi Miklóst elbűvölte a táj szépsége, hol az ellenség pusztításának nyoma sem volt.

Indulni készült.

Sie Lőrincz marasztá vendégét, kitől ez ideig meg sem kérdé: kicsoda?

A szolga a lovakat vezette, midőn a szőlőskert mellől gyönyörű leány-sereg jött dalolva a tanya felé.

A leányok sarjuszénát gyűjtötték, hazatérőben voltak a munkából.

Egy leány jött elül, olyan tizennégy éves forma. Magas, nyulánk termete a korai fejlődés egyik legszebb sarját mutatá. Fehér arcbőre volt: fekete, kissé tágra nyílt szeme, mit hosszú pillák sötétítettek. A gyermek ártatlansága simult homlokára, s telt, piros ajkával, kedves ellenszínét mutatta fehér arcának.

A természet vadvirága volt; de olyan virág, mely kedvencze annak, ki ezrek közül egynek sokat nyújthat a szépségből.

Vállán a széna gereblye jelezte, hogy ő is dolgozott. A leányokkal együtt dalolt valami nótát, mi mindenütt terem, a hol rét, kanyargó folyó, zöld lombos cserjebokor, vadvirág és leánysereg van:

Ki a várak katonája
Dali, dali hajh!
Czifra mentét adnak rája,
Dali, dali hajh!
Aranyos hur a kötője,
Dali, dali hajh!
Ezüstös a fityegője,
Dali, dali hajh!
Itthon szegényebbül tellett:
Dali, dali hajh!
Toll volt a süvegje mellett,
Dali, dali hajh!
Sirathatja a mátkája,
Dali, dali hajh:
Szerelem-harmat szállt rája,
Az a régi baj.

- A leányom, Ágnes, lovag ur, - mondá Sie Lőrincz - ki bámulva nézte, mily szótlanná vált a vendége.

Annak a huga jutott eszébe, Ricza.

Sie Lőrincz oda vezeté leányát vendégéhez, s az kipirulva köszönt.

Beregi Miklós kezébe vette a leány kezét s köszönés helyett azt mondá neki:

- Mily szép! Mintha hugomat látnám szemének tükrében.

A leány erre a megszólításra oda szaladt az anyja háta mögé s mig anyja bátorította, a többi leányok nevettek félénkségén.

Sie Lőrincz maga is kaczagott.

- Tudja, lovag ur, az én leányom soha sem beszélt idegen emberrel és a Szent Iván tüze megjósolta neki: hogy idegen jön a házunkhoz.

A társalgás kedélyesebbé vált, Beregi Miklós nem sietett az indulással, újra elfoglalta ülését; a gazdasszony pedig készült a vendéglátó ebédhez.

Szegény asszony, azzal sem volt tisztában: ki jött tanyájukra és miféle fajtájú uri ember az.

Beregi Miklós mosolyogva kérdezte a gazdától:

- Mi az a Szent Iván tüze?

- Az egy tűz, mit Szent Iván napjának előestéjén a király-ágas kórójából raknak öreg asszonyok a folyó partján, s olyan leány gyújtja meg, kinek négy fővonal van a baltenyerében. Az ilyen leányról azt tartják, soha sem tudja menyasszonyi ágyát megvetni, akkorra meghal; de előbb egymást ölik érte az emberek.

- Van aztán ilyen tenyerű lány sok?

- Dehogyan van, nagyon is ritka.

- Ha nincs, ki gyújtja föl a tüzet?

- Akkor senki; hanem egyszerűen parazsat tesznek alája és maga gyújtja föl, a Szent Iván esti szél.

- Most is ez a szél gyújtotta?

- Nem. Az én lányom gyújtotta öt éves kora óta minden esztendőben, neki négy vonal van a baltenyerén.

- Elhiszik a babonát?

- Magam világot járt ember vagyok, lovag ur, s nem hiszem el; feleségemnek pedig azt kell hinnie, a mit én hiszek; a lányok, vén asszonyok elhiszik, hadd higgyék, senkinek sem ártanak vele.

- Mire való az a tűz?

- Az a jóstűz. A legények először kalapos konkurját járnak körülötte: tizenháromszor kerülnek meg a tüzet, kalapjukat a tűz fölött csóválják. Ha aztán a kalapon rengő darutoll meg nem pörkölődik, azt jelenti: hogy a felesége mindig hű marad hozzá, tartós lesz a szerelme: mert a szerelem tüze sem égeti el.

- S ha a tűz megégeti a darutollat?

- Akkor a legény előre tudja, hogy az ő felesége: csapodár, veszekedős, száznyelvű asszony lesz, ki bekormozza házas életét.

- A lányok is játszanak a tüzzel?

- Érdekli e haszontalanság a lovag urat?

- Nem hallottam soha hírét.

Sie Lőrincz egyet köszörült torkán.

- Pedig nem igen érdekelheti a nagy urakat, azok boldogabbak, mint a szegények.

- Én nem vagyok nagy ur, s nem árt a tudása.

- Dehogyan árt, lovag ur. Mikor a legények elvégezik a kalapos konkurját, és a leányok jól kinevetik, akkor ők állanak a tűz elé, másik oldalon állanak a leányok, hátuk mögött az asszonyok pletykázó csomója. - A legények Szent-Iván-almát raknak kalapjukba, borizü, koránérő alma ez; a leányok ekkor kezdik a Szent-Iván tűz ugrálását. Minden leány háromszor ugor át a lobogó tüzőn s látni a csillagok alatt: a hold borongó fátyolánál, a mint szép, ifjú leányok szöknek át komoly, vagy kaczagó orczával a tüzőn hófehér ruhában, kibontott hajerdővel, mely az ugrás alatt, mint valami felhőszárny hullámszik utána - bódítóan szép! és sok legény veszíti el esztét ilyenkor, mert a tündérek repüléséről álmodik utána. - A legények Szent-Iván almát dobálnak. Magasra hajítják és a leányok szökésekben jobb kézzel kapják el. Ha az első ugráson már egy almát elkap a leány, azt mondják: - Még ez évben férjhez megy. Ha másodikon: másik évben, ha harmadikon: harmadik évben. A mely leány alma nélkül

marad, az lesheti újra másik Szent-Iván estéjén az ugrásokat, akkor szerencsésebb lehet. - Az én leányom most ugrott először. Szép fehér ruhát varrt neki az anyja, maga fonta-szötte len-csalánból. Minden ugráson két almát kapott el, a milyen még nem történt soha.

- Erre mit mond a babona?

- Elfelejtkezett az ilyen szerencsés eredményről; hanem a vénasszonyok tovább magyarázzák, hogy az ilyen nagy szerencse azt jelenti: királyfi jön a leányért, aranyos csatlósok kísérik, öt fehér paripa huzza a hintót, ezüst liliomkoszorút hoznak, gyémánt szemkő csillog a bodrában, budai ötvös remekel a pártán, ruháját selyem-pókhálóból szövik, végre a királyfi beülteti az aranyos hintóba s elviszi messze földre, élnek boldogul, míg meg nem halnak.

- Maguk azt elhitték?

- Láta lovag ur a gereblyét a vállán?

- Láttam.

- Az a felelet a királyfivárásra, hiszen tenyeréről meg mást mond a babona.

- Igaz.

- Nos hát, lovag ur! üritsünk vedret vitéz személyére, s mondja meg: mi légyen kegyelmed?

A leány hatalmas két veder bort állított a beszélgetők elé.

- Tiszt vagyok Bécsben, a császárnál.

Rangját föl sem említette.

- Ott lakik nála?

- *Őtet* szolgálom.

Sie Lőrincz elkomorodott.

- Kezdek hinni a babonának, lovag ur.

- Mennyiben?

- Hát nálunk sem király, sem császár nem szokott megfordulni, sük itt a föld, szemeivel sokat látna. Egy király jött hozzánk hajdanában: László király. A kun leányok szeménél melegegett az, s megölték érte apáink. Olyan ember sem járt itt, a ki a császárnál lakik és *őtet* szolgálja. A babona királyfiról beszélt és császár lovagja jött, csak az a különbség, nem a lányoméért, nem én hozzám. Nevessünk rajta, lovag ur.

- Én egyszerü tiszt vagyok.

- Egyszerü alig. Ösmerem én az osztrák tiszteket. Minden évben járok Bécsben.

- Mit csinál ott?

- Tulkokat hajtunk. Van ott egy becsületes Korn nevü ur, ismerősöm; fogadója van, s ez szokta megvenni.

- Sok tulok van a környéken?

- Van és nincs. Veszedelmes állapotok vannak országunkban, az rabol, kit védelmünkre küldenek s védekeznünk kell ellenök, a hogy tudunk. Határainkon lovas őrök vannak felállítva a lakosokból, lovaik gyorsak mint a szél, egy fél nappal megelőzik az idegenek érkezését.

- Jöve telemet is tudták?

- Még tegnap, lovag ur; de az örök azt jelentették: becsületes magyar ábrázata van, és szívesen vártuk.

- Hátha katonaság jön?

- Ha azok jönnek, ismerjük a módját, mint bánjunk velök. A török parancsol és követel, tehát adunk neki a fölöslegből s megleégszik vele; ha osztrák zsoldosok jönnek, elhajtunk mindenféle jószágot a nagy Kunlaposba, melynek vége tul van az Ecsedi lápokon. Ezért tartunk tinókat. Az ökör nehézkes jószág, a tinó gulya gyors, mint a ménes és vágatunk vele. A falukban a vén asszonyok maradnak; lánynak, szemrevaló asszony cselédnek színét sem látják: mert zsarolók, pusztítók és fajtalanok. - A vén asszonyok aztán elmondják nekik: hogy oda vagyunk Egerbe, dézsmát vittünk a káptalannak. Azok aztán, a mit találnak, mindent felprédálnak, a vénasszonyokat korbácsolják. Mikor eltávoznak s mi visszakerülünk, templomainkban az első helyre ültetjük az öreg asszonyokat, s kezet csókolunk nekik alázattal, mert ők a mi házunk becsületének hősei.

- Miért nem jelentik fel a zsaroló csapatokat?

- Minek jelentsük fel, lovag ur? Van nekem egy bölcs tanácsadóm, az a Korn ur. Mikor ősszel cserevásárra megyünk a Mátraaljára, hol a hegyi lakók nehéz, elhízott ökreit cseréljük ki fürge, szilaj tinókkal, magam hajtatom azokat Bécsbe száz és száz veszedelem között, ezerféle fufanggal. Az a jó ur mindig azt mondja, ha panaszkodom: „Hallgass és tégy, barátom. A fejős tehén jámbor állat módjára tejet szolgáltat gazdájának. A pór, fejős tehén s ha rug: taglóval ütik agyon. Ne panaszkodj, de élj eszeddel, fuss, ha üznek, szökj előlök, ha észrevesznek, csak ott verekedj, a hol senki nem látja; ellenségeidből pedig egy se távozzon élve.

- Korn apó okos ember.

- Ismeri lovag úr?

- Járok hozzá, mikor otthon vagyok.

- Nagyon jól teszi. Ármányos ember az a jóban. Megtörtént rajtam. A nagyszombati őrség észrevette a völgyek cserjéi közt bukdácsoló gulyámat s midőn a veszedelem miatt vissza akartunk usztatni a Vágon, rajtunk ütött. Elvették marháinkat, csak a megtépett szürrel állíthattunk fel Bécsbe Korn urhoz, ki nagy lármát ütött végettünk. Bejelentette a községtanácsnál, hogy az elrabolt gulya az övé volt, az egri és gyöngyösi vásárokon vette és ha három nap alatt a katonai kincstár nem téríti vissza kárát, elmondja az esetet nyilvános helyen: a fogadósok czéhgyűlésén; fölmege a császárhoz egy bibliával, a császár alaposan ismeri a bibliát, testőrsége van a papokból s megkérdi tőle: van-e abban olyan hittétel, a mely jogot adna az osztrák zsoldosnak, hogy egy bécsi fogadós tulkait elvihetik kártérítés nélkül? A tanács ismerte Korn ur szivósságát, még aznap bejelentette a katonai kincstárnak, az pedig meggondolta a dolgot és fizetett bőven: másfél árt egy jószágért.

- Derék dolog volt Korn apótól, ha fölmegegek, megköszönöm.

- Jól teszi, lovag ur; népünknek tesz ezzel szolgálatot. A nagy magyar Alföldön ez a nép még erős, mert módos és egyszerű. Ha az elpusztítottak sorsára jut, száz évet veszít vele a nemzet növéséből.

Mindketten elhallgattak.

Az őszi nap melegen sütött a tanya elébe. A nagy csendességbe néha-néha a tanya előtt játszó kezesbárány csengőjének hangja csillingelt.

A házbeliék nem tudták tovább füzni a szót, nem tudták, mit csináljanak vendégükkel, kinek megjelenése maga az erjedő bizalom, összedarabolt arczáról lesugárzik a férfi hódító nagy-

sága, ajkai körül pereg a szives baráti szó. Egy embert láttak maguk előtt, ki külső megjelenésében olyan volt, mint a hómezőn föllobbanó parázs, mihez örömtől repdeső szívvél huzódik fagyát üzni, a fázó vándor; egy oszlopot, mely védne szélről, vihar erejétől; egy gátat, melynek árnyékába huzódva egy paizs óvná az üldözöttet; egy vezért, ki lángot volna képes osztani szellemével s riadó kürtök rivalgását vélné hallani az elnyomott, szabadságát sirató nemzet.

A képzeletnek szivárvány színein futó játszi remény oda volt szárnyalva minden magyar ház küszöbéhez. Szállott a vágy, de röptének útját nem találta; az örtüzek még nem gyulladtak ki, hivatató fényük még nem világított! S e néptörzs, mely bölcsőjében szivta magába anyjának emlőjéből a szabadság tejét, értette a rabság durva sötéttségét, érezte édes bájálmaikat; földje, fája, hazája szabadságának bus temetője fölött soha nem szűnő reményeiben, hogy ujra kél.

Mert a mit Sie Lőrincz beszélt vendégének, csak burkolása volt szíve panaszának. Sie Lőrincz nem magáról szokott beszélni vendégei előtt, nem a Szent Iván tüzről, hanem hazájáról, annak rabságáról.

Ő végzett magával, magát védni szerencsés vala. A magyar pór azonban jobban szerette hazáját boldogságánál, gyermekei halálát nem könyezte meg; de hazája állapotán sírt, a mezőn, az erdőben, a templomban, a havasok csucsán, a völgyek mélyében.

És minden érheti, csak az nem soha, hogy hazája nagy jövőjébe vetett hite gyengüljön.

Sie Lőrincznek nyája, gulyája legelt esthajnalon. Evett friss füvet jámborul, szomszárát oltotta a fűre szálló harmat, de ő nézte a csillagok járását a többi pórral együtt s várták, mikor jön fel az ő csillaguk.

Minden idegen fegyveresben ellenséget látott, és most nem tudta megmagyarázni, mit érez Beregi Miklós mellett.

Vannak emberek, kiket idegen eb sem ugat meg. Az ember egy ösmerősét véli benne, s ösztönszerűleg vonul megjelenésének hatása alá.

Sie Lőrincz kétkedő lelke, míg vendégével társalgott, fürkészett, kutatott annak szándékában. A lovas örök fel voltak állítva minden ponton a határ körül és ha ellenséges céljai volnának az utasoknak: a farkas e karám közepébe szorult - gondolták és a pásztorok résen állnak.

Azon egykedvű érintkezés hozta zavarba Sie Lőrinczet, melyet Beregi Miklós, velük szemben tanusított. Mintha otthon volna.

Nem kérdezte tőle, hová való és az ígézet, mit rá gyakorolt, áthatott minden családtagjára.

Az asszony abba hagyta a főzést, a pitvar ajtóba állt és onnan nézte a vendéget. A kis fiu leült a nehéz karddal, bámulta az idegen kabátján az aranyos zsinórokat. A leány oda állt háta mögé s talán kíváncsiság vonzotta a ritka látványhoz, mit egy tiszt megjelenése idéz elő egy egyszerű tanya udvarán? A paripák halkán ropogtatták az elibök öntött zabot, a szolga álmosan bóbiskolt.

Az sem tudta, mit érez az egyszerű emberek között, hová őt nem vitte sorsa sok évek óta. Az ő sorsa más utat tárt elé, mely nem egyszerű pórok tanyájának indul s nem azok szíve felé vezet.

Sie Lőrincz erősnek találta a verőfényt és megszólalt:

- Lovag ur, térjen be házamba a verőfényről.
- Szeretem a hevét, jó ember, élvezzük.

Tollas lovagkalapját levette fejéről.

A másik pillanatban a háta mögött álló leány elsápadt, önkénytelenül szívére szorította kezét.

Sie Lőrincz ajkaiból vissza szökött a vér, kimeredt szemtekéinek mozgása megszűnt.

Iszonyu, mély forradást látott vendége fején, átárkolva a fejtetőt.

- Bocsásson meg uram, hogy lelkem kétkedett - rebegé. - Ilyen élő koronát nem láttam senki vállán.

X. Idők folyása.

Beregi Miklós egy mély sóhajt hallott s villámgyorsan ugrott föl helyéből, karjai közé fogva az aléltan hanyatló leányt.

Nem értette az általános meglepődés okát, nem sejtette, mi baja a leánynak.

Sie Lőrincz úgy állott ott feleségestől, mint egy czövek, bennük ujjabb bámulatot keltett, hogy az idegen ur kezébe veszi az elalélt leányt, ringatja karjain, míg szemét fölnyitja és szüz tiszta lelkéből arczára ül a ragyogó pirosság, mely a leányarczok tűnő híme, s mit csók lop le onnan, szívet vonzó, szerelmet fakasztó örömében.

Aztán beviszi erős karján a fehér tanyába, lefekteti dagadó pehely párnák tetejébe, hol édes anyja ijedten kérdi tőle:

- Mi bajod leányom?

Apja is utánuk bandukol, oda áll az ágy elébe és mintha félne megkérdezni leányától: mi ütötte meg szívét? halkan szólítja meg:

- Megijedtél valamitől, szép cselédem?

A leány nem felelt egyik kérdésre sem; de midőn Beregi Miklós kérdi tőle:

- Beteg?

Akkor már felelt:

- Ugy e nagy uram, fájhatott az a roppant seb-árok a fején?

Erre a kérdésre Beregi Miklós szívébe látott az egyszerű pórcsaládnak. Jól esett a részvét, oda ült a leány ágyának szélére, beszélt hozzá, olyan dolgokat, miket azok, vén regéket mesélőktől hallhattak téli estén, pattogó tűz melegénél.

- Ettől ijedt meg? Rút vágás. Az udvarnál jogom van e seb miatt föltett kalappal járni mindenütt. Budavár bevételénél ajándékozott meg vele egy török csajkás, kik csatabárdjukkal sok kárt tettek az ostromlókban. Mi csak mükedvelők voltunk ott egy barátommal: hirt hordtunk az ostrom előmeneteléről a császárnak. - Az utolsó rohamnál mi mentünk elül. Sokan voltak földieink közül, kik lenéztek bennünket, hogy osztrák katonák vagyunk s megakartuk mutatni, mennyire maradtunk magyarok. Ösmertük a halált osztó rohamot, tudtuk, hol közeledik biztosan felénk; de szerettük, mint béka a mocsárt és egy negyedóra elmúlt, mikor utánunk feltűzték az első zászlót. - Nekünk nem lehetett végét várni az ostromnak, lovaink nyergelve vártak a tábor törzsnél, s midőn vissza fordultam, hogy a ledöntött várfalon kimenjünk, akkor vágott hozzám teljes erejéből a csajkás s megajándékozott e rút sebbel.

- Ugy-e arczát is akkor szabdalták össze?

- Dehogyan akkor. Össze volt már az szabdalva. Azok szelid dolgok: egyszerű kardhegy-rajzolások. Mi akkor is elsők voltunk, kik a hirt megvittük a győzelemről. Barátom levitt a várból, kimosta sebemet, ölébe vett, úgy nyargalt velem. Lovam velünk jött, és ha lova fáradt a kettős teher alatt, az enyim vitt tovább bennünket; aztán ez a ketté szelt kéreg szépen összenőtt, s vezet tovább.

A leány eltakarta szemeit kezével a beszéd alatt, nem mert a szemébe nézni annak a férfinak, kit ő nagyobbna képzelt minden embernél. Az apja beszélt helyette:

- Oh, nagy jó uram, minek áll szóba egy pórleánnyal, ki azt sem tudja, mit kérdez? Egy semmi az: féreg, mely lent született a nyüzsgő nép sorában, a ki nem érti soha, a mit most hallott. Én megértettem. - Az a korona ott a vállán, azzal a beszélő sebbel, ránk mutat, férfiakra. Ne higgye, hogy játékot üzünk, én meglepődésemmel, ez a leány kóros ijedésével: az alázat tör ki belőlünk mély szeretetünkben, s áldott az én házam, hogy meglátogatta.

Beregi Miklós végigsimitotta a leány homlokát, kezét adta apjának, s ott hagyta a házat, melyben úgy találta: hogy nem érti tisztán a megtörtént jeleneteket.

Visszagondolt gyermekkori multjára s itt kezdve, multján végignézett; de nem találta gyermekkorából sem magában ama mély tisztelet forrását, melylyel itt körülövezték.

Inkább daczos, önfejlő gyermek volt, s midőn sorsa magasra helyezte, úgy értve ez állítást: hogy a legnagyobbakat látta egyszerű embereknek, s míg ezekről a távol lakó nép fölmagasult képeket alkot magának - ő sohasem érezte az alázat őszinteségét bensőjében.

Lova lépésben haladt, lovása gondolkozhatott. Egy ízben a lovas hevesen emelte föl fejét s mély dörögéssel mormolá:

- „De igenis! Alázat lakozott szivemben, valamikor apámra gondoltam, az ő emlékénel gyuladt ki bennem a daczos tűz, mindig előttem lebegett alakja s mindig hittem, hogy apám volt a csaták legbátrabb férfia. Soha sem láttam őt képzeletemben kicsinynek. Ezek láthatták bennem az embert, ki ott volt nehéz helyeken, melyekről ők lelkesülten beszélnek. Akár mi volt a meglepődés oka, ez egyszerű pór-család nem képmutató.”

Beregi Miklós a tettek mezején nem birt töprengő elmével, a katonai élet, mely tőle tetteket kívánt, ennek ellenkezőjét fejlesztette és gyors, semmi veszedelemmel nem törődő határozottsága emelte kiválóvá.

De most töprengett. Tépelődött a tanyai jeleneten s nem tudta, mi az oka.

- Babonáról beszéltek előttem, én is hiszek abban. Minálunk azt állítja a nép: hogy a kinek apja csaták mezején vész, annak fiát csatákban nem fogja megölni senki. Én hiszem azt, azok hiszik a Szent Iván tüzének babonáját és a leány arra gondolt, mikor meglátott.

Valljuk meg: Beregi Miklós a katonai műveken kívül alig ösmert könyveket és midőn Petrarka dalait, vagy Balassa Bálint szerelemtől sajgó verseit Iszály barátja elragadtatással emlegeté előtte, róla lepattogtak azok hatásai s boszusan mondá Iszállynak:

- A szerelemhez nem kell holdvilág és sóhajtasok, nyilik az minden nő kebelén s férfi csókot szomjaz, mely leszakítsa onnan.

Merengésében egy falevél ütődött nyergéhez, a koppanás fölriasztotta. Egy magányos rezgőnyárfa hatalmas gallyain himbálództak a sárguló levelek: a közül való volt, s ő nem dobta el.

- Emléket viszek Magyarországból, - mondá.

Aztán újra a régi ember lett, ki küldetésének köteles tevője.

Azt hitte: többé eszébe sem jutnak, kikről oly mélyen elgondolkozott.

Bécsben a zentai diadal mámorát élvezték mindenfelé. Ő pedig újra teljesíté mindennapi szolgálatát. A nagy diadal az osztrák császári ház hatalmát biztosította a keleti hódító fölött, apróbb várak, kisebb török csapatok még ugyan voltak Magyarországon; de azok kiűzése a hosszas hadjárat könnyű befejezésének volt föntartva.

A győzelmek, a magyarság hallatlan erő kifejtésével voltak véghez vihetők; de ezt Bécsben csak a nép ösmerte el, s Korn apó, ki egy száj volt a népből, így nyilatkozott:

- Ez a savójai egyetlen az olaszok közül, a kit el tudok tünni. Teljességgel nem szeretem az idegeneket, kik a mi nemzetfánk leveleit eleszik előlünk; de ez jó kovács, a nehéz magyar kalapács segítségével.

Beregi Miklós eljár Korn apóhoz rendesen. A császár tiz órán tul ritkán vette igénybe szolgálatát, és a vig testőrök észre sem vették a vas embernek naponként növekedő szótlanságát.

- Unatkozik. Szórakozás végett megy, - mondák egymás között.

- Kitüntetését várja.

- Jól dolgozott legutóbb is.

- A császár nem méltányolja szolgálatát eléggé.

- Pedig sok olyan levelet vitt a császár második menyasszonyának, a miért a főudvarmester kincseket adott volna.

- Vagy a magyar elégületlenek panasza bántják.

- Azokkal nem törődik.

- Talán rossz bort mér, Korn apó?

- Vagy a bécsi szép nők csókja lett savanyu?

- Ezelőtt sokat mulatott, a bort is mindig legyőzte.

- Sok szép asszony bolondult érte, s egy sem tudta magához kötni.

- Talán beteg?

- Számtalan sebet kapott, ő az udvar legdicsőbb katonája.

- Ha a katonák lelke menybe száll, Beregi őrnagy lelkét az Uristen őrangyalává teszi bizonyosan.

- Nem csalódik választásában.

- Bizonyosan barátját sajnálja, kit a császár Franciaországba küldött.

- És most már egyedül maradt a figyelő szakasz tagjai közül.

- Minden kötelesség rá szállott.

- A császár pedig sokszor szeszélyes, és emberfölötti küldetésekkel bizza meg.

- De mindig elvégzi a rábizottakat.

- Sőt azt is, a mivel megbizva nincs.

- Például: az ütközetben részt vesz.

- Beregi őrnagy úgy van azzal, mint a muzsika részege, ha zenét hall: mindjárt tánczol.

- A mint beszél, a császár erősen megtiltotta, hogy ezután részt vegyen valami ütközetben.

- Ez régen meg volt tiltva.

- De az őrnagy ebben javíthatatlan.

- Annak is marad.

- Mig egyszer ott vész a csatában.

- Azt mondják: valami bűvösség védi?

- Az lehetséges.
- Mi az a bűvösség?
- Például.
- Ha édes anyja van?
- Nem hiszem, hogy volna.
- Legalább nem hallotta tőle senki emlegetni.
- Sem az apját?
- Az apákról nem szeret beszélgetni Zrinyi János esete óta.
- De azért lehet édes anyja.
- És ha van?
- És ha él?
- Akkor onnan ered a bűvösség.
- Miként?
- Az mindennap tizszer imádkozik érte.
- És jó szentje van.
- Hátha ujitott vallást követő?
- A szentek mindenütt hallják az imádságot.
- S ha valakit szeretnek, segítségére vannak.
- Akkor Beregi őrnagyon a védő szent mindig rajta ül.
- Aligha megtűrné.
- Akkor oda imádkozza az anyja.
- Nekem is van édes anyám, a ki mindennap imádkozik érettem.
- Önre, bajtárs ur, rá is fér, elég vallástalan.
- Csak külsőleg látszom annak.
- Belsőleg egy szerzetes.
- Azt hiszem, ön nem is született.
- Hogyan?
- Csak úgy: hogy egyenesen a testőrök közé lépett s arra ideje sem volt.
- Családi jogon vagyok testőr.
- Beregi őrnagy meg családi alapon bűvös.
- Igen bűvös...
- Valóban! mitől?
- Ne szakítsa félbe szavaimat.
- Hallgatom.
- Ha egyébtől nem, édes anyja tejétől.

- Igaza van, a kit az büvöl meg, azon nem fog semmi baj.

- Tehát éljen az őrnagy.

- Sokáig.

- És ha mennybe jut, vegyen pártfogásába bennünket.

A vig testőrök így beszélgettek a vasember szomorúságáról. Szeretetőkre az rászolgált sokban. Jó bajtárs volt, ki sohasem keresett ellenséget magának azok között, kikkel együtt élt; de azok érdeklődése folyton fokozódott iránta, mert ha példa kellett hűségről, odaadásról, ügyességről, bátorságról, jó, baráti szívről: őt állították maguk elé és kész lettek volna pokolba rohanni utána.

A vasember pedig nem szomorkodott, ez a homályos érzés futott előle.

Korn apó tisztí asztalánál - mint a hogy ott nevezték - a szokott társaság összegyűlt, s egyik-másik tisztnek feltűnt, hogy Beregi Miklós a hozzáintézett kérdést sokszor nem érti meg, néha a társalgásnak ha közé szól, egészen más tárgyról beszél, mint a miről a társalgás folyik.

- Valami mély gond nyomja, - jegyzék meg rá.

- Dragan Iszály őrnagy távolléte miatt búsul, hiszen iker lelke volt e két embernek.

Korn apó is észrevette szótlanágát, figyelt és fürkészett, de nem talált nyomot, melyen ítéletét építhette volna.

Az a mély gond észrevétlenül szállt a vasemberre. Midőn ott hagyta a fehér tanyát, és lova mellett akarta átaludni az első éjet, sehogysem jött álom szemére. A tanya, ködfátyol képpen vonult előtte és a leány, ki sajnálkozott sebjein.

- Nem vagyok fáradt, azért nem tudok aludni, mondá szolgájának, ki három éji és három napi lovaglás után azt hitte: ura örökre elvesztette álmát.

Hazaérve, mikor az első reggel szobájában fölébredt, ott volt a leány képe ismét s többé attól szabadulni nem tudott.

A sárgult nyárfalevelet megtalálta, eltevé jó helyre, mint első emlékét.

Napok multak, a kór nem mult, s olyat ütött öklével asztalára, ajtója majd kiugrott sarkából.

- Ha így tart ez a dolog, főkötőt veszek, fejemre huzom: a guny majd észre térít.

Akkor télen, három izben is vett magának szabadságot a távozásra. Hómezőkön nyargalt, jeges, zajló folyókon járt keresztül, farkasok futottak vele versenyt; ólmos esők jégpánczélt tapasztottak hátára, mégis fölkereste a tanyát: égő fájdalmát, háborgó vérét csillapítani annál a két szemnél, mely fölélesztette benne alvó szerelmének szikrázó lélegzését.

Kemény szívébe lopta fulánkját a nagy szerelem.

Azelőtt selyemruhák suhogását hallotta a márványlépcsőkön, pazar fényű termek felé, ifjabb korában csintalan, pajkos vér volt: most vászonszoknya után szalad s talán versenytársa lehet egy pórfiúnak.

Csintalanságát kettévágta az első feladat teljesítése. A nagy tettek meghozták a maguk zordságát s letűrülték ifjusága himét.

Midőn utóljára vált meg a tanyától, a jégtörő nap erősebben nézett rájuk, a tél szökőben volt.

Azt kérdezte a leánytól:

- Mikor leszel nagy lány, Ágnes?

- Miért e kérdés, nagyuram?

- Mert szeretlek - sugta a vasember - nagyon szeretlek.

S elvágatott, nem nézve, mint hull a leány könye feleletül.

Korn apó még mindig foglalkozott kedvenczének változásával:

- Ah én, vén szakácslegény! hogy erre nem gondoltam! - kiáltott - hiszen ez pompás dolog: Miklós ur szerelmes.

Örömeiben földhöz csapta sapkáját.

- Ez pompás! - folytatá. - Hogy én erre nem gondoltam! Vén ember vagyok s ma már nem oly piros a leányok ajka, nem vetem meg a szőkét, nem kacsintom szárát a topánnak: izlést, mestermunkát látok a csónak-forma faczipőkben is. - Derék dolog! Miklós ur nem valami tejképű ficzkó, kiben fölgyul és rövid pislogás után hamvat ver a szerelem. Képzelem, milyen lehet az ő szerelme? Mint mécsnek álmos pislogása mellett, a lobogó erdő. Ezt szeretem. Kinek jó étvágya van: igazán él. Ki szerelmes lesz, az megtalálja az élet mézes ösvényét s rajta áll, az ösvényből merre lépjen. Azt hiszem, Miklós ur meg tudja választani a rózsás kertet az avartól.

Igy folyt le egy év. Miklós többször kelt utra. Korn apó pedig hizott felfedezésétől. Ez sejtette, amaz azt hívé, a mit tesz, rajta kívül senki nem tudja.

Erős emberek módjára megvetette a bosszuállást, s nem tudta, hogy ellenségei vannak.

Ha valaki kérte volna: „Hol volt?”, vagy ezt a kérdést intézte volna hozzá: „Szereti-e Sie Ágnes?” megmondja a valót, miután ez magánügye volt, s ebben sohasem titkolódzott.

Nem kérdezte senki sem, a vasembert szerették és félték tőle.

Különben mindenki áradozott a hadsereg nagyszerű sikeréről, és Korn apó tiszti asztalánál leginkább az utolsó török csapatok kiűzéséről beszéltek, mely a magyarországi ezredeknek utolsó erőfeszítése leend a keleti uralom ellen.

A kiűzés végrehajtása már el volt rendelve, a kétszázados drámának utolsó jelenete következett.

- A török csapatok elvonulásának utiránya ösmeretes a hadsereg előtt, - mondá egy éltés tábornok, - ki az asztalfőn ült s koránál fogva első helyre tartott jogot.

- Helyes, legalább nyugalom következik e részről.

- A török csapatok két uton fognak kivonulni, az ellenök küldendő ezredektől, úgy látszik, nem tartanak.

- Mely uton vonulnak? - kérdé egy sovány helyőrségi tiszt.

- Egyik a Tisza-Duna között, másik a tiszántuli részeken, a két csapat a délmagyarországi római sánczoknál egyesül.

- Tábornok, irigylem Pumilló és Kéri grófok szerepét. Az ember a helyőrségi szolgálattal úgy van, mint a kalitkába zárt bagoly, csak füleit hegyezi; de karmait nem használhatja.

- Kéri gróf most fog először szerepelni, mint segédparancsnok, Pumilló gróf oldalán.

- A figyelő szakasz vitéz tagjai eltávoznak körünkből, még Beregi őrnagy van közöttünk, egyszer ön is elmegy vezérnek.

- Itt sem rozsdásodom meg, - válaszolt Beregi Miklós, - a vezérséghez más tulajdonságok kellenek, mint a mivel én bírok.

- Mi az, mit nem tud?

- Nem tudnék falvakat perzselni, népet pusztítani, én csak katonákkal szemben találok jól magamat.

- Igaza van az őrnagynak, - szólt közbe a tábornok. - Sokan emlékeznek még az almát áruló vén kofára.

- Mi történt azzal? - kérde néhány fiatalabb tiszt.

- Engedelmeivel, őrnagy ur, elbeszélem a fiuknak. Azzal nem történt más, minthogy almát árult földreterített gyékényen s egy részeg helyőrségi katona el akarta venni almáját.

- Milyen inyenczek ezek a katonák!

- Hallgassanak a helyőrségi tisztek! - dörgött vissza a tábornok - az ő szégyenök, ha a katona részeg. A mint mondtam, a katona részeg volt; a kofa pedig vén, mint a Szent István torony, s két, sárga foga mutatta hajdani rágóképeségét. A kofa védte az almáját erősen, a katona ábrázatát összecsikargatta és az dühében oldalfegyverét rántotta elő, biztosan megöli, ha Beregi őrnagy oda nem érkezik, ő eldobta a katonát a vén asszonytól, mint valami piszkos köpönyeget.

A társaság jól kaczagott a tábornok előadásán.

- Azt hiszszük, a kofa hálás leend az őrnagy iránt.

- Igen, fiuk. Ma is árulja az almát s keresetéből minden este félre tesz két kisebb pénzt, hálája jeléül.

- Hogy egyszer, ha az őrnagy adósságokat csinál, kifizesse vele?

- Korántsem. Arra gyűjti, ha az őrnagynak valaha menyasszonya lesz, azokból a pénzekből vesz részére tölgylevél-koszorút - ezüstből s mindig mondogatja ismerőseinek: „Az én tisztecském a legszebb lovag, szép menyasszonya lesz.”

A tábornok elbeszélése a legvidámabb kedvre hangolta a társaságot, a vasember arcának barázdáin piros szín futott át a menyasszony említésénél.

Korn apó, a ki rendesen közbeszólt, előre nyújtott nyakkal kiáltott:

- Az őrnagy ur engedelmeivel, magas uraim, azt a vén kofát karomon vezetem, mikor a várt menyasszony megérkezik, s piros szegfűcsokorral kedveskedem neki.

Egy tisztet, ki a magyarországi hadsereg működési irányát jól ösmerte, midőn a Zöldfagyadóból távoztak, karon fogott Beregi Miklós.

- Bajtárs, meg tudja mondani a tiszántuli török csapatok biztos elvonulási útját?

- Az apró részletekig, ha térkép van előttem.

- Térkép van szobámban, ha szerencsés leszek, hogy feljön velem.

- De őrnagy ur, az udvar területére?

- Ej mit! Ön kedves vendégem, a ki meglátogat, különben szabadságom ma kezdődik és senki sem kérdi: mit teszek.

A két katona néhány percz múlva a térképet vizsgálta.

- Itt van, őrnagy ur. A kiindulás a Mátra aljától kezdődik, az átkelés Derzsnél.

- Tovább uram! - biztatá a tisztet sápadtan a vasember.

- Egy mocsártengert találnak az átkelés után, melynek vége az Aldunába vész.

- Tehát erre nem mehetnek?

- De éppen itt mennek el. Tiszántul a Hármas-Kunhalomnál egy elrejtett töltés vonul végig a római sánczokig, állítólag a kitűnő mérnök: Traján római cezár készítette. A nép e töltést Ördög-ároknak hívja, mert a náderdőtől sehol sem látszik. A mi hadseregünk, ha jó vezetővel nem bír, elvesztheti ez irányt, a török csapatok elszöknek előle: mert a töltés több helyen, és tiz mértföldnyire is elvész a mocsár magasabb hátjain s ellenkező irányban buvik elő. Néze-tem: hogy Pumilló serege az első nap elveszíti a töltést, többé meg sem találja, hanem bukdácsolni fog a nyáron át a nélkül, hogy ellenséget látna.

A vasember az előzékeny tiszttal mellett csaknem összeroskadt, és elfojtott hangon kérdezé tovább:

- Mit gondol, hol lehetnek most?

- A török csapat ekkorra átkelt a Dunán komolyabb baj nélkül; Pumilló seregei pedig ott küzködnek a Tiszának valamelyik oldalán.

A tiszttal eltávozott, Beregi Miklós szaladt lováért.

- Óh, én örült, a ki sohasem késtem el, ha ide későn érkezem!

Az éj sötét volt; de a vágató lovagot a kapu őrsége sem tartóztathatá föl rohanásában. Futott az, mint a kit rossz szellemek üznek, az éj sötétjében úgy látszott távolról, mintha nagy, fekete szárnyai volnának.

A tiszttal gyanuja betölt. A kivonuló török csapatok ösmerték az utat és a Dunához értek minden ütközet nélkül.

Pumilló serege, melyből teljesen hiányoztak a magyar századok, még azzal sem volt tisztában: nem utána jönnek-e a menekülő csapatok.

De midőn tudomására jutott, hogy hátulról semmi veszedelem nem fenyegeti, ekkor megkezdte pribék munkáját: a tiszántuli alföld ugyanis a töröknek adózott, s Pumilló foglalni akart, királyának országában.

A legelső falut, melynek határába lépett, lakatlanul találta, felbőszülve dulatta föl.

A Kunság őrei jókor meghozták a hírt, a tanácskozó halmon összegyűltek a lakosok.

Negyvenkét faluból jöttek össze a nép legszebb alakjai. Közös vajdájuk: Sie Lőrincz tudatta velük, hogy többé nem kell féltetni a gyöngébb népet, nem szükséges elhajtani ménest, gulyát, nyájakat. Jön az új gazda: legyen ellátása bőven, mindenből.

Maga, minden kísértő nélkül ment Pumilló elébe s elmondta: hogy e törzs békés és a százados török rabság alatt magasodtak föl a kis faluk templomainak tornyai.

Két hosszú varkocs nyult le füle előtt, mely természetes csigákban göndörödött. Két hosszú varkocs lógott széles hátán s ez volt a vajda pompája a többiek fölött, kik a két első varkocson kívül, csak egyet fontak hátulról.

Hogyne mert volna odamenni! Karjaiban erő, szívében bátorság ült s oly mély alázattal szerette a magyar király hű emberét, Beregi Miklóst.

Pumilló dühösen ragadta meg a vajda varkocsát és ráordított:

- Gazember! ösmerlek benneteket, alázattal jöttök elé, hogy hátunk mögött megtámadhas-satok.

Az erős ember nyögött, a gyalázó szavakra szeliden válaszolt:

- Nem, uram. Mi sohasem támadunk háta mögött senkit.

- Elpusztítalak benneteket a föld színéről.
- Uram, faluinkban nők, gyermekek vannak.
- Ebfajzat mind!

Sie Lőrincz e durvaságra kevélyen szeme közé nézett a káromkodónak.

- Ez a föld mienk, te magad vagy a bitang!

Pumilló gróf kevésnek tartotta, hogy ez embert azonnal megölesse, hiénai boszút akart rajta állni.

De Sie Lőrincz az éjjel kiszabadította magát a kötelékből s megszökött.

Késő volt már.

A falvak lakosai nem számítottak csatára, s Pumilló serege dühödten csapott le rájuk.

A férfiak egy része, nagyobbára vén emberek, Sie Lőrincz szavára egy halmon összegyültek, föltartóztatni a pusztítókat.

Nem katonák voltak, csak egyszerű pórok, kiknek ősi bátorságuk adta meg a merészséget szembeszállani Pumilló seregével.

Nem várták be a támadást, ők maguk kezdték meg. Kardja nem volt egynek sem, de nehéz csákányuk, sulyos buzogányuk, rémitő fegyver volt kemény markukban.

Kevesen voltak.

Örültség számba ment ellenállásuk; de ő náluk a gazda védte tüzhelyét, apa a fiát, feleségét, lányát, a házat, mely szél ellen, eső ellen, hó ellen védte mindnyájukat, a bölcsőt, mit ősük szőtt gyékényből, a családi boldogságot, mit gyönyörrel élvezének, azt a földet, mely a magyar nemzeté volt, és ezzel a gondolatlaltal mindent: világot, virágot, életet, becsületet, reménységet, jövője feszlő álmait.

Nem védték magukat.

Támadtak, mig izmaik össze nem voltak vágva.

Fél napig tartott a harc.

Hősök csatája zsoldosokkal.

A halomnak „Jajhalom” neve az oltárkö emlékezetükön.

Kigyultak a falvak, a templomok tornyai lobogtak, mint az átok rémes fáklyái. Nem sirt senki: mellét tárta ki a borzalomnak. Sodoma és Gomora égése messze példa a jövőnek. Azok rosszak voltak: ezek jók és áldott volt előttük a föld.

Egy falu, egyetlen ház sem maradt, lángolt mind. Tüzben volt a rét, a nyárfa erdő. A forró fényben a napsugarak nem törtek le a földre: ott birkóztak a levegőbe rohanó lángnyelvekkel, mely gunyolta a felhőt, s piszkos felleget szőtt rá a mértföldeken keresztül szállongó füst.

(Vége az első kötetnek.)

II. kötet.

I. A magyar szivacs.

Égett az Alföld szive, volt mi eltüntesse a reá hullott vércseppek nyomát.

Égett a Kunság.

Hetek, hónapok multak. A falvak omladékain egy-egy gazdátlan eb csavargott, nagyokat vonitva, s ha a házhoz ért, melynek pitvar ajtója előtt lakott, talpa forrónak érezte a földet s szőrét borzalva ugatott a levegőbe.

Minden más élő lény elhagyta a tájat, csak az eb nem, az örök hűség földi férge.

Lomha tuzokok, gágározó vadludak, játszó gémek, szélsebes sirályok, sikkongó bibiczek, a vizek madár családjai; az éneklők barátságos tábora, a halász-gödény, a gázlók, mind eltávoztak s utánuk fülsiketítő krákogással rohantak a varjak, hollók.

A mocsár kloákájában huzódott minden olyan állat, mely él földön, él vizben, s táplálkoztak egymásból: az erősebb fölfalta a gyöngébbet, a béka a pióczát, a békát a kigyó.

Eljött a tél, elhozta szálló virágát, a havat, takaró bundáját a növényi élet álmának.

De minden leesett hópehely azonnal felszikkadt a földről; itt-ott, halmok, gerinczek, dombok tetején maradt rövid ideig, másutt fekete volt a föld, mint a szén és a fekete színben olvadó hócsíkok úgy mutattak a tájképen, mintha hajnal nézne vissza sötét éjszakába.

Mert nem csak az égett, mi a föld színén volt, de égett maga a föld.

A mindenség számlálhatatlan tüneményei között a természet kincsesháza minden ponton rejt magában csodát. E csodák ezer évekig rejtőznek, míg az ember kutató elméje előtt feltárulnak. Ámulva, hálaadó, vagy rettegő szível érzi, látja fenséges megnyilatkozását, keresi, melyik a nagyobb: az ismert elemek-e, vagy az ujak szépsége, vésze, nagysága? Aztán ráborul elméjére a világosság, egy tiszta kép rajzolódik előtte, óriás vonásokkal; megérti, hogy a fűszál oly csoda, mint a tengerek háborgása, az óriás öleli a parányt, mert mindnyájan testvérek s együtt állott elő az áldott egész.

Ha a képet tovább nézi s elmereng, soha ki nem tudható teljes nagyságában: észreveszi magában a kicsinyt; de gondolatainak magasra törő sugárszámai fölött sejti az Istent s megnyugodva nyul kapanyeléhez, előveszi szerszámain, él rendeltetésének, végzi művészetét munkájában.

Azonban hol a föld ég: ott megszűnt az élet, az ember kezéből kiesik a szerszám, fut a madarakkal s homlokára vésődik a keserv.

Az Alföldnek ez a része egy ős tözegkéreg volt a föld felett. A Tisza, a Túr, a Kőrös vizek áradásainak pázsit-ágya. A buja, rétinövény-élet, mely háborítlanul élt a földdel, az áradások salakjaiból apró emeleteket csinált magának. Ez apró emeletek nőttek s meg lehet: egy ilyen emelet kiépítésére egy század volt szükséges; de a növényerdő talajt csinált magának belőle s e talajt minden ősszel a növények rokadásával hizlalta. S mi egy század az őshöz?!

A leroskad, erősebb növények töveinek, az emeletek között egy új növényi élet kezdődött. Ez élet olyan volt, mint a halál; mindazáltal csak szunyadt az élet s ha feltörték, friss hajtásai sötétzöld színben tűntek elő.

Az emeleteknek levegője is volt: félelmes, ölü gázok, számtalan betegség csirái. Csak az ottlakó szervezete bírta meg, annak nem ártott. Bizonyosan a lakosok erősebbek voltak az ölü gázoknál, vagy titkát abban találjuk szívós erejüknek, hogy születésökökkel kezdték szivni s tüdőjük azontul feldolgozta.

A gázokat, melyek az emeletekből törtek föl: mocsárlég néven ismerjük; hazája a tőzeglerakodás, ágya az emeletek rejtett síkátorai: a kotú.

A tőzeg emeleteknek megvan a játéka. Sokszor őszi esők, tavaszi áradások sekély vizét tünteti el. A vidék száraznak látszik, majd nyár derekán, mikor a folyók forrásai elapadnak, az emeletek természetszerű nyomása alatt fölszínre tör az ellopott víz és az nem apad el.

A tőzeg tehát élt és működött. A tenger védett öbleiben lassan, szinte félénken nő, a szivacs. A magyar alföld nagy részét tőzegemeletek rengetege burkolta, ez a rengeteg egy iszonyu szivacs volt: élt, éltetett, légzett és működött.

A kunsági falvak szélei ilyen tőzegemeletekre nyultak, itt, vagy az égő rét valamely pontján gyuladt ki a szivacs-rengeteg, melynek felső emelete sok helyen száraz televénynyé érett s égett a föld, tarkója alatt a mohos fölszínnek, égtek az ős tőzeg-emeletek.

A láp, a mocsár, iszonyu katlant érzett gyomrában. Az emeletek sok helyen csatornákká váltak, melyen izzó parázs folydogált, szárított és égetett. A parázs fölvette a vakondok szerepét, miután a tűz letarlózott mindent a föld felett, a föld alatt égette az ős alakulásokat, fejlődményeket.

Évekig tartott a szivacs-rengeteg pusztulása, végre egy tavaszon, ritkán látott áradásokban zúgtak le a folyók, a lesüppedt lávákba beömlött az áradat és levezette az égő csatornába. Most már a két elem csatája következett be. A lápok a víz alkotói, az alkotó ismét győzött és a kiegészített földet tele rakta újra iszappal.

Az ekevas midőn felhasítja a mai fekete földet, a szántó megbámulja mint fénylenek a barázdák. A régi tűz csillámai azok a magot ontó földben, sokat beszélve a szántónak a föld népéről, a földről, melyet annyira imád a magyar.

Mondtuk előbb: hogy minden élő lény elköltözött a tájról, csak néhány eb csavargott az omladékok között, midőn a föld fölötti, földalatti veszedelem megkezdte semmisítő munkáját.

Az ebek a füstben is érezték az ember közellétét, mert egy irányban ugattak. Valóban, a Sie Lőrincz tanyájánál többször látható volt valami emberi árnyék; az árnyék, ha eltávozott, újra visszatért a tanya romjaihoz, mint a mesék hazajáró lelke.

A tanya gazdája, Sie Lőrincz járt haza, a Kunság vajdája, kit a vének bölcsőbbnek, az ifjabbak bátrabbnak tartottak maguknál.

A föld égett talpa alatt, az ő szeme is égett, s könnyei beszéltek őrző fájdalmát.

Beregi Miklós éppen két héttel később tudta meg a helyőrségi tisztől az út vonalát, hol Pumilló serege elvonul. A vasember nem hihetné, hogy békés lakosokat megtámadjanak az osztrák csapatok; de azért félt és száguldott tétovázás nélkül.

A mit talált, nem hitte még akkor sem, midőn lova rugása oly félelmesen dübörgött a földön.

Elhitte azután.

Sie Lőrincz tanyája helyén megcsuklott derékban és összegörnyedt.

Egy darab kormos falra zuhant le inkább, mint ült. Homlokát tenyerébe rejté, s ott maradt szótlánul, lehajtott fővel, mintha szét sem merne nézni a vidéken.

Nem vette észre azt sem, mikor elébe áll Sie Lőrincz és nézi némán a búslakodót.

Végre megszólalt:

- Mit siratsz uram?

Ekkor ugrott föl helyéből, hevesen kérdezve:

- Te vagy, Lőrincz bátyám? Hol van Ágnes?

Sie Lőrincz keserűen mosolygott.

- Mit kérdezed azt, uram. Egy leány, ha elvész, mindig akad ki szánja, még halála után is kosszorut tesznek a fejére; kérdezd azt, hol van feleségem, fiam? Hol van a másé?! Elmondjam? Tizennégy napja, hogy birom tagjaimat, két napról nem tudok semmit, az a pokolé volt. Tizennégy nap óta temetkezem, még sincs vége. Sirt nem kell ásnom nekik, van itt mindenütt, gyorsan hamvasztó sir. - Eltemettem feleségemet, fiamat, el a másokét, a mennyit csak elvihettem. Kezem nem reszketett, gyomrom nem undorodott a borzalmas látványoktól.

- Itt maradok veled, segítetek temetkezni.

- Itt nem maradhatsz. A föld ég alattunk. Te azt nem ösmered, micsoda. Hegyek között születél; de én ismerem a sík föld alakulásait. Ezelőtt, erős tél időn, magunk gyújtottuk meg a tőzeget s egész télen melegítette a föld a rajta heverő jószágot. Tavasszal ráeresztettük a folyót és kioltottuk. Nincs többé, ki ráereszsze, s ki tudja, meddig ég? Addig ide senki sem jön vissza a megmaradtakból, magam lakom. Soká tiszta itt meg a felhő, füstnek a birodalma lesz a mi földünk. Én itt maradok, ösmerem a halmokat, azokból kikeresem a földi mogyorót, a higviricz édes gyökerét s azzal élek. A füst mindent korommal hint be; de nem lesz oly fekete az arcom ha itéletnapig élnék is, mint a milyen a lelkem.

- Ne átkozódj, Lőrincz bátyám.

- Ne vigasztalj, uram. Bár sohase jöttél volna földünkre. A mit itt látsz, e kárhoznak te vagy egyik oka.

- Nem értelek.

- Ha nem jöss házamhoz, akkor sohasem bizom benned, hozzád hasonlóknak, s nem szeretlek. Akkor a veszedelem elől elhajtott volna bennünket korán a bizalmatlanság, nem talált volna itt a pusztító mást az üres faluknál, de láttam én, mennyire szereted lányomat, én is szeretlek téged. Nem óhajtottam, nem akartam, hogy feleségül vedd, de magyar voltod, sebjeidnek látása tiszteletre kényszerített, s itt tévedtem. Nem te vagy a hibás, hiszen tiszta voltál érzelmeidben, én vagyok a bűnös, ki tudatlan valék. Rugj föl magad elől, nem vagyok méltó, hogy reám nézz.

- Beteg vagy, azért beszélsz így?

- Nem vagyok beteg, hiszen sebjeim nem fájnak. Hidd el: nem sajnálom kedveseim, de sajnálom a többi, a ki hitt szavamnak s ez volt veszte.

Elhallgattak. Az egyik nem szólt tovább, mert elmondott mindent, a másik gondolkozott s nem tudta, hogy gondolkozik.

Vannak ilyen állapotok: lelki-bűnnek nevezik.

Az eset különben olyan, hol nehezen találja meg a károsult, mit tegyen.

Ha saját boszuját üvölti, végzi azt, a mi neki fájó.

De az az első. Egy szív melegségét érezzük és az, szerelmes társát keresi. Az a forrás üdit, melyből oltjuk; más szív, más forrás: mások üdve, mások élve.

A vasember azt kérdi a vajdától:

- Azt mondad, Lőrincz bátyám: Ágnest nem találsz a holtak között.
- Nem találtam sem itt, sem másutt. Nagyon kevesen vannak, kik elmenekülhettek, kérdeztem, de azok között sincs.
- Akkor él?

A vajda fejét rázta.

- Nem hiszem, leánygyermeknek több az ellensége.
- Igaz, hogy saját feleségedet, gyermekeidet nem sajnálsz úgy, mint másokat?
- Nem.

- Akkor gyer, temessük el azokat. Együtt dolgozom veled, én is jóllakom földi mogyoróval, higviricz gyökérrel. A ló még élél, ha elvész, sebj; kardom lesz a földbe, hadd rozsdásodjék, míg a munka tart.

A két ember hozzá fogott a tűz-erdőben iszonyu munkájához, százszoros életveszedelmek között tudtak egyik faluból a másik romjaihoz jutni. Sie Lőrincz ösmert minden mélyedést és emelkedést, edzett, erős ember volt, mégis kimerült; amaz birta, győzte. Annak nem ártott sem a rossz levegő, sem a földi mogyoró, sem a higviricz cserje gyökere. Három falu volt még hátra, ezt már magának kellett elvégezni.

A vajdának feltűnt társának szótalansága, ő beszélt, az alig válaszolt szavára.

A vajda pedig tudta mindenkinek az élettörténetét, s míg együtt temetkeztek, mindig beszélte társának; az hallgatta némán, midőn aztán a vajda látta, hogy nem felel szavaira, egyszer megszólítja:

- Talán nem szeretted hallgatni egyszerű emberek történetét?
- Beszélj, csak beszélj. A pap is elmondja élettörténetét a halottnak, most te vagy a pap, bucsuztasd el őket.

Mikor készen volt a három falu temetésével, visszatért a beteg vajdához.

- Beteg vagy? - kérde tőle.
- Azt hiszem, nem vagyok beteg; de a többiek után engem is eltemethetsz. Most már neked kell elmondani halotti bucsuztatómat s ha elmondod: ne felejtsd ki belőle, Miklós - engedd meg, hogy így szólithasson a pórok vajdája - hogy csodálgatlak, bámultalak, nagyon szerettelek! és nagyon szeretett téged az is, kinek magad mondad házamban: Szemedben látom hajnalomat.

Társa elfutott a tanyához lováért. A ló ott volt, de arra többé nem ült senki; aztán futott vissza a vajdához.

- Lőrincz bátyám! - ordított rá - kelj föl! Ne halj meg! Jönnöd kell velem! Kergesd vissza szökni akaró lelkedet! Sok tartozásod van és soká tisztítod le élted fájáról a rovásokat.

A vajda rávetette vérben forgó szemeit a beszélőre, föl akart állni és visszaesett.

- Hagyj pihenni ez édes földön, Miklós. Apám, anyám, barátaim nyugodnak ölében, minek tépnéd le a törzsek lombját, szebb úgy, ha együtt dől rá az enyészet.

Beregi Miklós vállára vette a vajdát, s midőn a Tiszához ért vele, ott már más volt a levegő, más volt a föld színe: amott a rémes pokol, itt viruló élet mindenütt.

Sie Lőrincz erős szervezete új életre kelt, akkor éjjel már ketten uszták a folyót; a Tiszántúl volt ménes, volt ló, Beregi Miklós felnyergelte az egyik lovat.

- Ül rá, Lőrincz bátyám, csakhogy jobban vagy, most már megyünk.

- Hová?

- A hol én lakom.

- Nekem dolgom van még, Miklós.

- A dolgot megtaláljuk. Azok a csillagok pusztáitok felől, nézik, mit teszesz, hová mégy, gondolsz-e rájuk?

- Akkor magad ülj a nyergelt lóra. Én szőrén ülöm a lovat, nem nyeregbe, menjünk, ha pusztáink bajáért kell menni, csak gyorsan, csak gyorsan.

Két nap múlva a lovasok a bécsi Ágoston szerzetesek kolostorának kapujában állottak.

- Hová hoztál, Miklós? - kérde a vajda. - E helyet nem ismerem. Templomba akarsz vezetni? Oda nem megyek. Nem akarok imádkozni többé.

- Beszélni fogsz, Lőrincz, a császárral, de előbb ide jőjj bátyámhoz.

- Tudom, mi a szándékom. A császár a magyarok királya is, védelmet, büntetést akarsz ki-
eszközölni? Ne tedd. A császár egy döglött bogár életét sem parancsolhatja vissza, holtak
számára orvossága nincs.

Beregi Miklós kard-kosarával dörömbölt a kolostor kapun.

A kapus-atya félre huzta a vasrostélyt fedő táblát s kinézett rájuk.

- Ah, Miklós ur! Nyitom az ajtót, talán valami szerencsétlent hoz Mózes atyához? Itthon van
czellájában, lépjenek be.

A czellába kopogtatás nélkül léptek be.

Mózes atya, a hatalmas szerzetes ott ült asztalánál. Az asztal tele volt szent könyvekkel,
szentek és apostolok életleirása találtatott lapjaikon, soraikban a lemondás, könyörületesség
remek példái beszéltek.

Mózes atya nyugodtan kelt föl üléséből. Látott ő már sok megtépett alakot és a nyugodt
érdeklődés nagyságával nézett az előtte álló vajdára, ki észrevette benne a nagy papot.

- Isten hozott öcsém - szólt Miklóshoz - hol jártál? Tudtul sem adtad távozásodat.

És ez a pap, ki ismerte a politika minden cselszövését, ravaszságait s utvesztőjének görbe
vonalaiban látta a biztos irányt, kinek magas céljai voltak álcázva egyenes lelkében - mint
apa nézett öccsére s talán e pillanatban is eszébe jutott a kólyát toló pórfiu, ki nagyobbá,
jelesebbé vált, mint a hogy előre képzelé.

Kitől oly jól esett hallani azt az egyszerű rokoni megszólítást:

- Bátyámuram.

Kinek megtiltotta, hogy egyszer is meglátogassa édes anyját, nehogy az ősi házikó emléke
elterelje figyelmét rideg kötelességétől, vagy gyöngédebb érzelmek hangja csengjen fülébe a
vak halálmegvetésnél és eszébe jusson, hogy ő csak eszköz volt egy nagyeszű ember kezében,
ki hősi erényt talált benne, büszke volt, hogy ezzel kérkedhetett a trón zsámolyánál.

Kinek ő azt mondá egykoron: akkor leend jó kardforgató, ha vele mérközni tud, a gyilkos
biztosságu kardvivóval s a ki ma különb vivó nála.

És míg gyönyörködik annak nézésében, bámulja rongyos ruháját, dult vonásait, az az ember, kit vasembernek neveztek el, leoldja súlyos kardját oldaláról, két kézzel odavágja az asztalához úgy, hogy a kard hüvelye szétreped, pengéje darabokra törik. Az iszonyú ütés szelétől a szent könyvek repülnek szerteszét, minden erkölcsös példáikkal.

A két ember közül, a pór megrettent alázattal nézi annak kitörését, ki sirásos társa volt sok napokon keresztül; a másik, a nagyesszű ember némán hallgatja annak ésbontó dühöngését.

- Itt a kard, a mit adtál, többé ne mondd, hogy dicsőséget hoz reám. Tudsz imádkozni könyveidből? Pihent a lelked megfeszített Krisztusod jelképe alatt? Azt mondtad nekem, a pogány rabszolgákat nevel Magyarországon, s üzeted, öletted, gyűlöltetted velem. Nézd meg a mi katonáink útját. Ott nem látsz semmit. Nem találsz nyomukban mást, csak tüzet, nem látsz egyebet füstnél; pusztulás, halál üli förtelmes torát véreink hullái fölött. Te vagy az uralkodó barátja, kegyencze?! A te szavadnak hisz, te rád irigykednek hatalmadért? Fogd be a szádat ezután, ha neved kérdik, tagadd el. Hazudj! Ne tudják, hogy magyar földön láttad először a nap világát, magyar földön tanulták lábaid a járást! Engem sem kard illet: rokka! fejemre főkött. Kérdezd meg ez embert, kit a pokolból hoztam hozzád, mily szép virágok nyílnak mezőjünkön. Ha sirni akarsz fölötte, folyók forrását hivd könyeidül. Segíts rajtuk ha tudsz, hozd életre a holtakat, adj földet az élőknek, mert én nem kötök kardot, ha az élőket meg nem véded s te, ne nevezz akkor öcsédnek, bátyám.

- Mi bajod Miklós?

- Mi a bajom? Elmondjam felét? Kiölték, kirabolták szívet a magyar Alföldnek. Miért? Talán azért volt bitang terület az, mert egyezség szerint a töröknek is adózott? Ha az urnak földjéről egy kecskét elhajtanak, az lármázik, viszi sérelmét az országgyűlésig, az országgyűlések naplói ily panaszszal telnek. Az ur védi parasztját, mert neki az éppen olyan hasznos hajtó eszköze, mint barmai s ezekre az vitte a kárhozatot, kinek védni kellett volna! Elösmerem nagy eszedet. Én pöröly vagyok hiuz bőrben, ki nem gondolkodott ez ideig, de most látni akarom, mit teszesz érettök? Haladni fogok ezután a magam útján s egyről-másról gondolkodom.

Ezután a vajdához szólt:

- Maradj itt Lőrincz. Beszélj el mindent azokról, a kik megbántottak, estére értes küldök, lássuk, mi történik azután.

Indulni akart.

Mózes atya elébe lépett és szelid hangon mondá:

- Jól van, Miklós. A mit rám biztál, elvégzem. Szeretnék lelkedbe látni, mert sejtem fölindulásod. Majd rátalálok én arra; de félek, hogy annak más oka van, mely sorsod kerekét lefelé hajtja.

- Ne törődj velem, fejem nem faltörő kos - és élni akarok.

Ott hagyta őket, az utcára érve, arcza elvesztette indulatosságát, sőt ruháját igazgatta s délczeg járással, mint apród korában, lépkedett egy külvárosi ószeres felé, melynek ajtóján az avar sisak mutatá, hogy ott fegyvereket vásárolnak és adnak el.

A mint az ószeres boltjába lépett, Korn apó az ajtó előtt haladt el.

A külvárosi utcák felé tartott.

Botja végét minden lépésnél az utca kövéhez ütötte és a koppanásokban nagy élvezetét találta.

Valamikor megkérdezték e szokásáért s azt felelte:

- Az emberek hamarább észrevesznek s miután tiszta bort mértem, rostélyosaim soha sem voltak kozmásak, meglátnak. Baj nem származhatik egy becsületes ember szemléléséből, kit pályatársai sem irigyelnek, a mivel kevés ember dicsekedhetik.

Az ószeres bolton tul, az első utczába fordult és háromszor-négyszer elsétált egy almát áruló kofa előtt.

A kofa vén volt és a földön ült; Korn apó néhány alantjáró pillantást vetett rá.

Ezt a kifejezést nem kell félreérteni. Korn apó szemébe akart nézni az asszonynak és az ült, azonkívül ócska szalmakalapjának sugártörője szemére árnyékot vetett.

A pillantásnak azonban mégis lehetett valami csalfa ize, mert a vén asszony utána kiáltott:

- Jöjjön közelebb, Korn ur, mit sandal? Talán nőül akar venni? Korn asszonyság egészséges? Jöjjön, jöjjön: én vagyok, az almás Borbála.

Korn apó visszatért.

- Ah! Bábi néni? Ne haragudjék, Bábi néni pillantásaimért; még mindig formás, kis lábai vannak.

A vén asszonynak lábafeje künn volt szoknyája alul, s durva posztóba pólyálva úgy nézett ki, mint egy jókora tuskó.

- Ejh, Korn ur, maga csintalan és csufolódó. Tessék almát venni, almám édes és borizü.

- Ühm! Köszönöm, Bábi néni, mért nem hozza hozzánk.

- Nem vesznek ott ilyen szegény asszonytól almát. Korn asszonyság azt mondta: almám nem volt elég szép a lakodalomban.

- Ugy-e, mikor Ajax vőm lett?

- Jól tudja.

- Lakodalomban nem az alma édes, Bábi néni...

- Ismét csintalankodik?

- Dehogy! Csak hozza hozzánk almáját, ezután a vaczkor is édes lesz nálunk, csak hozza.

- Azért sem viszem. Nem árulok vaczkort.

- Milyen kényes, Bábi néni.

- Legyek az.

- Milyen rátartó almájával.

- Legyek az.

- Talán nem is özvegy már?

- Semmi köze hozzá.

- Ühm; pedig sok almát vennénk.

- Vegyenek mástól.

- De a Bábi néni almája legédesebb.

- Az enyim savanyu.

- Ugy soká gyülik meg a pénze.

- Talán örökösem akar lenni? Óh, Korn ur, én magára hagyom a cseh királyságot.

- Azt hiszem, inkább egy csinos katonatisztre hagyná.

- Mit talál még ki?

- Hallottam én a hírét. Ott van az udvarnál...

- Nem igaz.

- De igaz! Mindennap pénzt rakosgat el a számára.

A vénasszony sirni kezdett.

- Azért jött ide, Korn ur, hogy csufoljon? Nem szép ám az, egy olyan gazdag embertől mint maga.

- De nem is csunya. Én pedig piros székfü csokrot adok magának, Bábi néni és karonfogva vezetem a templomba, ha az a katonatiszt oda viszi mátkáját. - Ezt megmondani jöttem magához Bábi néni. Mikor látta a tisztet?

- Azt a jó urat régen nem láttam.

- Megsugom Bábi néninek: a tisztet, jobban szeretem magánál.

- Az ismét nem igaz, Korn ur.

- De igaz, Bábi néni. És ha az az ur szerelmes lenne! Szeretném tudni jó előre, kit szeret?

Az asszony már szívesebben felelt erre a kérdésre.

- Ha megtudom, tudatom; de Korn ur is tudassa velem, ha előbb tudja meg.

- Ott lehet az Magyarországon.

- De elhozza ide?

- Ezt akarnám tudni. Jó lenne ha figyelemmel tartana minden nőt, ki Magyarországból jó ide, Bábi néni. Azt tartják, az öreg asszonyok éjjel is látnak, s maga tiszteletreméltó korban van már.

- Figyelem, Korn ur.

- És mindennap elhozza almáját hozzám.

- Elviszem.

- Jó napot, Bábi néni! Ezután süröbben találkozunk.

- Hogy pajzánkodott ez a Korn ur, - mormolá a vénasszony utána; - de Korn ur nem hazudik soha, Korn ur igaz ember!

Ujra az ószeresbolt felé vitte útja a boldog embert, ki meglepetést akart szerezni kedveltjének és szépnek találta eszméjét.

A boltajtóhoz érve, szokása szerint benézett azon.

- Óhó! - ugrott el, - a hegyek nőnek előttem? Miklós ur van itt, észre sem veszem, ha nem látom, szaglásom alighanem vesztett erejéből.

A boltajtó előtt járkált, hangosan kopogtatva botjával, hogy ottlétét észre vegyék.

A ószeres a hadsereg előkelő tisztjeinek a legújabb fölszerelésekkel is szolgálhatott s Beregi Miklós a legszebb ruhákat ölté magára, csak a kardot találta az ószeres egy kissé réginek, mit kiválasztott.

Az árakra vonatkozólag Miklós, másnapi fizetést ígért, az ószeres megnyugodott; de megjegyzé:

- Uraságodnak husz esztendeig várok.
- Elveszthetné pénzét, annyi idő alatt sok ízben közel állunk a halálhoz.
- Korántsem, a kalmároknak kitűnő érzékük van annak tudásához: kinek hitelezhetnek.

Korn apó köhögésre fogta a figyelemre hívást, a mi gyorsította célját.

- Hopp! Korn apó, kiáltott hozzá Beregi Miklós, - egy szóra hozzám, baj van!

Korn apó repülni szeretett volna a hívásra, s gyermekes örömmel ugrott a boltba.

- De szép öntől, Miklós ur, hogy az utcán is megszólít.
- Hogyne, apó! Szükségem van rá, hitelbe vásároltam, fizesse ki. Ez a jó kalmár husz évre szabta a hitelidőt.
- Én százra hitelezek, Miklós ur.
- Tulbecsülik életemet.
- Igen. Edzett vas tovább tart.
- Ha rozsdá nem éri.
- Az öné rozsdamentes, Miklós ur.
- Menjünk.

Korn apó fizetett és azután mint valami érzélgős leányka, bámulta Beregi Miklós bajuszát, mely hetykén hegyesedett fölfelé.

- Más utra térjek, Miklós ur? Egyszerű fogadás vagyok.
- Együtt megyünk, apó. Önnel inkább, mint bárkivel, kérni valóm is van.
- Szolgállok.
- Ma este elmegy az Ágoston szerzetesekhez.
- Mózes atyához?
- Oda. Egy vendéget hoztam magammal s ön helyet ad neki?
- Örömmel.
- De az soká tarthat.

- A Zöldfa adósság-mentes épület, s falai épek, tetőjén a zsindegy uj.

- És a vendéget csillapítsa, vigasztalja, vidámitsa.

- Mindent úgy teszek. Szeretem az ilyen megbízást, de ön is milyen vig most, Miklós ur?

Korn apó rémülten szökött félre, oly tekintetet még életében nem látott, mint szavai után.

A szemcsillag elbujt mindakettő és a szemfehér iszonyu homályba nézett rá.

Egy állapot van, midőn ez irtózva látható. Alig hallotta a választ:

- Látott már veszett örömet, mosolygó kint?...

II. Különböző felfogások.

A vasembernek e pillantásban tört ki elfojtott fájdalma, indulata.

Birkózott szenvedélyeivel.

- Egy élet kevés azt gyógyítani, mit elvesztettem - gondolá magában. - Korai halál kicsiny áldozat veszteségemért. Indulataim megtalálják légzésüket tetteimben s így el nem égek. Szerelmem ott fakadt lent, a hol azt hittem: észre sem veszi senki. Más fent keres, én lent találtam. Mások boldogságuk mellé fényt is áhitanak, hogy abban fürödjék örömük, én csak boldogságot kerestem és boldogságom elsötétült.

Ezeket már szobájában gondolta s tisztában volt azzal, hogy sorsa, szenvedélyei játéka lesz ezentul.

Szenvedélye boszu és szerelemvágy voltak. Ez utóbbit kialvónak képzelte s érezte, hogy folyton lobog; a boszúról azt hitte: kiengesztelése lesz amannak. Angyal és ördög, oltár és bakó! Ez ellentétek viharzó szele egyenlítő nélkül hajtották indulatait.

- Kisértsük meg az alvást, a napok maguktól jönnek elénk, hogy cselekedjünk - mondá - s végig nyújtózkodott kemény ágyán.

Elaludt csendesen. Egy hónap óta ez volt első pihenése.

Könyvünk fő alakjának hogy lelkébe lássunk férfiu korában, szükségesnek hisszük elmondani a következőket:

Sie Ágneszt szerette; de lényében volt egy vonás, melyet nem tudott alárendelni szerelmének s ez a vonás, katona valóságában rejtett. A katonai valóság: a testi és lelki odaadás személynek vagy eszménynek. Állhatatos erős korlát ez, melyen nem mindenütt tud rést ütni a szerelem.

Beregi Miklós katonai valójában rendkívüli volt, a mi benne nemes találatot, azt falujából hozta; az odaadást: a katonai fogalommal szivta magába.

Szeretett szivből, igazán. Ez átható érzelem nem győzte le ugyan benne a rendkívülit; de fölötte szállongott, hogy meglágyítsa; ha szerelmét magához köti a nász csókjában, akkor lelkének összhangja kiépül; a szerelem fölveszi csatáját a rendkívülivel s a győzelem kétséssé válik.

Ez magyarázza meg visszatérését a nélkül, hogy a holtnak vélt leány gyilkosai után rohant volna, továbbá Sie Lőrincz szava, midőn azt mondá:

- A többiek halála jobban fáj saját veszteségemnél.

Sie Lőrincz szavait megértette s dicsőnek találta, mert ő mint katona sohasem magáért küzdött.

Első sorban tehát a másokét kell végezni, a mi megkezdődött s talán az a tudat altatta el oly csendesen.

Mózes atya meghallgatá Sie Lőrincz beszédét és a császárnál kihallgatásra jelentkezett, mit az este meg is kapott.

Lipót rosszkedvűen hallgatá a szerzetes szavait s miután egyike volt ama meghitteinek, kivel vitázni szokott, az egyenes válasz helyett azt mondá:

- A házépítések, Mózes atya, fejszecsapások között történnek.

- Igen, felség, mert ott a fejsze idomit, alakit: de az állam-alkotásokban a kész idomitására nincs szükség. A rombolás tévedés, védtelenek mészárlása a vadság. Nem a sár az undok; hanem az a hódító, ki védteleneket mészárol, és egy fejedelem, miért tépné meg koronája bokrétáját, a mi ékesíti.

- Ez talán, nem nekem szól?

- Nem, felség, azoknak a katonáknak, kik a magyar alföldet földulták. A védtelenek lemészárlása, békés falvak fölégetése nem haragja a vezérnek; de gondolatai piszkos gögje. A fegyver lehet véres; de ha a vezér gyáva hóhér, megvetéssel hallgat róla saját ura is.

- Igaza van, Mózes atya, nem akarom katonáimat hóhéroknak neveztetni, a jövő bűnömül rójjá embertelenségeket: de a Kunság lakói megtámadták katonáimat.

- Nem támadták, felség, csak védték magukat. Az állat is védi a helyet, hol kölykei vannak: a hűség az életre szól: halálra ítélttől nem várható.

- Ön fel van indulva, Mózes atya.

- Pap vagyok, ki embertársai üdvösségeért imádkozik.

- Értem is imádkozzék s ne feledje, hogy a hadviselés szerencsésjén apró foltok alig láthatók.

- E szerint nem veszi kegyelmébe, felséged, e szerencsétleneket?

- Holnap is nap lesz, Mózes atya. Ma estély van az udvarnál, élvezzük a mások mulatságát.

A szerzetes lehajtott fővel távozott a pazar diszű folyosókon keresztül.

- Az embernek csak az az ütés fáj, melyet rá sujtanak, a másokéről egykedvűen ítél s királyok fájdalma alighanem csak az, mit Isten mér rájuk.

E gondolatra még alázatosabban hajtotta le fejét.

Egy testőr tisztelettel köszönté, megszólítá a testőrt:

- Miklóst szobájában találnám?

- Az őrnagy ur alszik, s szolgájának megparancsolá, hogy föl ne költsek.

- Mikor kezdődik szolgálata?

- Béke van most, szent atyám, nehéz sulykokra kevés a szükség.

A folyosó alján kocsi várt reá, nemsokára szobájában ült, nehéz gondokkal fejében.

Lipótot jól ösmerte, mert a császár, ha akaratát kijelenti, ebben makacs s ellene senki sem szegül.

Nyugtalanabb volt öcscséről gondolkozva.

Mindent alárendelt hazaszeretete és a császár személye iránt érzett hűségének s e kettőt összeegyeztette lelkében. A császáron kívül gyűlölt mindenkit, ki ellensége volt a magyar nemzetnek és ellenök működött.

Ez irányt hazafiasnak találta s maga helyett a küzdelemben ott látta öcscsét, ki nagy érdemeit a magyar nemzet érdekei megóvásáért váltandja föl.

Öcsce már közel volt ahhoz, hogy az első osztályába álljon. Lipót többször mondta a szerzetesnek:

- Öcscsét ott akarom látni nagyjaim között.

A szerzetes az e fajta kijelentések után megvalósulni látta reményeit és örült, hogy öcsce nyers katona volt lényében, semmi más, a milyeneket az uralkodók szívesen látnak maguk körül.

A vajda azonban nem hallgatta el ösmeretségük okát, s ezzel megrémítette a szerzetest.

Ő nem szeretett soha. Először félt fogadalma megszegésétől, később úgy találta: hogy szakállának őszülő szálaival többé nem tudna szeretni.

Öcscsének szerelmét azonban nem kicsinyelte, sőt tulozta. Az hivén, az erős emberekben mélyebb az érzelm és állandóbb. Sie Ágnesnek halálát pedig senki sem állithatá bizonyosan s ha él: öcsce ezzel egy más világba lép, szerelme legyőzheti benne a nyers katonát, és széttépheti a nyugókat maga előtt.

A szerzetes olyan ember volt, ki az akkori 60-as évek elején, az utczán fetrengő dögvészes betegeket ölén hordta a kolostorokba, bár az egész Bécs irtózott a betegség említésétől is. Ez a tette rendkívüli népszerűséget szerzett számára a lakosság rétegeiben, csodálták, szerették, s azt állították róla: egy csuhás angyal, ki beszél és tesz a szerencsétlenekért.

Midőn hire ment, hogy Lipót egyik gyóntatójának választotta, a közönséges nép meglegedetten vette a hirt, s így jellemezte:

- Egy igaz ember lesz az udvarnál.

Vallásossága példás volt és örült, ki gyermekét az Ágostonok templomában vele kereszteltette meg.

Sokszor husz gyermeket is részesített egy nap a keresztség szertartásában, és a többi templomok plébánosai legkevésbé sem haragudtak rá: mert a keresztelési díjakat kerületenként az illető plébániáknak küldte el.

Bátornak, jónak, vallásosnak hitték.

Az is volt, de bensőleg nem hitt a csodatételekben. Nagyműveltsége volt talán oka és nagy ereje, hogy mindig gunyosan beszélt a mult és jelen kísértéseiről, s ebben szerzetes társainak sem engedett, sőt az efféle vitatkozásokat rendesen azzal fejezte be:

- A kísérteteket küldjétek hozzám, szívesen látom.

Mint említők, Sie Ágnesről gondolkozott, kiről nem tudta, közte van-e az élőknek?

És a szerencsétlen leány ellen, kit nem is ismert, ellenszenvet érzett: öcsce szerelmét látta gátnak tervei között.

Miután nem tudta bizonynyal, él-e még, önkénytelenül arra gondolt, ha meghalt volna!

A leány halála aligha jól nem esik lelkének.

Előtte szét volt nyitva az evangelium, feje fölött ott volt a keresztség. A keresztség dicső példája, az evangelium betűinek nagysága között ott ült ő, az ember, kit nagyraavagyó tervei hoztak kísértésbe és a példa, a betűk mintha mondanák:

- Ember nincs tökéletes.

Korn apó nem aludt az éjszaka, Sie Lőrincz régi ismerőse volt s éjfélig hallgatta elbeszélését.

A kanyargó füstben, mit maga elé képzelt a jó fogadás, egy alakot látott fölmagasulni, Beregi Miklós alakját.

Azonkívül tele szivta magát az elbeszélte borzalmasságokkal és a vajda szavaira haragosan felelt:

- Hm! Magam sem szeretném, ha Bécszet feldulnák, feleségemet megölnék, lányomat elvinnék Schmerz Ajax vőmtől. Azt hiszem, mások sem szeretnék.

Majd az alváásra szólította fel Sie Lőrinczet, biztatta: pihenjen csöndesen és ha tud, imádkozzék, mert minden eszközt elő kell venni, hogy a bűnösök bűnhődjenek.

Ő pedig bement hálósobájába, hol felesége nyugodtan aludt.

- Halló Fannikám, kelj fel! menj a leányok szobájába aludni, ugyis üres.

Az asszony nem értette urának e kívánságát, fölkelte s ment az említett szobába.

A hálósoba fala egészen be volt vonva nehéz gyapjuszőnyeggel. A fogadós, szobái berendezésénél nagy urak szokását utánozta, mint a legtöbb vagyonos polgár.

Midőn magára maradt, becsukta a hálósoba ajtóját s ő, ki nyelvét soha sem tudta fékezni, iszonyu káromkodást vitt véghez, a bezárt ajtók mögött.

Másnap reggel elindult a városba, elbeszélni az eseményt és Korn apót mindenütt ösmerték, szavára hallgattak, fölindulásában osztoztak.

Négy nap múlva az egész város Pumilló seregének ocsmányosságáról beszélt.

A férfiak rémes képet festettek az asszonyok előtt. Az anyák leányaikat nem merték kísérő nélkül az utcára küldeni, az apróbb gyerekek félve húzódtak meg.

A férfiak mindnyájan úgy gondolkoztak, mint Korn apó:

- Hm. Ha a mi asszonyainkat is leöldösnék?

- Ha a gyerekeket fölkoncolnák.

- A leányokat?

- Pfuj, förtelmes banda!

- Az az olasz Pumilló, pályát tévesztett.

- Született hóhér.

- Hitvány pribék.

- Gróf lett nálunk, otthon heringet árulna valamelyik tengerszéli csapszék előtt.

- És a katonák még bűnül rójják a népnek, hogy a férfiak egy része védte magát.

- Talán azt akarnák, mi se védjük családunkat.

- Védjük, Bécs ostroma alatt is.

- A császárnak Pumilló katonáit mind föl kell akasztani.

- Pumillót bele kell dobni a tűzbe.

- Ugy is ő gyújtotta föl.

- Mi lenne, ha a magyarok úgy bánnának velünk.

- A magyar nép nem ellenségünk.

- Nem volna csoda, ha lázadásra gondolnának.

- Mi magunk is föllázadnánk.

A közönséges nép tárgyalta ily megjegyzésekkel a Korn apó által elmondottakat; a középosztály czéh-gyűléseken öntötte ki haragját, a jobb módu polgárság velök tartott.

És a közvélemény felháborodása nem aludt el szalmaláng módjára, erősen tartotta magát, hevesen várta ítéletét a császárnak.

A zugás, mit a lakosság haragja okozott, felhatott a magas körökig, hol ekkorra a dolgot komolyan tárgyalták.

A császár sietett elintézni ez ügyet, legkevesbbé óhajtotta, hogy Mózes atya ne szivből imádkozzék érte.

Egy hét múlva ösmerve volt a császári határozat.

A határozat érdekesen gondoskodott mindenről. Kimondatott: hogy a magyar alföld a törököktől elfoglalt területnek tekintetvén, azok bárminemű jogokat élveztek addig, most azokat elvesztik. A Kunságok, a Jászság, e régi szabadföldek elajándékoztatnak a magas német lovagrendnek, ezzel meg lesz védve a katonai zsoldosoktól. Pumilló gróf, seregének felével Erdély egyik végvárába helyeződik át, az udvarnál többé nem jelenhetik meg.

Korn apó, midőn meghallotta a határozatot, egy csöppet sem volt vele megelégedve és goromba dolgokat mondott a császár tanácsosairól.

- Álnokságnak, ravaszságnak bőrvédrei vagytok: egyikőtök elpusztítja, másikótok elajándékozza a szabadföldeket.

Sie Lőrincznek azonban egy szót sem szólt róla, s nem szólt arról Beregi Miklós sem, ő azt hitte: így jól van elrendezve minden.

A hatást, mit az esemény földézett, láttuk a császárnál, a gondolkozó szerzetesnél, láttuk a tépelődést Beregi Miklósnál, ki még nem volt tisztában vele, mit szól arra Sie Lőrincz - és láttuk Korn apónál.

A császár birói szemmel nézte az eseményt, s akként ítélte; a szerzetes komolyan, de a császár intézkedését jónak, bölcsnek találta; Beregi Miklós hitte, hogy jól van így, de nem tudta való-e, a mit hisz.

Korn apó megjegyzése előttünk van.

A birói ítélet tartalmas, a rokonérzés lelkes.

A való igazságot az mondja meg, a kinek fáj az esemény és Sie Lőrincz még hátra volt.

A határozat megtudása után nyolcz nappal, Korn apónál, midőn ez legjobban szidta a császár tanácsosait, egy szerzetes jelent meg, és nagy tisztességtudással adta tudtára, Mózes atyának nála teendő látogatását.

Korn apó öklét nyomta a szájára.

- Hm, - mormogá, - talán jó lett volna előbb gyónnom: Mózes atya megérzi rajtam a tizenhatnapos káromkodás szagát; az ő látogatása pedig nagy tisztesség leend.

Kapujában várta Mózes atyát, vörös sapkáját jó előre zsebébe dugta.

A szerzetes Sie Lőrinczhez vezettette magát.

A még nem régen egyenes tartású vajda görnyedten ült a szobában, rabnak érezte magát a derék Korn apónál is, honnan nem mozdult sehova.

A szerzetes kívánságára Korn apó bent maradt s aczélszürke szemeivel kutatta, mit akar a pap.

- Lőrincz, a császár küldött hozzád, kegyességére vall, hogy elfogad, s kérésedre a választ megadja. Este van, a császár mielőbb akar látni.

A vajda készen volt, ruháját, Korn apó gyöngédsége ujjal cserélte föl, még sem volt rajta idegenszerű semmi; egyszerű bőr-bekecs, hármás vitézkötéssel; a fehér gyapjunadrág kék-fehér zsinórral; a szétnyíló száru, fekete topánka mind olyan volt, mint a vajda ruhája a jobb időkben, csak a magas kun-süveg maradt, azt nem tudták utánozni a bécsi mesterek.

A varkocsok vastag ágai feketeségükkel oly bánatosan festettek a vajda megsápadt arcához.

Szó nélkül állott föl, készen az indulásra; Korn apó azonban erősen fészkelődött helyén.

- Szent atya, nem lehetne kieszközölni úgy a kihallgatást, hogy én is ott lehetnék a vajda elfogadásánál?

- Azt nem lehet.

- Az hiba, hátha azt állítanók: a vajda beteg, s szüksége van támogatásra. Kiváncsi volnék látni Lipótot, midőn uralkodó; a mult héten találkoztam kocsijával, mely a templomba vitte, és ekkor köhécselt, rossz színben volt: öregszik; mellettem egy asszony köhögött, az is vén volt.

- Korn, maga rossz fecsegő. Nem elég, hogy a várost a hadsereg ellen ingerelte.

Korn apó szemei szikráztak.

- Hm! szent atya. Nem ingereltem én, maguk haragudtak az emberek. A száj nem lakattal születik, s akár haragot, akár szerelmet lehel, kulcs kell hozzá, hogy gyorsabban járjon a rendesnél és a vajdát szeretem, Miklós ur is szerette, mindnyájan szeretjük. - Vigyen el a kihallgatásra, szent atyám; ha engemet kérdez Lipót, hallgassa meg csak, mit beszélek.

- Nem lehet Korn, a császár Sie Lőrinczet fogadja.

- Jól van, akkor oda ülök a császári palota elé, az utca közepére. Az utca községi terület, ott nem parancsol senki.

A szerzetes elhajtattott s a császár előtermében a vajda bámulat tárgya lett, irigyelték pompás varkocsait a testőrök.

Valamelyik komolyan jellemzé vele:

- Ez ember nem született szolgának, a szolgák nyirott haját viselnek, s ez: kis király volt szabad földjükön.

Lipót teljes fénynyel fogadta a vajdát.

A császárné udvarhölgyeivel, udvari méltóságok, komoly államférfiak nézték az érdekes embert, ki az ősz szerzetes mellett jellegzetes arcával feltűnt, titkolhatatlan, keserű vonásokkal ajkaiban.

Nem térdelt le, azt nem tanulta a szabad pusztákon, a hol született, eléggé meg volt alázva lelke.

A császár előtt jobbra testőrkapitánya, balról Beregi Miklós állottak, kivont karddal.

A császár minisztere fölolvasta a vajda előtt az ékes latinsággal szerkesztett adománylevelet, mely a magyar alföldi Szabad Földeket a vitéz és kegyes német lovagrendnek adományozta. Az ott levő nagymester átvette az adományozó levél egyik példányát s megigérte, hogy pártfogó ura lesz a rend jobbágynak. A másik adománylevél leküldődik a Szabad Földek kapitányához; a harmadikat átadja Sie Lőrincznek, ki lassan, alig érthetően mondta el:

- Nem elég, hogy a föld ég? Én vigyem el a földönfutóknak a szolgaság zálogát?

Ránézett Beregi Miklósról, mintha mondta volna neki:

- Ha te nem jöttél volna hozzám...

Az pedig ott állott mereven és nézte, mint esik össze Sie Lőrincz szélütött módjára.

- Mi baja? kérde a császár.

- Talán az öröm, felség - szólt a szerzetes s karjába véve az elaléltat, kivitte a teremből.

A császár odament Beregi Miklóshoz. A figyelő szakasznak már csak egy tagja volt mellette. Megsimogatta finom, nőies ujjával annak durva kardját és hangosan mondá:

- A hűség tartja a trónokat fönt.

Azzal vége volt a szertartásnak.

A mit Sie Lőrincz mondott, azt csak két ember értette meg, a szerzetes és az öcsce.

A szerzetes válasza tetszett a jelenlevőknek és dicsérték a vajdát, ki annyira örült szerintük a császár ítéletének.

A vasember azonban csak hogy össze nem rogyott.

Az ő bátyja hazudni is kész?!

Nem vette észre, hogy az másért lett saját magának megtagadója.

- Hm, - mondá Korn apó, - mikor értesült az eredményről, - a császár üres óráiban foglalkozik kertészettel, de fűgái keserűek.

Sie Lőrincz haza készült, egy szót sem szólt többé a császárról, nem panaszkodott senkinek.

Korn apó azonban a másik szobában fecsegett.

- Azt hiszem, a vajda inkább vinne egy veder ólmot a hátán, mint azt a kegyelemlevelet zsebében. Nem is tudtam, hogy Lipót oly éhes és olyan bőkezű. A vajdát senki sem értette meg, a császár ajándéka az ő ember fügefafa leveléhez hasonlít.

Sie Lőrincz bucsuzott Beregi Miklóstól.

- Miklós, látjuk-e még egymást valaha!

- Hol találalak meg bátyám?

- Tanyám helyén, a hol a Szabad Földek terültek.

- Én keresem Ágnes, Lőrincz bátyám.

- Én mást keresek, Miklós.

A vajda elment, hová honvágya vezette. Beregi Miklós Pumilló seregének névsorát másolta s bátyjával nem kereste a találkozást, kerülte.

Lázás izgatottság vett rajta erőt. Pumilló seregéhez néhány embert küldetett az ő külön megbízásával, az első visszaérkezett jelentést tett útjáról; de e jelentés csak növelte kétségét.

Igy tölt el egy egész hónap, s midőn bátyjával akarta közölni a jelentést, megtudta, hogy az a tegnapi napon elutazott Magyarországra, s mint fiatalabb éveiben szokott, öszvérháton indult.

Öcscsének levelet hagyott hátra, melyben tudatá, hogy meg akarja nézni a Szabad Földeket.

Miklósnak nem volt szüksége arra, maga előtt látta a napnak minden órájában és Sie Ágnes gyermekes alakját.

Csalfa remény édes betegsége.

A Jajhalom holttestekkel borított tetején midőn átgázolt Pumilló, a pusztítás ekkor vette fel irgalmatlanságát.

A zsoldosok sulyos terhekkel megrakodva tértek vissza az első éjjel a táborba, melynek sorai közé az égő falvak tüze világított.

Egy vén zsoldos a Morva vize mellől, hátrakötött kezekkel hajtotta a tábor felé Sie Ágnest.

A leányra szétbomlott haja, tépett ruhája a homályban is valami igézetet csalt.

Szédülő feje meghajlott.

A zsoldos vén volt és kapzsi.

- Ez remek préda - mondá -, a vezér ennél külömb ajándékot nem kapott soha, szabadságomat és egy darab föld árát a Morva mellett, ha megadja érte, legszerencsésebb napom a mai leend.

Pumilló csapatjának sorai között járt, nehéz lovával, tisztjei sem kísérték.

Találkozott a vén zsoldossal.

- Mit hozasz, vén martalócz? - rivalt reá.

- Tábornok ur, önnek hoztam.

Pumilló a vén katonára nézett, e nézésben ott volt a gőg, mely semminek nézte zsoldosait.

- A seregnek nincs szüksége uszályra, ki mondta, hogy élve hozz foglyot?

- Leszurjam?

- Hahó! barom. Ha már nekem hoztad, tartsd élve. Végy magad mellé néhány katonát és hozd kíséretem után.

- A sereg, mely a katonai fegyelem szigorú eszközeivel egy darab hadviselő anyag volt, a tizedik napon a Maroshoz ért, háta mögött átkot és romlást hagyva.

Ekkor következett az eset, mely a tábornok figyelmét foglyára irányította.

Valamelyik katona a kísérők közül a leány hajához nyult.

Talán megsajnálta, talán durva szívében csillant fel egy szánakozó érzés, vagy érzéki vágya vonzotta a rabhoz?

A leány felsikoltott.

Mi volt az? Egy gyermek. Mit látott? A poklot s annak szörnyűségét még látva sem értette meg.

- Tépd ki szememet, de ne érints!

A sikoltást a győzelmeiben kéjtelgő tábornok meghallotta.

Először vertek sátrakat azóta, hogy a Tiszán átjöttek és a leányt kísérők a sátor közelében voltak.

Pumilló egyedül volt sátorában. Az előre küldött kémek jelentéseiből megtudta, hogy ellenséget most már nem talál s pihenni akart.

A rendes hadi esték ezután vették volna kezdetüket a táborban, a kockajáték szerencséje adta volna egyik kézből a másikba a rablott tárgyakat s lehet, a leány sorsát is egy kockavetés döntötte volna el.

Pumilló bosszusan dörmögé a sikoltásra:

- E leányt kidobom a katonáknak.

Maga elé vezetteté.

- Ki vagy?

A leány hátra simította dus haját, látott ő már magasrangú tisztet, és a gyermek törhetetlen daczosságával felelé:

- Sie Lőrincz leánya vagyok, ki a Szabad Földek vajdája.

- Csak volt, elsirathatód.

- Tizenegy nap óta öntözöm könnyeimmel a földet, ma már nem sirok, kiapadt szemem forrása. Mit akar velem? Nekem van, a ki védni fog.

Pumilló gunyosan nevetett.

- Talán apád? Azzal végeztünk.

- Téved, megvéd Beregi Miklós.

Pumilló felugrott, mintha kígyó lett volna az ülése, a lánynak első szavára észrevette, hogy ez nem olyan pórleány, a milyennek képzelé s kirohant sátrából.

Tisztán látott mindent. Ide járt Beregi Miklós, arra a földre, a hol serege elvonult, azt szerette, kit ő rabul ejtett, napokon keresztül kísértette a táborral?...

Nem lépett többé a sátorba, azt a leány foglalta el, gondoskodtak kényelméről; de elvette kedvét a győzőnek.

Hajh! Ha ez a leány elbeszéli, a mi vele történt és mindazokat odafent megtudják!

Beregi Miklós pedig közelebb állott a császár kegyéhez mint ő.

És ellensége. Két Pumilló halt meg. Az elsőt annak bátyja, a másodikat barátja ölte meg, a harmadik ő maga és rajta kívül Pumilló nincs több.

Ugy érezte, mintha a Szabad Föld égő tőzegjében járna.

Az a vén zsoldos, sok bajt hozott a fejére.

Két nap, két éjjel tanácskozott Kéřivel.

- Vidd el, Kéri. Te magad jelentsd be, hogy szerencsésen működünk. Bécs mellett lakik S. herczegnő, rokonom. Add át a leányt. Vigye el valamelyik olaszországi zárdába. Ő hivem és megteszi, a mire kérem. Mondd el az okokat. Lassan menj, hogy az utolsó jelentésemet is tudd, mit az Aldunától küldök utánad. Ráérsz. A futárok viszik napi jelentésemet a haditanácsnak.

Hogy örült a szegény lány, midőn Kéri tudtára adta, hogy Beregi Miklóshoz viszi, a színlés született mestere sikerültnek találta az alakoskodást.

Midőn a leányt vivő kocsi elhagyta a táborn, Pumilló gróf újra a régi lett.

A mint gondolá, Beregi Miklós szerette a leányt.

Ha szerette, elveszi tőle örökre.

III. Apró események.

Kéri ez egyszer a veszedelmesebb nemü színleléshez fogott, és éppen nem volt inyére Pumilló baráti kiküldése.

Ő ugyan idegen nevet említett saját neve helyett Sie Ágnes kérdésére, mindamellett alkalmatlannak találta a leányörzést és inkább veszítettett volna Pumillóval másutt egy ütközetet, mint földulatták a helyet, hol Beregi Miklósba biztak.

Ő nem rokonszenvezett ezzel soha, de nyíltan sem merte támadni.

A magyarországi események akként fejlődtek az utóbbi évek alatt, hogy Kéri várta Beregi Miklós fellobbanását. Leste, várta az alkalmat, szimatolta minden lépését, végre azt hívé, Beregi Miklós egy érzéketlen csont, vagy lehült vérü rideg katona, kit hazája sorsa többé nem érdekel.

Az öregről - mint ő nevezte a szerzetest - nyíltan tudva volt, hogy mindenütt segítségére van az üldözötteknek, közte és a császár miniszterei között csendes, szótalán harcz folyik; a miniszterek kezében van a hatalom, emennek kezében semmi, mégis sokban keresztül viszi akaratát s hűségét nem tudják pelengérre állítani.

Öcscsét nem avatta terveibe és ez bántotta Kérit, ki gyűlölte Beregi Miklóst és Iszályt, mert azok születési előnyök híjával ugyanarra a helyre jutottak, hová ő, a grófi sarj, és Sie Ágnes eltüntetésében ő is egy nemét találta a harag elégtételének, a Szabad Földek fölégetését közönséges hadi eseménynek tartotta, úgy vélekedvén, hogy a pusztítás, öldöklés a győző joga, s ebben benne van az eljárás védelme.

Kisérete lassan haladt, s ha a leány kérdezősködött tőle: miért nem állanak meg a városokban, Kéri azzal nyugtatá meg, hogy az Beregi Miklós kívánságára történik.

Csak az ötödik héten értek Pozsony határába; a tizenkét katonának, ki vele volt, pihenést parancsolt, és ő egy egész hétig távol volt, míg kísérete veszteg maradt.

A katonák egy elhagyott kastély mellett játékkal töltötték az időt, míg Kéri visszaérkezett.

S mikor megjött, az altiszttel sokáig beszélgettek, távolabb a csapattól.

- Attól függ előléptetésed és jutalmad, ha elvégzed a rád bizottakat, - mondá az altisztnak.
- Életemmel állok érte jót, az utat ösmerem, S. herczegné magassága levelét a kívánt időre átadom.
- Kísérő leveled megőrizd.

A leánynak azt mondá:

- Három nap múlva ama helyre érkeznek, hol Beregi Miklós várja. Én visszaindulok a sereghez, köszöntöm az őrnagyot.

A leány némán hallgatta s halavány árnyékát érezte a bizalmatlanságnak kísérője irányában.

A kocsis kíséretével együtt megindult s Kéri könnyebbülten mormolá:

- E játék izetlen volt, S. herczegné folytassa tovább. Kissé föltűnik, hogy ez a leány nem beszélt szüleiéről, lehet, sejti, hogy a farkastól nem szokta kérdezni a fecske: mit csinált a konc czal?

Köpönyegjét nyergéhez csatolta, majd ama szándékkal, hogy a pozsonyi őrségtől vesz magához kíséretül néhány katonát, a város felé fordult és lova lassan lépkedett a kövér fűben.

A katonák gyorsan haladtak. Az altiszt, ki magyar részeken szolgált, törte a magyar nyelvet és utasítása szerint szolgált a fogoly leánynak.

Alkonyatra átlépték az osztrák határt.

A kocsi, melyben a leány ült, erős, födeles kocsi volt, s tetejéről világított. Az altiszt fölszólitotta a leányt, hogy ha akar, kiléphet a kocsiból, szedhet virágot, míg a katonák a lovakat etetik.

Az altiszt szavaira virágot szedni indult, talán már nem hervad el az, míg útjokat befejezik? Piros czimbort, kék zsályát visz kötényébe; mit a hosszú gyalogolás alatt erősen megtépett az útszéli tövis.

A katonák kipányválták a lovakat, a pányvaczövekek alig hogy le voltak szurva, mindnyájan evéshez fogtak.

A vidék, a hol megállottak, dombos volt, törpe cserjével benőve. A katonák, kik a nehezebb lovassághoz tartoztak, vigan költöttek ételőket, az altiszt azonban, midőn kulacsát szájához vevé, hangosan fölkiáltott:

- Siessünk az evéssel, barát jön! Ez elkéri tőlünk az ételmaradékot.

Valóban, a katonáktól alig husz lépésnyire bukkant föl a dombok mögül az öszvéren ülő szerzetes alakja, ki mint tudjuk, a Szabad Földekre indult, Sie Lőrinczhez.

Megjelenése, külseje oly egyszerű volt, hogy a katonák azt hitték: elhalad mellettük a nélkül, hogy szóba állana.

A kocsi sem tűnt föl különösnek, valamelyik főtiszt nejének gondolhatja a kocsin utazót.

De a virágot tépő leányt meglátta.

Egy virágot tépő leányt lehet látni mindenütt, hol leány van és virág terem, a leányt közönséges cselédnek képzelhette, ki urnőjét követi.

Mégis, mintha meglepné valami, oly gyorsan állította meg öszvérét.

Szeme észrevette, hogy az a leány rongyos, szakadozott ruhában van s szoknyája rongyai e tájon idegen szövésűek.

Leszállott öszvéréről és a katonák közé lépett, kik az egyenestartásu ősz emberben észrevették, hogy aligha kolduló barát.

Megszólitá az altisztet.

- Fiaim, hol hagyták el Pumilló gróf seregét?

- A Marosnál - felelt az altiszt.

- Hova mennek?

- G.-be.

- G. jó messzire van, talán zsákmányt visznek?

- Azt a leányt viszzük S. herczegnéhez.

Az altiszt lehetett jó katona; de együgyű volt, egy papot látott maga előtt, kinek talán jövedelmező egyháza van, hol szeretik hivei. Az ilyen pap előtt tartózkodás nélkül felelhet, azt nem érdekli az ő megbízásuk. Az altiszt azonkívül nem értette el a kutató kérdés metszését.

A leány elégnek találta a virágtépést, a kocsihoz futott, s oda érve, a szerzetes e gyors kérdéssel támadta meg.

- Te a Sie Lőrincz leánya vagy?

Mit veszíthetett Mózes atya ez egyszerű kérdéssel? Semmit. Az altiszt olyan közönséges kérdésnek találta, a milyeneket ő is intézett már ösmeretlen leányokhoz, a többiek úgy sem értették meg, és ő hajlandó volt nyelvükre fordítani.

- Azé voltam; de az aligha él.

A válaszszal Mózes atya mindent megtudott és a helyett, hogy a leánynyal tovább beszélne, egykedvűen hallgatá az altiszt kérdését:

- Talán ösmeri?

- Ösmerem.

Nem mondta, kit ösmer: Sie Lőrinczet-e, vagy a leányát? Annyit mondott az altisztnek:

- Együtt megyünk G.-be. Én is oda utazom, jól tudom az utat.

A katonák nem tettek a kívánság ellen semmi kifogást, s miután megigérte, hogy élelmét sajátjából fedezi az uton, azt hívén, hogy a szerzetes már az út elején elmarad tőlük czammogó öszvérevel, nevelték a szerzetes kívánságát.

Az altiszt maga is nevette és a helyett, hogy a kocsit kísérte volna, a csapat elé állott, a kocsi után csak a szerzetes öszvére futott, könnyen, mintha terhet sem vinne.

Szokása ellenére a leány, a hintó függőnyeit félre huzta, szeretett volna beszélgetni a szerzetessel, ki anyanyelvén szólította meg és apját említé előtté, azonban a szerzetes megelőzte kérdésével:

- Akarsz mondani valamit, leányom?

- Csak annyit: honnan ösmerte az apámat?

- Mások beszéltek róla előtttem.

- Nekem is beszélt egy derék ember a bátyjáról, a ki szintén pap, mint nagytiszteletű ur.

- Ki volt az az ember?

- Beregi Miklós.

- És te hová mégy?

- Ahhoz visznek.

- Ki mondta azt neked?

- Egy másik tiszt, kit értem küldött.

- Tudod a nevét?

- Elfelejtettem, a katonáktól megkérdezhetjük.

- Nem jött az veletek?

- Vagy igen; de ma délután elmaradt tőlünk.

Mózes atya nem hitte a leány szavait, de ezt nem a leány hibájául tudta be. Ösmerte az előzményeket s hallotta, hogy öcscse és az apja holtnak hiszik, S. herczegnével pedig az ő Miklós öcscse semmi összeköttetésben nem állott. Más czélok készülődését látta, melynek kulcsát meg fogja tudni, rá csak az tett mély hatást, hogy Ágnes él és e szerencsétlen lány fogoly.

Teljes erővel ránehézkedett az öszvérré és botjával megérinté oldalát.

Az öszvér fürgén szökött előre, a barát meglegedetten simogató nyakát.

- Kettős terhet is könnyen visesz, ugy érzem.

- Mit kérdez? - szólott a leány.

Az altiszt észrevette az öszvér előre szökését, gyorsabb menésbe kapta a csapatot. A két kocsis, ki szintén katona volt, kurta korbáccsal csettentett a paripái közé.

A szerzetes nagy fehér szakállal lengett az iramodásban.

Oda szólt a leánynak:

- Hajolj hozzám. Én vagyok a bátyja Beregi Miklósnak, ezek először felégették házatokat, téged visznek, mint foglyot. Ölelj meg.

A leány elhitte szavait s kitárta karjait az ember felé. A másik pillanatban ott ült előtte az öszvéren, a szerzetes hatalmas karjaival, mint egy labdát emelte ki, azután lassanként elmaradt a hintótul, s míg az a homályos estén, mindig távolabb haladt, ő más irányt vett és gyorsan ügetett előre.

Mózes atya az egész dolgot így találta megoldandónak, a mi ezután történhetik, az már természetes folytatása lehet a kezdésnek. Ha a katonák üldözni találnák, egyenként áll velök szemben, a buzogányos korda elvégezi a többit.

Egy félóra múlva csakugyan hallotta a dühös kiáltást. Az altiszt észrevette a szökést, s néhány percz múlva a hintóból a lovak ki voltak fogva és a csapat káromkodások között rohant vissza azon az uton, a melyen jött.

Mózes atya jól hallá lovaik dobogását s miután meggyőződött róla, hogy azok irányt vesztek, leszállott az öszvérről, csuháját a leányra terítette és szeliden mondá:

- Takarózzál be lányom, majd én vezetem az öszvért, csendesen.

Ezzel a szóval a templom adott helyet az anyátlan gerlefióknak.

A katonák pedig rohantak előre, most már addig, míg a leányt, vagy Kérit föl nem találják.

Kéri Pozsony alatt volt és egy félórai léptetés után már a városba érkezik.

Sohasem tett még olyan lassan utat, mint ezt.

Mióta a kocs elindult, alig haladt két mértföldet. Benne a nagyravágyás ágaiból kettő volt erősen kifejlődve: a hatalom és a vagyonszerzés. Az egyik a másikat egészítette ki bensőjében. Elérte mindakettőt, a mennyire azt fiatal korára hinni sem meré. Hadvezetői képességet nem érzett magában; de a dicsőség melegére vágyott. Meglapult a hatalom mellett, élvezte a második helyek kényelmét.

A Szabad Földek földulásával tömérdek aranyat és ezüstöt harácsolnak össze, melyből bőven kivette részét. A Szabad Földek lakói minden bajaik között is értettek a vagyongyűjtéshez, szorgalmuk fölé helyezték igények nélkül való életmódjukban a takarékoságot.

Kéri jövőjéről gondolkozott, a jövő tarka szivárványt szőtt elébe és meg volt elégedve magával. Egy kötelességet állított maga elé: ledobni Beregi Miklóst arról a helyről, hová az jutott, megtörni az érdemeivel szerzett bizalmat. Irigy volt és ennek egyenes jelleme gát volt előtte, vagy csak nem szerette ott látni, a hol van. A macska sohasem tud igazán barátkozni, a gyáva irigy az erősre, a gaz a tisztára. A magyar jelesek ellen ujult erővel kezdett ismét indulni a vadászat, a hatalmasok újabb érdekszövetsége érdekem és vagyonszerzések után áhitozott, Kéri mindent föltalálni vélt Beregi Miklós elejtésében és csak ez egyre vadászott.

Ezek a gondolatok okozták, a miért oly soká haladt a Pozsonyba vezető uton.

- A kapukat éjjel is kinyitják a magyar végvárosokban a császár nevének említésére, - beszélgetett magában; - de mi az ott előttem?

Néhány, apró tűznek hosszú lángolása világított a vár alatt.

Csavargó cigány-kolompárok voltak, kiket néhány napig megtűrték a nagyobb városok közelében is. Furókat, késeket forrasztottak ágaihoz, a mesteremberek részére, titkosan záródó béklyóvasakat csináltak a parasztoknak lovaikra; a községek, bíróságok börtönei részére az embereknek. Csináltak téli patkókat, a mi egész télen kitartott a lovak lábán és néha, csekély díjért hóhérok is akadtak közöttük.

Kéri azonkívül egy lovast is látott jönni. Egyszerű barna ruha volt rajta, csak tollas, háromszegletű kalapja, mentéjének nyitott bő ujjja, az ebből erősen kilátszó csipkés ingujj, a szárhoz simuló, tölcsérszáju csizmája, egyenes kardja mutatták az osztrák lovagot, ki a bécsi fiatal urak öltözetét viselte, a melyet a hadseregnél is leginkább viseltek az osztrák nemesek.

Kéri, a mint szemügre vette a lovast, elsápadt.

- Hol jár ő itt, ezt a találkozást elkerülhettem volna.

De nem térhetett ki előle, a lovas gyorsan jött és közelbe érve, megösmerték egymást.

Beregi Miklós rugtatott Kéri elébe.

Egy ideig némán szemlélte egyik a másikat. A baráti üdvözlés helyett mindegyik ellenséget látott a másikban. A vasember törte meg a hallgatást.

- Te nyomorult gazember! Van bátorságod arra, hogy emberek közé menj? Te gyujtogató rabló, ki gyáva czimboráddal nőket, gyermekeket ölettél azon a földön, a mely föld hazád földje. Talán oda sietsz, honnan czimborádat kitiltották? Azt hiszed, nem akad senki, ki szemedbe mondja gyalázatosságodat, nem akad tiszta kard a császár lovagjai között, mely leüssön? Cselszövéynnyel akarsz boldogulni, nem elégedve meg árulkodásaiddal? Kéri, gyalázatosan nyomorult vagy: egy hónap alatt megtudtam mindent, mit honfitársaid ellen elkövettél, a belpoklost talán sajnálnám; de téged utállak.

Kéri nem az az ember volt, ki a sértegetéseket tűrte és kardot rántva, elszántan rohanta meg a beszélőt.

Arra számított: képes lesz leszurni, mielőtt védhetné magát.

Támadása rosszul sikerült, a vasemberrel volt dolga.

Kardjának hegye meg sem közelítette annak mellét, ha a közelséget legalább egy arasznak számítjuk, midőn kardja kirepült a kezéből.

Pisztolya után nyult, de ellenfele mellen ragadta s ledobta a lováról; a viaskodás a földön folytatódott pusztá kézzel.

A vasember erősebb volt, játszva győzte le ellenfelét.

- Nem én öllek meg, Kéri, - mondá zordan - te más halált érdemelsz.

Kéri egy szót sem szólt, dühében kétségbe esett.

Ily állapotában tudja meg, a mit évek óta lesett, hogy Beregi Miklós már érdeklődik oly dolog iránt, mi ezelőtt érzéketlenül hagyta; fáj neki a magyar föld pusztulása, tehát ez sem ment többé a honszerelem kórjától, s ő, a ki erre várt, most már elveszni látta magát annak a kezétől. Az ördögöt kész lett volna segítségül hívni, csak visszanyerhesse szabadságát.

Beregi Miklós sohasem lovagolt hosszabb utra kötél nélkül. Lovának pányva, magának nem egyszer tette a kötél-hágcsó szolgálatát.

Levette nyergéről, és összekötötte vele Kéri kezét.

A kötél kemény szorításától felszisszent fájdalmában.

- Sokan jajgattak a Szabad Földek mészárszékén.

Utálattal lökte el maga elől.

Lovára ült és visszalovagolt a pislogó tüzek felé.

Beregi Miklós az akkori idők lovag szokása szerint hosszú körhaját viselt. Haja végig feküdt vállait s dús fürteinek árnyékában arcza oly szomorúnak látszott.

A kolompárokat kereste föl, a cigányok körülfogták, mindenben szolgálatára ajánlkoztak.

- Van-e köztetek olyan, a ki hóhért munkát is végzett?

A cigányokban megakadt a felelet, az olyan műtétekből könnyen utóbajok származhatnak.

- Feleljetek!

Egy vén cigány előállott.

- Vitéz ur! Ha tettük: mindig törvényes parancsolatra tettük.

- S mi volt a béretek?

- Fél arany, vitéz ur.

- Tíz aranyat adok, jöjjön velem két ember.

- Hová?

- Egy félóra alatt odaérünk, az útszélén vár benneteket a csemege.

- Ki parancsolja a kivégzést?

- A tíz arany.

A cigányok összenéztek. Ennyiért hajlandók voltak bármire; azonban a vén cigány még megkérdezte:

- Mi bűne van a tolvajnak?

Azok azt hitték, az akasztófák csak tolvajok számára készülnek.

Beregi Miklós keserűen felelt:

- Több az a tolvajnál. Falvakat gyújtott, öreg embereket, asszonyokat, gyermekeket gyilkoltatott; pedig fegyveres ellenségre küldték, s azokat kikerülte. Nagy az ő bűne, ezer halállal sem válthatja meg.

- Mikor kapjuk meg az aranyakat, vitéz ur?

Beregi Miklós odadobta elébük.

A cigányoknak a szenvedésük is, keresetük is közös volt. Az aranyakat a vén cigány tette zsebre, és egy másikat véve maga mellé, késznek jelentkezett az indulásra.

Némán haladtak az összekötött Kérihez.

Meglátva ez a cigányokat, könyörgő hangon kiáltott föl:

- Légy irántam kegyelemmel, Miklós! Te mindig nagylelkű voltál.

- Vigyétek az erdő széléhez, - parancsolá az a cigányoknak.

A cigányok egy bükkfa tövéénél állottak meg, melynek első galyait lecsönkázta a vénség. Kéri ismét megszólítja Beregi Miklóst.

- Miklós! a mit tenni akarsz, ahhoz neked jogod nincs. A gyalázatos halál, mit nekem szántál, nem méltó hozzám, sem hozzád. Hallgass meg! Ha megöletsz, te is életeddel lakolhatsz.

A vasember komoran válaszolt:

- Hazudsz, Kéri, hogy nincs hozzá jogom. Ember vagyok, mint magad s legyőztelek; de nem az erősebb jogával élek. Azt mondtad: életemmel lakolhatok. Jól van, legyen úgy, én keresem a halált. Élek addig azzal a joggal, mit kötelességemmé tett hazám szeretete. Ugy-e, új szó ez előtted? Tartozom pusztítani ellenségeit, mert magyar vagyok; mint ember pedig Istennek tetsző dolgot művelek, ha megboszulom a Szabad Földek szerencsétleneit, s ne feledd, Kéri: a székel ember nem bosszuálló az ellenséggel szemben, az ellenség sebesültjeinek saját házában ad helyet; de tudja, hogy rablók iránt a könyörületesség bűn, és ti rablók voltatok, nem nemes emberek, nem katonák.

- Irgalmazz, Miklós. Szeretnék még élni, fiatal vagyok.

- A Szabad Földeken is éltek fiatalok, te sem irgalmaztál nekik, és Kéri, te árultad el Zrinyi Jánost is, igaz bajtársadat.

A cigányok megragadták Kérit.

E perczben Beregi Miklós figyelmessé lön. Már előbb is hallott távolról lódobogást, most egész közlelől hallatszott.

A lovasok előnyomultak, a Kéri által elküldött katonák voltak, kik a leány szökése után őt keresték.

Kéri dühösen kaczagott a látványra és vad örömmel kiáltott föl:

- A szerepek változnak, bús hazafi! Pumilló katonái jönnek, kik azt a pompás munkát végezték.

Az altiszt, ki elöl vágatott, fölismerte Kérit. Magasra emelt karddal rohant segítségére.

Csak ez kellett a vasembernek!

Hetek óta égett minden csepp vére e találkozásért s itt vannak előtte.

Nem a fontolgtató bús ember volt többé, hanem a szilaj vitéz, kinek életében nem volt édesebb percze s talán hüvösnek találta volna indulatában haragvó vérét is.

Rémes kardja megvillant, a harc kezdétét vette.

A katonák makacs elszántsággal védték magukat, a vasember forgott köztük, mint egy szél-roham és a tizenkét katona lefeküdt a földre, többé nem vonják kérdőre az elveszett leányért.

A harc után sem Kéri, sem a cigányok nem voltak helyükön és a győző dühösen rohant a kolompár sátrakhoz, ott sem voltak. Kereste őket egész éjjel, nem találta.

Az első poharát a boszunak kiüríté, beösmerte, hogy Kéri kisiklott kezei közül és hogy a bakó szerepéhez nem ért; de erős karjai feszültek önértében; ez már Sie Ágnesért volt téve.

Szegény Sie Ágnes. Egy pehely volt a sors tengerében, mi az elemek vad játékaiban érintetlen marad. Azok törnek, marják egymást és magukat semmisítik meg; a pehely mindenütt kitér, az orkán nem bírja lassu röptét gyorsítani sem, az összeütközések sulya nem roppantja meg, olyan gyenge, olyan tiszta.

Ő is pehely volt: leány volt és a leányok angyala védte, mint a hogy védte és védi a leányokat mindenha.

A szerzetes kötőfékét fogva vezette az öszvért mint valami csatlós, most már hatalmában volt nagyravágyó terveinek gátja s kereste az ő mély kutató elméjével, hová lett mély gyűlölete a leány iránt? Nem találta. Szemébe nézett a lánynak és kérő hangon beszélt hozzá:

- Én édes leányom vértanuja léssz szerelmednek, de légy igaz, legyen gyöngé szived állhatatos: nagy dolgok fognak történni s nagy dolgokat végezend, a kit szeretsz. Hadd haladjon útján. Két anyja van a férfinak, az egyik anyja édes teje, miből idők folytán a szerelem fakad; másik a hazai föld levegője, mi leszáll hozzá s szívébe csókolja első légzését, melyből kigyul a honszerelem.

A leány nem értette e szavakat, mivel Mózes atya vigasztalta s annyit felelt rá:

- Megláthatom még Beregi Miklóst valaha? Óh, de szeretnék szolgálója lenni, ugy-e megtérne udvarában?

A szerzetes nem biztatta a leányt, csak türelemre intette. A leány lelki állapotát nem akarta az öröm rohamával sulyosbitani, a kétség és reménység jobb gyógyszer lehet lelkének.

Másnap észrevette, hogy beteg leányt visz, nagyon beteg leányt. A rázkódások, miket átélt, nem gyermeknek, nem leánynak valók.

Ölében vitte már, midőn a bécsi kaput átlépte vele. Dehogyan hívott volna segítséget magának. Örömmel vitte, örömmel emelte karjain. Nem leányának nézte már, hanem hugának, ki szereti öcscsét, a kit öcsce szeret, a ki megváltoztatta öcscsét úgy, hogy azt többé vissza nem változtathatja senki.

Az utcákon alig járkált néhány ember. Az emberek a hajnali órákban alusznak és a leány beteg volt, sietni kellett a szerzetesnek terhével.

Egy magas ház előtt állott meg vele. Az épület fala sima volt, ablakai az utcára nem voltak. A sima falon a kapu fölött volt egy faragvány, egyedüli diszítés rajta. A faragvány szívet ábrázolt és e ház lakóinak szeretni kellett, ha czimerül szívet választ. A faragványt, ha megvizsgáltuk, jelképnek találtuk: a Jézus szívének.

Mózes atya háromszor kopogtatott a ház kapuján. Az ajtó kinyillott előttök és becsukódott utánuk. Az első kapu után második kapu következett s annak kicsiny vasrostélyán egy szelid fő látszott, mintha ráhajolna.

Leányok háza volt ez, a hol a beteg leányokat is gyógyítják. Egy zárda, melynek falán a Jézus szíve volt az ör, belül tiszta lelkek végezték az emberi lény legdicsőbb művészetét, a test és lélek gyógyítását.

Mózes atya előtt minden ajtó kinyílt ott, vagyis azok az ajtók, melyek a Leányok háza templomába vezettek. Ő volt kedvencz szónokuk és az egyedüli ember, kit azok szerettek, vagy talán igazabban mondva, nem őt, csak szavai gyönyörűségét.

Most nem pap volt, csak ember. Letette a két kapu között a leányt és azt mondá annak a szelid főnek:

- Testvéreim, vigyétek és ápoljátok: e lány az én leányom.

A kapu újra kinyílt, a kolostor felé irányította lépéseit.

A zárdán túl egy vén asszony megszólítja:

- Főtisztelendő ur, nem vesz almát?

IV. Hajnalodik.

Télelőben vagyunk, a járszági lápok egyik örvényét, mit locsogónak hívnak, körül kerítik a széleit képező jégkérgeken guggoló emberek. A locsogó tele van csíkkal, és a láp örvénye sohasem fagy be a víz örvénylésétől. Egy kis háborgó tó az a gödör, (locsogó neve, innen ered) millió csíkkal, s ezek a fürge, örökösen mozgó állatok nyughatatlanok, pihenéstelenek, mint az emberek gondolata, és folyton mozgásban tartják a vizet: ezért nem bír a jégkéreg a láp örvényére ráfeküdni.

Körtealaku kölyök-meredgyüvel meregetik a csíkot az örvényből a guggoló emberek, a meredgyübe első merítésre került csík elég s ekkor a meredgyü torkára hurkot kötnek s mennek tovább.

Locsogó több van, emberek is sokan vannak és mindnyájan egy irányba mennek.

A láp közepe táján egy nagy szárazföld terül, Mezősdombnak hívják s oda igyekeznek. Ott már vannak emberek, s számuk az érkezőkkel folyton szaporodik, míg egyszer egy népes vásárnak tetszik a Mezősdomb, és az emberek a deres fűvön mezitláb, csupasz lábszáraikkal, czombig felgyürt vászonnadrággal, kurta, köldökig érő ingökkal úgy látszanak, mint az ó-kor halászhajói, a milyeneket a templomok falaira látunk festve az evangelium erejével áthatott ecsetektől.

Edzett nép ez. S midőn összeverődnek, újra leguggolnak, ekkor észreveszszük, hogy gyűlésre jöttek össze a rejtett helyen, a hol nem hallja a szót csak a fejük fölött keringő vércse. A Szabad Földek lakói ezek. Jöttek a Járszág berkeiből, a Kis-Kunság homokbuczkáiról. A Nagy-Kunságnak csak füstje látszik át a Tiszán, onnan csak egy ember jött elő: Sie Lőrincz.

Ennek az egynek az üzenetére jöttek elő.

Sie Lőrincz ott áll középen, s fölolvassa a császári rendeletet, mely a Szabad Földeket, hol mindenki szabad birtokos volt és soha jobbágy, eladományozta.

Némán hallgatja mindenki. A szunyogdöngés meghallatszanék, ha nyár volna; de midőn a végére ér az olvasásnak, mindenki azt ordítja rá:

- Minek hoztad el, Lőrincz?

Az nem védi magát, hallgatja a kemény szavakat, tudta hogy mást nem várhat.

De aztán mikor a zúgás egy pillanatra csendesül, harsányan kiáltja:

- Azért hoztam el; tudjátok meg magamtól ez átkozott szót: rabok vagyunk.

Nem ült már senki a földön. A Szabad Földek népei szolgák lesznek? Mindenki megdermedni készült a vér.

Hajh! mi volt ennek a tudása, mily kicsiny e mellett hullása az Isten mennyköveinek!

Sie Lőrincz folytatá gyilkos szavait:

- A Tarnában, a Zagyvában, a Kis-Kunság semlyéneiben ezután szolga itatja a lovát. Dézsmát vesznek buzánkból, szőlőnből, bár hordanák el a tüzet is a mi földjeinkből. Az ajtókra nem szükséges többé a kilincs, berugja azt más, mikor akarja; de ez mind semmi! Fejünk fölött teríti lepedőjét a szolgaság, és nem nézünk többé az uszó fellegek közé szabad szemmel, szabad szívvél. Az állat nem ember, az ember vezeti az állatot s járomba fogva hajtja maga előtt. Most mi viseljük a szolgaság járomát.

- Beszélj, beszélj! - kiáltozák.

- Ha az ember szolga, a föld sem szabad. Megszabadultunk a keleti ellenségtől, ránk taposott a nyugati. Ez hittestvérünk volna s nem akarja tudni, hogy a mi neki fájna, nekünk is fáj. Siralomtemető lesz ezután a földünk, mondjátok, fölkeltek-e annak szabadságáért?

Az emberek között valóságos őrjöngés támadt ez utolsó szavakra, mint mikor a méhköpi oldalához rögtön dob valaki. Ebben a szóban mindenki megtalálta szükségét, lelke balzsamát.

Ha csak ez kell ahhoz! Ennyiből áll annak a rettegett helyzetnek a megoldása? Mi volt ebben a szóban: Magyarország szabadsága? Tünet, mibe a csikhalászok szeme nem látott, de érzése mindenkit magával sodort.

A félmeztelen alakok úgy érezték, mintha valami delejes erő szállta volna meg tagjaikat.

Csak önfeláldozás kell ahhoz, hogy a haza szabad legyen?! Mi akkor az élet, az a kedves élet, mely érzi a meleg hatását, virág illatát, árnyék hűsét forróságban, tűz hevítését hidegben? Melynek bűvös csókja a szerelem, boldogsága a család; a vagyon: tejével, mézével, borával; bánata rövid: mert ha fáj valami, ma, holnap, holnapután, évek múltán gyógyul; de rab hazában soha! Mi akkor a drága élet? Semmi. Micsoda a százak elhullása? Öröme a megmaradtaknak, kik szabadon élnek szabad hazában és szivökben élő oszlopot emelnek az elhullottaknak.

Ismét kiabáltak:

- Beszélj, Lőrincz, beszélj tovább.

Az aztán beszélt nekik mindenféléről, elmondta földjük pusztulását is.

A csikhalászok azt határozták, hogy ők emberek és az embereknek joguk van szabadoknak lenni, szabad hazában.

Késő estig tartott tanácskozásuk, akkor mindenki fogta meredgyűjét s megindultak haza felé.

A meredgyűből a megfagyott csikokat visszatöltögették a locsogóba, nem volt tovább szükségük, hogy tagadják, hol voltak. A ki ezeken a földeken lakik, annak tudnia kell, a mit Sie Lőrincz beszélt és amit az ő gyűlésük határozott.

Vitték a veszedelem hírét, egyik csoport felváltotta a másikat és hol itt, hol más helyen tartottak gyűléseket s mikorra kitavaszkodott, mindenütt tudva volt.

Dal és táncz járta mindenfelé. A császár rendeletét elnevezték „vásár levél”-nek. Az öregek összeültek a fiatalokkal és bánatosan dudolták a Szabad Földek búsongó nótáját:

Hires Jászság, hires Kunság
Nagy jajra jutottál,
Minden széptől, minden jótól
De el is maradtál;
Nem marad más többé nekünk:
Igaz magyar ősi vérünk.

A fiatalok tágra nyílt szemmel hallgatták az öregek beszédjét a magyar előidőkről. Mennyi dicsőség van abban! E nép hitét nem zúzták össze a csapások, nem tört össze reménysége. Az öregek aztán elbeszélték, hogy ezután nem azé lesz a föld, a ki szántja, hanem idegen lovagoké, és robot lesz itt is. A fiatalok erre kijelentették, hogy ők azt nem tűrik és mintha nem a halál felé készülödnének, vigan énekelték kedves nótájukat a fényes ruhákról, mit a harctéren viselnek, az otthoni rideg egyszerűek helyett:

Telkes bocskor, gyöngyös kapcza
Járjad tubám, járjad!
Vörös nadrág, sárga csizma,
Járjad tubám, járjad!
Majd elmegyünk a vásárra -
De engem is várj meg!
Megjárom én a kopogót,
Tubám, te is járd meg!

Nem marasztottak senkit a lányok, mindenki készült. Hova? Mikor? Senki sem tudta.

A Nagy-Kunságon égett a föld; a Szabad Földek többi részein, égett a sziv.

A magyar föld népének szabadság hajnala volt ez, nemes és dicső vágyakkal. Fegyverök a fokokon, csákányokon kívül nem volt semmi, vezérök, vezetőjük senki sem.

Sie Lőrincz maga sem volt egyéb, egy üzött vadnál, a kit erdőjéből kizavartak.

De ez a vad keserűen tudott panaszkodni s panaszának rettenetes igazságát magyarázta mindenütt, a merre járt.

Panasza telve volt gyűlölettel, telve volt szeretettel. Nem a saját javát akarta visszaszerezni, ez sohasem fordult meg elméjében. A Szabad Földek lakóinak elnyomásáról beszélt, s vándor lett, egyik határból a másikba csatangolt, fölkereste kunyhójukban az embereket, a hol minde-
nütt szívesen látták; mert beszélt a szabadságról és a kunyhók lakói megértették.

Éveken keresztül tartott ez így: a hegyaljai kapások, a szabad hajduk, a Tiszavidék Szigetig, a bihari cserjések lakói ismerték már; mindenütt égett valami utána, mikor eltávozott, tovább haladva másik tájra.

A vakondok működése volt ez; de ez a vakondok látott és bűtől aszott szeme világított. A vakondok a föld alatt túr; a pórok szövetséget kötöttek a haza fölszabadítására és földalatti művet alkottak, mert az ország nagyjaitól észre nem véve készült az egyetlen eszményért, a haza szabadságáért.

Beregi Miklós mindezeket tudta, mindezeket látta. Gyermeekjátéknak tünt föl előtte az elnyomottak terve; ártatlannak tartotta nemes eszményiségét. Sie Lőrinczzel többször találkozott ez idő alatt, intette a veszedelmes játék következményeire.

Hanem azt nem lehetett eltéríteni utjáról. Hitt és rajongott. A vasember fokként érezte, hogy őtet is magával ragadja az a szenvedély, mely Sie Lőrinczet lelkesíti; különben életének hajnalán ő is élvezte a szabadságot, mely a szűk falu és a szabad legeltetés között található.

Ennyit élt át a nép szabadosságából, sem több, sem kevesebb nem volt nála az alap; a vén emberek regéi, apja példái lelkesítették ugyan, kicsinykorában kardot faragott; de ez csak maghinto, és talán kicsinynek tűnik föl. Ám legyen az kicsiny és legyenek, a kik hiszik az átváltozhatóság alakulását, mi az élet hajnalát, az emberi jövő gyökerének tartjuk, mely a faj-
erőből csirázdik és a körülmények bár eltéríthetik utjából hajlamait; de nem cserélhetik ki, ha az ős talaj nem korcs.

Beregi Miklós életútja is más irányba tért. Mit gondolt ő a hazával, verekedett, mint katonához illik, ügyessé, rettenthetetlenné vált s azt hívte: a császár iránti hűségében benne foglaltatik összes emberi kötelessége.

Szerelmének feldulása után lobbant föl benne a szunnyadó fajerő, mit életének hajnalából vitt; a gyökérből a hazaszeretet lombja kezdett fejlődni s lelkesedve találta meg Lipót ama szavaira: „A hűség tartja fenn a trónokat” a választ: „Hűség a hazához tartja fenn a nemzetet.”

E két rokonmondásban található a testvérisülés titka. A titok egyik kulcsa a nemzetek sorsát intézők kezében van; a másik a nemzetekben.

Beregi Miklós észrevette, hogy az egyik kulcsot Lipót tanácsosai folyóba dobták és nem azok fogják onnan kihalászni.

Utálata a Szabad Földek pusztítói ellen pedig folytonosan nőtt, minek okául azt is tarthatjuk: hogy Pumilló seregének egy részét Bécsbe rendelték állomásra.

A katonák, a tisztek, prédával tele zsebbel érkeztek az élveket nyújtó székvárosba.

Beszédjük tele volt dicsekedéssel, a polgárok pedig visszaemlékeztek amaz időre, mikor a Nagy-Kunság lakosainak fölkonczolása oly izgalmat okozott közöttük, visszafeleseltek a hősöknek és szemökre hányták gyávaságukat.

Ebből aztán furcsa állapotok származtak.

A zsoldosok a csapszékekben összeverekedtek a kocsisokkal, timárlegényekkel, a csapszékeket járó mindenféle népséggel, s hol a zsoldosok, hol azok voltak a győzők.

Megtorlandók a mindenütt ellenük irányult ellenszenvet, a zsoldosok elhatározták, hogy tömegesebben kérnek engedelmet a künnmaradásra.

Hanem a csapszékek vendégei átláttak tervükön, és jobb alkalomra várva, leginkább szó nélkül távoztak.

Durva, tudatlan katonák voltak e zsoldosok, söpredéke az emberi salaknak, kiket a vasfegyver, a botos és agyonlövés félelme tartott rendben; a tisztek azonban elnézték, ha polgárokkal verekedtek, sőt eltagadtatták velük tetteiket, s kidobták a tetten kapott bűnöst a törvény kegyetlenségeinek, mely irgalmat ekkor nem ösmert.

A külváros egyik népmulatójában különösen föltűnő számban jelentek meg a zsoldosok. Az a hely volt ez, hol a timárlegények győztek. Egy roppant földtér, melyet tulajdonosa egyetlen ajtóval látott el, hogy jobban ellenőrizhesse rossz fizető vendégeit.

Az ajtót elállották a zsoldosok, itt aztán kedvök szerint öldöstek, és a csapszékeseket ezután, rémületbe ejtették. Hiába volt a panasz, hiába voltak a fölszólamlások, nem hallgatta meg senki; a nép ezt látva, hallgatott, a kocsisok, timárlegények keresni kezdték a zsoldosok barátságát.

Csak Korn apó tartotta magát erősen. Kijelentette: inkább kész becsukni a jóhirű Zöldfa kapuját, míg e katonaság a székvárosban állomásozik; de ő nem tűri annak tisztjeit korcsmájában.

Tiltakozása hiábavalónak látszott. A Pumilló-sereg tisztjei jártak vendéglőjébe és midőn Korn apó egy tisztet közölök ekként tisztelt meg:

- Uram! okádja ki boromat gyomrából, borom nem mészárosoknak való!

A tiszt megigérte, hogy szívét kardja hegyére veszi; Korn apó pedig szeretett volna még tovább is utálni a szívével, fölkereste Beregi Miklóst s elmondá a tiszt fenyegetését.

Beregi Miklós akkor nap meglátogatta a parancsnokot, és tudatá vele, hogy a Pumilló-féle tiszteket nem tűri ott, hová ő és a testőrök járnak.

A parancsnok nagyot nézett és eltiltotta a tiszteket az odavaló járástól a nélkül, hogy okát kérdezte volna.

A Zöldfa vendégei mulathattak a régi, megszokott családi körben, Korn apó nem duzzogott tovább.

Mindamellett úgy látszott: Korn apó fejét valami különös gond nyomja, mely szokatlan olyan koponyában mint az övé, minek rejtek-kamarája nincs; nyitott, mint a széttárt könyv.

Tarkóját gyakran vakarta, aligha érezte magát jól gondolataival: mert ebéd alatt oda fordult feleségéhez e különös szavakkal:

- Fannikám! Te mindig hiszol, bizonyosan boldog vagy, miben nekem nagy örömöm telik! Nem tudod? Alkalmaznának-e engem börtönőrnek legalább három napig? Azt mondják: a börtönőrök száján láthatatlan lakat nő; igen szeretném ha olyan lakattal birnék.

- Talán valami bűnöd van? Miért nem gyónod meg, kedves Albert?

Korn apó nagyot csuklott a válaszra, s mintha megbánta volna szavait, helyreigazította.

- Igen, én ma is a régi kedves Albert vagyok előtted, Fannikám. Ha még egyszer panaszkodom: juttasd eszembe a gyóntató papot.

Ebéd után egyedül maradt és a konyhába kiáltott:

- Itt van, Bábi néni?

Az öreg asszony vén fogaival, éppen egy pulykacszommbal vesződött, a kiáltásra letette a remek sültet, száját kötényéhez törülte s csak azután felelt.

- Itt vagyok, Korn ur! Parancsoljon.

- Jöjjön be, Bábi néni, almájára ismét panasz van.

Az öregasszony zsörtölődve tette be az ajtót, mit Korn apó azonnal becsukott utána.

- Nincs igazsága, Korn ur. Almám kitünő, maga nem is szokott almát enni s miért csufol meg cselédjei előtt.

Korn apó összehuzta szemöldökét.

- Bábi néni, nekem nagyon keserű almát hozott tegnapelőtt.

- Ah! Korn ur, tévedt. Tegnapelőtt almát sem hoztam, csak azt a jó hirt, a miért sapkáját is földhöz verte örömében.

- Jobb lett volna a fejemet vágni földhöz, a sapka helyett.

- Ugyan már, Korn ur.

- Igen, Bábi néni. Az a hír volt a keserű alma.

- Még is nagyon örült hallatára.

- Most pedig, majd megbolondulok.

Az öreg asszony siráshoz akart fogni a kemény panaszra.

- Korn ur, maga igazságtalan.

- Bábi néni ne sirjon! Ilyen korban a sirás olyan, mintha repedt hegedű zöngene.

- Maga sem valami szép, Korn ur, ha én rút vagyok.

- De a férfiakat sohasem égetik meg.

- Pedig bőven rászolgálnak.

- A vén asszonyokat ám megégetik.

- Igen, ha boszorkányok.

- Maga is vénasszony.

- De almát áruló kofa.
- Mig rá nem fogják, hogy boszorkány.
- Ki fogná reám, Korn ur? Ösmernek engem a város urai is, és maga miért káromol? Sohasem követtem el semmi gyanusát.
- Elég gyanu az, ha egy vénasszony keresetéből félretesz naponként néhány pénzt egy fiatalabb tisztnek.
- Oh, Korn ur, maga rossznyelvű.
- Mindjárt megtudja, Bábi néni, rossz vagyok-e. Elösmeri, hogy maga hozta azt a hirt hozzám, mintha a zárdában Miklós uraságnak a menyasszonya volna, a kit Mózes atya ölében odavitt?
- Elösmerem. Régen történt már az; de engem sokszor bebocsátanak a zárda kapuján és sohasem fecsegetem senkinek arról, a mit ott láttam.
- De nekem fecsegett.
- Maga bizott meg vele. Mikor legutóljára ott voltam a két kapu között, bent volt Mózes atya is, a belső kapu rostélyán beszélgetett azzal a leánynyal, kit oda vitt. A leányra ráismertem; pedig nagyon megszépült, mióta Mózes atya ölében láttam, akkor aligha beteg nem volt. Jól hallottam, midőn a leány kérde: „Tudja már Miklós, hogy itt vagyok?” - Korn ur! Én ennyit mondtam el magának s ez talán nem bűn?
- Rettenetes vétek, Bábi néni. Magát máglyára viheti.
- Ah! miket beszél, maga csak tréfál.
- Nem tréfálok. Ugy-e nem kívánja fejem legördülését.
- Éljen soká, Korn ur.
- Én sem óhajtom, hogy maga pecsenyévé váljék; de mi ezzel egy nagy titkot árulhatunk el.
- Miként árulnók el?
- Azzal, hogy tudjuk a titkot.
- Olyan veszedelmes az?
- Igen: államtitok!
- Ahhoz már nem értek, nem tudom, hol terem, hol főzik. Én almát szoktam szedni a fájáról s nem államtitkokat.
- Tudja, kicsoda az a leány?
- Csak gyanítottam.
- Az a leány Rákóczi Ferencz magyar herczeg felesége.
- Ugyan, Korn ur! Hiszen annak a felesége Hessenből való herczegnő, ez pedig leány.
- Igen ám, de ez az igazi felesége és azt beszélik, hogy csak akkor lesz király, ha ezt elviheti Bécsből.
- Óh, ezek a magyarok! Mindig királyokat nevelnek. Hallottam az utcán, hogy Rákóczi herczeg is király akar lenni. A mi uraink nem olyanok, szépen meglapulnak a császári kegy mellett és hiznak.

- Nos? a mi uraink meg akarják akadályozni, hogy Rákóczi király legyen, azért hozták ide a feleségét és ebben Mózes atya segítségével éltek; miután pedig mi tudjuk, hogy itt van s ha ezt elbeszéljük, az én fejem legördül a nyakamról, magára, Bábi néni, ráfogják a boszorkányságot és megsütik, mint a tyukot.

- Korn ur, én sohasem szólok egy szót sem róla.

- Én sem szólok, Bábi néni.

- És akkor nem lesz semmi bántódásom?

- Nekem sem lesz.

- Tehát hallgatok.

- Ugy lesz. Minden nap látjuk egymást. Erről nekem is eszembe jut a veszedelem, Bábi néninek is; most pedig menjen és folytassa az evést, a pulykahus izletes és melegen való fogyasztása hosszú életet nyújt.

Az öreg asszony visszacammogott a konyhába és Korn apó megkönnyebbülten sóhajtotta:

- Erre szükségem van. Az öreg Bábi hallgatni fog és olyan figyelmeztetőm lesz a háznál, mint a hol óra nincs: a kakas. Otromba hazugság volt a Rákóczi meséje a leányról, egy szó sem igaz belőle; magam pedig ezek után megtarthatom adott szavam, mely jobban nehezedik rám a császári parancsnál.

Korn apónak a titoktartás sohasem volt mestersége, a titoktartás pedig rendesen olyat takar, mely tiltja a nyíltságot: ezért keresett segédeszközöket.

És Mózes atya szavát vette. Furcsa állapotba jutott fölfedezésével. Midőn az öreg asszony elmondá, a miket látott és hallott, azt hitték, hogy csokorról és koszorúról kell gondolkoznunk; de Korn apónak mégis feltűnt Mózes atya titokzatos szereplése és mielőtt Beregi Miklóssal közölte volna Mózes atyának ezt a dolgát, meglátogatta a szerzetest s egyenesen arról kezdett beszélni, a miért fölkereste.

- Szent atyám! Az öreg Borbála, ki almát árul, egy hirt hozott hozzám, és úgy gondolom: Miklós urnak, Sie Lőrincznek, nagy örömet szerzek vele, ha tudatom, a mit az öreg asszony mondott, mert az a leány csak Sie Ágnes lehet, senki más.

Mózes atya megkérdezte, mi híreket vitt az öreg asszony és Korn apó nagy részletességgel beszélt el a kofa előadása nyomán.

- Mint fog örülni Miklós ur, ha megtudja, hogy Sie Ágnes nem halt meg.

Mózes atya komolyan a szeme közé nézett Korn apónak és szomorúan mondá:

- Öreg barátom, nem akarom, hogy öcsém tudja, mit ön el akar neki mondani. Legszentebb érzelmeimet nyugózom le ezzel: testvérem, bajtársam, barátom ő nekem és ellenségének tűnöm fel. Ne higgye ezt lelkében egy pillanatig se. Vén ember vagyok, ön még ifju ember hozzám képest; a vénség mohája ül fejemben, a kétség, tehetetlenség, bizonytalanság gazdálkodik bennem, életszerepem ködös, a mibe nem minden szem lát. Mi vagyok én itt? Egy ügynök, egy köpönyeg, vagy mondjunk szebb nevet, egy vitorla. A farizeusok kétszínűek valának, én százszerűt játszom, mint a farsangok bohózoí s ebben van életem rendkívülisége. Harczban állok mindenkivel és a város legbékésebb papjának tartanak. Védtem hitemet és e réven kerestem a kapcsot hazám és koronázott királyának népe között. A népek érzelmei találkoztak; de a császári kormány tagjai, undok kapzsiságukban hajtóvadászatot tartanak hazám nagyjaira s öldösni hagyják katonáiktól a magyar népet. Én védek itt minden magyar érdeket. Kijátszom, megsemmisítem számtalanszor a hatalmasok terveit, kik nem tudják megtörni befolyásomat, mely a császárnak irányomban érző állhatos szeretetében rejlik... Nekem

nem kell kincs, sem vagyon. A mennyi szükséges, bőven van. Harczos található Magyarországnak minden pontján, a hol emberek élnek, de kegyencz csak egy van közülök: magam. És míg itt leszek, a magyarok megsemmisítését nem vihetik keresztül, a csapások, miket ellene intéznek, nem zudulnak rá teljességökben, mert ágait kitördelem. Egy harcz, a mit folytatok, jutalma: irigység, rágalom; az én édes, bűvös-bájos álmom: hogy hazámnak érdekében hasznosan szolgálhatok. Hatalmam: a császár kegye; erőm: ügyes szereplésem. És mindezekután fegyverem, a becsület, az odaadás, a hősiesség megtestesülése: Miklós öcsém... Nekem legjobban érdekemben áll szeretni őt, tiszteletreméltó Korn barátom. Bukása talán az én bukásom is. Ha most már ön megmondja, a mit én jónak láttam eltitkolni előtte, ki-ragadhatja magát mellőlem, s leszárnyalva maradok egyedül. Akarja e csapást reám mérni?

Korn apó, míg Mózes atya beszélt, a földet nézte volna és a czella pallóját látta. Midőn a szerzetes elvégezte beszédjét, szemei az eget keresték és a menyegző szürke mezőjében tévelyegtek. Egy csokor és egy koszorú, Korn ur és Bábi néni karonfogva, a menyegző az ő kedvenczökkel, annak boldogsága azzal, a kit szeret - mind füstbe vész?

Korn apó nem látott tisztán a szerzetes beszédjébe és igazságtalanságot talált benne; ezt pedig eltitkolni egyértelmű volt nála a lehetetlenséggel.

A hosszú és mély értelmű beszédre röviden akart felelni:

- Szent atyám, Miklós ur szereti azt a leányt!

Azt hitte: ezzel halomra dönt minden érvet, mit a szerzetes fölhozott: mert Korn apó is szerelmes volt egykor egy rövid ideig. Szerelme érvényesült, a visszaemlékezések nagyságai most elébe tódultak.

- Ez a baj, Korn barátom.

- Talán kicsinyli a szerelmet, vagy kicsinyli a leányt, hogy szegény? Szent atyám, nekem meghalt egyik leányom és odaadom vagyonom felét részére hozományául.

- Nincs arra szükség, tiszteletre méltó barátom. A szerelmet nem kicsinylem, az sohasem lehet kisebb és nagyobb. A leány szegénysége nem akadály, a mi hegyeink között csak feleség kell s ha onnan a férfit fényes palotákba jut, feleségével osztja vagyonát, dicsőségét; de nem akarom ma még, hogy öcsém főként imádja bálványát.

- Szent atyám, nem tudja, mi a szerelem.

Mózes atya megfogta Korn apó kezét.

- Barátom! Igérje meg, hogy titkát nem árulja el öcsémnek, míg a császár él. Akkor megtudja, ösmerem-e a szerelmet, vagy legalább tudom-e annak nagyságát tisztelni.

Korn apó megígérte; de a titoktartás, miután ösmeretlen szokás volt előtte, mint előbb is mondtunk, erősséget keresett magának önnön kísértései ellensúlyozására, a vén kofa ijedtségében.

V. A tanácsos ur.

Németujhely községházának tanácstermében a tanácsosok élénken vitáznak.

E tanácsosok egyszerű polgárok, azok közül, kiknek családjuk legalább száz év óta él a városban és emeletes házzal birtak a főtéren. Ha e föltételeknek megfelelt a polgár, azok képesítették a tanácsosság elnyerésére és nem kérte azontul senki, milyen mesterséget folytatnak otthon.

A magyarországi állapotokról beszélnek, közöttük ott van az a tanácsos is, a kinek Mózes atyával ama szomorú estén találkozása volt a németujhelyi temetőben, a ki Pumilló Salvator ezredes halálát hatóságának bejelentette.

Följelentéseért nem ítéltető el. E tanácsosok esküjében a következő tétel foglaltatik: „Nem titkolom el, a mi tudomásomra jut, vagy látom, hogy abból valakinek kára származik.”

Pumilló Salvatornak kára származott és a tanácsos a kár bejelentésében csak esküjéhez maradt hű.

Ma első tanácsosa a városnak, tekintélye a községben nagy, a tanácsüléseken elnököl s otthon: bőrt cserzenek munkásai, mely üzlet kitünőbbben jövedelmez a tanácsosságnál.

Különben a kisebb városi tanácsosság mindenkor legmagasabb állás volt a polgár előtt, a mit elérhet, a mi tanácsosunk előmenetelében nagy segítség volt mestersége, mert nyers bőrökért és a már kész bőrök szállításával messze földekre eljárt s műveltsége, tapasztalata fejlődött.

Most is ő viszi a szót:

- Bizony mondom, nem helyes, hogy községünkbe hordják a fogoly magyar urakat. A magyar határ nem messze van tőlünk és a magyarok egyszer rajtunk ütnek, kik semmiben sem vagyunk részesek.

Egy fiatalabb tanácsos válaszolt szavaira.

- A bizony hiba és csodálatos, hogy a magyar urakat rendesen azzal vádolják: hogy királyok akarnak lenni. Mint mondják, a mostani fogoly Rákóczi Ferencz: herczeg. Keveselvén ezt, többre vágják; sokat akar s elveszitheti a kevesebbet. Legjobb lenne ránk nézve, ha elszöknék börtönéből, pörét már letárgyalták és a gyászos kivégzések fájdalmas hatással vannak lakosainkra.

- Azt hiába reméljük. A magyar urak rendkívül elteltek igazságukban és ülik a börtönt hatalmas megadással. Hisznek és biznak.

- S mindig csalódnak.

- Ugy van. Ez jellemvonásuk.

- Kár olyan félelmesnek tartani őket.

- Ugyanazt tartom. A magyar urak lázadása egyik oka mindig a törökök biztatása volt, a gyanu is mindig így irányult. Ma már másként van, és Rákóczi jó katolikus.

- A magyar urak pedig hivek az osztrák uralkodóházhoz.

- Néhánya kivételével, hűségben telhetetlenek.

- Az urak lázadásától nem kell többé tartanunk.

- Attól nem. Magyarországon a pórok kezdik ezután a lázadást.
- A nép?
- Igen! a nép.
- Ha ez így van, nagy erőre vall. Ott, a hol a nép szabadságért rajong, oly erő lobog, mit kiirtani nem lehet, valamint nem lehet a földszinéről elseperni a fűpázsitot.
- Ezért szeretném, ha Rákóczi megszöknék börtönéből.
- Nem bizom hozzá, a papok örökösen járnak, kelnek körülötte: aligha temetést nem éreznek.
- Én is láttam egy papot, ez félelmesebb a többinél, mert láttam őt ölni, olyan embert, ki nem közönséges tiszt volt, még sem származott a papnak semmi különösebb baja utána.
- Bárcsak megszöktetné.
- Örülnék rajta. Nézze csak, fiatal tanácsos barátom: lovag jön, aligha ez nem hordja ezután a felsőbb parancsokat, a mi közel állónak jelzi a veszedelmet.

A párbeszédnek ez esemény következtében vége szakadt, a tanácsosok a lovagot nézték az ablakon keresztül.

A lovag leugrott lováról, egyenesen a palota kapujának tartott, mely megnyílt előtte.

A palota ügyelője már alighanem ösmerte, mert mély tisztelettel hajlongott.

A lovag Beregi Miklós volt, ki ösmerte a palota ama részét, hol a börtönök voltak, és kemény léptekkel haladt föl a lépcsőn a terem felé, a honnan egykor Zrinyi Pétert s Frangepán Kristófot kísérte Mózes atya utolsó útjára.

Itt ült a fogoly Rákóczi Ferencz. A XVI-ik század magyar főúri családjai között az ő családja foglalta el a legelső helyet, s az élő családok közül egyetlen magyar főúr, kinek apja, nagyapja fejedelmi széken ült, a leggazdagabb valamennyi között, bár örökölt vagyonának felét, leánytestvérének volt kénytelen általadni hosszabb perlekedés után.

Beregi Miklós, midőn börtönébe lépett, Rákóczi mint ismerőst üdvözölte.

A herczeg fiatal, alig huszonöt éves ember volt, nevelése osztrák czélok szerint történt.

Volt ugyanis egy erős jellemvonása a magyar természetnek: a nagyjával elkövetett méltatlanságoknak közös érzése. Ez az érzelmek nála nemzedékre szállott, majd a rokonszenves hagyományokban kiszélesült.

Az osztrák birodalom megalapításának eszméjében ismerve volt e jellemvonás és számított rá.

Rákóczi Ferencz a magyar nemzet szemében magyar herczeg volt: mert elődjei fejedelmi trónon ültek és hős anyjának magyar dicsőségét, hányatott sorsát ismerték az egész országban és anyjának ez öröksége vezéri helyet biztosított fia számára a nemzet életében.

Beregi Miklóst e szavakkal fogadá:

- Mi jót hozott számomra, vitéz uram?
- Magamat, fenség.
- E szerint a császárnál nem birta Mózes atya kieszközölni szabadságomat?
- Elég az, ha én engedelmet nyertem meglátogatására.
- A császár tudja, hogy nálam van?
- Ő tőle szoktam kérni távozásomra az engedelmet.

- Mózes atya mit üzent?
- Hogy szokják.
- Azt nem tehetem, én maradok.
- Nem jó határozat. A börtönből vérpadra vezet egyik ut, a másik a szabadság felé.
- Odaküint mi lenne szerepem?
- A legdicsőbb, mit ember magának óhajthat: szabadsághős szerepe.
- Azt hiszi, haczra tudnám kelteni a magyar nemességet?
- Azt nem. A magyar nemesség aligha lázitható fel, de magával sodorja a nép, ha megkezdí a szabadságharczot.
- A nép, miféle nép?
- A szegény nép, mely a magyarok között egyedül áll, milliókból.
- Mít szólnának az uri rendek?
- Ha kibontva látja a zászlót, azok is mennek, elébb utánuk, később elébök; ez a természet rendje; a csatalovat zablája irányítja, a népet vezetői.
- Szép álom, melynek aligha lesz ébredése.
- Közel látom az álom ébredését. Én a császárt szolgálom, de nem kevés időt töltöttem a mult években a magyar nép között is. Ott tanultam a magyar történelmet és a népben látom a hazát fenntartó erőt.
- Ön jeles katona, bir mindennel, mi a vezérséghez szükséges, miért nem áll élére nemzetének? Szebb ott halni, mint szolgamódra élni ellenségek között.
- Azért: mert második Dózsa Györgyöt látnának bennem: régi ösmert nevünk nincs. Ezt nem én mondom, a bátyám állítja s igazsága van. Én megcsinálom a forradalmat, de annak egy nagy nevű vezérre van szüksége, a milyennel fenséged bir. Van erőm, nincs nagyravágyásom. Nekem nincs szükségem semmire. A sikert a népnek adnám, magamnak nem tartanék meg semmit.
- Nagy és jó szive van. Ha mégis ön vezetné a magyar szabadságharczot, mint jó katona, hogy vélné azt szerencsés kimenetelűnek? Mily erők főbb kihasználása vinné azt diadalra?
- Elmondok a magyar történelemből egy elfelejtett jelenséget a következőkben: Magyarország királyai közül a legnagyobb király, Mátyás, nagy erejét a népben találta. Volt-e valaha jobb királya a magyarnak? Volt-e fényesebb a nemesség, mint akkor? ő alapította a fekete sereget, ezzel a pórnak is alkalmat nyújtott arra, hogy fegyvert foghasson hazája védelmére, s annak dicsőségéből részt vegyen. E sereg előtt mindenki meglapulva hajtotta le pártos fejét és hódolt királyának, kinek jó szeme vala: rög között keresgért és gyöngyöt talált. Halála után mindenki a sereg romlására tört, míg végre polyvaként szétszórták. A nép előtt ennek megsemmisítésével beborult minden, egy kis fény maradt csupán elméjében: a fekete sereg dicsősége. E fény vonzott, s a nép vérbe fuladt; de míg vér csereg ereiben, addig visszatér a régi idők emlékéhez, s szabad hazának, szabad lakója óhajt lenni. Hazám szabadságát a nép általános fölkelésében látom biztosítva.
- Hogy ajánlhat ilyet egy császári tiszt, a ki a föltétlen hatalom személyesítőjének védője?
- Az a kérdés, keressük-e az igazságot, mely sikerre vezet? A pápa azért nagy, mert koldusokért imádkozik; minden hit atyja az ember szeretetét írta vallása lapjaira, minden győzelem csak akkor győzelem, ha a kiomlott vércseppek szabadság fájának gyökerét öntözik; minden

halottnak elröppenő lelke egy darab, a szabadság eszméjének épületéhez. Ha ez nem így van, akkor a holtak utolsó sóhajai átkot hörögnek; a zászló ámitó rongy, az érzelmeket sodró jelszavak hazugságok; a hálaadó ima: bűn. Egy nemzet szabadítójának mindenkit egyenlően kell szeretni, hogy erőssé legyen hatalmában a millió szivek harcra kész tüzen.

- Az igazságban van a célszerűség?

- A szerencse is. Egyszerű, nyers katona vagyok, ki fölmelegszik most már, a honszerelem alvó parázsánál is. Egyetlen kornak a hőse sem működhetik a nélkül, hogy környezetével alkura ne lépjen, hacsak saját erejével nem tapos utat magának. Ugy tudom a bátyámtól: fenségednek célja a magyar szabadság vezérének lenni. Üdvözlöm, de úgy viheti diadalra, ha annak szerencséjében ember és nemzet részesül.

- A nép fellázításához nincsenek embereim.

- Oda nem szükséges izgató, a nép izgatott. Látná falvaikat, melyek kalásztenger gyűrűjéből emelkedtek ki, mint a gyűrű köve, kifosztva, romba dőlve, a mint hamvaik füstölögnek! Ha kihűlnek a hamvak, a szél hátra veszi pernyéjét, szétszórja a dudvát termő földeken, mit eke régen nem szelidít. A lakosság sok helyről elbujdosott, sok helyen otthon öldösték le. Az egykor búzával tölt vermek az ürességtől bedőltek. Telve van siralommal régen minden napja a magyar népnek s vak remény hinni többé másban, mint saját erejében.

- Koldus néptől várni sem szabad több áldozatot.

- Csakhogy koldus nép nincs. Éhes, rongyos, üldözött lehet, de koldus nem, mert a szivek mindig gazdagok, csordultig telve nemes lánggal. A nép kitüzi a zászlót magától, fenséged szerepe következik azután.

- Mózes atya is ekképen beszélt, s valóban aligha, ez nem lesz végzetem.

- Jól mondja. Vén ember ő, gazdag tapasztalattal, fenségednek ez a végzete. Ha itt marad, előbb-utóbb életét veszti, ha bármely részére buvik a világnak, ott a magyarok kutatják fel kiknek vezérre van szükségük. Itt gyűlölet, veszedelem és halál; ott szeretet, dicsőség és babér.

- És mondja, vitéz ur, az európai hatalmasoknál biztosan lesz pártfogóm?

- Mózes bátyám ezt is elrendezte. A francia nagykövetségnél van Iszály barátom, rendkívül ügyes, jeles ember.

- Bizhatom benne?

- Bizhatik, mert ő csak engemet szeret a világon s kérésemre mindenre hajlandó.

- Jó, tehát elfogadom a vezérséget, ha arra a magyar nép felhív. Ha azt az utat jelölte ki számomra végzetem, megindulok rajta.

A komor börtönfalak talán az egykor halálra indulók utolsó óhajtásait hallották e szavakban.

Elképzelhetetlen néma erő hajtja a vaksors kerekét: a bakó, vagy a népek nemtője tartja kezét némely fön s egy csapás: legördülhet e fej; egy csók és kitör isteni utja felé, hatalmas elmével.

Ki magyarázza ezt meg? A szivek és lelkek magyarázója! Virágos kertjében ül a leány, szeme les, szíve vár valakit. Ketten közelítenek hozzá: egyik viszi az élet mézét, a szerelmet; másik viszi az érdek mérlegét. A leány tudná, kit válaszson s attól függ boldogsága: az a láthatatlan kéz védi-e, mely boldogságot oszt? Álmok valósága, ébrenlét szemfedője keringőznek egymás felett, együtt futnak préda után és a préda: pálmája a győzőnek, - dicsőséggel vagy sárosva azon a mezőn, mit az életnek a vaksors kiterít.

A börtönben egyetlen szék és egy durva imazsámoly volt. A vasember leült az imazsámolyra és nyugodtan mondá:

- Ma éjjel itt hagyjuk a börtönt.

Rákóczi meglepődve kérde:

- Lehetséges ily gyorsasággal?

- Csak így lehetséges.

- Megvallom: Mózes atya bár biztatott, de én nem hittem, hogy képes legyen ily hamar megkísérteni a szökést.

- Azért küldött engem.

- Önt? kinek oly sok dicső tettet említik a katonanövendékek előtt, a kiról a bécsi nép közmondásban mondja: „Lipót alhatik, a vasember kakas éberséggel őrzi.”

- Azt hiszem, fenségedet is átviszem a magyar határon.

- De elveszitheti érettem jövőjét.

- Legyen nyugodt a felől, a császár öregszik, s nem óhajt több vérpadot látni álmaiban; az én jövőmet homály fedi; de a cselszövésektől nem félek, a császár megszokott és a megszokott ebet nem verik el.

- De mi történik a börtönőrökkel, vagy a parancsnokkal?

- Bizonyosan bünbakot szereznek közülök. A kormánytanács tájékozni fog dühében, ha a szökést megtudja és senki sem lehet biztos boszujuktól, kivéve azokat, kik a császár környezetéhez tartoznak. A császár nem tűr ellenkezést, a hol családapa és e család környezete. Sokszor fejökhöz verte azt az elvét: hogy a kormánytanács működésének ott a nagy birodalom, környezete közé ne dugják orrukát, mert nem lesz oka, ha valaki leszeli.

- És hová megyünk?

- Lengyelországba. Én kísérem leszok, míg a Magas Tátra biztos völgyeibe érkeznek. A magyar nép mindenütt elkészítette az utat, őrízni, védni fogja. Van egy ember, kinek nagy oka van rá, hogy egykor vezére legyen fenséged és dajka gondosságával fogja útját egyengetni.

- Köszönöm, barátom. Ön is ott lesz, a vasember: akkor biztos az út. Ki az az ember, a ki velem jön?

- Sie Lőrincz. Ott vár bennünket a város kapuján túl és behozza a lovat még ma, a melyikre fenség fog ülni.

Beregi Miklós estefelé jött ki Rákóczi börtönéből, elővezetteté lovát és azt mondá a parancsnoknak:

- Ma este eljövök még a fogolyhoz, vigyen hozzá be egy öltözet katonaruhát, úgy látszik, kedve van katonásdit játszani.

A parancsnok utána nézett a lovagnak, vén katona volt már és boszusan dörmögé:

- Nem értem a dolgot; de nem is kutatom. A magas lovas császári parancscsal bir, mely ki mondja, hogy a lovas tetteit semmiben sem akadályozzuk. Hódolattal engedelmeskedem: mert ez a foglyot vagy megöleti, vagy megszabadítja és én egyikről sem akarok tudni semmit. A ruhát beküldöm, helyökre állítom az öröket, az örök tisztjét kirendelem, és alszom nyugodtan.

Beregi Miklóst már a főtéren várta Sie Lőrincz a lóval. Esteledett. A járókelők fogytak, vizet vivő lányok pajzán kaczagása derítette a főtér mogorvaságát, s ezeknek nem tűnt föl az idegen öltözetű ember a toporzékoló paripákkal.

Sie Lőrincz köszöntötte Beregi Miklóst, és átadta a vezetőkló kantárszárát, ki örömmel mondá:

- Lőrincz bátyám! szándékom valósul. Várj a kapun túl bennünket, én ígéretemet beváltom a Szabad Földek lakóinak.

Sie Lőrincz felelet nélkül bólintott fejével, Beregi Miklós pedig egy keskeny utczába indult s egy magas ház kapuján bekopogtatott.

A kapu kinyílott és a két ló horkanva ágaskodott föl.

- Mi az ördög lelte lovaimat, tanácsos ur! Önhöz van szerencsém?

- Tanácsos vagyok, lovag ur; vajjon engemet keres?

- Önt keresem, uram; de mi van udvarában, hogy e lovak így nyugtalankodnak.

- Cserzett bőr, lovag ur. Ez a polgári foglalkozásom, s jó hasznót hajt.

- Így már értem a lovakat. Hiába nevezzük azokat okatlan állatoknak, kedves tanácsos ur, megérik a hóhérszagot.

- Bocsánat uram! Én csak a száraz bőrt veszem.

- Vigasztalódjék kedves ur, akkor a lovak félreértik önt.

Az udvaron egy erős szilfa derekához kötötte a lovakat és a tanácsos nagy kelletlenül egyik szobájába vezeté, hol alázatos hangon kérdé:

- Minek köszönhetem a látogatást, lovag ur, s kihez legyen szerencsém?

Beregi Miklós különös jókedvében volt, kaczagott, mit régen tett és a nála elmaradt fiatal nyegleséggel veté le magát egy székre.

- Le sem ültetne, kedves tanácsos ur, talán arczomtól ijedt meg? Oh! édes uram. Akkor lett ez olyan barázdolt, midőn önök puha ágyukban aludtak. Beszéljünk egy keveset és szívesen bemutatom magamat. Emlékszik egy papra a régi időkből, ezelőtt harmincz évvel?

- Lovag ur, igen sok papot ismertem.

- Meghiszem, de a ki hetven éves korában is foglalkozik mesterséggel, annak jó emlékező tehetsége lehet.

- Nem is panaszkodom emlékező tehetségemre és sok papra emlékezem.

- Ezelőtt harmincz évvel itt különös esemény történt.

- Igaz, de mi nem voltunk okai.

- Nem vonom kérdőre, csak emlékébe idéztem. Ekkor este, künt a temetőben, találkozott egy pappal?

- Oh, igen. Mostanában is többször láttam a tartományi palotába menni, vagy onnan kijönni.

- Ez azért van, tanácsos ur, mert a tartományi palotának ismét érdekes vendége van, a ki nem szándékozik az önök városházához.

- Higyje meg, lovag ur, mi sem óhajtjuk. Elég szerencsétlen szabálya a városunknak, hogy minden halálra ítélt, a városházából indul a vesztőhelyre.

- Ön derék ember, ha így gondolkodik, és az a pap jó helyre küldött önhöz.

- Mi célból?
- Csak azért, hogy szívesen lásson.
- Ezt örömmel teljesítem.
- Tehát emlékszik rá?
- Most már jól emlékezem.
- Ön jelentette fel, hogy agyonszurt egy tisztet.
- Uram, ezt nekem esküm parancsolja!
- De az a tiszt megtámadta a papot és ha kardja nincs, mit öntől vett?
- Akkor a papot szurja agyon a katona.
- Talán nem; de önnek így is jó hinni.
- Én másképp nem hihetem.
- Följelentette volna-e a tisztet ez esetben, ha a papot leszurja?

A tanácsos habozott.

- Mondja kérem, ugy-e elhallgatta volna!
 - Talán.
 - És az eskü?
 - Uram az eskü büntett földerítéséről szól és egy tiszt magasabb rangban áll egy közönséges gyóntató papnál, kit joga van egy tisztnek büntetlenül megölni. Lovag ur! Egyszerű polgár vagyok, nem tehetem másképp, és a mint tudom, a szerzetesnek sem lett semmi baja.
 - Ahogy irányítjuk ítéletünket; de önt megjutalmazták a följelentésért?
 - Első tanácsos lettem.
 - Látta, első tanácsos ur, én öcsöcsé vagyok annak a papnak.
- A tanácsos remegni kezdett és a gondolatok egymást kergették agyában.
- Uram, mit akar velem?
 - Csekélység az egész.
 - Ön a tartományi palotából jött?
 - Onnan jöttem.
 - Talán meg akarja szabadítani a foglyot?
 - Erről ne beszéljünk.
 - Ön a császár tisztje.
 - Szerencsém volt szolgálni ő felségét.
 - Azt hiszem, semmi államellenes dolgot nem kíván tőlem.
 - Semmit, uram. Csak arra kérem, tartsa ön a város kapujánál e két lovat, míg érte megyek, és akkor nyitassa föl a kaput, hol városi poroszlókból van az őrség.
 - De, uram...

- Semmi ellenvetés, tanácsos ur. Ha ott nem lesz, érte megyek és viszem. Jobb lesz, ha megteszi annak a papnak az emlékeért, kinek pártfogására bizton számíthat, csak első legyen, ki elmondja neki: hogy velem találkozott.

A tanácsos hosszú szünet után szólalt meg:

- Megteszem, lovag ur és az éjjel indulok ahhoz a paphoz. Hol találom meg?

- A bécsi Ágoston szerzetesek kolostorában, keresse föl Mózes atyát.

Beregi Miklós e párbeszéd után belépett a börtön ajtaján, hol Rákóczi átöltözve várta.

- Készen vagyok, csakugyan menekülhetek? Olyan csodálatosnak tűnik föl előtttem szabadulásom biztossága.

- Jön a veszély utánunk. A miniszterek fogukat csikorgatják majd tehetetlen dühökben és nem lesz olyan lépése, hová azoknak az ujja el nem ér.

- Ah! ettől nem félek. Ha szabaddá leszek, ott lesznek körülöttem hiveim.

- E szerint indulhatunk.

- Mily jelszóval hagyjuk itt e börtönt?

- Istenért, hazáért, szabadságért.

- De szép jelszó, vitéz ur. Ha valaha Magyarország szabadságáért küzdhetek, ezt választom jelszómul, és ha zászlóm lesz, ezt iratom rá.

- Menjünk, fenség. Szébb hősnek lenni, mint jámbor báránynak, mely megadással hajtja fejét a kés alá.

Kopogtatott, a börtönajtó megnyílt, s azon a szolgálattal megbízott százados nézett be.

- Százados ur a levegő itt dohos és penészes. Foglyukat magammal viszem a szabad levegőre.

A százados kinyitotta az ajtót.

- A mint lovag ur akarja; parancsom, hogy engedelmeskedjem.

- Gondos parancsnokuk van, százados ur, kíséren el a kapuig.

A százados elkísérte őket. A kapuőrök tisztelegtek és a másik perczben Rákóczi a tartományi palotából kilépett a szabad levegőre.

Beregi Miklós megfogta a kísérő tisztnek a kezét.

Fiatall ember volt az, szép, szőke bajuszszal, ábrándos kék szemekkel.

- Százados ur, egy jó tanácsos válok meg öntől, mielőtt visszatérnék.

- Parancsoljon velem, lovag ur. A jó tanács sohasem árt.

- Megmondtam a parancsnoknak, hogy a ma éjjeli szolgálatot tevő tisztet még az éjjel küldje el Bécsbe egy levéllel. Kérem, fogadja meg annak szavát, a kihez küldik - ne jöjjön ide vissza többé, előléptetése nem marad el, csak egy évig legyen távol. Az az ember, kihez megy, minden veszedelmet elhárít fejéről.

- Köszönöm, lovag ur. Értem, mit akar tudtomra adni: elviszi foglyunkat és engem föl akar menteni a vizsgálatról. Nem félek tőle, a parancsnok minden bajtól megvéd, utasítása szerint jártam el és szeretem leányát, nem tudnék nála nélkül élni egy hosszú esztendeig.

- Szép az állhatatosság, százados ur; de vigyázzon, ha kedvese angyal, nehogy ön is azzá váljék. Én intettem.

A százados később csakugyan életével lakolt: a kormánytanácsnak vér kellett, s ő lett az áldozat.

Nem úgy a tanácsos, ki talán életében sem fogta eleven paripák kantárját. Midőn a lovagoknak látszó alakok hozzáértek, remegve mondá Beregi Miklósnak.

- Siessen, lovag úr! Kocsimban be vannak fogva a lovak, azonnal indulok Bécsbe arra a helyre, a hová küldött.

Beregi Miklós átvette tőle lovát, a másikat Rákóczi vezette előbb a faltól.

- Fogja a fenség kengyelvasát, kedves tanácsos ur s tartsa élete legszebb perczének a jelen pillanatot.

A tanácsos némán engedelmeskedett a vasesmer szavainak, kinyitotta a kaput, ő is kocsijába ült és csakugyan Bécs felé fordította kocsija rudját.

Sie Lőrincz nem messze várta a két lovagot, és annak az embernek, kinek nem volt már öröme, földetlen fejjel nézett az égre.

Csillagot látott, fényeset.

Azután neki a veszedelemnek egy országon keresztül, hol minden bokor édes tanyára várta őket, mégis ott kelle hagyniok, futni előle, mint az üzött vadnak; de lovaik dobogása után fölhangzott mindenütt:

Szabad lett Rákóczi!

VI. Első kapavágás.

Az 1703-ik év kora tavaszán öntötte el a kiáradt Tisza az égő Nagy-Kunság földjét. A tűz, a víz, birkózott egymással. A víz lett a győztes. Ráfeküdt a földre s mint a tengerszélek árjain, megcsillant itt is tükrének fodra.

A két elem harcából a gőzpára szennyeskedett a víz fölött; de megjött a Mátráról a régi ösmerős forgószeél, ez ölébe kapta, átnyalábolta, s elrohant vele. A megfoghatatlan megfogta a másik megfoghatatlant: a szeél a gőzpárát.

Később a víz is sekélyebb lett, a mint a Havas alföld és a Balkán széleken apadt az öreg Duna, a Tisza is rohant Titel alá. A fekete erdőtől a fekete tengerig, az óriás folyótestnek millió ere, számtalan csatornája, pupja, szemölcse, megérzi: tele van-e a torokfő, vagy éhesebb-e a tenger-száj.

A tenger pedig rengeteg vizével egy iszonyu örökszomjuság, vedrei a csodás nagyságu folyótestek, melyekkel a messzeföld forrásaiból merit.

Virágos május hónapjában már sok helyen fölszáradt a föld, fekete mezők terültek a szemhatáron, de sehol nem ékesíté virág.

Egy ember látszott, mintha mozogna a néptelen földön. Az ember kitárta karjait a fekete mező fölött.

Sie Lőrincz volt.

Leborult a földre, mintha imádkoznék; de nem imádkozott: megcsókolta a földet.

A száradt földre, a csók után úgy látszott, mintha néhány esőcsepp hullott volna; nem esőcsep: könnycsep volt, Sie Lőrincz szeméből.

Szent volt előtte ez újföld, melybe szívének boldogságait temette.

Gyönyörködött a legigazabb, átható fájdalommal.

Föld már van. A régi, melyet ősei vére szentelt, újra előtört tűzből, vízből, kitárva keblét a magnak, hogy milliószor visszaadja majd.

- Áldott legyen e föld - susogá.

Ámde az ősök földje, melyet örökül rá is hagytak: Szabad Földek voltak, s ez már nem az.

Elkomorodott a gondolatra.

Mellette a földön hevert egy hosszú tölgy-ág, talán póznának vágta a Csereerdőből?

Vállára vette és elindult.

Kikeresett egy emelkedettebb részt és elővett egy piros-fehér-zöld selyem vásznat.

A vászon derekára volt tekergetve s inge eltakarta, mintha félt volna, hogy mások is meglátják.

Hozzákötyözte a pózna végéhez és kapa helyett körmeivel ásott egy mély lyukat, hová a pózna másik végét lebocsájthatta. Ez volt az első kapavágás az új földön.

Aztán letönte a kiásott földet öklével.

A szeél egyenesre futta a selyem vásznat s ott lengett a levegőben egy gyönyörű zászló.

Rajta arany betűkkel csillogott a füvetlen, virágtalan föld felett:

Istenért. Hazáért. Szabadságért.

Messze látszott a zászló, s napok múlva jöttek szemlélésére azok a félmeztelen alakok csíkmeregyűjőkkel a Jászságból, még egy utat téve alakoskodással; de látni a csodát. Mert az a zászló azt jelentette, hogy tovább nem tűrik a Szabad Földek szolgásgát: itt az idő, itt a tavasz, itt a lobogó.

Sie Lőrincz adott az érkezőknek utasításokat, azokat elhordták faluról-falura.

Nagyobb csapatok is jöttek a zászló alá, mintha gyűlést akarnának itt is tartani.

Tiszta májusi nap volt. Az emberek körülállották, egy öreg ember oda lépett Sie Lőrinczhez:

- Hallod-e, Lőrincz testvérünk! Készen vagyunk immár a tettekre. Nézd, mit mond e zászló? Neked rémitő veszteséged volt, és mi téged választottunk vezetőnknek, te nem lehetsz áruló soha!

Sie Lőrincz lesütötte szemeit és busan rázta fejét.

- Szeretlek benneteket, bátyám, de vezérek nem leszek. Ne legyen mi közöttünk első senki. Vezérünk lesz, mert a népnek vezér kell, ki egyuttal az országé is legyen. Veletek megyek, hozd a lobogót. Téged illet.

A vén ember nagy büszkeséggel lépett a zászlórudhoz, hogy kivegye a földből és a körülállók némán várták, hogy kezébe vegye, elinduljon előttük, százak, majd ezrek által követve.

Hozzá akart nyulni a rudhoz, és hangos kiáltással ugrott attól vissza.

- Nézzetek oda!

Sie Lőrincz volt az első, a többiek is előre nyújtott fejjel közeledtek a zászlórudhoz.

A vén ember kinyújtott karral mutatott rá.

A ki megnézte, visszafordult s helyet adott a többinek, mindenkit elfogott valami forró borzongás, valami kimondhatatlan öröm.

Egy ordítás hangzott a pusztaságba:

- Rügy!

A vén ember még most is ott állott mereven Sie Lőrincz meggörnyedt alakja mellett s hangosan kiabálta:

- Rügy! az első rügy az új szigeten. A rügyből bimbó lesz, levelet hajt, ágakat nevel, koronájával öleli majd a zászlót. Ne nyuljunk hozzá: nőjjön, terüljön, lombosodjék, uralja ezután fakadó szülötteit e földnek; a rajta lengő zászló adja meg nevét, legyen szabadság fája!

A fa, a rajta lengő zászlóval ott maradt. A földműves mindennap csodálva nézi a természet munkáját; a megeredt fa-ág is csoda volt előttük.

Sie Lőrincz elvezette őket, másnap reggelre ott voltak a Mezős-dombon.

A Mezős-dombon valóságos tábor gyűlt össze, a Szabad Földek lakói megtartották szavukat, ott volt mind, a ki erős, bátor a fegyver használatára.

Mindnyájan tudták ekkorra, hogy ki van tűzve a zászló, melynek betűi hirdetik:

Istenért. Hazáért. Szabadságért.

Háromezernél többen voltak.

Ezer lovas állott harczra készen, könnyű, tüzes vérű lovakon. Kétezer gyalog nehéz haraggal szívében.

A gyalogosok fegyvere a nyélre egyenesen rászoritott kasza, a lovasoké hegyes tarkóju fokos, kurtanyelű csákány.

Midőn Sie Lőrincz megérkezik, körülfogják a vének s kevélyen mutatják a tábor.

- Meg vagy elégedve, Lőrincz?

- A Jászság, a Kis-Kunság, előjött szavaidra.

- Előre! Tettek nélkül nem térünk vissza.

Sie Lőrincz nyugodtan felelt:

- Én is megtettem kötelességemet. A Tiszától Lengyelországig várja a nép zászlónk kitűzését. Ellenségünk nem tör össze bennünket, ha véreink nem hagynak el. Fuvassátok meg a kürtöket, hadd sikoltsa el a tárogató a mi édes nótánkat, szabad földek keservéből fakadt az, szabad emberek örömmel kevert bánatát bújja. Rajta! Ez lesz a harci dal, melynél rohannak a vágató paripák, ágyugolyóktól dübörög a várak fala; cseng a szabadság riadója. Rajta! Hadd fújják a kürtöt, tárogatót! Hívjátok elő a hegedősöket, hadd énekeljék; eljut e dal hegyek barlangjaiba s végig nyargal a rónaság hátán, minden hangja a mi szavunk lesz. Rajta: Istenért. Hazáért. Szabadságért.

Sie Lőrincz boldogságát látta közeledni.

A tárogatók hangja felharsant, eljöttek a hegedősök énekelni a Szabad Földek harci indulóját.

Sie Lőrincz ajkai lázasan mozogtak, bele akart kiáltani az énekbe, de nem birt roppant boldogságától. A vének hozzá mentek s megijedve látták lázas állapotát. Beszéltek hozzá és egy öreg részvétellel kérde tőle:

- Mi bajod, Lőrincz?

Az a láz hatása alatt felelt:

- Azt hittem, megöl a boldogság.

- Mi az?

- Ugy-e nem tudod? A sereg, mely a mi földünket elpusztította s fölkoncizolta népét, holnapután a Jászságon vonul keresztül, tőlünk alig egy órajárásnyira. Pumilló, a sereg vezére nincs velök, ott maradt erdélyi állomásán s a seregnek a múlt évben Bécs környékén lakott része csatlakozott már régebben vele. Hogyne volnék boldog. A sereg Olaszországba indult, csata-készen megy s ti itt vagytok velem, mindnyájan! A sors keze hozta erre őket. Találkozunk. Rajtuk kezdjük meg a vérkeresztelést.

A vén emberek, a kik hallották Sie Lőrincz szavait, felkiáltottak. Örömhír volt előttük, a mit hallottak.

Számban többen vannak egy pár százszal; de amazok fegyverzett régi katonák s az erő, győzelem részökön van; de csak a látszatban: a való, holnapután beszél.

Közönséges pórok valának, a hegedősök is azok.

A hír elfutott s mindenütt kitörő lelkesedést keltett.

Sie Lőrincz lóra ült s ekkor léptetett a tábor hátuljából hozzá Beregi Miklós.

Egyetlen az egész táborban, kinek jó kard volt az oldalán.

A mi ezután következett, az a bekövetkezendő emlékezetes kor első felvonása volt.

Pumilló egykori serege lassan közelgett. Kémeik hirül vitték, hogy fölkelő tábor áll előttük és visszaemlékeztek a nagykunsági pusztításra, most annak folytatását sejtették.

Győztek ott is, biztosak voltak arról, hogy itt is győznek, ha megtámadtatnának!

Egy parasztcsoport a pompás lovas századok ellenében!

Ha majd megraggyannak a nehéz lovasok sisakjai, vértjei, kirepülnek a szablyák, hallik a vezényszó, mi lesz akkor e koldus néppel, melynek lovassága a vénebb csíkhálászokból áll?

Az átvonuló sereg legkevésbé számított arra, hogy Magyarország területén fölkelő csapattal találkozik és az egybegyűlés okát a nép félelmében keresték.

Megtörtént ugyan a multban, az erdélyi fejedelmek vezérletével, hogy a nemes rendek a törökök által támogatva, az osztrák kormányok ellen hadat viseltek, de példátlan volt a magyar történelemben a pórok lázadása az ország szabadságáért.

Maguk is nyomorult szolgák voltak.

A Szabad Földek lakói, a félmeztelen csíkhálászok, legszebb ruháikban, paraszt fegyvereikkel vették e napon a magyar történelem jövő lapjára a legszebb példát a hősiességről, melynél nagyobb, tisztábbat azóta sem mutat történelmünk.

Ez a nap volt a magyar nép eltiport erejének ujjászületése.

A Mezős-domb előtt másfél óra járásra terült el a síkság, hol az átvonuló sereg megbizonyosodott az összegyűlt pórok támadó szándéka felől. Az előcsapat hulláit itt találták.

Az osztrák századok összehúzódtak a síkság szélén s hátukat a Mezős-domb rétkarikájának vetették.

Ugrásra készültek, de az ugrással várni voltak kénytelenek, az alkony leszállott a síkságra.

De nem aludt senki. A vén zsoldosok, kiknek nagy része Buda ostromához jött idegen csapatból és ott maradt osztrák szolgálatba, mindnyájan vad, kiaszott lelkű katonák voltak, érzéketlenek, kegyetlenek, nem ösmerve csak fegyelmet, parancsot, és e csendes éjben mégis olyan különösnek tűnt föl előttük a náderdők éles zizegése. Sejtették, hogy az takarja a nép egyrészét előlük; az a náderdő pedig erősebb a várfalaknál, csak az ott lakók tudják útjait. Mások előtt a náderdő rejtély, süppedő tavakkal, áthatolhatatlan hinármezővel, csalogató lidércz-tűzzel.

A némaság ijesztő volt előttük, és a náderdőben fölgyuló tüzeztől a lovak horkanva hagyták abba a legelést. A zsoldosok lovaik pályvája mellé állottak.

Éjfél tájban hangot adott a náderdő, a zsoldosok hallgatták a hangokat. Jámbor emberek zsolozsmája törte meg a csendet és a zsoldosoknak úgy tetszett, mintha az egész nádrengeteg énekelne.

A vén katonák morogtak, hogy oly rémessé vált éjszakájuk, ezekkel könnyű lesz elbánniok virradatkor, ha csakugyan fölkelők volnának.

A Szabad Földek lakói pedig Istenükhöz beszéltek:

De micsoda az ember életében,
Hogy ő reá gondot tartasz eképpen!
Micsodák az emberek fiai,
Hogy felséged őket így kedveli?
Az embereket ha megtekinted,
Legottan őket csak semminek leled?
- Az ő napjai hamar elfogynak
És mint az árnyék ottan elmúlnak.

Bánatosan szólt az ének, majd erősebbé vált és végre harsogott, mint a trombita:

Hajtsd meg az egeket és szállj le menten.
Illesd a hegyeket, hogy füstök menjen!
Bocsáss villámlást, szedd szélllyel őket
Menyüítő nyiladdal szerte széleszd.
Segíts meg, felül kezéd hozzánk nyujtsad!
Ellenségeinket tőlünk elfordítsad,
- Szabadíts meg a veszedelemből,
Őrizd meg az idegen nemzettől.

Közönséges zsoltárok voltak ezek, melyeket a náderdő rengetegéből küldtek az Istenhez. Majd magukról énekeltek, ez arról beszélt, a mi rájuk bekövetkezhettek, a halálról és ember embertársát siratta meg:

Kimulni hagyod őket oly hirtelen,
Mint az álom, mely elmúlik azontúl,
Mihelyt az ember felszerken álmából:
És mint a zöld füvecske a mezőben,
A mely nagy hamarsággal elhervad,
Reggel virágzik, este megszárad.

Az éneklés elmúlt, ismét beállott a csend.

Hajnalodott. A rétből a megzavart vadmadarak elszállani igyekeztek.

A katonák idegesen rántották föl a pányvát, egy különös hangszer szólalt meg mindenfelől, mely sirt, zokogott, panaszkodott, üvöltött és mégis oly csodálatos tűz ömlött belőle.

A tárogatók szólaltak meg és utána a náderdő, most már nem bús éneket zugott vissza, hanem harci dalt, mely mint a tenger forgataga, magával ragadta a zsoldosokat is.

Pumilló serege csatarendbe állott. Jobbnak látták így hallgatni azokat a megmagyarázhatatlan hangokat.

Ellenség nem mutatkozott sehol. A századok megmozdultak, hogy haladjanak utjukon. - Megtörténhetik, hogy a pórok nem is akarnak megütközni, mondák a századosok.

A náderdőnek sikságba kiszögellő nyulványán túl vették csak észre a lovas népet, mely elállta utjokat. A lovas nép erős, koczka alakokba idomult át és a zsoldos századok, melyek egy rendszertelen tömeget vártak, az első meglepetés után keskeny sorokba akartak közéjük furódni.

A koczkaoszlopok azonban nem várták be a századok támadását, megmozdultak. Mozdulásuk gyors volt, mintha egy irányzó kéz lötte volna ki. A másik perczen rajta feküdtek Pumilló seregén.

Mindenfelől újabb tömegek érkeztek, a Mezősdomb felől elül jöttek a gyalogosok Sie Lőrinczczel, oldalról kisebb lovas csapatok bukkantak ki a rétből.

A haditerv kitünő, de veszedelmes volt, csak elszánt embereknek való.

A gyalogság előre tolt a századokat, az elől támadt lovasság pedig a gyalogságra szoritotta.

Pumilló serege egyik felől sem tudta visszavetni a támadást.

A pórok állása nem tágult, azzal küzdeni kellett, életre-halálra.

Hogy nem volt közöttük a nagykunok hóhérja, hallotta volna Sie Lőrinczet, mint ordítja: Pumilló, Pumilló!

Sokáig tartott a harcz, hasonló a helvét pásztorok dicső csatáihoz. Itt is, ott is egyforma jelszó volt a zászlóra írva, egyforma érzés égett az elnyomottakban.

Azokat a vén lovas csíkkalászokat oly ember vezette, a ki előtt maga a halál volt az utcsináló. Beregi Miklós minden eltemetett halottért meg-megfizetett annak, a ki elébe került. Sie Lőrincz nemcsak győzni akart, mint amaz, de boszut állani, véres boszut.

A két sereg végre egybe olvadt. Ember emberrel állott szemközt s midőn a nap delelőre ért, a Szabad Földek lakóinak ajkán elhangzott a győzelem kiáltása.

Nem kellett üldözni az ellenséget, ott heverték azok az ütközet mezején, barát, rokon, testvér, apa és fiu egymást kereste az élők között vagy az elhullottak sorában.

Aztán összehordták az elesetteket, külön az ellenséget, külön az övéiket.

Két halom emelkedett, távol egymástól. Az egyik kisebb, a másik nagyobb. A kisebb a magyaroké, a nagyobb a zsoldos seregé. Azt mondák a kisebbre: örömhalm, mert édes a boszu; a nagyobbat elnevezték Jajhalmnak, hadd legyen nekik is emlékeztetőjük.

Volt már fegyver. A fokosok mellé kard, pisztoly; a kaszák mellé láncsa, puska. A küzdelem megkezdődött: az Istenért, a hazáért, a szabadságért.

Megállni többé nem lehetett, nem is akartak. Vezérre volt szükség, kinek neve ösmeretes legyen mindenütt a hazában.

Beregi Miklós Rákóczi Ferenczet ajánlotta.

Volt már dicsőség, győzelem, csata-dal. Mind fel kell ajánlani a nép önfeláldozó készségével együtt.

Ki megy érte?

Idegen hazában; idegen földön él, ki van üzve honából. Ki viszi el hozzá a hirt, hogy jöjjön haza? Van már sereg, mely várja, a mely királyául tekinti.

Rákóczi Ferencznek van neve, mit egész Európában ösmernek. Felesége révén rokonságban áll uralkodóházakkal. Anyja vértanu volt és hőslélek, asszony: kiben érczczé keményedett a sziv magyar büszkeségében. Ki nem hajolt, nem tört: de könyeit hullatá, szomorú száműzésében, a Márványtenger partján.

Magyar férfiak örök dicsősége ez az asszony, melyhez hasonló nem volt a főbbek között.

És Rákóczi Ferencz, fia ennek a hős asszonynak, Zrinyi Ilonának.

A vének tanácsában, mely a győzelmes csata után összegyűlt ismét a Mezős-dombon, hangzottak el e kijelentések.

Huszonnégyen voltak s keresztbe font lábbal ülték körül Sie Lőrinczet, de még vártak valakire.

- Soká jön a fiad, Lőrincz, - szólott egy vén, nála nélkül nem határozunk.

- Ő csak később jön elő, addig végezzünk, szándékát tudjuk.

A vének megnyugodtak a válaszban és folytatták a tanácskozást.

Leginkább Sie Lőrincz és az előbbi vén beszéltek.

- Beszélj el, Lőrincz, hogy áll másfelé a fölkelés ügye.

- A nép mindenütt várja az általános kitörés óráját, a magyar Kárpátok völgyeiben is készen vannak a fölkelésre. Több helyen össze is sereglett a nép, a szolgaságot tovább tűrni nem hajlandó.

- Urak, nemesek csatlakoznak-e majd hozzánk?

- Csatlakoznak. Ők lesznek majd színe a szabadságharcnak, mert értelmesebbek, bár nem lelkesebbek.

- Helyes. Azt beszéltük, hívjuk haza Rákóczi Ferenczet vezérül; de a Szabad Földek lakóinak fiad legyen a vezére, a tiszántuli nép is mellénk áll.

Sie Lőrincz lehorgasztotta fejét. A Szabad Földek lakói azt hitték: Beregi Miklós, Sie Lőrincz fia, a kivel rendelkezhetnek, mert közülök való.

És mindnyájan bámulták.

Csodatetteiről megszakitás nélkül beszéltek az ütközet óta.

- Micsoda hős, milyen vezér! Még nem vagyunk keze alatt két hét óta és vele megrohannók magát a poklot.

Azt hitték, Rákóczi küldte közéjük.

Ha Sie Lőrincz elárulja: kicsoda Beregi Miklós és mi volt, azonnal föllép ellene a gyanu és a hóhérok ma nem feküdnének a halom alatt.

Azt ma sem szabad még elárulni.

Beregi Miklóstól senki sem kérdé ezideig: ki volt. Egyetlen kételkedő megjegyzés ellene a rút hálátlanság magvát hintené.

Szomoruan válaszolt a kérdésre.

- Meguntatok, hogy engem nem tartatok arra méltónak?

Önzőnek tüntette föl magát a vének előtt. Ő volt a kezdője a fölkelésnek, maga részére kérte tőlük a kitüntetést; pedig emésztő kín lobogott önzésében.

Nem engedheté, hogy Beregi Miklós elhomályosítsa nagy katonai tudásával amazt, kinek neve súlylál birt az országban mindenütt.

Ezt lázadónak tekintének, amazt felkelőnek és hivatottnak.

Beregi Miklós iszonyu bosszút állott ő értők, majd megtalálja az máshol is a maga útját.

Első az ösmert név, a hivatott, azt kell magasra emelni.

A nép nagy gyermek, játékaiban válogat.

És Rákóczi méltó a vezérségre: tiszta jellem, nagy szív. Ha az a nagy szív, erős szív is tudna lenni!

Ezeket gondolta egyszerü eszével, mit azonban a megpróbáltatások köszörűje kiélesített, és jól ítél.

A vének megnyugodtak szavában s másnap utra keltek Lengyelország felé, meghivni Rákóczi Ferenczet vezérül.

Rákóczit Drodoviczéban találták meg, ők voltak az első fecskék, kik hűségéről beszéltek, és győzelemről vittek hirt.

- Mindenkinek van rendeltetése. - E szavakkal bátorítá magát, s ime az út nyitva már előtte.

Elfogadta a Szabad Földek véneinek meghívását s ezzel belépett a történelem színpadára.

Nem mult el ezután nap a nélkül, hogy ne érkeztek volna hozzá küldöttségek. Előkelő nemesek és rongyos alakok. Ez utóbbiaknak nem volt egyebök szivöknél, életüknél, nem ajánlhattak föl semmi drágaságot a haza oltárára, csak ezeket.

Legnagyobb ajándék, mit ember adhat.

Beregi Miklós odahaza maradt kis táborával. Minden napot munkában töltött; hadi dolgokra tanította őket.

A vének tanácsa három hét multával vissza érkezett s tudatták a néppel, hogy Rákóczi elfogadta a vezérseget s ekkorra átlépte a magyar határt.

Rákóczi haza küldte őket, veszteglést parancsolva, míg fölhívása meg nem érkezik.

Nemsokára megjött az is.

Most már ki kell lépni a világ elé. Magasan kell lobogtatni a zászlókat, mit a vének hoztak Rákóczitól.

Fölhangzott a harci induló s meg sem állottak a Tiszáig.

Mi volt nekik ez akadály, az a széles víz!

A csíkhálászok szerelmesei voltak a vén folyóba, mely mocsaraikat táplálta.

Gyékénykéveket vágtak a gyalogosok feje alá és egy kévével négyen is átusztak.

A víznek ösmerték a párnáját.

A lovasok hosszú vonalakba ereszkedtek a folyóba. Ezek sem féltek a vízi uttól, minden csikó szilajmésben nőtt s folyóhoz járt itatóra.

Szekereik alsövénye alá is nád, gyékény kéveket raktak; egy ember megfogta a szekér rudját, a hány hozzáfért, tolt.

Sem emberben, sem lóban, sem podgyászban nem esett kár. Az átkelés sikerült.

Az utolsónak maradt lovascsapattal usztatott át Sie Lőrincz és Beregi Miklós.

Közepén voltak már a folyónak, midőn a partra egy szőrcsuhás pap érkezett öszvéren.

A pap beleugratott öszvérével a folyóba és utólérte őket.

Beregi Miklós mellé usztatott s megfogta kezét.

Az meglepődve fordult vissza. Az érkezőben felösmerte Mózes atyát.

- Hol jársz itt, édes bátyám? - kérdé tőle.

- Téged kerestelek.

- Mi hirt hozasz?

- Tőletek jött a hír: Pumilló seregét iszonyuan elpusztítottad.

- Megérdemelte.

- De Pumilló él.

- Mindenkinek eljön a maga órája.

- Gyönyörű kis sereggel indultok Rákóczi elé.

- Bátor és hű minden katonája.

Parthoz értek.

A sereg már ekkor haladt, lengett a zászló, bűgött a tárogató, villogtak az aczélok. A szekerek elé fogott lovakra is felültek a hajtók.

Beregi Miklós kinyújtotta karját.

- Nézd, édes bátyám!

- Látom. Meghajlok nagysága előtt. Benne nemzetem ébredését látom.

- Jössz velünk?

- Hadd menjenek azok győzelemre s te öcsém nem mehetsz velök tovább!

- Nem mehetek?

- Nem, mert Zrinyi János beteg.

VII.

A honfi bűne.

Beregi Miklós ott állott a Tisza partján, előtte elhaladt a lelkesült sereg.

Merre elvonul, az mágnessé lesz, mely magához vonzza a vasdarabkákat, ez is felszedi a népet magához, uszálya nő, szabadságért rajongókból.

Ha vezeti őket, szabadsághős lesz belőle. Kunyhókban nevét dicsőítik, emlékét firól-fira adja a nemzedék.

A Szabad Földek lakói úgy értelmezték a szabadságot: szabad legyen a haza, szabad legyen az otthon.

Ők szabadosak voltak otthonukban. Minden ház, minden törzs élvezte az önállóság gyönyörét, nem ismertek más urat, csak a haza, vér és pénzdóbját. A Nagy-Kunság elpusztítása, a Szabad Földek jobbágygyá minősítése, a bosszu és szolgaság nyüge hívta fel őket, hogy nemzetük sorsát kihívják, fellázadva a szolgaság ellen.

Ez eszmének kiegészítéséül egy népvezér kellett, kiben honszerelem, emberszeretet élt.

Emberszeretet, ki nem kívánja más javát, mit a rövid élet dúsabb élve nyújt, de az összeségnek sejteti óhaját, kiérdemelve hazája szabadságának megküzdésével.

Egy szép nóta volt a nép óhajta, mit nem a dal szövege magyaráz, hanem zenéje búsongó hangja értet.

Beregi Miklós értette a népet. A szabadság tiszta fogalma élt akaratában. Nyitva volt útja és az előtte lecsapódó villám nem riasztotta volna ki eszméjéből úgy, mint e váratlan szavak:

- Zrinyi János beteg.

A császári kormánytanács előtt már tudva volt, hogy a mezősdombi csatában ő vezette a fölkelőket.

Két hónapnál több idő telt el, hogy ott hagyta az udvart, a csata vezetésével csordultig telt a türelem pohara odafent. A miniszterek jelentést tettek a császárnak, egyuttal Mózes atya végleges eltávolítását is követelték.

Sorsa bekövetkezett. A kolostor falai közül a csatatérre léphet s vénségét a legszebb vonalon fejezi be, mit az élet nyújthat.

Egy meglepő fordulat kényszerítette, hogy öcscséhez e szavakat intézze:

- Nem mehetsz.

A sereg haladt útján, a zászlók még látszottak, bátya és öcs, elmerengve nézték hivatkozó lengését.

De a szó Beregi Miklóst lekötötte s tudni akarta, miért állítá meg bátyja.

Zrinyi János emléke mindig fölverte haragját; de azt sohasem tudhatta meg, hová zárták. Olyan titokban tartották ezt, hogy Mózes atya tizenöt év multán tudta meg.

A császár kormánytanácsa diadalmaskodott a császárt környező magyarok fölött az ő párt-ütésével. Mózes atya eltűnendőnek látszott ezentul; rá pedig ott, csak a halál várhat.

A császár bíró is egyszermind, hatalma rettegett birodalmában.

Lipót valóban kinosan érezte a jelentés fulánkját.

A fulánk testébe furódott.

Szomoruan sóhajtott föl:

- Minő varázsa lehet annak a földnek, mely elszívja ajtómtól legjobb hivemet!

És a császárok életében is van pillanat, midőn előáll az ember.

A császárság rendkívüliség az emberek között, a rendkívüli nagyság ösmerhet egyéneket országában, ha azok nem hódolnak a trón zsámolyánál. Ráhágni a féregre, ki vakmerően ellene támad: uralkodói kötelesség.

Vannak azonban külső jelenségek, mik ellene szólnak minden törvénynek. Például: egy embernek arannyal lehet tömve pinczéje s oly boldog a régi, megszokott kabátban, hogy forró napon fázna, ha az nem fedné testét.

Lipótnak százezrek hordták zászlóit győzelmes csatákon, egy intésére országok hódítására rohantak, és ezrek hullását nem siratta meg, az ezrek érette éltek, érte haltak.

De mint gyermek a játékához, akként ragaszkodott Beregi Miklóshoz, különösen az utóbbi években.

A szokás törvénye ez.

A régi kabát valósága.

Előbb egykedvűen akarta venni a dolgot, majd dühösködött s felülkerekedett benne az öregek makacssága. Roppant birodalmának kormányzásába nem folyt be egyéni sulyával, végezték mások; de a figyelő szakasz létesítése saját eszméje volt; a nagy mű, a birodalmi nagyság sikerült, e picziny eszme széttört.

Ingathatatlanul hitt szerencséjében s intézkedéseit a figyelő szakasz tagjaira bizta, leginkább ellenkezőt miniszterei utasításaival.

Sok eset a harctéren, maga a zentai diadal is bizonyította azokat.

Mig birodalmának lakói közül az is, kinek nem volt más takarója az égnél, csendesen aludta éjszakáit, Lipót álmatlanul töltötte az éjjelt.

Gondolkozott, tépelődött.

Belátta, hogy késő hozzáfogni egy új szakasz felállításához, öreg ember mellett ott áll már a néma sir, nem látja, mily közel van, nem tudja, mikor lép abba, azt sem: álmában-e vagy ébren.

A rövid időre, mit élve tölt el fejedelmi nagyságában, mint milliók föltétlen uralkodója, csak ő rá hozza a sorsa, a ki kénye-kedve szerint intézi alattvalói sorsát, hogy csalódják eszméjében, ne lássa maga körül kedvencét? Ezt nem türheté el.

Kikereste a bibliából a tékozló fiu történetét.

A tékozló fiúnak apja megbocsájtott.

Mit tékozolt az el?

Pénzt.

Mit pusztított el Beregi Miklós?

Katonákat.

A tékozló fiu apjának maradt pénze, Lipótnak maradt hadserege, nagy.

És magára, a biblia példáit ösmerte el kötelezőnek, ha félre tette szabad óráiban a császárt.

A figyelő szakasz az övé volt, nem tartozott hadserege közé. Határozott és segítségül hívta a császárt.

Eszébe jutott Zrinyi János.

Ez is a figyelő szakasz tagja volt, szerencsétlenné tették tanácsosai, Beregi Miklóst is azok kergették a Szabad Földekre.

Mózes atyát a reggeli órákban magához hivatá.

- Jó éjszakám volt, Mózes atya. Legyőztem a kísérteteket.
- Felséged győzedelmeskedik mindenben.
- Magamon legkevesbbé, most az sikerült.
- Mi volt segítsége, felségednek.
- A biblia, és mint bíró, annak példája szerint ítélt.
- A bűnösök életben maradnak.
- Életben.
- Áldani fogják, felségedet.
- Mózes atya! Én királya vagyok Magyarországnak. Szeretnek a magyarok?

Oly komoly arccal tette e kérdését, mely a szerzetest összeresztette, éles szemeivel szeretett volna a császár szívéből olvasni.

- Felséges uram, a magyar népnek még nem volt felséged családjából olyan királya, ki az egész Magyarországon uralkodott. Erdély külön fejedelemség volt, Magyarországon a török volt az ur és felséged ősei csak egyes részekben uralkodtak. A törvényt, ha egyiknek vagy másiknak érdekeivel ellentétes, félredobták és az nem érvényesült. Felséged segítségével szabadult föl Magyarország a török másfél százados igája alól. Felséged egyesítette Erdélyt Magyarországgal, és a magyarságnak ha szokása, nyelve, joga tiszteletben tartatik, még csak ezután következik el az idő, midőn kormányzásának hatását érezve, fejlődik majd a szeretet vagy a gyűlölet.

- E szerint az állapotok ott még újak és nekem semmi jogom sincs a hatalmas nép szeretetét kívánnom. Azt állítja pedig a biblia: „Népek szeretete koronáz királyt.” S ha nekem nincs jogom kívánni a szeretetet, akkor emberi értelemben csak képzelt király vagyok.

- Felségednek nincs szüksége arra, hogy emberi értelemben ítélkezzék. Felséged hatalmas császár, ki épített, egyesített. Magyar, Erdélyország ismét egyesült és erő az egység, az egység erős mint a csomóba kötött vesszőkéve; felséged műve ez és a fényes magyar korona ragyog fején.

- Ne így beszéljen, Mózes atya. Mikor együtt vagyunk, kitör belőlem az ember. Hiszi-e, hogy Magyarország megemlékezik rólam mint szabadítójáról valaha?

- Nem látok a jövő világába; de a valóság valóságnak marad.

- Öreg vagyok, Mózes atya. Sokat tehettek tanácsosaim rosszat ellene s én jóval szeretném pótolni. Szeretném ha a magyarok valaha azt mondanák: „A becsületes Lipót.” „A szabadító Lipót.” Egy ház építésénél történnek szerencsétlenségek, egy birodalom fölépítésénél félreértések. Gyarló ember voltam én is. Király, szívében. Tévedhettem uralkodásom alatt számtalanszor, s koldus lehettem elmémben, akaratomban.

- Nem értem tisztán, felségednek célzásait. A jövő ítélőszéke, mi sohasem egyéb a népek ítéleteinél, mindenki fölött igazságosan ítél, mihelyt szemeivel látni fogja a valót.

- Mikor lesz az, Mózes atya?

- Attól mi távol vagyunk. De világosság árad szét egykor az emberek között, mert sötétség után világosság következik a természet rendjében, az ember pedig a természet virága, ura mindennek a földön, s eljön az idő, midőn kezét fognak királyok a szántóval, eke becsét jogar óvja, munka és értelem ereje emeli a nemzetek koronáját.

- Az igazságot is másképp fogják értelmezni, mint ma?

- Másként. Visszamennek az ős ember törvényeihez s egybeolvasztják a világossággal. A mi akkor természet igazsága volt, az lesz ezredévek multán is, mint a hogy az ember embernek marad. Multnak tisztasága, jövőnek világossága, bölcső és diadal, a kezdet és fölmagasulás. A mi pedig e két idő végtel rengetegébe esik, elmulik, felejtve lesz sok. Sok nagyságot, örök szoborba öntenek a tények, ha a tényeknek igazsága van.

- S mit hisz nemzetéről?

- Hiszem, hogy ott lesz a többiek között és az is ítélkezik.

A császár hátravetett kézzel járt föl és alá a teremben, fejét lehajtotta, mintha multját keresné.

- Igaza van, Mózes atya. Az én fejem is hasonló az érett kalászhoz, mely csak a kasza csapását várja, s magam körül szeretném látni mindenkor, kiket szerettem.

- Felséged maga körül látja azokat.

- Azt a keveset sem, a kit szerettem. Tudja, hol van öcsce?

A szerzetest meglepte e váratlan kérdés.

- Nem tudom, felség.

- Lent a magyarországi Szabad Földeken. Ellenem lázadt és első csatájában századokat tett katonáimból semmivé.

A szerzetes elsápadt, erről még nem értesült.

- Lehetetlen.

- A mi megtörtént, az nem lehetetlen, önnek is része van e dologban, Mózes atya: de igazságos akarok lenni. A Szabad Földek lakói visszaadták a kölcsönt azoknak, a kik a Nagy-Kunságot fölégették. Kezet kéért, életért életet, csókért csókot, jóért hálát: ezek is a természet törvényei. Hallottam, hogy Beregi Miklós szerette a kun vajda leányát, következésképpen szerette a földet is, a hol az élt és gyűlöletét vérrel higitotta. Ezeket értem. Megbocsájtom neki, s ha szeret, Mózes atya: hívja vissza hozzám.

- Felséges uram...

- Mondja meg neki: hívom.

A szerzetes szerette Lipótot, egész élete a császár tanácsosai ellenében folytatott küzdelemben tölt el és e küzdelemben legnagyobb segítsége a császár maga volt.

Különös jónak tűnt föl most előtte, csaknem megbánta, hogy öcscsét minden módon nem igyekezett visszatartani attól, hogy a lázadás élére álljon.

Annak előkészítésében pedig neki volt legtöbb része.

De értette Lipótot. A császárban az ember, megszeretette a másik embert és ragaszkodik hozzá.

Talán sohasem érzett irányában őszinte alázatot, de most nagy, őszinte alázattal válaszolt:

- A Beregiek, felség, hivek uralkodójukhoz, de szeretik hazájukat is.

- Tudom, azért hívom vissza. Itt is hű lehet nemzetéhez, mellettem éppen úgy, mint ön, Mózes atya. Egy ügyet nemcsak a harczmezőn lehet szolgálni, de annak ellenségei között nem kisebb hősiesség. A magyarság bizonyosan föllázad, aztán mi történik? Az eszme testvérharczban ég el, a forradalmak a népek tüze, a mit emberek vezetnek, és az emberek ott is lehetnek gyarlók, mint magam valék.

- Felség, még nincs nyílt lázadás.

- De lenni fog. A Szabad Földek lakói győzelmes zászlók alatt járják be az országot, szabadságot kiáltva, ellenem törnek. Ám tegyék, én királya vagyok Magyarországnak, a nemzet kérje jogait, megadom, a bünösöket büntetem; de más királyt nem tűrök magam mellett.

- Indulok felséges uram, öcsémért.

- És mondja: jöjjön hozzám, megbízásom van számára. Hozza vissza Zrinyi Jánost, nem büntetek senkit, véget vetek sötét álmaimnak, uralkodni akarok.

A mit Lipót beszélt, az a megváltozás volt. Kezdé látni, hogy a császár ama korában van, midőn minden lény megéri a haldoklás közelgő napjait és e napokat vágyik megszélesíteni, kegyességének verőfényével.

Tisztán látott. A verőfényt eltakaró függönyt segített eltávolítani.

- Felséges uram, a figyelő szakasz tagjaiból még hiányoznak akkor is, ha öcsém visszajön.

- Ki hiányzik?

- Dragan Iszály.

- Haza hívjuk azt is, mihelyt ön kéri, Mózes atya.

- És Kéri Gottfried?

- Azt oda hagyjuk. Az nem engem szolgált soha, hanem tanácsomat. Harcoljon ő a tanácsosokért, azok vetették a magot, miből a lázadás csirázott, arassák annak fekete növényét.

A párbeszéd itt megszakadt. A császár beteg lélekkel vonult el mindenkitől s többször mondogatá:

- Eddig tart a hatalom. Az ember, ha halni bátor, s érzelmeinek nem szatócsa: hatalom. Egy önfeláldozásra kész hivem elhagyta küszöbömet, hívom, vajjon visszajönne-e még? Nincs erőm a visszatérésre kényszeríteni, az ember mégis szabad, ha akarata van. Nem tudom, egyéniségem hatalma visszavonzza-e? Ez a hatalom, amaz: erőszak, szabályok, fogalmak, állítások kényszerítése.

Gyermekes örömmel csillant fel szemeiben néha az öröm.

Reménykedett.

A milliók ura várva-várta egy lázadó visszajöttét, töprengve, hogy bír-e az ember vonzó hatalmával.

Ez volt az a meglepő fordulat, mely a szerzetest arra a szóra kényszeríté a Tisza partján.

- Nem mehetsz.

Öcscse - indulatának teljes dühével felelt vissza a szerzetes többszörös kérésére.

- Megboszulom Zrinyi Jánost itthon. Minden katonát, ki elébem kerül, gyilkosának nézek. Miért hív a császár? Sajnálja a kutyát, mely az uszításra fontolgtatás nélkül rohant? Miért nem védte az üldözöttet álnok tanácsaitól? Miért nem uszította azokra?

A szerzetes győzni akart s nyugodtan felelt a kitörésre.

- Mert idegen ellenségeket kellett legyőznie.

- És én most hagyjam itt ez elárvelt hazát, melynek édes forrásaiból idegenek kapzsisága merít? Visszakullogjak mások gunyjára a gazdag konyhához, hol a gazdag császárnak minden tekintete élő szemrehányás lenne lázadásomért?

- A te győzelmedet nem lázadásnak tekintik, hanem bosszuállásnak.

- Igaz. Az nem volt egyéb. Szerettem a császárt, a miért ennem adott, a mit megtalálhattam volna bárhol. Szerettem egy leányt, az megtanított hazát szeretni és a császár most hívja a hű ebet, hazám a fiát, szerelmemet nem hívja senki.

- De hí magához az egykori jó barát, Zrinyi János. Emlékezz csak vissza rá. Husz éve szenved börtönben: nem látta azóta madarak repülését, nem a zord telet a mint elüzi a füvek rügye. Nem örült soha, nem volt édes a csatában ütött seb. Semmi, semmi! csak husz év sötét éjszakája. Most neked ajándékozza a császár mindezt. Rajtad áll: megvonod-e tőle az Istennek a szépségeit, vagy elviszed hozzá. Itt is szenvednek, az is szenved, de annak biztosan megválthatod szenvedéseit... Szép bér ez szolgálataidért, mit a császár kér most tőled, öcsém! Felér száz kitüntetéssel. Gondolkozzál.

A szerzetes e szavak után elcsapta öszvérét legelőre. Maga lement a folyó árkába s annak széléről riasztgatta egy rekettye ággal a sekély vízben fickándozó apró halakat.

Öcscse pedig ott állott a folyó partján összefont karokkal, mozdulatlanul. Egy rendkívüli vágynak, kötelességnek, célnak kellett összeomlani bensőjében először, hogy itélni képes legyen.

Itt is igazság, ott is igazság.

Itt szenved a haza s talán őt szemelte ki a sors mentőjének, vagy azzal, hogy lábat adott a fölkelésnek, bevégezte irányító, vezető szerepét? A mi ezután történik, abban már nincs reá szükség, vagy pótolja egy másik?

Amott szenved egy ártatlan, arany ifjúságának letépve hime. Lelke röpte összezsugorítva, bódító kinban. Teste kiszolgáltatva a soha nem változó levegő aszályának.

S ezt megváltoztathatja.

Neki van adva, s mi ő? Ember.

Ember, a kiben végre is a nemes érzések áradó önzése győzedelmeskedett.

Azt tanácsolja ez: adja vissza Zrinyi János szabadságát, mert fogoly.

Aztán védje hazáját, mert abban rabok élnek.

A legnemesebb érzelmek önzése e tanács s ki tagadhatja, hogy ama nagy, fenséges érzelmeknek nem ez az önzése?

És ez, mint önzés: tévedés? Van benne honfibűn?

Mindenre az ember sorsa adja meg a választ és kiviláglik a történendőkből a való képe.

Beregi Miklós hagyta játszani bátyját az apró halakkal, a béka-teknőkkal, miket gyermekmódra usztatott a folyó szélén.

Lovára szökött, keresztül usztatta a Tiszát s azontul, tovább...

A császár megszorítá kezét, midőn újra látta maga előtt.

Sokat, sokat beszélt hozzá mindenről és a vasember elérzékenyült, midőn kérdezé ura és fejedelme:

- Öreg vagyok. És ugy-e, őrizesz?

Nem tudta megtagadni.

Egy élet dicsősége, engedelmessége fűzte hozzá s most csak azt kérte: - Őrizz. Semmiféle föltétele nem volt: a császár érezte aggságát, rátámaszkodott a régi botra, mely mindig erősen állott.

Beregi Miklós aztán Korn apót látogatta meg és fölhevítte figyelmét a magyar ügyekre. Korn apó kész volt: állandó összeköttetéseket tervezett azonnal, végtelen örült, hogy Beregi Miklós ismét az udvarban lakik, elmondta nézetét:

- Öreg embernek lábába száll az esze, ezt tartotta az öreg apám, a ki 94 éves korában hagyott föl a pinczébe való járással, a mi figyelmezteté valamire. Lipótnál megfordítva áll a dolog: nála öregségére jut fejéig, s utjában találta szívét. Hm! Miklós ur. Tüvel volt párnázva a fogadó földje, mikor hallottam beszélgetni, hogy mennyire föl vannak dühödve a miniszterek, s fejét követelték, azt a főt, mely üllője volt Lipót ellenségeinek. Hallgatóztam. Hogy megváltozott minden, mikor megtudták Lipót határozatát, s midőn megérkezett, mily furcsa képet vágtak a vendégfogadáshoz... A kuvaszok nagy zajt csaptak, míg a medveodu üres volt: haza jött a medve, csend van az udvarban.

Korn apót magára hagyta magyarázataival s két testőrrel és azok szolgáljaival utra kelt Tirol felé, hol husz év óta sinylődött a fogoly Zrinyi János.

* * *

Előre, előre! Gyorsan!

Minden faág mozgásában ez intést hallotta utjában.

Siess, siess! A magyar nemzetcsalád oly kicsiny, oly kevés és egy jó fia fekszik betegen, a börtön szalmáján.

Százezerek halnak, tűnnek el az élet forgó várából: voltak *ma*, ez az élet; megszűntek élni, ez a *holnap*. Miért éltek? Mert élni kell annak, a ki születik. Az egésznek *jövője* a nemzet örök élete, halotti koszoruja a történelem, s abban gyújtja fel az emlékezet háláját az utódokat követő utód.

Mi az utódokat nemzetté fűzi a hazaszeretben törhetetlenül: az igazak, a nemesek, a jók, a vértanuk gyöngysora az: szemet nyitó, agyat, szívet, lelket világító példákkal.

Előre, előre! Gyorsan!

Soká emlékeznek a magyarok arra a betegre, kinek azt rótták vétkül: magyar ember fia.

Siess, siess!

Vidd a hirt szabadságáról: szomjunak meritsz patakból, éhesnek adsz kenyeret, vaknak téped szeméről a hályogot, rabot ültetsz sasra!... Mert azt vonták meg tőle, a mit az Isten mindennek és mindenkinek nyújt, belemarkoltak a nagy Isten rendelésébe azért: hogy magyarnak született.

Siess, siess!

* * *

Mély megilletődéssel állott a börtönajtó előtt, mit nem a porkoláb, hanem maga a várparancsnok nyitott föl alázattal, a császár kedvencze előtt.

A börtönajtó-nyíláson kicsapott a doh, husz év óta ma nyillott ki az először.

A rab sohasem vágyott a szabadba, önmegtagadással viselte megbántott lelkében a rabságot s talán ha vágyott volna, sem eresztik.

Ott feküdt a börtönben a negyven éves ősz ember, hosszú, térdig érő szakállal.

A börtönajtó nyílására föl sem emelkedett, mintha azt hinné, hogy az nem is ajtó, mi nyilhat.

Száraz, kiaszott kezét mellén pihentetvé.

Beregi Miklós rettentő kiáltással rohant hozzá:

- János...!

A rab, a magyar szóra feléje fordítá fejét.

- János! szabadságot hoztam.

Egy elváltozott siró hang felelt rá:

- Ki szólit? Honnan jön ide a magyar szó? Vagy csak szépet álmodom utolsó órámban?

- Nem álmodsz, Zrinyi János. Én vagyok egykori bajtársad, Beregi Miklós.

A beteg lázban beszélt.

- Miklós, Iszály. Emlékszem rátok, te rólad, Miklós, sokat gondolkozám, mintha éreztem volna, hogy látjuk egymást. Tudod, mi a börtön, mi a béklyó? Az ember idegeinek némasága. Szomorú bénaság. Nem marad egyebe eszénél: azzal dolgozik, harcol, tur, farag, épít légvárakat, sző himes képeket, keresi az Istent, aztán megtagadja, mert nem ér hozzá a rossz hatalmasoktól. Az ész működik a test helyett, s leőröl minden csalfa ábrándot, mit szabad emberek hisznek. Kitérül és fölmagasodik, nagygyá lesz s törpének találja a nagyot, sok kicsinyt méltóságosnak, sok rutat szépnek, sok alacsonyt fenségesnek. Az ész a rabélet talizmánja, mely csak akkor szünetel, ha a szív kihül... Ül le mellém, Miklós. Ölelj meg, régi bajtárs. Mondod: szabadságot hoztál.

Az odarogyott elébe, a mit életében soha nem érzett, megnedvesültek szemei s nehéz könnycseppek hullottak a rabnak kezére, a ki tovább beszélt:

- Ugy érzem, mintha könnyeid öntöznének. Nem éreztem mióta rab vagyok, most érzek először. Ne sirj! Megsimogatom fejedet kezemmel. Minő hatalmas vágások, mily dicső, hogy itt vagy! Lásd, nekem is volnának ilyen sebjeim, a császárhoz, a ki magyar király, én is hív lettem volna. Eltaszított magától. Nem nézték a valót, letörték az igaz vágyakat, csak képzelődtek. Oh, de sokat gondolkoztam a képzelődés voltán. Beteg eszmeszál az, mi könnyen romlottá lesz. Lipót jó ember, tanácsadói romlottak és önző képzelgések rabjai. A romlottság apja a gázságnak s mint mondám: a képzelgés könnyen romlik. Mondd a császárnak: mindenkor a valót keresse, akkor megtalálja népe szeretetének útját. A kié a népek szive: azé a korona... Szabadságot hoztál? Kitől hoztad?

- A császár küldi, kedves bajtárs.

- Emlékezik rám?

- Emlékezik és megbánta, hogy tanácsosaira hallgatott.

- Vezekléséül küldte hát szabadságomat. Én visszaküldöm... Szemem megszokta a sötétséget, lelkem szebb világosság felé visz. Add át üzenetemet érte: köszöntöm. Ifju valék, midőn rabságra jutottam, ártatlan, mint a gyermekleány. Nekem is nyilhatott volna az élet fáján rózsza, a mint nyilik az a koldusnak is. Kicsiny koldus a szükölködő, a rab a nagy koldus.

Miklósnek majd szétszakadt a szive a beszédre.

- Menjünk innen, Zrinyi János.

- Nem megyek. Hátamon fekszem rég ideje. Érzem, hogy utolsó perczeimet élem. De jól tetted, hogy eljöttél hozzám, meggyóntam neked édes hazám nyelvén. Igazítsd meg fejem alját. A császár is ember, megbocsátok neki, nem hibája, hogy itt vagyok. Végeztem elle-neimmel. Szépeket látok. Otthon vagyok Magyarországon, lengő zászlók erdőjében gyönyörködöm. Ott vagy te is. Ne hagyd el a zászlót, a nemzetnek tévedésében is áldoznunk kell. Mienk az! Hősvérek öntözik mezeit.

A rab egykori barátjának fejére tette ismét a kezét, hangja elhalni készült, csak suttogta:

- Áldjon meg az Isten, Miklós. Köszönts Izályt is. Emlékszem rátok, ifjúságom rövid öröme. Látom a rongyos, bujdosó fiukat. Mily szépen fujja nádsípját az a rongyosabb. Az a nádsíp, az a becsületes Korn apó!... Vigy el innen, Miklós. Temessetek el Korn apóval az Ágoston szerzetesek udvarára, a kik úgy szerették apámat... Vigy el... Még ébren vagyok... Vigy el... Isten veled... Álmodom.

Zrinyi Jánosnak többé nem fájt semmi, elrepült lelke őseihez. A Zrinyi név kihalt vele a névsorból, hogy a magyar történelem oszlopára álljon.

Zöld galyakat hoztak s kivitték börtönéből - a holtat.

A várórség körülállotta a legrégibb rabot, a testőrök meghatva zokogtak.

Beregi Miklós kihuzta kardját s magyar szokás szerint megérinté lapjával a halott karjait.

Aztán iszonyu hangon vezényelt:

- Tisztelegj!

Az ágyuk megdőrdültek a várfalakon s fölzúgtak az Alpesekre.

A hegyi lakók megemelinték kalapjukat s halkan mondák:

- Fejedelmi halott van, azért dörögnek az ágyuk.

A képzelt király fiának holttestét kívánsága szerint eltemették az Ágoston-szerzetesek udvarába. Korn apó ásta a sirt és az ásót szobája falára helyezte a kereszt mellé e szavakkal:

- Te Isten fia voltál, mégis szenvedtél, az magyar fiu volt: azért szenvedett.

VIII. A valóságos királyok is képzelődnek.

A temetés után Beregi Miklós úgy találta, hogy az ő helyzete ezek után szavakban kifejezve: honfibűn.

Többé nem lehet a császár környezetében, ha a hazája ellen nem akar vétkezni.

Jelentést tett a császárnak utjáról, látta, mint renditi azt meg a hir és az asztalon álló feszületet letakarja fekete fátyollal maga, azért: hogy eszébe jusson mindennap az esemény és óvja minden kegyetlenségtől hátra lévő napjaiban.

S ettől kezdve Lipót beteggé lesz. A beteg zsörtölődő, mert fájnak tagjai és azt semmiféle hadsereg nem űzi el. Lipót is zsörtölődött környezetével, csak akkor pihent nyugodtan, ha a vasembert látta ágyánál.

- Veszszem el! - gondolá az. - A császárt nem hagyom betegségében. Itt védem azokat, kik fegyverre keltek ellene, életemben fénypontok ezután ugysem akadnak.

A beteg császár néha különös pillantásokat vetett rá, mintha pillantásaival beszélne hozzá, s ha ajtóján belül ott állott kivont kardjával, többször oda szólította ágyához, forró ujjait a kard pengéjén hűsíté.

Ez annál inkább feltűnő volt, mert Lipót oly betegségben szenvedett, melyen az orvosok segíteni nem birtak, sőt fogalmuk sem volt a betegség neméről.

Irtózott minden fegyvertől.

A szabadító császár, kinek zászlóit fél Európába hordozák, három napig is hánykolódott láz-rohamaiban, ha fegyvert látott.

Senkinek sem volt szabad fegyvert viselni előtte, csak Beregi Miklósnak, kinek maga parancsolá.

A vasember belátta szerepét, betegápoló lett.

Az orvosok maguk kérték: ne hagyja a császárt magára éjjelenként soha; a trónörökös tőle kérdezi, hogy van a beteg?

Igy tartott ez csaknem két évig.

Lipót végre nyugodtabb lón, fogadta kedvencz papjait s foglalkozni kezdett az államügyekkel.

Mindenki javulását látta.

A második tél alighogy elmúlt mióta betegeskedik, fölkelt ágyából, oly jól érezte magát.

Miklósnak azt mondá:

- Nézzen ki a tavaszba, ilyenkor sok ismerős előkerül. Régen viseljük a kénytelen rabságot én betegségemmel, ön pedig hű kitartásával.

Az birta. A császár betegsége előtt vajmi kevés időt töltött békés falak között s kitartott, mint a pitvarajtóba dobott tuskó.

Korn apót sem kereste föl. Az udvarhoz elég hű jelentések érkeztek a magyarországi fölkelésről, mely nagy arányokban fejlődött.

Pedig Korn apó az ő utasítása után folytonos érintkezésben állott a fölkelőkkel és házával is változás történt.

A Zöldfa-fogadó két épületből állott. Az egyiket a Korn-ős építtette, a másikat készen vették utódai.

- A kis ház, nagy házat szült, - szokta mondani Korn apó.

Kapuját befalaztatták a vett háznak, mégsem látszott a helye, ezt a falazást Korn apó kibontotta és díszes kaput csináltatott helyébe.

A másik kapun jártak be a vendégek ezután is, és az új kaput vizsgálók igen csodálkoztak annak fölírásán:

„E kapu nem nyílik.”

Szögletes, nagy betűk ékeskedtek a kapura ragasztott pergamenlapon, és az arra járók nagy része ösmervén Korn apó otromba betűit, élcelődtek a fölíráson.

- Korn apó a császárt várja, azért csináltatta a kaput.

- A császár, ha hallaná gunyolódásait, bizonyosan ellopatná olyan helyre, hol senkit sem szurhat nyelvével.

- Nem lehetséges Korn apót ellopni, mert fölkiabálná a várost.

Korn apó, ki sokszor hallotta az emeleti ablakból ez élcelődéseket, boszusan dörmögé:

- Bornyuk! csodálkoznak az új kapun, én tudom, mit csinálok.

Alkalmazottai nem mertek hozzá intézni oly kérdéseket, melyek a fogadó szükségletén kívül estek, felesége mindig helybe hagyta férje intézkedését, s midőn az öreg Borbála kíváncsisága annyira megfeszült, hogy megkérdezé: mi célra készült az új kapu? Korn apó föltűnő nyájassággal válaszolt:

- Hogy Bábi néni nyelve a másik kapuban meg ne akadjon valamelyik vendégben.

Az öreg asszony visszaadta a szót.

- Hiába gunyolódik, Korn ur. Nyelvemre volt már szüksége magának.

- Igen és lesz is. Szüret előtt szőlőmben kereplő helyett, seregélyt riasztani.

- Jó volt az egykor galambcsalogatónak is.

- Furcsán turbékolhatott, Bábi néni.

- Maga szívesen hallgatta.

- Mikor?

- Mikor hirt hoztam arról a szép leányról, a kit Mózes atya a zárdába vitt.

- Igazsága van, béküljünk ki egymással.

- Oh, a maga barátsága nem soká tart, tele van az epével.

- Már miféle részem?

- A nyelve. Azt hinné az ember, hogy gyűlöl mindenkit, mert ha valakivel beszél, azt lekisebbiti. A községi gyűlésteremben is félnek magától, itthon is félnek - csak a koldusok mondják: „Az öreg Korn apó annyi alamizsnát ad, mint egy herceg, s ránk támad, ha köhécselünk, a miért nem megyünk hozzá orvosságért? Az öreg Korn apó vig ficzkó, nemes pártfogó, gavallér.”

- Azért mondja Bábi néni, mert virágcsokrot ígértem.

- Veszek én magam, kedves Korn ur. Ma is gyűjtöm rá a pénzt, csak már általadhatnám! Oly régen láttam tisztemet.

- A császárt őrzi.

- Beteg a császár.

- Nagyon beteg. Öregszünk és elmulunk, Bábi néni. Együtt gyerekeskedtünk Lipóttal, s mindig eljött vizsgánkra nagy kísérettel. Én meglehetősen tanuló valék, legjobban számoltam s faltam a hittant, a történelmet. Egyszer oda jött hozzám s azt mondá: „Korn, te nagy ember leszel, nagyon okos vagy!” Nem igen bíztam ettől a perctől kezdve emberismeretében. Nagyon tévedett. Mi lettem? Korcsmáros. Az nem nagyság.

- De Korn ur nagy ember.

- Ugyan miben?

- Nem atyamestere a fogadás-czéhnek?

- Igaz, ezt elfelejtém, végre az is egy kis állam s annak kormányzója vagyok.

- S nem oly feledékeny, mint Lipót, a kit mi nagyon szeretünk. Nemde, Korn ur?

- Ugy van, Bábi néni, ő nekünk örömet szerez.

- Hát csakugyan meglátogatja? Talán az új kapu...

- Minden megtörténhetik.

- Ah! ez nagy kitüntetés leendő, és önre a nemesek is irigykedni fognak.

- Ne sértessen, Bábi néni! Mi az a nemesség? Ha kabát, én bizonyosan elnyűttem volna, mióta élek.

- Igen, Korn ur mindig jó és nemes volt.

- Ugy-e megérdemlem, ha öröm ér.

- Senki jobban.

- Pedig vétkeztek.

- Én nem. Talán Korn ur?

- Megcsaltunk egy nagy, nemes embert.

Az öreg asszony ijedten ismétlé:

- Én?... Nem. Talán Korn ur?

- Mind a ketten. Eltagadtuk attól a nagy embertől, hogy tudjuk hol van, a kit szeret. Eltagadtuk apjától lányát, s azt hiszi, halott. Rosszat cselekvénk, bűnt követtünk el.

- Én!... Nem. Talán Korn ur?

- Vagy egyikünk sem. Én parancsoltam Bábi néninek.

- Akként volt.

- Nekem parancsolta Mózes atya.

- Legalább azt állította.

- És ezt egyikünk sem tevé jó. A fának nem szabad födelet csinálni, nem hull rá harmat, nem áztatja eső, nem ad szint leveleinek a napsugár. Ki a szerelmet ellopja, nagy bűnös, mert a ma örömét a holnap nem adja vissza. Mi hibáztunk és Lipót a bibliás, kire azután rákiáltom: éljen

boldogul! kiolvasta a bibliából: „A mit nem adhatsz, azt el ne vedd.” Megfeddé érte Mózes atyát.

- Ő a vétkes?

- Legyen. De most már minden jóvá lesz téve. Mózes atya jót akart és mindig jót cselekedett. Lehetetlen, hogy eltért volna útjáról. A leánynak pihenésre volt szüksége: lelke, szíve tépve volt, s Mózes atya szabadította meg hóhérjai kezéből, ő intézte gyógyulását is. A boldogság édes mindenkor, itt csak mulasztva, de vesztve nincs. Mózes atya ide hozza Sie Ágnest, azért készíttettem az új kaput, Bábi néni!

- Mily szép figyelem öntől, kedves Korn ur.

- Megszüntetném a korcsmát, de az a hirhordóm és ösmerettáram; nem akarom azonban, hogy a hol mindenki bejöhet, ott járjon be tiszteletem tárgya. Láttam én, mikor szőnyeget teritettek a templomajtóba a császár elé a papok! Ha azoknak illik, nekem is szabad. A szenvedések szentté avattak már sok méltatlanul szenvedőt s az a leány sokat vesztett, sokat szenvedett s ki tilthatná nekem, hogy királynémmak ne tekintsem?

- Csakugyan ide jön?

- Hazudtam én valaha?

- Nem, Korn úr, igaz volt. Bocsánat.

- Ide jön és boldogságát talán megtalálja. S ugy-e? Mi, a két véncsont, örülünk boldogságának? Hogyne! Hajh! Bábi néni tánczolunk még mi ketten. Hahó, hopsza hopp! Eltánczoljuk a polkát kecsesen, alakoskodásunknak az lesz a vége. Az a pompás polka, a mi Szobieszki János nemeseitől maradt ránk Bécs felszabadításakor, a nagy hadjárat egyedüli hagyománya, ezért sem fizettünk meg a jó lengyeleknek.

Korn apó valókat beszélt. Házát igazi szeretetéből alakította át s boldogan beszélé feleségének:

- Mindenki élvezetért fizet. A gyertyaöntő szomszéd másfél árát adja sokszor a hizott ludnak, nyelvével csettent a kéjtől, ha egy terjedelmes libamáját lát. Miért ne élvezzem én, a ki mámoros vagyok barátságomban.

Való volt, a mit a császár akaratáról beszélt, a mit Mózes atya előtt az, ki is jelentett. Ezért mondá Beregi Miklósnak:

- Nézzen ki a tavaszba, ilyenkor sok ismerős előkerül.

Beregi Miklóst Mózes atyánál találjuk első látogatásában.

Az várta öcscsét. Czellája ajtaja nyitva volt, hogy előbb megláthassa az ajtónyílásnál is.

Elbeszélte a multak eseményeit, mit öcsce előtt eltitkolt. Minden szavából a szilárd jószág tört elő s a mit tett, azt hitte, azzal öcsce javának szolgál.

Elmondta Pumilló tervét az életben maradt leánynyal, Kéri segédkezését, és a szabadítást.

A hová a lányt vitte, annak meggyógyult a lelke ott, a rémes látványok után, és a szép hölgy lelkében szerelme állandó maradt.

- Itélj felettem, öcsém. Férfiu vagy. Mondd szemembe, ha hibáztam s botlásom magad tedd jóvá. Itéld meg, mit tettem hazámért. Minden bajt enyhítettem, az üldözötteket védtem, harczba állottam értök s nem várok érte köszönetet sem. Nem használtam hatalmamát érted, nem kerestem részedre vagyont és rangot: csak vissza hívtalak a hatalmas beteg emberhez, ki

jó vala hozzám mindenkor. Ennyivel tartoztam enyhíteni háborgó gondolatait, mely az öregek utolsó éveiben, a multnak kiáltó emléke.

Midőn Sie Ágnes szabadítását elbeszélte, s mint hozta e leányt a zárdába, Miklósnak eszébe jutott a tizenkét katona, kiket maga a sors hozott utjába és a hallottak után melegen szorította meg bátyja kezét:

- Ez folytatni fogja ezután is a védelmet?

De nem tagadhatta el, mily rendkívüli hatással van rá annak tudása, hogy Sie Ágnes él.

Az élet komorságában hát reá is dereng a hajnal?

Élete komorszinü ruhát viselt, egy szerelme volt és ez, mintha sirjából jönne vissza most, arra a komor ruhára hozva szerelmének szalagját.

Szerette hinni, hogy Sie Ágnes élete talán nem való, csalfa kép az egész. Ő, a megkövesült szivü katona, kit óriás érdekek dobtak egyik nagy pontról a másikra, megérdemli e nagy boldogságot? Szereti az Isten annyira, hogy szelidebb sorsban boldogítsa, gyöngye női kéz?

Sie Ágnes aznap reggelén hagyta el a szerzetes karján a zárdát és Korn apó vendége lőn, ki majd kiugrott bőréből, midőn meglátta.

- Mily szép hölgy! - mondá meglepetten. - Csaknem olyan magas, mint Miklós ur s rajta van az ifju életnek minden kedvessége. Sohasem láttam magyar lányt s ha a magyar anyák ilyenekből válnak, akkor rosszul áll az osztrák ügy Magyarországon s e népet szeretni kell, nem pusztítani.

Mózes atya ugy intézkedett, hogy Sie Lőrincz is feljöjjön. Korn apó szürkéi a bécsi kapuban várták.

Beregi Miklós látogatta meg először.

A vasember megállott a küszöbön, mintha leszögezték volna, eszébe jutott a borzalmas kunsági temető, hol lángok környékezték s mintha e temetőből szállott volna fel az angyal.

A leány elébe sietett s kezét nyújtá szótlanul.

- Szeretsz-e még, Ágnes?

Ez volt a vasember köszöntése.

A leány odaborult mellére, szive közel volt a másik szívéhez, az beszélt.

Neki is eszébe jutott a mult. Az alázat, a védtelenség és a hozzá intézett szóban megnyilott álmai valósága.

Korn apó látta őket s öklével törölte szemeit. Csendesen behajtotta az ajtót s leült elébe.

Beregi Miklós átölelte a leányt és azon a hangon beszélt hozzá, melyet a szerelem ajándékoz legszebb perczében, fülébe csengve egy életen keresztül annak, a kihez szól.

- Emlékezel rám?

- Mindenre emlékezem.

- Nem felejtettél el?

- Egy pillanatra sem.

- Lásd, ezt nem érdelem. Nem kutattam föl érted erdőt, mezőt, várakat; nem sugta semmi, hogy élsz. Azt hittük, meghaltál. Ne ítélj meg érte. Szolga voltam. Lekötött a hűség császáromhoz, s akkor, midőn fölálaltalak volna, nem szólhattam apád előtt saját kinomról, nem beszélünk magunkról, másokért tettünk.

A leány hozzásimult, mintha félne azoktól az emlékektől.

- De most már megvédelek. Elviszlek édes anyámhoz. Neked is volt édes anyád, kis öcséd. Én háládatlan, rossz fiu vagyok, sohasem láttam az anyámat, mióta eljöttem; de téged elviszlek hozzá és megbocsát. Tudod-e, hogy él az apád?

- Tudom. Mózes atya mindenről értesített a zárdában, hol elismeréssel beszéltek a tiszteletre méltó férfinak emberszeretetről, ki nem engedte, hogy másképp szólítsam, csak mintha rokonnak volnánk: bátyámuram.

- Mózes bátyám hogy nevezett?

- Hugom, kedves gyermekem.

Korn apó kopogtatott.

Az ajtón Mózes atya lépett be Sie Lőrinczczel.

A puszták szilaj vajdája kissé meghajlott derékkal lépkedett, arcán azzal a kemény vonással, mi a Jajhalomnál vívott csata óta ráégett.

Egykori vajda ruháját viselte, de most oldalán sulyos, görbe kard lógott, magas süvegét markolatára téve.

Oda lépett leányához és szeme közé nézett.

Leánya zokogott keservesen, az apa sirt.

A jelenlevők meghatottan látták egy szomorú eset könnyeit hullani az apa és leány szeméből.

Sie Lőrincz bánatosan bólingatott fejével:

- Mintha anyádat látnám, kedves cselédem.

Senkinek sem tűnt fel az, hogy Mózes atya a durva papi csuha helyett teljes papi díszben áll köztük, nyakában a pápa által ajándékozott aranylánczczal. Olvasója nem a régi harci rózsafüzér, ennek drágakő minden szeme, féltett ereklyéje a rendnek, melyhez tartozik.

Sie Lőrincznek megfogá kezét e szavakkal:

- Haragszol-e rám, Lőrincz?

- Áldalak uram, a miért gyöngye gyermekem védted, oltalmaztad, neveltet.

- Visszaadom neked, elviszed-e tőlünk?

- Hogyne vinném, jó uram. A farkas ápolja kölykét, a galamb buzaszemmel eteti? Boldogsága boldogságom s védem, őrizem, hogy megtalálja boldogságát.

Miklós közé akart szólni a vajda szavainak, de Mózes atya válaszolt:

- Ne vidd el, Lőrincz. Add nekünk, add öcsémnek.

De ekkorra kivette az a leányt apja kezéből s hevesen mondá:

- Ágnes enyim, Lőrincz bátyám! Nekem adtad.

Sie Lőrincz megtörlé verejtékes homlokát.

- Tied az. Legyen veled boldog, és te fürödj szeretetében... Mit mondjak én, ki gyermekemet találtam fel, hisz elfog az öröm kínja, legyen a tied. - De ha szivembe látnál, abból azt olvasnád: nem szivesen. - Én ott harczolok hazám szabadságáért, keresem a halált, szeretném, ha vérem folyna földjére, mert honfivérből árad a szabadság levegője. Te, a ki legkülömb vagy közöttünk, nem vagy ott; ellenségünket szolgálod...

Mi volt ez?!

Mi szólott Sie Lőrinczből?

Örjögés vagy engesztelhetetlen gyűlölet?

Nem. A nép eredetisége, mely nem ösmer más nagyságot hazája szabadságánál, s szeretete mámorában lelke ehhez növe nem mérlegeli az eseményeket, az igazságos hálát egyeseknél, abban nem ösmer alkut és engedelmet.

Láz, forró láz ez, hol az ész másodrendű szerepet folytat, de nemzet- és faj-föntartó erő.

Sie Lőrinczből a nép szólott ahhoz a vezérhez, kit bálványául vár.

Beregi Miklós megértette. A pór szava talán elhangzott volna máskor a nélkül, hogy megfigyeli, de ez, közel állott szívéhez. Nem védte magát, de érezte, hogy e megbántásra nem méltó.

Sie Lőrincz apja a leánynak, a leány szereti, övé lesz. Sie Lőrincz önző, árt szab leányáért. A kavics a hegynek pattan, a kavics félreüt egy picziny földet, a föld fedett egy picziny eret melyből csermely fakad. Sie Lőrincz tudja, hogy ő a kavics, amaz a hegy; de hazafi és fölhívja amazt, a haza védelmére.

Volt-e igazsága?

Helyzetében, multjában volt szavának igazsága: a boszu és remény hite. Beregi Miklós tetteinek kulcsát a magasabb egyéni nagylelkűségben találjuk s ez is igazság. Két ellentétes igazság pedig nem létezik, nem létezhetik. Ily összehasonlításoknál az egyik igazság föbb, mint a másik. Beregi Miklós tudta, melyik a föbb s elkéült ajakkal felelt az őszinte szóra:

- Várj egy kevés ideig ítéleteddel Lőrincz bátyám, én is letörök addig magamban minden érzelmet, majd akkor szivedet kérdezd magad.

Sejtette, hogy ez idő már közel van, látta a császár roskadó erejét.

A császár javulása csak színleges volt. Lipót beteg szive fölpezsdült mégegyszer, hogy hive boldogságán melegedjék. Mózes atyával együtt készítették elő részére e napot és Sie Lőrincz sehol sem volt nagyobb biztonságban, mint Lipót székvárosában.

Midőn Beregi Miklós eltávozott, ágyára hanyatlott. A test, mely csaknem két év óta birkózott a betegséggel, nem birt többé semmi fölindulást, mégha a gyönyör okozta is.

- Hivják elő örömet - kéré orvosait néhány óra mulva.

Az megjelent s még egyszer kihuzva széles kardját a császár őrizetére, komoran állott szokott helyén.

Lipót Mózes atyát is hivatta s midőn belépett hozzá, szeliden intett kezével, hogy közeledjék.

- Mózes atya! Halálomat érzem. Meghalnak a koronások, meghalnak a koldusok, ez a végzetünk. Sokáig éltem, történetem van, voltak hibáim. A császár, egy fényes pont életében, a pontnak millió keze van, csakhogy e kezeket külön szívek igazgatják... A pontnak millió szeme van, de ő maga nem lát tovább a közönséges szemhatárnál. A kéz és szem: cselekvés és

ítélet. Az óriás részleteinek bénasága, vaksága: mert egy magasabb sövényen sem lát a szomszéd szomszédjához, ebben törik meg az általános.

A császár elhallgatott, hosszan nézte Habsburgi Rudolfnak, első császár ösének a falon függő képét.

- A kezek bűneit a pontnak rovására írni nem lehet. A császár föltétlen hatalom, fény, nagyság; népek uralkodója - de ember s az ember gyarló. Emlékezik-e, mikor mondtam: szeretném, ha a magyarok úgy emlékeznének meg egykor rólam: „A szabadító Lipót”, „a becsületes Lipót”. Óhajtom, hogy nyerje vissza egykori erejét, lakosai számát, megelégedését. Mózes atya, ön magyar, megírja ez óhajtásomat történetemben, honfitársainak?

- Megirom, felséges uram.

- Még örömről emlékezem. Ott áll most is küszöbömön belül. Ön hozta fel mint ifjút, nézze most, olyan mint egy nemes jóniai oszlop, mely a befejezettnek ábrája. Rang, vagyon várja. Választhat a legmagasabbig, intézkedtem, rendelkeztem, és az ő boldogságán örültem ma, talán utóljára. Ossza meg a vagyont fegyvertársával, Iszálylyal. Kegyelmem folytatódni fog fiam kezéből... Pihenjünk mi, kik elfáradtunk s eléltük a kiszabott időt.

Virradóra, midőn a nap ismét besütött a császár ablakán, Lipót pihent.

Világhírű hadvezérei állották körül emlékét, kik a Nyugat és Kelet között folyó százados harczot, győzelemmel fejezték be.

Minden érdem azoké és a nemzeteké, kik együtt fűztek babért uralkodójuknak. Minden rossz, minden igazságtalanság kormánytanácsának nevéhez tapad.

Ravatalánál birodalmának nagyjai között helyet adtak az örnek is, ki nem volt szolga soha hűségében, de hős volt hűsége nagyságában.

A nagyokkal ezután sorban állhat, egyszerű magyar neve aranyozva lesz ranggal, vagyonnal, méltósággal.

A sebek jutalma az.

Lipótot milliók gyászolták.

A nap leáldozott s a nap feljön.

A császár meghalt, utódja mint császár állott koporsójához, és együtt kísérle nyugvó helyére az örrel.

A sirboltba lekisérte az ör, s tovább nem volt rá szükség, ott már békés papok őrködnek imával, a porladók lelkiüdveért.

Azok meg sem látták, hogy az előbbi ör kardja, hüvelyébe siklik, és oda támasztja a fegyvert a sirbolt falához.

Aztán elmegy a figyelő szakasz osztályába, ott lerakja magáról a diszruhát, fölöltözik egyszerű ruhába, a melyet polgárok viselnek és ott hagy mindent, a mit összegyűjtött véres csatákban.

Eszébe jut, hogy e helyre mint egyszerű apród lépett be fiatal barátjával, s hová emelkedett most!

Nincs többé szüksége a közönséges törzstiszti jelvényekre, sem apród emléktárgyaira. Várja a fény, rang és vagyon, a jövő szélesebb ingásokba lejtő ábrándjait előtte.

Költözik a régi helyről, választani megy.

És választott.

IX. Fejedelem-választások.

Lassan, kimért léptekkel indult Sie Lőrinczhez, ki életét százszor áldozta volna inkább, sem-hogy egy szót kiejtsen, mivel bánatot okozhat annak, kit az emberek között legtöbbször becsül.

De a mit kimondott, nem változtathatta meg, szíve érzett úgy s hazudni nem tudott.

A lefolyt eseményeket mindhárman tudták: Sie Lőrincz, leánya, Korn apó, és örültek a kitüntetéseknek, mi a vasemberre vár.

Sie Lőrincz azt mondá leányának:

- Senki nem méltóbb azokra nála, mi félre állunk ezután utjából.

A leány sirva válaszolt:

- Én nem állhatok, én nem élem túl megvetését.

- Hogy ne mondhasa valaha, nem szerettem valósággal, én sem élem túl a napot, midőn barátságát megvonja tőlem.

Ezt Sie Lőrincz felelte leányának. Ekkor érkezett hozzájuk Beregi Miklós, Korn apótól követve.

- Lőrincz bátyám? Öreg barátomat fölkertem, viselje gondját Ágnesnek - szolítja meg a vajdát.

- Végeztem sorsommal, itt vagyok, veled megyek Magyarországra.

A leány úgy nézett a beszélőre, mintha szíve akarna megszakadni.

- Ne ijedj meg, angyalom. Korn apó gondodat viseli. Apád valamire figyelmeztetett, mit teljesítesz, hogy enyém légy. Ez órától kezdve ellenség vagyok e városban, csak e házat s benne téged imádlak. Minket hazánk szabadsága hí. Menjek?

A leány lelke nem bírta fölfogni e változások okát. Évek óta reménykedett a pillanatért, hogy e férfit láthassa, hitt e szavaknak, de szíve kinjában aléltan rogyott össze.

Igy választotta meg Beregi Miklós hősi élete érdemét.

A Szabad Földek lakói fölemelték a zászlót; a tölgyfa-ágon, mit a kiégett földbe szúrt le a vajda, ekkorra lomb eredt. A szél parányi fűmagvakat hordott, az gyökért eresztett és a fekete szénmező zöld köntösbe öltözött. A madár, fészket párnázni, csőrébe vitte a virágok hervadt levelét, s néha virág-magot is vitt azokkal. A virág magot a madár kidobta a fészkekből, az a földhöz érve, esőcseppektől locsolva, otthont talált, és a föld újra azzá lőn, a mi volt, élők táplálójává, élők gyönyörködtetőjévé.

A régi lakók közül, kik élve maradtak, visszajöttek a madár után; a hazatért nők is megkezdték a fészkek-rakást.

A férfiak oda voltak harcolni: Istenért, hazáért és szabadságért.

Nem akarták, hogy az újra földdé lett föld, az elmúlt sorsra jusson.

Magyarország a szabadságharc csatáit víta. Győzött és veszített, a harc komoly volt. A Mátyás halála óta szenvedett nemzet, háromszázados harc után fölemelte kardját, hogy önálló legyen, saját sorsát mint szabad nemzet intézze.

Nem mindenki érti a magyart.

Oly hosszú szenvedés és rabiga után pusztulva népében, honnan nőtt ereje, bátorsága, hol vette izzó tűzének táplálékát?

Mi azt hiszszük: népe szabadság és hazaszeretetében.

Az ember szabadságra vágyott és ezzel táplálta hazaszeretét. A kettőt képzeletében egybekötötte, s a legkisebb méltatlanság, mi az emberen esett, reményében a másíknál találta horgonyát.

- Másképpen lenne ez akkor! - sóhajtott az ember.

És e „másképpen”-ben volt az örökerejü remény, mint a hogy van ma és lesz mindenkor...

A Szabad Földek munkás lakói élvezték, hogy mit jelent az ember szabadsága. Tanácsosaira hallgatván Lipót, e szabadságtól fosztotta meg őket a Sie Lőrincznek átadott ítéletben és a nép nem látta többé benne a nagy szabadítót: de a kis szívet, ki szolgálk fölött óhajt uralkodni.

Nem a boszúra gyűltek össze a csíkhálászok, hanem a szolgaság irtózata kergette össze a rémült embereket.

S ebből támadt az első szabadságharcza a nemzetnek.

Ha e szabadságharcz képét gyűrűbe foglaljuk s e gyűrű végtelenségét átvágjuk a küzdő nemzettel, az egyik végnek tövében ott találjuk az elmondott okot.

E szabadságharcz lelke: Rákóczi Ferencz így hitte, ekképpen látta.

Bizott a nemzetben, melynek népe harcza hívta, idegen országból.

A nép szabadságot kért, Rákóczit szabaddá tette hazájában s összeforrott a szabadság vágya nevével.

Midőn megindult sasszárnyakon a hir, az urak oda álltak a nép elé.

Rákóczit elismerték azok is elsőnek.

Beregi Miklós egy lelkesült nemzetet talált, mely seregekre oszolva vítta véres hadijátékait.

A hadmező az ország területe volt, s alig volt rész, mit víni ne kelljen az ellenségtől.

A Szabad Földek harczosai nem tűntek többé föl külön, összeolvadtak a sereg tagjaival s mint egy részlet, harczoltak a többi részletekkel.

Tervnek, egyöntetü vezetés hiányának laza intézkedései vesztettek velök csatát s lelkesedésök nyerte a győzelmeket.

Átlátta ezt, s Rákóczi emelkedni látta csillagát az erős katonában.

Hajh! hogy megváltozott minden.

Egy láthatatlan kéz volt Rákóczi mellett, mely biztos irányba igazította a hadviselés menetét.

Iszály az első órától kezdve Rákóczi javára működött a francia udvarnál s Lipót halála után nyiltan pártjára állott.

A két egymástól távol esett jó barát ismét egy célra tört.

A hadvezetésben észrevétlenül bekövetkezett a rend. Rákóczi szigorú mert lenni vezéreivel szemben, s azok belátták szükségét, hogy törvényesen elismert urok legyen.

- Legyen királya Magyarországnak.

E végből országgyűlést tartani összejöttek az ország rendei.

Beregi Miklós nem látott még magyar országgyűlést, nem ismerte a főurakat és a vagyonos köznemeseket - itthon, gyűléseken.

Módjában lett megismernie s csaknem elvakítá az a megragadó erő, mit a magyar uraknál észlelt.

A szécsényi határ sohasem volt oly gazdag, mint akkor, midőn Magyarország elsői oda-gyültek.

Minden főúr egy-egy fejedelem. Kiséretében szolgák számosan és a cigánybanda, mely estétől reggelig húzta fényes sátrak alatt a szebbnél szebb nótákat. A nóták mind szabadságról beszéltek, a haza bajait sírták.

A vármegyék küldöttei, a vagyonos köznemesek ugyanolyan szokásokkal mutatták be magukat, mint a főúrak.

Milyen alakok! Bátrak és erősek.

Közéjük vegyült ő is. Ekkor már joga volt hozzá, egypár ütközetben résztvett és személyes bátorságát irigykedve emlegették.

És a mezősdombi csata! mely felrázta az egész országot, csodálat tárgya volt. Ahhoz hasonlót a szabadságharcz csatáiból nem tudtak felmutatni.

Megkérdezé egy idős kurucz mágánstól:

- Azt hallom, a rendek kifogásolják, hogy a Szabad Föld lakói, a jász és kun ezerek, vezetés alatt mint külön hadosztály működjék?

- Nem is lehetséges. Ezek parasztok és nem lehet, hogy külön győzzenek, a föld népe mind ezek körül toborzódnék és a rendek azt nem tűrhetik; különben ezek elvesztették önállóságukat, a Szabad Földek jobbágyföldek.

Beregi Miklós Rákóczi egyenes felkérésére tette e kérdést, ki tudni akarta, miként gondolkoznak a rendek céljai felől.

- De a Szabad Földeket Lipót adományozta a lovagrendnek és most szabadságát vijja a nemzet?

Az öreg kurucz nyugodtan válaszolt:

- Ne vedd rossz néven öcsém, ha a valót elmondom. Lipót elajándékozta a Szabad Földeket és mi lázadásban törtünk ki ellene, de az az ajándékozás megtörtént és mi valónak tartjuk. Ez is egy sérelem, a milyen van ezer. A katolikusoknak sérelem, ha protestánsná lesz egy falu; a protestánsoknak sérelem, hogy czimerébe csak oroszlánt festettek és nem kardot emelő oroszlánt. Ezek az apró sérelmek hintik el a viszályt, mert folyton erről beszélünk majd tanácskozásainkon... Az embernek, ha szilánk megy bőre alá, kiabál és panaszkodik; hallottál még panaszt a csatatéren, csonkán vergődőtül? A Szabad Föld lakosai küzdeni fognak szabadságért s nem panaszkodnak. Ha győzünk, akkor tárgyalni fogjuk az országgyűlésen sérelmüket, ha nem győzünk, akkor súlyosabb rabigába vettetnek, de harczolunk mint a tigris, a magyarok ősi nevéhez méltóan és mi ne beszéljünk sérelmekről.

- A herczeg aligha másként nem gondolkodik.

- Rákóczi Ferencz? Az nem lehet. Rákóczi királyunk lesz, magyar vérből eredt magyar király! Mi kivívjuk függetlenségünket vele, s élünk vele, halunk érte!

Akként lőn, a mint az öreg mágánás mondá:

- A gyűlés azzal kezdődött, hogy a protestánsok összevesztek a katolikusokkal s mikor egy heti kölcsönös ellenkezés után kifáradtak egymásból, lelkesedve kiálták ki királylyá Rákóczi Ferenczet.

A németujhelyi börtön rabja ott állott ezrektől körülvéve, dicsőségéről zengettek a tárogatók.

És mélyen érezte, mily ellentét a rabság és szabadság.

Ott szenvedés és vérpad, itt dicsőség és koszoru.

A koszoru után trón, mit egy nemzet karja és szive emel.

A nemzet nagyjai fejedelmüknek ösmerték el.

Fejedelem már volt, de a nemzetnek nem volt szabadsága.

Ki szerzi azt meg?

Rákóczi lelke a kérdésen töprengett, ha változó hadszerencséről gondolkozva, bírálta az esélyeket.

A nemzet vitézül küzdött, egy csatavesztést kétszeres győzelem pótol.

Seregei szétszórtan működtek és a komoly győzelmek után aprózott csapatokban pusztítottak Ausztria különböző területein.

Egy nagy sereg szükségét érezte, mely számával, tanultságával, lelkesedésével, döntő hadjáratra képes legyen és majd a békében, biztosítsa erejével a nemzet önállóságát.

Honnan veszi azt?

A szécsényi követek egy része, kik fejedelemmé választották, ismét összegyűltek Munkácsra. Osztolni jöttek Rákóczi örömeiben, kit a testvérország, Erdély is meghitt fejedelmi székére.

Rákóczi kíséretéhez voltak csatlakozandók s víg danákat vertek vissza a magas hegyek a várfalakhoz.

Volt ok a vígságra, a fölkelés ügye szerencsésének tetőpontján állott.

De midőn elcsendesült a zaj, Rákóczi ébren maradt szobájában.

Ketten voltak fent, Beregi Miklóssal.

- Barátom - szólítá meg - Erdély fejedelmi székébe hívnak, hálaadó szívvvel fogadom a kitüntetések.

- Fenség, egyesülve, a kettő erőt nyújt.

- És mi lesz a sorsom?

- A fejedelmek sorsa népeik kezében van.

- És a népek sorsa?

- A fejedelmekében.

- Barátom, ön nem hiszi az én fejedelemségemet és igaza van. A látszat nem való, a képzelet nem igazság. Magyarország utolsó magyar királyának halála óta századok zúgtak el a nemzet fölött és e roppant ürt, mi onnan kezdődik, az én fejedelmi székem zárja el? Hajó vagyok csak, mit az ár sodor. Egy pergamen lap hirdeti fejedelemségemet, a pergamenre azt fölírni könnyű.

- S ha az én tervemet elfogadja fenséged?

- Barátom, a mit ön érettem tesz, meghálálhatom-e idővel?

- A haza szabadságáért teszem s ki legkülömb fia, élvezze annak dicsőségét.

- Tervét elfogadom egy föltétel alatt, ha ön egyik hadtestet vezeti; a másikat pedig Dragan Iszály.

- Iszálylyal tudattam mindent, ma vagy holnap haza érkezik Franciaországból, hol ügyünknek, azt hiszem, becsülettel szolgált.

- Neki köszönhetem minden sikereimet, mit a francia udvarnál elértem: a pártfogást, a segítséget.

A fejedelem is pihenni tért; Beregi Miklós pedig oda ült a várfal tetejére és elmerengett egy szebb jövőn.

Az ő terve egy szebb jövőt rajzolt a magyar nemzet elé, és e jövőben sok lehetett a valóság.

A harczot a nemzet szabadságharcznak képzelé; és a nép, tódult zászlói alá; a csatavesztések nem riasztották el, a győzelmek újabb győzelmekre tüzelték.

Kimeríthetetlen forrása volt a nép. Még egy erőfeszítés, és a Rákóczi által óhajtott nagy sereg fegyveresen készen áll.

Ezt az erőfeszítést végezte Beregi Miklós, ki oly biztos tervvel állott a fejedelem elé, melynek keresztülvitele megszerzi a haza szabadságát.

A terv nem volt egyéb, mint harczba hívása a nép minden fegyverfogható tagjának.

Mert a magyar népnek csak kisebb része vett ez ideig részt a szabadságharczban.

Erdély népe még nem fogott fegyvert, csak néhány főbb nemes jött Rákóczi seregéhez.

Ha a nép fegyvert fog, százezer hős áll a csatatérre. Ezzel megküzdeni gyenge Lipót utódja, és Rákóczi trónja megszilárdul.

Megszűnik a nemzet szolgasága. Annyi szenvedés után szabad hazában él.

Beregi Miklósnak e műve befejezéséhez közelgett. Magyarországon már nem volt rész, hol Sie Lőrincz és a Szabad Földek öregei föl nem gyújtották volna a sziveket. A nép ama része, mely eddig tartózkodott a fölkeléstől, ma várta a jelszót.

Erdélyben Dragan Szimion vállalta magára a népfölkelés előkészítését, kit ezelőtt mintegy három hónappal hívott magához.

Az öreg ember még hatalmas alak volt. Az egykor oly dús szénfekete haj csodálatosan megtartotta színét, mintha az idővel daczolna, nem engedve annak semmit, míg egyszerre össze nem töri.

Dragan Szimion nem vénült. A ki most nézte, csaknem olyannak találta, mint ezelőtt huszonnyolcz esztendővel, midőn Andódon találkoztunk vele.

Beregi Miklós nagy tisztelettel fogadta az öreg embert.

- Ide jutottunk, Szimion bátyám.

- A legjobb helyre, fiam. Én is szabadságért küzdöttem, apád harcztéren halt meg a nemzet ellensége előtt. A tiétek folytatása a mienknek, - válaszolt szavaira az öreg, ki Miklósunkat a régi módon „fiam”-nak szólította.

- Édes anyám tudja-e, hogy hivattam.

- Nem tudja, fiam. Rossz fiu vagy te is, Iszály is. Azt hittétek talán, ha urak vagytok, el kell felejtetni az apát, anyát? Tévedtetek. - Anyád kérdezte tőlem: - Hová megy Szimion szomszéd? Hazudtam előtte, a mit soha nem ejtettem ki a számon; de hazudnom kellett, mert én jobban szeretem Iszályt, mint ő az apját s anyád, ha megtudja, hogy hivatsz, velem jön és bizvást állithatom: többé nem válik el tőled.

- Édes jó anyám.

- Jó anyád, mondhatom. A mi pénzt Beregi Mózes küldött, megtalálod hiány nélkül. Elrakta részedre. A mit nekem küldött Iszály, azt is gondozása alá adtam.

- És Ricza?

- Ricza is külömb nálatok. Maradt leánynak, mert Iszálynak megígérte. Kérték százan, a hányan kérték, annyit utasított vissza. Pedig emlékezhetnél, mi sorsa nálunk a leánynak, ha pártában marad: mindenki lenézi, mindenki csúfolja, gúnyolja. No, ne haragudj meg! Riczát senki sem csúfolja, Ricza angyala a két falunak: ha beteg van, elmegy hozzá és mesél szépeket, öregnek, fiatalnak s azok meggyógyulnak meséjétől.

- Házunk teteje megrongyollott-e?

- Még szebb. Anyád gondolt javítására. Mindig azt beszéli: haza kell jönnöd; mert egyetlen Beregit sem temettek még máshová, az ondódi temetőn kívül csak apádat, s ő tudja, hogy te otthon halsz meg.

- Így semmi különösebb változás nincs a házunknál?

- Semmi. Megvan a Morgó kutya is. A vén állat rendszeren ott fekszik az ajtó előtt. Süket is, vak is, orrát mégis mindig arra tartja, a merről elhagytad a falut.

Miklósnek oly jól esett a visszaemlékezés a szülőföldre, az öreg Szimion beszédje után, kit azzal bocsájtott útjára:

- Szimion bátyám! Haza viszem menyasszonyomat és édes anyám őrizetére bízom.

De az öreg nem törődött többé azzal, mi történik otthon. Az ő lányai: Irina és Véta, már régen férjnél voltak, becsületes, andódi gelencséreknél. Üzte a küldetése.

Feljárta Erdélyt a Sztrigytól a Cziblesig. Nem tartotta vissza a hideg télben sem hó, vizáradás, sem sziklaomlások. Izgatott, lelkesített. Érintkezésbe lépett elégtelen kisnemesekkel, szabadságért rajongókkal. Völgyek, fensikok megösmerték az új prófétát és télutójára a nép tüze föl volt gyújtva, s azt mondták mindannyian:

- Szimion apánk! Egy szívvél, lélekkel megyünk.

Az általános fölkelés ideje május közepére volt kitűzve. A Nagy-Küküllő torka mellett elterülő széles mezőségen gyülekeztek az oláhok, Keresztturnál a székelyek.

Két jeles vezérrel az erdélyi sereg maga eldönti a fölkelés sorsát.

Rákóczi 1707. márczius hónapban indult Munkácsról. Marosvásárhelyt ekkorra együtt valának Erdély urai és főbb nemesei a fejedelem választásra.

Siettek.

Az öreg Szimion mindenütt fölláztatotta a nép szívét. A pór, mely mindig hű volt urához, engedelmes, dolgos, jobbagy, cseléd: csoportokba verődve kért most egy ösmeretlen jogot magának.

És a nép vágya fölverte Erdély bérceit, mintha az egy nagy harang lett volna, a mit keményen kongat ütője.

Az országgyűlés fülébe úgy zugott a hang, mintha félre vernék a harangot.

Az elmék itt is föl voltak lázadva.

Itt a nép vágya lázította föl.

Mi volt e vágy?

Talán lázadás a vagyon ellen, és ez lázította volna föl az országgyűlés elméjét?

Nem.

E három betű örök tiltakozása annak, hogy e kor népe az önzés nevével befeketítették.

Egy eszményi nagyság volt a vágya, mely rendületlenül megtartja a történelem lapjain csodálatraméltó tisztaságát.

Az volt a vágya; hogy ő is harcolhasson hazája önállóságáért.

Rákóczi elébe az országgyűlés tagjainak fényes küldöttsége ment, üdvözölni azt, ki Erdély uralkodója lesz néhány nap múlva. A küldöttség pompás látványt nyújtott, a fejedelem kísérete kisebb fényben mutatta be magát.

Még nem látszottak Marosvásárhely tornyai, midőn az elül lovagló vitézek egy sereget láttak a távolban.

A meglepetés ösztönszerűségével nyomultak az utánuk jövőkre.

- Mi az ott előttünk? kérdék az erdélyi uraktól.

Azok éppen semmi fölvilágosítást nem tudtak adni a kérdésre.

De volt egy ember a fejedelem kíséretében, a ki tudta, miféle sereg az, és a menet élére állt.

Rákóczi tüzes, fehér ménen ült. Egyszerű öltözetében is kivált a fényes urak közül.

Maga adott jelt a tovább haladásra.

Oda értek a sereghez.

Ilyen sereget még nem látott a fejedelmet kísérők közül senki.

Három ezer székel állott ott, elhagyva tűzhelyét, családját, harcolni kész szívvvel hazája szabadságáért.

A seregnek minden embere az őserdőkből hozta fegyverét: egy botot.

Az öreg Dragan Szimion mutatta be a szabadságharcz magyar seregének előőrseit.

Beregi Miklós szó nélkül mutatott rájuk. Rákóczi elértette, Sie Lőrincz könyezett.

A sereg lelkesült örömmel üdvözlé őket.

Azután találtak másik sereget, óriás medvebőr-süvegjeikkel, a pásztor oláhokból. Minden süvegnek története volt: kézi tusába ölték érte medvét. A magyar-oláh törzs ama kijelentését hozták. „Véröket, életöket ajánlják a szabadságharcz ügyének.”

A marosvásárhelyi országgyűlés Erdélynek fejedelmi jogarát egy pár hét múlva kezébe adta Rákóczi Ferencznek.

A szécsényi országgyűlés a jogar helyett karddal ékesíté. István király koronáját, mely a két testvér-ország fejedelmi ékességét és régi erejét adja, karddal kellett visszaszerezni.

Az ünnepies beiktatáson Beregi Miklóst is régen várt öröm érte. Iszály visszaérkezett és a két jó barátak ez volt első szava egymáshoz:

- Többé nem válunk el.

Iszály, Rákóczihoz nemcsak ígéretet hozott, de pénzt a hadviselésre, nagyszámu műszaki és tüzér-tiszteket, katonákat, a seregek kiképzésére.

És Rákóczi mély szomorúsággal vette mindezeket.

- Barátaim, - mondá, - talán jobb lett volna a németujhelyi börtönben maradnom, a fölkelés ügye veszve van, a további vérontás hiába.

Azok meglepetten kérdezik:

- Miért volna úgy?

- Az országgyűlés erőlködéseim daczára kimondotta, hogy minden ur visszakövetelheti tőlem katonává lett jobbágját s egyuttal a népet eltiltották a harczbaszállástól. Ezek királyt választanak és a szabadságharczot kifosztják törvénnyel. Képzelt politikusoknak képzelt királya lesz.

Beregi Miklós indulatosan kiáltott föl:

- A szabadságharcz nevében benne van annak fogalma s nekünk győzni kell annyi szenvedés után. Nem kérünk mi az országgyűléstől semmit, csak jöjjön velünk a csaták terére. Ellenök nem emelkedik a nép karja; de velök együtt akarja ontani véréit. Jó! Megkezdjük a harczt ellenökre. A nép keresztüllépte kunyhója küszöbét, ne lépjen vissza a nélkül, hogy hazája szeretetének sebeit ne vigye. Fenség! Testvérharczt nem folytatunk sem szóval, sem fegyverrel, de szerezzünk testvérdicsőséget, szabadságot a hazának együtt. Május közepén megharsannak a tárogatók az ország minden részében, és az országgyűlés határozásával lezuhant kárpitját a szabadságharcznak, a nép karja emeli fel.

X. Órtüzek.

Ismét otthon vagyunk Ondódon. A falu házai sem nem szebbek, sem meg nem szaporodtak. A rézkakas a torony tetején, ide-oda forgásában csak úgy csikorog, mint ezelőtt huszonyolcz évvel.

A gelencsérek az agyagot ma is bányásszák, gyurják, salétrom részeit apasztják, míg korong-ra jut belőle egy-egy ökölnyi darab. A gelencsér aztán egyet lódit a korong talpán, átfogja a darabka sárt, s ez, karcsu bokálylyá formálódik ujjai között, a milyenekkel I. Lipótnak kedveskedtek a vándorutra kelt fiuk, a bécsi pagonyok mellett.

A hamvasok, a melyekben a bokályokat égetik, a falu végén, ma is füstölögnek és éjjelenként a torkukból kicsapkodó láng fénye sötét színt fest a völgy nyakán ülő komor fenyőerdőre.

Egy pillantás is hoz óriás változásokat. A pók hónapokon keresztül szövi, erősíti hálóját. A légy a hálóba repül, a pók megrohanja. Egy fecske száll az eresz alá, meglátja a legyet és a pókot, rájuk csap, csőrével felfalja mind a kettőt, szárnya legyintése szétszaggatja a hálót, és vége két lénynek.

A fecske martalékával odasuhan az eresz alá, fészkéhez, s két fiókfecske kidugja fejét a pehelylyel kárpitozott épületből, szájukat eltátják: az egyik elnyeli a pókot, a másik a legyet.

A kisebbszámu nemzet és a nagyobb számu nemzet története hasonlít az elmondottakhoz.

Arra nincs példa, hogy a légy kapja el a fecskét.

Kisebb nemzeteknek sohasem szabad feledni, hogy csak hazájuknak imádása, védelme, egyetértése tartja fenn a népek, fajok, ezredévekbe tűnő életében.

Mily jól esik a hazatérő vándornak, ha ott látja a rég elhagyott falu határában, mohos hegy-oldalán a bakfőt; miről egykor meglátta a cserjék között legelésző nyáját; a falu templomát, a tornyot, az ösmerősök házát és a szív szentegyházát: az apai ősi házat.

Mikor az a szentegyház az édes haza földjére támaszkodik fundamentumával.

Az ondódi hágónál, a honnan ha lenéz az ember, a völgyet látja, a völgyben a falut, Beregi Mózes leszáll öszvéréről, elcsapja legelőre, ő pedig gyalog indul le a völgybe, le a faluba.

Utazhatnék fényes kísérettel, a melylyel indult, de a kis faluba, honnan vándorutjára kelt, visszatérő vándor módjára megy, itt nem ismerik az emberek a fényt, csak durva köntösük alatt, a szeretet kebelén.

A szerzetes látja a torony rézkakasát, mintha számitaná, mennyi vihart állhatott az ki. Visszanéz az oldalán csüngő keresztre, durva sarutalpa port rug a földön s eszébe jut: hogy e porszemek a szülőföldből szállanak fel s minden hitvarázs e szálló porszemekben egyesül.

Odaérkezik az ősi ház kapujához. Minden az, a mi volt. Galambok turbékolnak a dúczban, rigó fütytyöget az udvar öreg fáin.

Megáll a kapu előtt. Ránéz a házfödélre, felnéz az égre, aztán lent, mélyen: szive kamrájában találja meg az áldozatot, a mivel áldja és üdvözli a házat, a ház lakóit.

Benyitja a kaput olyan érzéssel, mintha oltárküszöbét lépne keresztül. A ház előtt ül egy asszony, ma is szép még, a szenvedések reménye lobog szemében s térdén ott hever keszkenője, mivel könyeit szárítja. A zsebkendő különös, kettős fekete vonal van bele szöve: kettős gyásza van az asszonynak.

A szerzetest, midőn már előtte áll, nem üdvözli s mintha régen várta volna, oly hangon szól hozzá.

- Magad jöttél, Mózes?

A szerzetest meglepi a fogadás s mintha fölocsudnék elragadtatásából, siet a válaszsza:

- Kivel jöttem volna? Azt sem mondod Rákhel, kerülj belől. Miért fogadsz ily hidegen?

Az asszonyt, özvegy Beregi Ézsaiásné, Rákhelnek hívják és sógora ezért szólítja nevén öcsöcsé feleségét.

Az özvegy e válaszra még hidegebben felel:

- Lépj be, Mózes. A háznak a fele a tied, a mi benne van és a ki hiányzik belőle, az az enyém.

A szerzetest láthatólag bántja a hideg fogadás, belép a házba, szétnéz, minden az, a mit utoljára látott, csak az özvegy fehér ágyterítőjében veszi észre ismét a két fekete vonalat; akkor pedig csak egy volt.

Azok a fekete sávok valamit juttatnak eszébe és a nélkül, hogy leülne, megkérdi az özvegytől:

- Ricza hol van?

- Mit akarsz azzal is?

Ez az „is” megüti a szerzetes fülét.

- Régen láttam, régen láttalak benneteket, látogatásotokra jöttem.

- Riczát elküldtem az erdőbe vadrózsát szedni. A múlt husvéton elfogyott a rózsavize, a helyett akar főzni. Akarod látni? Nem mutatom meg. A múlt héten hogy üzented azokkal az uri katonákkal, mikor jössz, elküldtem előled. Minek mutogattad uri voltodat azokkal a küldöttekkel? Katonák nem voltak Ondódon soha!

- Én csak magam jöttem.

- Jól tetted: mert bezártam volna előled a kaput. Mig az özvegy él, addig sógorainak nincs jussok az udvart járni, a házat lakni.

- Tudom, engemet is elutasítasz?

- Még nem.

- Mikor?

- Majd ha kiöntöm előtted haragomat.

- Nem tudtam, hogy haragszol reám, Rákhel. Megvallom, rosszul esik, hogy Riczát elküldted előlem.

- Talán azt is el akarod vinni tőlem.

A szerzetes már sejtette az özvegy haragjának okát s megkérde tőle:

- Miért van-e kettős fekete vonal asztalterítődön, ágyterítődön?

- Tudod te azt, Mózes. Elégeld meg a kettőt, ne kényszeríts harmadikat hozzá szőnöm. Az első az uramé, a te öcsédé, Ézsaiásé. Okom van hinni, hogy őt is te hívtad a csatába, a hol elesett. A másik a fiamé, az én kedves fiamé. Te hívtad el tőlem, te parancsoltad, én engedelmeskedtem, mert a sógor intézkedik nálunk az özvegy asszony fia neveléséről. Elvetted örökre tőlem, róla szól a második fekete vonal.

- Balga asszony, hiszen most is azért jöttem hozzád: segíts elhívni fiadat onnan, a hol van, add vissza nekem.

- Hol van Miklós?

- A harczytéren.

- Igen? Hallottam beszélni, hogy az emberek mindnyájan elmennek katonának. Az ondódi gelencsérek, ha kiégetik edényeiket, ki hagyják aludni a tüzet a hamvasokba, elmennek s azután örtüzekre lesz szükségük. Az ondódiak is készen vannak, mint mondják: Szimion szomszéd oda van régóta, lázítani a népet; pedig sirba van már a féllába.

- Mint mondtam: Miklós a harczytéren van.

- Jó helyt van ott?

- Vége, ott már nem jó helyt van.

- Elvetted tőlem s nem vigyáztál reá jól, lásd Mózes, milyen gyöngye vagy.

- Igazad van. Elvettem tőled; de vigyáztam rá s nagy embert, dicső embert neveltem fiadból; de mikor érdemei jutalmában válogathatott volna, eldobott magától mindent, megfordította életpályáját. Lejött harczyolni a magyar szabadságért.

- Az apja is azért halt meg.

- Meghalni érte könnyű, de élve győzni érte nehéz, jó asszony. Miklós megtalálta kulcsát a győzelemnek. Ösmerem őket, Iszály és Miklós győzni fognak; de félek, hogy polgárvér folyhat. Ők nem támadják meg soha a testvért; de őket megtámadhatják a testvérek: mert nagyok lesznek, a nép ereje óriás s föltámad ellenük a féltékenység, az irigység.

- Félted őket?

- Másokat félték tőlük, a kik botorul ellenségeikké válhatnak. A szabadságharczyból hiányzik az egység, a bécsi udvar mindenáron azon van, hogy megszüntesse a lázadást és sokan elhagyják a képzelt nagyok közül a háromszinű zászlót. Ha Miklósék megkezdik a néppel a szabadságharczyt, ne gondold, hogy elhúzódjam. Kijövök czellámból, odaállok elébök, mint a hogy megígértem, midőn hozzám jöttek: azonban szeretném, ha felhagynának tervökkel, ebben légy segítségemre, én nem mondhatom nekik ki e szót: ne tegyétek.

- Mit beszélsz, Mózes? hiszen én sohasem látom többé Miklóst, azért is gyászolom. Hol találkozom én vele? Azt sem tudom, hol jár. Ha visszajönne kis falunkba, én, az özvegy asszony döntsem el az ország sorsát! Ne kísérsd az Istent, Mózes. Szolgája vagy!

- Miklóst látni fogod. Rákóczytól jövök, és Miklósékkal találkoztam az uton: menyasszonyáért megy. Hallod! Miklósnek menyasszonya van, Sie Ágnesnek hívják! Sie Lőrincznek, a Szabad Földek vajdájának a leánya. Szép leány, Miklós nagyon szereti. - Ide hozza hozzád. Ide jön áldásodért, az ondódi kis templomba, és készítheted részére a gyöngyös pártát, mit koszorúval cserél föl. Iszály is feleségül veszi Riczát. Ez a másik nagy ember, ki régi szerelmét megőrizte, mintha kőbe véste volna el.

Az özvegy asszony fejét rázta.

- Most már én kérlek, ne haragudj rám, Mózes; de nem hiszek szavadnak. Oh! de örülök, ha fiam szeret, akkor él szíve is! Hozza hozzám menyasszonyát, fehér ágyat vetek neki míg ura oda jár, és ébren őrzöm, míg alszik. Csak egyre ne számíts, hogy visszatartsam fiamat, ha a haza szabadságáért akar küzdeni. Ezt nem teszem. Menjen! áldásom kíséri. De nem jön az, Mózes. Nem hiszek neked, míg előmbe nem jössz vele együtt. Bárcsak láthatnám egy pillanatra. Az volna életem legboldogabb pillanata, midőn az elveszett fiu helyett, a férfit

látnám haza jönni az ősi házba. Talán megrepedne szivem nagy gyönyörűségében... Menj, hozd elő, Mózes. Százszor csókolom érette kezéd.

A szerzetes bódultan hagyta magára az özvegy asszonyt, mert az anyai szeretetnek is vannak határai és a hatalom nem mindenben hatalom.

Miklósék elé indult, azt hívén, hogy ekkorra hazatérőben vannak.

A két jó barát sietett. Legyen idejük egybekelésök után egy pár hét boldogságára a feleség kebelén, feledve addig minden mást.

Sie Lőrincz csatlakozott hozzájuk hat jó lovassal, kik rendesen kísérték útjában.

Iszály pedig apját, az öreg Szimiont haza küldte: készüljön ő is a menyegzőhöz.

Korn apót értesítették, és Sie Ágnessel együtt Pozsonynál várta őket.

Korn apó szinte fényűzővé vált. Abban az időben még igen nagy értéke volt a diszes hintónak, különösen a melyet Korn apó vásárolt, melynek első és hátulsó rugói fölfogva ingatták a hintó szekrényét.

Hat szürke ló volt elébe fogva, s benne Sie Ágnes ült Kornné asszonysággal és leányával. Korn, vejével másik hintón érkezett.

Az öreg Borbála is elküldte koszoruját és azt mondá Korn apónak:

- Korn ur, ha kezembe volna a boldogság szelenczéje, koszorummal együtt küldeném.

Utjukban semmi akadályra nem találtak, az ellenségeskedés más részekén folyt ez időben. Beregi Miklós hevesen átölelte menyasszonyát.

- Visszajöttem hozzád, Ágnes. Most újra megkérlek apádtól.

Sie Lőrincz szótlanul intett fejével, az ő beleegyezése többé nem szükséges.

Kornné asszonyságék visszatértek a határról. Korn apó pedig duzzogott, mert a díshintót vissza kellett küldenie, mint a hosszú útra alkalmatlant.

Azt hitték: Korn apó is visszamegy és a válást tőle tartották legkinosabbnak, és midőn Miklós e szavakkal fordult hozzá:

- Jóságáért kevés a köszönetem; - nagyon meglepte őket annak felelete:

- Nem férnék én el falujukban míg egymásé lesznek? Nem engedheti meg, hogy édes anyjának, Iszály ur menyasszonyának én vihessem a kedves hirt: jönnek!

Mindnyájan megölelték a becsületes embert, Sie Ágnes megcsókolta.

Korn apó simára borotvált arcza elfehéredett a csókra, nagy jutalom volt az!

- Leányasszony - mondá - nekem lehets csunya ábrázatom, magának nagy szive van.

Korn apó sohasem ült lovon és egyik hintón kísérhette őket.

- Ne ítéljenek meg uraim - magyarázá. - Mindig a magam lábán jártam és a hintóban talán a leányasszonynak is kényelmesebb lesz.

Beregi Miklós sohasem töltött életében oly boldog napokat, mint ez útban. Iszály is madár-szárnyakon szeretett volna repülni hazafelé.

A boldogság kettős volt: szerelme végre valósul, melynek valósulását eddig sem igen akadályozták, legalább mióta Sie Ágnest először feleségül kérte.

De a szó kötelességévé tette, hogy ott legyen a magyar harctéren.

Beregi Miklós terveinek keresztülvitelébe bevonta Iszályt is.

Óriás tervének kiszivárgott a hire. Az előre sejtett dicső siker felköltötte az irigység szikráját, megindult ellenük az ellenkezés.

Az ellenkezést Bécsből szitották legállhatatosabban, ott jól ösmerték a szereplő egyének gyöngéit, és a békességet, - el kell ösmernünk - ez egyszer őszintén óhajtották.

A császár maga is a becsületes békére törekedett, Lipót utolsó tanácsa, úgy látszott, mélyebb nyomokat hagyott maga után.

Gyötrelmes ijedtség szállta meg a kormánytanácsot, midőn Beregi Miklós tervéről értesültek.

Magyarország teljes erejét, megütni is gyöngé volt Ausztria, arra, hogy legyőzzék, nem is gondoltak.

Idegen állam segítségére nem számíthattak. Lipót szétterjesztette hatalmát, a többi államok érdekei ellentétben voltak terjeszkedésével.

A törököt nem hívhatta segítségül a keresztény fejedelem; de eltérve a századokon követett szokástól, Rákóczi sem hívta.

Rákóczinál a németujhelyi börtönből való szabadulása előzményeiben találjuk ennek kulcsát. Mózes atya előkészítette szabadulását; de közte és Rákóczi között megegyezés jött létre, hogy Magyarország szabadságharczában a félholdas lobogók nem lesznek láthatók.

Rákóczi megtartotta fogadalmát. Nagy volt szívében és akaratában, vadságra képtelen; a vadság pedig az, mi a hódítókat alakítja. A nemzet szíve magához ölelte és annak nemes céljai ötét hódították meg. Szabadsághős akart lenni, nem király, nem fejedelem. E két utóbbit elérte, ez nem volt veszedelmes a bécsi kormány előtt, de Beregi Miklós terve rémületet keltett, mert ezzel Rákóczi szabadsághős leend és nem képzelt király, ereje szétterül, a győzelem övé lesz, vele a korona is.

Olyan harczba nőtt hősök, mint Beregi Miklós és Dragan Iszály, úgy vezetnek hadat, mint a legkiválóbb hadvezérek, s hozzáférniök ajánlatokkal lehetetlen, mert egyszerűek, kérgesek mint a harci szablyák vasa... És mit tehetnek azok?!

A császár Mózes atyában bizott, ki békeajánlatait Rákóczihoz vitte, kormánytanácsa a megvesztegethető magyar urakban; de a szereplők között ez ideig olyan nem találkozott.

A kormánytanács főmegbízottjai Erdélyben, Kéri gróf, a figyelő szakasz egykori tagja és Pumilló gróf volt; de ez utóbbi inkább seregénél tartózkodott.

Minden kitüntetés és jutalom meg volt ígérve számukra, ha az általános fölkelést megakadályozhatják, és megigérték a császár bocsánatának kieszközlését is.

Kéri sok irányban működött, és sokféle alakban.

Ott volt, mikor Mózes atya Rákóczihoz érkezett a császár megbízásával, s feltűnt előtte midőn később Mózes atya kíséretét látva, a szerzetes nem volt sehol.

Szimatolt és követte nyomát.

De a szerzetest nem érte utól.

A nyom a kettős faluig vezetett és pórnak öltözve szökött be Ondódra.

Minden kis falu, egy száz.

Az öreg Szimion otthon volt már és családjával így tudatá az örömhirt:

- Véta, Irina! legszebb ruhátokat öltöttek magatokra. Iszály bátyátok haza jön.

A két menyecske átfutott Ondódra, Riczához. Száz meg száz csók között beszélve, mily örömmel várják. Marad csókból Iszállynak is; ők csak a testvért várják, s nem törődnek vele, ha a régi, kecskepásztor ruhájában jön is haza.

Ricza sem gondolkozott másképpen.

Egy óra múlva tudta mindegyik falu népe jövetelüket. A férfiak oda voltak a háromezer székely között és tudták, mi legyen a két hazatérő.

Érkezésük ünnepjük lesz. Visznek elébük akkor nap égetett tányéron székely pogácsát, mint a hogy hajdani könyvek írják a főnök fogadásáról. A templomokat fenyő ágak ékesítik, az utat kirakják puha, erdei mohával. A kun vajda leányának minden asszony ad vásznából, a legények csinálnak még egy dúcot az öreg asszony udvarára, abba minden leány visz egy pár fehér galambot. Szívesen várják. Haza hozza őket az ősi forrás vizének íze. Csak jöjjenek.

Kéri megtudott mindent, még azokat is, mire legkevesbbé számított.

Mózes atya mehetett útján, nem törődött vele, hogy útját téveszté s nem találkozik öccsével, csak azok jöjjenek!

Pumilló a Barcaságon huzódott meg, közel volt, alig egy napi járó földre.

Három ló dűlt ki Kéri alól; de fél nap alatt oda ért.

Pumilló, Kéri szavait hallva, reszketett az örömtől. Csak jöjjenek!

Rajta ütnek a falun és elfoglalják; a faluk lakosai fegyvertelenek. Egy nagyobb csapat meg-rohanja az özvegy asszony házat, másik az öreg Szimionét és elfogják a rettegett férfiakat.

Kéri fejét rázta, az ő ravasz elméje élesebb volt az olaszénál, kit a boszu gyönyöre valóságos kéjelgésbe hozott.

A faluk tövénél erdő kezdődik, és a székely gyorsszemű, mint a sas. Ha az erdőbe beveheti magát, ott tovább üldözni nem lehet.

Az erdők ostrománál megmozdulnak a hegyek, szikladarabok hengerednek a támadókra s jaj annak, ki elébe akad.

De az elfogás a falu hágóján túl sikerrel történhetik. Az a nagy hegy, mely északról eltakarja ormótlan gyomrával a völgyet, függönyéül szolgál a sikernek. Negyven választott katonával kényelmesen végeznék, csak jöjjenek!

Kéri tervét Pumilló mindenben helyeselte.

- A jövő a miénk! kiáltottak föl.

Beregi Miklós és Iszály, midőn a hegyháthoz értek, mely falujokat takarta előlük, kucsmájukat levéve üdvözölték a szülőföld határát.

A tekervényes keskeny út látszott a hegyen, a hol kólyájuk, idomtalan kerekein ezelőtt huszonnyolcz évvel leforgott.

- Itthon vagyunk, jó Korn apó, vigye előre kézcsókomat édes anyámnak.

- Vigye el ölelésemet édes apámnak.

Korn apó érzékenyülve válaszolt a két férfinak:

- Magam kértem e megtiszteltetést, de higgyék meg, nehezen válok. Lelkem mindenkor szeretettel volt eltelve irányukban.

A hintó vitte Korn apót, nemsokára túl volt a hegytetőn.

Ugyanekkor látták, mint rohan feléjük egy lovas csapat.

Pumillóék késtek, s ha az utasok nem várnak arra, míg Korn apó a faluba érkezik, ekkorra tul vannak a hegyen.

Beregi Miklós magához ölelte menyasszonyát.

- Ágnes! Ezek elleneink, menj, siess édes anyámhoz, két lovas oda kísér.

A leány melegebben adta vissza az ölelést, és ijedten rebegé:

- Azt mondád: sohasem hagysz el többé. Veled maradok.

A vasember e szóra megkövülve érzé tagjait.

Kéri ért hozzájuk először.

- Adjatok meg magatokat, - kiáltá - a császár nevében szólok.

- Oh, te hazug gazember, - riadt föl Miklós, - te a császár nevében beszélsz, ki kerül mint a bélpoklost. Várj. Te gyáva vagy, még el találsz futni.

Előkapta pisztolyát és lőtt: Kéri sóhaj nélkül bukott le lováról.

Sie Lőrincz Miklóshoz ugratott.

- Fiam, engedd meg, hogy így szólítsalak. Áldott a kezed, melylyel a Szabad Földek egyik hóhérát lelőtted.

Mindnyájan lovon ültek, Sie Ágnes is, ki leginkább így jött velük.

Hátuk mögött alacsony hegybástya volt, sötét kiálló köveivel, a milyenek a kőhegyek tövén majdnem mindenütt alakultak s olyanok, mintha emberkéz akart volna kaput nyitni a hegyen.

A kis csapat oda állott. Még négy lovas volt velük Sie Lőrincz kíséretéből és Miklóst menyasszonyával együtt fedezték.

Iszály azt mondá Miklósnak:

- Ha elesem, vidd e száraz havasi rózsát Riczának, ő adta nekem édes anyja tudta nélkül. Azóta őrzöm.

Az boszusan mordult rá:

- Eh! Mit beszélsz? Pumilló Teobald és mi!

- Te csak nem maradsz itt! - kiáltott Iszály vissza.

- Mit tennék mást?

- És menyasszonyod?

Beregi Miklós mély szomorúsággal nézett rá, rettegett a kéréstől, ha az távozásra szólitaná az újabb intés után.

Sie Ágnes áthajolt vőlegényéhez és szerelmes hangon kéré:

- Ugy-e nem küldesz el? Te is itt maradsz. Bár ott lettél volna, mikor megölték édes anyámat és kis öcsémet. Eszedbe jut? A ki nádparipán lovagolt.

Miklós szótlánul emelé ki a nyeregből magához, aztán leszállt lováról és csókokkal halmozá el a kedves ajkakat.

Nyolcz lovas vetette rájuk magát, a dühödt nyargalás lökésének erejével.

Iszályék, hatan dobták vissza a természetes erő súlyát. Ez volt a legnehezebb.

A többi csak a megszokott lovasharcz a tulerővel szemben.

Miklós alig harczolt, a ki őt megtámadta, az gyors halált halt. Egy ütés, mint a villám csapva, visszarobbantotta a lovat, egy roppant szúrás a lovast terítette le.

Iszály ugy harczolt, mint az ősmesék lovagja. Kardja villanása, kardja suhogása: a halál intése, a halál beszédje volt.

Pumilló rémülve látta a nagy embereket. Sokat hallott ő arról a két hősről a tábortüzek mellett, akkor kételkedett, most látta bennök a valót.

Tíz emberét leszállította a lóról.

A négy lovasból már csak kettő ült nyeregben, a Szabad Földek vajdája vérzett.

Az ellenfél száma leapadt s a számarány néhány csapás után kiegyenül. A négy hős egymáshoz simulva harczol, Iszály egy helyett, két ellenfelét vágja le.

Egy percz még és tiszta lesz előttük a térség.

Pumilló ordít, a puskák kovái szikrákat vágnak a serpenyőbe és a lövések dőreje rekedt hangokban verődik a sziklák oldalairól vissza.

A négy hős együtt hanyatlott le, egyetlen sóhaj nélkül.

Miklós megfagyva minden indulatában nézett rájuk. E pillanatban azoké volt szive, figyelme.

Meg sem látta, hogy Pumilló támadja meg katonáival.

Egyszerre négy kard irányul mellének, egy ölelést érzett, egy éles sikolyt hallott.

A Szabad Földek leánya fölfogta a hideg aczélok halált osztó szurását szerelme férfiáról.

A vasembert, a csodált hőst, egy gyöngye leány védte meg.

A mi azután történt, Beregi Miklós aligha látta véres könyűitől.

Mit ért diadala, mit ért, hogy az utolsó Pumilló hörögve omlott össze előtte?

Hiába gázolt ellenei vérében, ott voltak az ő halottjai is.

Közötte a menyasszony, ki érte dobta el ifju életét.

Rettenetes tudat, hogy a galamb óvta az oroszánt.

Ennek tudását szive soha meg nem tűri.

Bécs, Buda, Zenta, a Jász sík, és a többi nagy nap dicsősége fölé, e leány hőslélke magasult.

Nagyon szerethette az a leány.

Nagy lett előtte ez a név: Sie Ágnes.

- Iszály! Zrinyi János! vitéz vajda!

Azok nem felelnek hívására.

Oda ment menyasszonyához. Nézte, mint hamvad el arcának hervadóan is tündöklő fénye, szépsége, virága.

Megvillant jó aczéla még egyszer kezében, átjárta égő szivét, az már ugy sem fájt.

Befejezése a történetnek.

Az özvegy asszony ledobta két fekete vonalú ágyterítőjét, mély fekete harát terített a helyére, a milyen gyász szívében lakozott ezután.

Az öreg Szimion mindennap meglátogatta s úgy szeretett volna beszélni hallott hőstettekről, de nem beszélt soha. A seb, nehéz fájdalomban emésztett.

Véta, Irina vigasztalták Riczát, ők boldogok volnának, de az minden vigasztaló szót azzal utasít el:

- Sírok kertésze lettem.

Mózes atya az elesett két hősnek fejéről gondoskodott. A fejfa tartós. A hegyek völgyeiben, a Tisza-Duna mentén, a Száva táján ma is ismerik. A fejfa egy hősköltemény s elbeszéli azok tetteit; a költeményből, miután mi is tanultuk édes anyánktól, eszünkbe jut ez a néhány sor:

Csonka a kürt, néma a zenéje,
Néma a sír, hangos a regéje.
Halld! mit beszél, ha a magyar szél fú:
Hogy kelt utra hajdan a két fiú
Szíveikben tenger szeretettel.

* * *

Beregi Miklós és a jó Iszály halálhírére kialudtak az őrüzek mindenfelé, hol a nép honszerelme világolt.

Rákóczinak vele kialudt szerencsecsillaga.

A nemzet virága vítta a csatát, de arról a fáról, melyen amaz ékes virág termett, le volt tépve a gyökér.

Elbukott a szabadságharcz, Rákóczi a képzelt királyok sorába jutott nagy szívével, bánatos emlékével, mert a nemzet virága nem értette meg nemes céljait.

Mert csak a képzelet teremtetett magyar királyokat a magyar nép előtt Mátyás óta. Igazabban: nemzeti hősök valának azok s köztük a legnagyobb Rákóczi Ferencz.

Mikor e szabadságharcz képét egy gyűrűbe foglaltuk, s a gyűrű végtelenségét átvágtuk a küzdő nemzettel, az egyik végének tövében ott volt a Szabad Földek riadó csatája: a másik végének tövébe oda tűzte később a való, a marosvásárhelyi fejedelemsválasztó gyűlés rossz törvényét s ez lett bús temetője a félerővel folytatott szabadságharcznak.

A Szabad Földek bátor kitörése részökre komoly tiszteletet szerzett. Sie Lőrincz szabadságfája leereszté gyökerét mélyen, a gazdag széntelevénybe, és Rákóczi bukása után már egy évvel, 1714-ben megszűnt jobbágyi állapotuk.

A hosszú harcok után a nemzetnek roppant pihenőre volt szüksége.

Népe meg volt fogyva, mégis fölépültek a falvak, a róna kövér füvet hozott, telve virág-erdővel.

Igaza volt a becsületes Kornnak, midőn lelkében örökös szomorúsággal visszatért házába és a látott nagy példák hatása alatt így szólt:

- Mig a magyar hazában föld terül, addig e földön a magyar él.

(Vége.)